RESBOAELE

D'INTRE

RUȘI ȘI TURCI

și

Inriurirea lor asupra țerilor române

DE

A. D. XENOPOL

Doctor in drept și in filosofie, Profesor de Istorie.

VOLUMUL II.

JASSY.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI.

1880.

ADAOS LA SCRIERILE INTREBUINȚATE

1. **Rudolf Henke,** Rumänien. Land und Volk Leipzig 1877.
2. Augsburger Allgemeine Zeitung, Anii 1876 şi 1878.
3. Cartea verde a Romăniei, Bucureşti 1878.
4. Istoria resbelului din orient. Bucureşti 1878.
5. **Camille Farcy**, La guerre sur le Danube, Paris 1879.
6. **M. Kogalnitschano**, Histoire de la Valachie et de la Moldavie, Berlin B. Behr.
7. **Fr. Kohn Abrest**, Zig-zags en Bulgarie, Paris 1879.
8. Tratatul de Berlin, urmat de protocoalele conrgresului (traducţiune a ministerului afacerilostreine) Bucureşti 1878.

ERRATA

Volumul II, pag. 219 răndul 1 de jos in loc de ,,atacul Rușilor“ cetește *atacul Turcilor*.

Pag 378 răndul 18: in loc de: „de felul intăi sunt ţerile apusului, de al doile vecinile noastre“ cetește: *de felul al doile sunt ţerile apusului, de cel intăi vecinile noastre.*

RESBOALELE
DINTRE
RUȘI ȘI TURCI
și
Inriurirea lor asupra țerilor române.

Resboiul din 1827. Pacea de la Adrianopole 1829.

I.

Rescoala Grecilor.

Dintre toate revoluțiile ce veniră pe rănd să lovească in impărăția Otomanilor nici una nu o sgudui atăt de adănc şi nu avù urmări atăt de insemnate ca revoluția grecească. Grecii erau insuş elementul pe supunerea căruia se baza puterea Otomanilor in Europa. Revoltăndu-se ei, se atingea această putere in inima sa, se sdruncina chiar temelia pe care se inălțase stăpănirea lor. De acea resboiul acesta luâ un caracter cu totul crăncen şi selbatec ; nu era o luptă intre armatele a două state, ci un măcel turbat intre doue popoare, in care pănă bătrinii, femeile şi copii cădeau jertfa urei inverşunate de rasă ce le aprindea.

Revolutia grecească, in loc de a isbucni in Grecia, ie naştere in ţerile române, care se grecise atăta de tare prin domnia Fanarioţilor, incăt Grecii, privindu-le ca o nouă patrie, putură ridica din sinul lor steagul resculărei. Alexandru Ypsilante, maior in armata rusască, trece Prutul in Ianuarie 1821 şi, fiind de mai inainte inţeles cu Mihail Suţu domnul Moldovei, tae in 21 Februarie pe toţi Turcii din Iaşi in piaţa Beilicului, instituiud după acea o administraţie grecească compusă din Pendedeka guvernator al Iaşului, sub privigherea Trisfetitanului, arhimandrit grec şi a unui diacon, filosoful Stefan. numind agă de oraş pe dascalul Hrisochefal şi ispravnic pe Paharnicul Pomerul. *)

Pentru a da o mai mare greutate rescoalei lor, Grecii respăndesc vorba că ea ar fi proteguită de Ruşi, care aveau să intre curĕnd in principate pentru a o sprijini, cea ce era cu atăta mai uşor de crezut, cu căt rescoala se organizase in Besarabia, sub ochii ocărmuirei ruseşti. Poarta cea d'intăi dă crezare unor asemene ştiri, ca una ce cunoştea invechitele uneltiri a le Rusiei pentru a rescula creştinii de sub stăpănirea sa. Indoit infuriată pentru rescoala Grecilor şi pentru că o asemene ei vinea de la Ruşi, ea comite mai multe acte de barbarie fără nici un scop

*) Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani de *Manolache Drăghici* II p. 117.

politic; aşa ea pune de spănzură pe patriarchul grecesc impreună cu 12 episcopi in vestmintele lor de slujbă inaintea uşelor bisericilor, dărimă mai multe locaşuri sfinte şi, bănuind pe toţi Grecii de eterişti, ucide mai bine de 100,000 dintre dinşii, exaltănd fanatismul poporaţiunei musulmane, care indeplinea asemene acte de cruzime ca o datorie cătră religiunea sa.

Şi cu toate aceste Ruşii nu erau vinovaţi decăt pe jumatate in revoluţiunea grecească. Poporul rusesc era favorabil cauzei Grecilor şi aceasta din simţiment religios. Grecii erau ca şi Ruşii creştini pravoslavnici şi gemeau sub jugul asupritor al duşmanului de moştenire al poporului rusesc. Atăta era in deajuns pentru a trezi simpatiile sale şi pentru a face ca mulţi Ruşi să iee parte activă la rescoala Grecilor. Aceasta motivează chiar o tănguire a Porţei, „despre partea ce avuse agenţii ruşi la revolta Grecilor, invinuindu-i chiar cu deadinsul că ei ar fi fost adevăraţii autori ai acestei nenorocite afaceri.“ *) Şi tot ca poporul găndeau in genere şi dregătorii impărăţiei, cu deosebire ambasadorii şi consulii. Singur impăratul Alexandru era, cel puţin in mod oficial, de altă părere. Cu căţi-va ani mai inainte el pusese la cale incheerea sfintei

---

*) Depèches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie par le comte de *Prokesch-Osten* fils. Paris 1877, II p. 142.

alianțe, menită a sdrobi revoluțiunea ori unde s'ar ivi și el nu putea acuma, fără a se pune in contrazicere cu sine insuș, să favorizeze rescoala Grecilor, care la urma urmelor tot nu era décât o mișcare revoluționară indreptată in contra unui legiuit stăpănitor. Ori care vor fi fost simțimentele private a le impăratului pentru cauza grecească, el trebuea să o mustre in fața lumei, ceea ce și făcù cu prisosință. La scrisoarea lui Ypsilante, el respunde intr'un chip cu totul desaprobător; dă ordin să se steargă pe acesta din cadrele armatei rusești și Mihail Suțu, domnul Moldovei, scăpănd in Besarabia cu mai mulți eteriști, toti sunt alungați de acolo din ordinul impăratului.

Aceași desbinare intre politica cabinetelor și acea a popoarelor se observă și in apusul Europei de și din cauze ceva deosebite. In Anglia, Franția și Germania rescoala Grecilor găsi resunetul cel mai favorabil. Fiind aceștia priviți ca urmașii vechilor Eleni, Europa credea că trebue să plătească o datorie de recunoștință către dascalii sei, către acel popor din producțiunile căruia subsese cele mai inalte idei a le civilizației sale. Cu deosebire profesorii, invațații și studenții, adecă tocmai partea inteligentă a acestor națiuni, amesteca, prin o greșală ușoară de inteles, pe Grecii atăt de căzuți ai generațiunei timpului cu luptătorii de la Termopile și Sa-

lamina şi videau in fie care Kleft căte un Leonidas şi un Themistocles. Astfel inima intregei Europei inteligente se aprinsese pentru Greci de o iubire fără de margini, care'şi manifestâ efectele sale in ofrandele de tot felul ce se făcea pentru cauza grecească şi chiar in participarea mai multor barbaţi insemnaţi ai apusului ca voluntari in armatele greceşti, intre care streluceşte cu deosebire figura melancolică şi măreaţă a autorului lui Don Iuan.

D'intre cabinetele apusului Franţia, Prusia şi Austria trebuiau să fie in contra revoluţiei greceşti din aceaşi pricină ca şi Rusia, ca unele ce subscrisese sfănta alianţă.

Anglia care se afla acuma intr'o posiţie cu totul alta faţă cu Poarta, provenită earăşi din schimbarea daraverurilor ei comerciale crezù, că trebue să urmeze in afacerea Greciei o politică ceva deosebită. Anume in 1822 Rusia introdusese sistemul prohibitiv care da o lovitură de moarte comerţului englez cu această ţară, ce până atuncea fusese atăt de infloritor Fiind oprit comerţul englez cu Rusia şi prin această ţară cu Persia şi orientul, Anglia se vede silită a se intoarce earăşi către Turcia şi ea pune in lucrare toate mijloacele pentru a reinoi cu această ţară legăturile de prietenie, ce păreau compromise pentru totdeauna prin resboaele de mai nainte. De acum inainte Anglia incepe a videa in

Turcia un stat ce este necesar pentru menţinerea echilibrului politic al Europei; de acum inainte integritatea impărăţiei otomane va deveni maxima conducătoare in politica engleză şi in curĕnd in acea a intregului apus; va inchide ochii acestuia asupra abuzurilor celor mai vederate a le Porţei, va tolera chiar acte de barbarie in contra supuşilor creştini ai Sultanului, numai pentru a mântui idea favorită, şi va sili astfel pe Rusia, intr'un mod indirect a se face apărătoarea creştinilor asupriţi, favorizĕnd astfel insuşi o politică pe care avea cel mai mare interes a o combate din toate puterile. Temănduse deci Anglia ca Rusia să nu intervină singură in favoarea Grecilor căci, ştiea că naţiunea rusască dorea această intervenire şi că numai impăratul Alexandru i se improtivise, din motive cu totul personale, propune indată după moartea acestuia (3 Decemvrie 1825) prin o convenţiune inchectă in 4 April 1826 intervenirea comună in afacerea Greciei.

Dar să ne intoarcem de la aceste priviri generale la ţerile noastre.

Aice Grecii fusese cunoscuţi sub o cu totul altă faţă. Pe când de la căderea Constantinopolei Grecii ce fugiseră in apusul Europei şi mai ales in Italia, fusese cu deosebire invăţaţii şi oameni bogaţi, in ţerile române nu năvălise decât drojdiile societăţii bizantine, tot ce era mai reu şi mai stricat in o lume

atăt de ră și atăt de stricată. Prin intrigi de tot felul și mai ales prin sprijinul cel insemnat de care se bucurau la frații lor din Constantinopole, ei iși deschiseră drumul mai intăi la avuții in țerile române și curănd după acea prin incuscriri cu familiile boerești, la boerii și ca o urmare neapărată la domniile acestor țeri. Slujinduse de inalta lor poziție numai cât pentru a prada și jăfui, imbogăținduși rudeniile și compatrioții prin mijloacele cele mai neertate, domnii fanarioți ajunseră in curĕnd o adevarată nenorocire pe capul bietelor țeri, și mai ales prin schimbările lor cele dese, care puneau necontenit in locul unuia sătul pe unul flămănd, redusese pe locuitori la miseria cea mai nepomenită. Era deci firesc lucru ca revoluția grecească să nu găsască in țerile române nici un resunet binevoitor. De acea de indată ce Românii simțiră de rescoala Grecilor ei se rostiră in protiva ei, arătănd astfel că nu vroiau să iee parte la rescoala lor asupra Turcilor. In Moldova se ințeleg boerii Teodor Balș vornic, Răducanu Roset hatman, Alecu Balș visternic și alții „ca să rădice satele și să pornească asupra Grecilor“, *) adunănd pentru acest scop pănă la 3000 de oameni pe care i pun sub comanda lui Gherghel și a lui Istrate și cu ajutorul cărora ieu orașul

*) *Drăghici* l. c. II p. 119.

Botoşanii din mănile lui Grigorie Rizu (orănduit de Pendedeca ca guvernator). Divanul ţerei apoi cu Mitropolitul in frunte, vĕzĕnd că rescoala Grecilor este desaprobată chiar oficial de curtea rusască, cere de la Suţu ca să părăsască Moldova, ceea ce acesta face in 11 April 1821, trecănd in Besarabia, de unde apoi am vĕzut că este alungat.

In acelaş timp Valachia face o mişcare mult mai serioasă sub Tudor Vladimirescu. Acesta era un sluger in armata străină a domnului Alexandru Suţu, comandată de capitanul Iorgache. El primeşte la inceputul anului 1821 ordin a merge in spre Serbia, pentru a ajuta rescoala ei in protiva Turcilor impreună cu Grecii. Tudor insă, care de mult incă hrănea găndul de a scăpa ţara de domnii fanarioţi, cum trece Oltul, işi pune in minte a da pe faţă planurile sale şi a se rescula in contra Grecilor, folosindu-se mai ales de imprejurarea că domnul Valahiei Alexandru Suţu murise in 19 Ianuarie 1821. Trei zile după acea (22) Tudor dă o proclamaţie in care chiamă pe popor „a se rescula in contra jăcuitorilor“ şi ordonă acestuia să nu „se atingă măcar de un grăunte de binele sau de casa vre unui neguţitor, oraşan sau ţăran sau de alta a vre unui locuitor ; decăt numai binele şi averile cele reu agonisite a

le tiranilor boeri să se jefuească" *) El inarmează o mulţime de săteni atrăgăndui in partea sa mai ales prin imputinarea birului, ceea ce face pe bieţii ţerani ce suferise atăt de mult de impilarea Grecilor să'l numească „domnul Tudor", Pentru a nu compromite insă ţara faţă cu Turcii, Tudor trimite o plângere la Poartă prin mijlocirea paşei din Vidin in care cere să se „trimită vre un om credincios impărătesc să vină aice in ţară la Bucureşti să cerceteze, să vază nevoile care le tragem de către aceşti lupi nemilostivi" şi „să fie ştiut inălţimei tale că ridicarea noastră nu este pentru altă ceva nici intr'un chip, decăt numai asupra boerilor care ne au măncat dreptăţile noastre" **) Tot odată Tudor incunoştiinţază şi pe Ruşi despre ţinta sa deosebită de acea a Grecilor; dar impăratul Alexandru, plin de idea sfiintei alianţe, nu vede in mişcarea lui Tudor decăt ceva asemănător cu revoluţiile din Spania şi regatul ambelor Sicili, pe care tocmai atunci se silea a le stinge. In o depeşă a ministrului Capodistrias către consulul rusesc Pini din Bucureşti se spune că: „intr'o epocă de crisă,

*) *Aricescu*. Istoria revoluţiunei române de la 1821, acte justificative p. 28. Că Tudor făcea insă o deosebire intre boeri buni şi rei se vede din altă proclamaţie a lui in care zice: „şi alegănd pe cei buni d'intre boeri, şi'i recunoştem de capi ai nostri . Tudor Vladimirescu şi Alexsaneru Ypsilante, de *Ilie Fotino* tradus din limba elină de P. M. Georgescu. Bucureşti 1874 p. 9.

**) *Aricescu* l. c. p. 32.

pe care reu cugetătorii din toate părţile Europei se silesc a o face generală, cea d'intăi şi esenţială datorie a agenţilor impăratului din străinătate este a face să triumfe adevărul, adecă că maiestatea sa imperială desaprobă totdeauna şi pretutindene funestele proiecte a le celor ce se incearcă a sămăna discordia şi a aţiţa rescoala." *) Imparatul declară apoi pe Tudor degradat din rangul de ofiţer in armata rusască, pe care'l dobăndise in participarea sa la resboiul din 1807 –1812 in protiva Turcilor, şi i ordonă a nu mai purta semnul ordinului Vladimir cu care fusese decorat.**) Vĕzĕnd cei şepte boeri rănduiţi de caimacami, după moartea domnului, că rescoala lui Tudor este indreptată in protiva boerilor, ieu măsuri foarte energice pentru a o inăduşi; dar neputănd isbuti, inştiinţază pe consulul rusesc că găsesc cu cale a cere ajutorul paşilor de la Dunăre. Agenţii ruşi cu acest prilej nu se putură impedeca de a se abate de la politica impăratului şi consulul rusesc Pini, de sigur după inspiraţiunile ambasadorului din Constantinopole, Strogonoff, respunde divanului că cererea de ajutor ar fi in protiva hatisherifului din 1802, care ar garanta ţara in contra ori cărei năvăliri, şi că pericolul nu este atăta de mare incăt să se ameninţe intr'adevăr siguranţa publică.

---

*) *Aricescu* l. c. p. 119.
**) *Idem* p. 118.

Nu că doară prin o asemene intimpinare agenţii ruşi ar fi cătat a sprijini revoluţia română in contra Grecilor; ei credeau numai că apărau interesele Rusiei mai bine chiar decât impăratul neinvoind Turcilor incălcarea principatelor. *)

Intre aceste Tudor intra in Bucureşti in fruntea a 5000 de voluntari, mai toţi Olteni. Poporul din Bucureşti i primeşte foarte bine şi Tudor păstrează căimăcămia ca formă de guvern, oprind pentru sine puterea executivă. Apoi pune pe boeri să scrie două note una către Inalta Poartă, in care să ceară intre altele ca „domnii ţerei româneşti să se aleagă dintre pămĕnteni ca să inceteze odată cu aceasta, grelele dajdii şi nesuferitele impilări făcute de străini asupra ţerii,“ şi alta către guvernul rusesc in care să caute a indreptăţi rescoala ca provocată prin impilările şi jafurile donmnilor fanarioţi şi că de şi au făcut totul dentru a impedeca mişcarea insă contra naţiunei intregi nu puteau lupta; că Turcii vroind a năvăli in ţară, roagă pe impăratul Rusiei să dea ordin oştilor moschiceşti pentru a intra in Valahia spre a o scăpa de eataganul Turcilor. **) Astfel Tudor, aş-

*) *Ariceseu* l. c. p. 126. Compară cererile către Poartă, Tudor Vladimirescu şi Alex. Ypsilante de *Ilie Fotino* pag. 30.

**) Că impăratul insuş ceruse intrarea trupelor turceşti cu condiţie numai ca se fie insoţite de agenţi ruseşti pentru a impedeca excese, vezi un memorandum al Rusiei in *Paalzow,* Aktenstücke zur russischen diplomatie pag. 1.

teptându-se ca mişcarea sa să fie reu înţeleasă de Turci, se adresa către curtea proteguitoare pentru a scăpa ţara pe de o parte de Fanarioţi pe de alta de o năvălire turcească, care, in starea de furie in care se aflau acestia, era atăt de ameninţătoare. Ruşii insă, vĕzĕnd că rescoala lui Tudor este in contra Grecilor, pe care am vĕzut că i proteguesc in ascuns, nu vroesc să dee ascultare cererilor boerilor, intru cât aceasta nu ar fi insemnat altă-ceva decât ca Ruşii să vină in Valahia in protiva Grecilor şi deci să facă cauză comună cu Turcii in inăduşirea acestei revoluţiuni pe care in secret o vedeau cu cea mai mare mulţămire. Tudor simţind că Ruşii nu vin şi fiind poftit de Ypsilante, ce sosise şi el in Bucureşti, la o inţelegere asupra scopului mişcărilor lor, spune acestuia verde in faţă că, intru cât Ruşii nu vin să sprijine cauza grecească, Românii nu pot să se expună resbunărei Turcilor; că acestia nu se pot bate cu Turcii pentru folosul Grecilor; că „in Grecia este locul Grecilor şi in ţara românească este locul Românilor.“ *) Ypsilante vĕzĕnduse astfel „tradat“ de Tudor jură peirea lui. Imprejurările ajutară pe Greci la imlinirea scopului lor. Oastea lui Tudor, ascultând de ordinul seu de a ataca averile cele reu căştigate, pri-

*) Această convorbire interesantă in *Aricescu*. Istoria Revoluţiei române de la 1821, text, p. 23.

veau fie-care avere ca atare şi jefuiau pe cine le eşia inainte. Tudor fu nevoit, pentru a nu trece drept un şef de hoţi şi a introduce ceva disciplină in oastea sa, să alerge la pedepse foarte aspre. ceea ce ĕi instrăină pe vechii lui tovarăşi şi mijloci trădarea lui in mănile Grecilor, care se grăbiră a ucide pe un om ce venea să impedece intr'un mod atăt de neaşteptat isbănda sfintei lor cauze.

Rescoala aceasta a lui Tudor Vladimirescu este greu de caracterizat. Aşa noi vedem că ţinta ei este scâparea de jăcuitori, de boeri intre care se inţelege de la sine că erau şi Români, incăt rescoala lui Vladimirescu pare a lua caracterul unei revoluţii sociale. In adresa insă pe care el pune pe boeri s'o scrie către impăratul Rusiei, el spune că mişcarea a fost provocată prin impilările şi jafurile domnilor fanarioţi; in acea către Poartă el cere restatornicirea domnilor pămĕnteni, şi lui Ypsilante i spune cuvintele caracteristice că in Grecia este locul Grecilor şi in România locul Românilor, incăt din aceasta se vede pe de altă parte că el vroia să scape ţara de domnia străină. Aceste doue tendinţi deosebite se pot impăca in modul următor: Caracterul domniei fanariote este jăfuirea şi prădarea fără de milă a poporului. Boerii, chiar cei pămĕnteni, plecănduse la sistemul domnitor, pradau şi despoiau pe ţaran cu cea mai mare neomenie. Ţaranii se resculau in contra

sistemului, prin urmare in contra boerilor. Pentru dinşii Grec şi boer era sinonim, şi dacă in mintea lui Tudor revoluţia putea să aibă un caracter politic, pentru a putea reuşi faţă cu ţaranii el trebuea să i dee unul social, rescoala in protiva impilătorilor, a boerilor.

Cu toate observaţiile agenţilor ruşi, Turcii se hotăresc a trimite armată in principate pentru a inăduşi revolta Grecilor şi intră cu 10,000 de oameni in Valahia venind drept la Bucureşti. Eteriştii se retrag la Dragaşani unde s'intimplă o ciocnire in care volintirii greci sunt cu totul bătuţi. Din cei ce remaseră, parte fugiră in Transilvania, ear 1500 scapară in Moldova sub comanda capitanului Cantacuzen şi veniră la Iaşi. „Oastea lui nu se compunea nnmai de Greci ci şi de toţi vagabonzii de prin ţară, precum slugi boereşti, masalagii, cei mai rei oameni din Iaşi, zaporojeni şi ţigani din a căror pricină s'au tras şi cele mai multe rele in Moldova, că aceia, prefăcuţi in haine la apropierea Turcilor, s'au unit cu dinşii şi s'au apucat de alte isnoave.“ *) Turcii mergănd spre Iaşi, Grecii in numer numai de vr'o 700 s'aŭ retras la Sculeni unde fiind atacaţi de Turci care erau sprijiniţi şi de o bună artilerie, pe cănd Grecii n'aveau decăt un singur tun, fură sfărâmaţi cu desăvărşire, după o impotrivire, ce

*) *Drăghici* l. c. II. p. 123.

e drept din cele mai eroice. „Târguşorul Sculenii ardea rădicânduse la nori o flacără colorată din mai multe spirturı ce cuprindea magaziile de scânduri a acelui port comercial şi coloanele de fum negre şi galbene se înălţau pintre pară cât ţinea târgul din şurile cu sare şi alte mărfuri de manufacturi, mistuindu-se inăduşit de puterea elementului ce le incingea din toate părţile, incât se privea o grozăvie jalnică de vězut pe tot şesul Prutului de la Stâncă la vale unde urmase bătălia cu Grecii cu un ceas mai inainte.“ *)

In tot timpul revoluţiei greceşti, ţerile române fusese pradate mai reu decât pe vremile lui Paswan-Oglu. Palicarii greci uniţi cu tot felul de alte neamuri, ştiind că viaţa lor e de acum pusă in joc, vroeau cel puţin să petreacă momentele lor cele de pe urmă in toată libertatea, beu şi benchetueau, prădau şi jăfuiau. cea ce le venea cu atâta mai uşor de făcut, cu cât paza şi poliţia ţerilor fiindu-le incredinţată, ei tolerau tot felul de abuzuri compatrioţilor lor.

Dar suferinţele ţerilor române ajunseră la culme când veniră Turcii. Aceştia, după obiceiul lor barbar de a nu face deosebire intre duşman şi prietin, de indată ce se aflau in resboiu, privind pe de altă parte, de şi fără cuvênt, pe Români ca in legătură cu Grecii,

---

*) *Drăghicî* l. c. II p. 125.

comiseră in nenorocitele noastre ţeri cruzimele cele mai neauzite „Aceste oarde turbate pradau zi şi noapte oraşele, rădicau oameni nevinovaţi şi i tăiau pe uliţi pîrăndu-i cineva că sunt Greci sau că numai să-i desbrace; pe lăngă aceasta apoi călca aşezările boereşti pe la moşií, căuta pricină trecătorilor pe drumuri şi ei curăţă de ori ce lucru vedea mai bunişor la dinşii, zicănd că fac trampa . . . şi se duceau cu eivala!“ *)

După ce Turcii risipesc rescoala din ţerile române, pentru a impedeca renaşterea unor asemene intămplări, ieu doue măsurí noue in privirea lor, numesc earăşi domni pămĕnteni, dănd astfel dreptate cererilor lui Vladimirescu şi orănduesc in principate o garnizoană turcească, pe care n'o mai lasă sub comanda principilor, ci o pune sub comanda directă a paşilor de la Dunăre. Rusia protestează in protiva ambelor acester măsuri, cerănd restabilirea statului quo dinaintea anului 1821 căci „administraţia principatelor nu poate fi privită ca neatărnată intru căt paşii din Giurgiu, Silistra şi Vidin sunt mai puternici decăt hospodarii;“ **) apoi shimbarea sistemului de a se numi principi din nobleţa ţerii şi de a nu se mai lua dintre Greci,

*) *Drăghici* l. c. II p. 129. Asupra devastărei principatelor comp. *Elias Regnault* Histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Paris 1855 p. 136.

**) *Gentz* Depèches inédites etc. II p. 209.

nu se putea face fără consimţimentul Rusiei. *) Asupra punctului de al doile insă Rusia nu stărueşte prea mult, ştiind prea bine că va putea inriuri tot atăt de mult asupra principilor pămênteni ca şi asupra celor de origine streină, ba chiar temăndu-se a nu mai fi ascultată aşa de orbeşte de aceştia, faţă cu care se compromisese aşa de reu, nesusţinănd revoluţia grecească. Punctul d'intăi din protivă 'lu susţine din toate puterile şi cere in repeţite rănduri de la Turci deplina evacuare a principatelor de trupele turceşti ce mai rămăsese aice, sub pretextul de a măntinea liniştea şi buna orănduealǎ. Ea face chiar să atărne, de la implinirea acestei condiţii, restabilirea relaţiilor diplomatice cu Poarta, pe care le intrerupsese in urma cruzimelor raportate mai sus in contra capilor bisericei ortodoxe. Turcia, la rändul ei, arăta asupra acestui punct cea mai mare indărătnicie, vroind să se folosască pe de o parte de prilejul ce i dădea o mai mare autoritate asupra principatelor, pe de alta dorind a constringe pe Rusia la retrocedarea unor locuri de lăngă Caucaz, pe care aceasta le reţinea in contra stipulaţiunilor bine lămurite a tratatului de Bucureşti. Tratările şi corespondenţa nesfirşită asupra acestui punt se urmează pănă la venirea impăratului Neculai

*) *Gentz* l. c. II. p. 210.

la tronul Rusiei, *) care, hotărit a indruma o politică mai activă faţă cu Poarta, somează pe aceasta prin un ultimatum din 17 Mart 1826 a indeplini următoarele 3 punte: **)

1) Restabilirea statului quo in principate.

2) Liberarea deputaţilor serbi.

3) Repararea ofenselor aduse Rusiei prin uciderea demnitarilor bisericeşti.

Un lucru pare straniu când vedem aceste cereri, anume că nu se pomeneşte de Greci prin nici un cuvênt. Dar Rusia mai nu se interesa de soarta Grecilor. Deprinşi de a intrebuinţa toate evenimentele numai cât ca nişte mijloace a le politicei lor, ei nu vedeau in amestecul lor in trebile Greciei decât un mijloc pentru a sili pe Poartă să cedeze asupra celorlalte chestiuni care o interesa. Rusia, compromisă faţă cu Grecia prin faptul că ea, de şi o stirnise de atâtea ori in protiva Porţei, nu ĕi dăduse ajutor in momentul critic, nu putea vroi nici intr'un mod ca această ţară să scape cu totul de sub autoritatea turcească, făcĕndu-se neatárnată. Ţinta la care Rusia tindea era o pacificare a Greciei, făcută sub protecţia ei, obţinând de la Turci nişte concesiuni care se asigure Grecilor neatârnarea administrativă. Cu alte cuvinte

*) *Gentz* l. c. II p. 214, 235, 255, 264, 277, 286, 305. 310, 312, 327, 345, 347, 353, 359, 369, 378, 390, 397, 431, III p. 15, 41, 45 şi 115. Comp. protestarea Rusiei in *Paalzow* l. c. p. 27.

**) *Gentz* l. c. III p. 115.

ea vroia să rămănă Grecii tot sub impărăţia mahometană, pentru a avea in totdeauna la indămănă un instrument gata de a turbura şi a silui purtarea Turciei faţă cu dinsa. *).

Turcii siliţi prin acest ultimatum,—care vine tocmai atunci cănd Sultanul Mahmud II, desfiinţind enicerii, stărpise o cauză de vecinici turburări pentru impărăţie, dar totodată dăduse o lovitură de moarte puterei musulmane, nimicind armata ei cea mai de frunte, inainte de a fi infiinţat o alta care să o inlocuiască—se pleacă vrointei Rusiei şi inchee tractatul de la Akerman in 6 Octomvrie 1826 prin care se stipulează: 1) Confirmarea tratatului de Bucureşti; 2) o indreptare de graniţă in Besarabia; 3) cedarea punctelor de pe litoralul Mării-Negre, care fusese restituite Porţei prin tratatul de Bucureşti şi pe care Ruşii nu apucase a le inapoi; 4) indatorirea Turciei de a recunoaşte Serbilor privilegiile stipulate prin art. 8 a tratatului de Bucureşti; 5) in privinţa principatelor se stipulează prin un act adiţional: Hospodarii se aleg dintre boerii indigeni cei mai bătrăni şi mai capabili, de către divan cu consimţimĕntul inaltei Porţi. Dacă s'ar intămpla ca Poarta să nu poată incuviinţa pe cel ales şi motivele ar fi găsite temeinice de ămbele curţi, atunci se va permite boerilor a propune o altă persoană.

---

*) *Gentz* l. c. II p. 472.

Timpul domniei va fi de 7 ani şi ei nu pot fi destituiţi decât pentru crime, despre care Sublima Poartă va informa pe ministrul Rusiei şi când, după cercetarea făcută de o parte şi de alta, se va găsi vinovat, Hospodarul va putea fi destituit. Dacă domnul ar voi să demisioneze inainte, el va putea să o facă numai cu consimţimĕntul ambelor curţi. Hospodarii vor băga in samă representările ministrului M. S. şi acele a le consulilor făcute după ordinul seu, asupra mănţinerii privilegiilor principatelor. Aceste vor fi scutite de tribut pe 2 ani şi după acest timp tributul se va cere după hatischeriful din 1802. Hospodarii sunt datori a face căt mai curĕnd un regulament pentru a indrepta starea principatelor. *).

Cu drept cuvĕnt s'a spus că Rusia căştiga prin acest tratat mai mult decăt prin un resboiu **); căci mai intĕiu ea dobăndea o intindere insemnată de teritoriu; apoi disposiţia voluntară din hatihumaimul anului 1803, devenind acuma obligatorie faţă cu Rusia, principatele române deveniau nişte adevărate vasale a le Rusiei, căci aceasta, prin tratatul de faţă nu se mai mulţămea cu protecţiunea generală a creştinilor; ea lua sub garanţia ei nişte drepturi speciale a le principa-

*) *Ch. de Martens et Ferd. de Cussy.* Recueil manuel et pratique de traités, conventions, Leipzig 1846 III p. 33.
**) *G. Rosen.* Geschichte der Türkei, Leipzig 1866 I. p. 32.

telor şi anume acela de căpitenie, alegerea domnului. Rusia devine arbitrul intre domn şi suzeran şi impărţeşte deci suzeranitatea de fapt cu Turcia: ba, prin inriurirea ei tot mai covărşitoare la Constantinopole, ajunge a fi ea adevaratul suzeran, lăsănd Turciei numai căt umbra drepturilor sale. Insfirşit, vroind să'şi asigure şi o inriurire directă in principate asupra purtării domnilor, stipulează acel drept a consulului rusesc de a face observaţiuni, care pus in aplicare de Rusia, deprinsă a fi ascultată cu cnutul in mănă, deveni in curĕnd mijlocul cel mai nimerit pentru a face să triumfe in toldeauna in principate interesul moscovit. *).

Tratatul de la Akerman ca şi ultimatul ce i dăduse naştere nu conţine nici o vorbă despre pacificarea Grecilor. Rusia intr'adevăr vroia de o cam dată să se folosască de incurcăturile Porţei pentru a dobăndi indeplinirea propriilor sale interese, rămănĕnd ca se exploateze chestiunea Grecilor mai tărziu, atunci cănd va putea trage mai mare folos din ea. **). Şi tocmai aşa se intimplâ: După ce convenţia de la Akerman este incheetă

---

*) *Neigebauer*. Die Staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei. Breslau 1856 p. 58.

**) Ea indreptaţea această părăsire a cauzei greceşti prin acea că in acest tratat se ocupase de interese exclusiv ruseşti, pe cănd cauza grecească interesa pe intreaga Europă. *Paalzov* l. c. I p. 5. Afacerile principatelor române erau deci interese esclusiv ruseşti!

Rusia schimbă răceala ce până acuma o arătase in privirea trebilor grecești *) și incepe a sprijini cauza lor cu destul interes. Anglia, care presimțise aceasta, incheesă după cum am vězut in 4 Aprilie 1826 o convențiune pentru a interveni in comun in trebile Grecilor Către această convențiune alipindu-se și Franția in 6 Iuli 1827, incepe improtiva Porței acea lucrare colectivă, care trebuea să-i fie atăt de dăunătoare. Anglia și Franța intervenise insă in pacificarea Greciei numai căt pentru a nu lăsa Rusiei o deplină libertate de lucrare, cu atăta mai mult că prin o asemene purtare corespundeau și cererilor opiniunei publice care se arătase cu atăta putere in favoarea Grecilor. Aceste trei state trimet o flotă in Marea Mediterană pentru a constringe pe Poartă la armistițiul pe basa căruia să se poată pune la cale condițiile păcei. Flota aliată, vroind să impedece devastarea Moreei decătre acea turcească, se intămplă o ciocnire intre ambele la Navarin (20 Oct. 1827), in care flota turcească este cu totul sfărămată. Turcia furioasă pentru această lovitură primită, fără nici o declarare de resboiu, inchide comerțul Mărei Negre corăbiilor rusești, ceea ce dă acestei puteri pretextul de mult căutat de a-i declara resboiu, motivănd o asemene urmare pe im-

*) *Gentz* III p. 231.

pedecarea comerțului Mărei Negre, pe alungarea a o mulțime de supuși ruși din Turcia, pe stărnirea Persiei contra Rusiei, in sfîrșit pe un manifest indreptat către supușii Porții, in care Rusia este arătată ca autoarea tuturor nenorocirilor ce lovesc in Poarta otomană.

Rusia pornea deci acest resboiu in protiva Porții in unire cu țerile apusului. Politica rusască, de și mai tănără, se aräta mai ghibace de căt acea bătrănă a țerilor apusene. Aceste vroise a impedeca pe Ruși de a porni singuri in protiva Turciei—și Rusia adusese lucrurile astfel incăt să declare resboiu Porții sub protecția lor, apărată despre invinuirea pentru niște scopuri iubitoare de sine, prin faptul că ea lucra alăturea cu națiile cele mai culte pentru cauza civilizației.*).

Astfel isbutiră Rușii și de astă dată a masca adevărata țintă a intreprinderei lor. Tot ca apărătoare a cauzei creștine se arăta ea și acuma ; numai căt creștinii de astă dată in loc de a fi Românii sau Serbii erau Grecii, măduva și inima imperiului otoman.

*) *Gentz* l. c. III p. 437. Declarația de resboiu este datată din $^{14}/_{20}$ April. Ea ajunse in Constantinopole in 12 Mai. Trupele rusești trecuseră Prutul in 6 Mai 1828. Comp. *Rosen* l. c. p. 56 și *Paalzow* Aktenstücke der russichen Diplomatie. Berlin 1854 II p. XII. „Die admirale Codrington, Rigny und Hayden vernichteten dort die türkische Flotte am 20 Octobre 1827 *und erleichterten* so *Russland die Eröffnung der Campagne gegen die Türkei.*"

II.

Pentru ce Rusia nu se teme de Europa.

Inainte de a incepe povestirea faptelor resboiului, să aruncăm o ochire asupra modului cum politica rusască işi inchipuia starea şi relaţiunile celorlalte puteri, fiind că aceasta ne va lămuri, cum de cabinetul de St. Peterburg indrăsnea a declara acest resboiu, fără a se teme de o complicaţiune europeană. Şi este intr'adevăr de admirat cu câtă pătrundere politica rusască judeca starea Europei şi cum prevederile ei fură pe deplin realizată prin tripla alianţă incheetă cu Anglia şi Franţia, sub scutul căreia Rusia putu să intreprindă noul seu resboiu in protiva Porţei. Consideraţiunile politice ce determinară pe Rusia la resboiu se află expuse in o interesantă depeşă a ambasadorului rusesc din Paris, Pozzo di Borgo, cătră ministrul rusesc contele de Nesselrode din 28 Noemvrie 1825.

In privinţa Porţei, Rusia nu cunoaşte alt mijloc decât violenţa şi siluirea, intru cât ea era obiectul in contra căruia se indreptau silinţele sale, ea pedica năzuinţelor ruseşti. Fiind Poarta ţinta supremă a politicei ruseşti trebuia intrebuinţat in contra ei mijlocul suprem, şi aruncat totul in cumpăna resboiului, silind'o să se plece cu ori ce preţ in favoa-

---

*) Akenstücke der russischen diplomatie von *Fr. Paalzow* Berlin 1854 II p. 32—64.

rea Rusiei. De acea „trebue pregătit toate pentru a se putea pătrunde până la capitală şi repejunea operaţiunelor va putea micşura pericolul lor şi zădărnici combinaţiunile protivnicilor. Tot atât de neapărat ar fi de a atrage in partea noastră pe Serbi şi in genere pe creştinii ce s'ar arăta căt de puţin plecaţi la aceasta, ear cu deosebire pe Greci, fără insă a'i recunoaşte ca naţiune sau a se lua in privirea lor vre o indatorire. Ar fi deajuns de a le face cunoscut prin agenţi neoficiali, că scăparea lor atărnă de la hotărirea luată de M. S. impăratul; că trebue să se pregătească a urma cursului imprejurărilor după sfaturile sale; că ei intre aceste se vor putea apăra in contra Turcilor cu un succes cu atăt mai mare, cu căt duşmănia Rusiei cu Poarta ar impedeca pe aceasta de a indrepta in contra lor toate puterile. Armata noastră in Georgia trebue earăşi ţinută gata. In cazul când am fi nevoiţi a conduce resboiul contra Porţei până la extrem, ar fi folositor dacă am putea face şi pe Persia să iee parte la el.“ *)

Aceasta fiind linia de purtare a Rusiei faţă cu Poarta, ambasadorul se intreabă care ar fi acea a ţerilor Europei in privirea Rusiei. „Dacă ar fi permis a crede in inţelepciunea lor, atunci cele trei puteri continentale ar trebui

*) l. c. p. 47.

să se grăbeoscă a declara Turcilor că furtuna care i amenință este productul a însăși nedreptăței și indărătniciei lor și că alt mijloc de scăpare nu ar fi, decăt ca ei să primească intervenția Rusiei și să se induplece a inchee cu Grecii un armistițiu pentru impăcarea neliniștei . . . Dar noi nu trebue să privim lucrurile numai din acest punt de videre.“*)

Și acuma ambasadorul incepe a enumera temeiurile care l'ar face să sprijine o politică resboinică, chiar in cazul cănd puterile Europei ar fi protivnice unei asemene urmări.

Anglia nu ar putea declara resboiu pentru a sprijini pe Turci, mai intăi din motive economice; căci rumperea cu Rusia ar neliniști creditul public pănă la un oare care grad, ar spori căderea fondurilor publice și, făcēnd banii mai scumpi, ar jigni pe toți aceia care speculau pe eftinătatea lor. Dacă Englejii vor fi in contra noastră, ei vor bloca fără indoeală porturile noastre; dar declarănduse ei pentru Turci, vor impinge pe Greci in partea noastră, in protiva cărora ei vor lucra cu necesitate, și atunci noi căștigăm pe toți creștinii Turciei europene in favoarea noastră. Din contra dacă Anglia găndește a se mări și ajută pentru a zice așa, disolvarea imperiului otoman, ea va fi nevoită a se da după sistemul nostru. . . Toațe aceste sunt impregiurări care vor determina pe Anglia a dori o

*) l. c. p. 48.

impacare chiar atunci când ar fi urmat o rumpere". *).

Austria este de sigur in intelegere cu Anglia asupra mijlocului de a face Rusiei reu; dar, „cu toată această inţelegere, nedumeririle se vor arăta de indată ce va fi de nevoe a se trage sabia. Se pretinde că prinţul Metternich ar fi zis că el poate in totdeauna să arunce pe Anglia in protiva noastră, dacă noi am lua armele in mâni; dar Anglia va pretinde la rândul ei ca şi cabinetul din Viena se se hotărască, şi atunci Austria se va expune celor mai mari primejdii şi va trebui să se pregătească pentru jertfele cele mai insemnate. Politica noastră ne impune a păşi de odată cu energie contra acestei puteri şi a o convinge prin pregătirile făcute, că dacă va intreprinde o mişcare in contra noastră se va revărsa pe capul ei una din furtunile cele mai cumplite. De acea e probabil că prinţul Metternich sau va declara Turcilor că ei trebue să se plece la propunerile de impăcare şi va arěta intrarea noastră in principate ca urmarea unei hotăriri provocate de dinşii, sau se va ţarunca după placul seu asupra altor provincii a le imperiului otoman. In cazul ântăi am fi inţeleşi, in al doile ne am inţelege. De acea e de crezut că prinţul in loc de a stărni pe

*) l. c. p. 49.

Anglia la resboiu, și va da osteneala a o reține și a o indupleca la sistemul impăciuirei. El știe că dacă lucrurile se inveninează și dacă sunt aduse la extrem, Turcii vor fi alungați din Europa, ori care ar fi certele ce s'ar naște pentru impărțirea moștenirei lor. Această intimplare ar fi pentru curtea din Viena cea mai puțin de dorit; chiar o sporire de teritoriu incă nu ar precumpeni dauna ce ar resări pentru dinsa din poziția cea nouă pe care am lua-o noi prin această imprejurare." *)

Cabinetul francez sub conducerea d-lui de Villèle este de asemene protivnic Rusiei; insă este in neputință de a intreprinde ceva din cauza stărei lăuntrice a Franției, care ar face ca „șese luni după declararea de resboiu atăt ministrul care ar fi propus'o căt și regele care ar fi ascultat'o, să se expună unei resturnări sigure. Pentru a lucra in protiva noastră, ar trebui ca Franța să se predee in mănile Austriei și a Angliei, ceea ce ar produce mai multă nemulțămire decăt gelozia trezită prin intreprinderile noastre. Apoi ce despăgubire ar putea oferi Franției curțile din Viena și Londra pentru primejdiile și jertfele la care s'ar expune prin un resboiu? Nu există nici un sat, nici o stăncă acăruia stăpănire i s'ar putea concede. Ea ar fi deci

*) l. c. p. 53 și 62.

tratată ca un gladiator, pe care 'l conduci in arenă numai pentru plăcerea de al videa murind. In sfirşit unde 'şi ar alege câmpul de bătae? Flotele sale n'ar spori puterea Angliei şi armatele sale, dacă ar vroi să se lovească cu noi, ştiu soarta ce le aşteaptă. Franţia deci nu se poate declara in contra noastră pentru că posiţia sa geografică, politică şi morală nu-i permite a lua parte la o legătură in protiva Rusiei.“ *)

Cât despre Rusia, putere pe care am vĕzut'o până acuma mai totdeauna alăturea cu Rusia in afacerile orientului, ambasadorul e de părere că .cabinetul prusian trebue căştigat prin deplina noastră incredere şi convins că rolul pe care i 'l atribuim ar fi foarte potrivit pentru menţinerea relaţiunilor mutuale şi pentru sporirea inţelegerei fericite care subsistă până acum intre ambele curţi.“ **)

Pe lângă aceste Rusia mai spera că ţerile apusului vor fi reţinute de la un resboiu cu dinsa prin frica revoluţiunei, căci „resvrătitorii s'ar folosi de această imprejurare pentru a incerca noue turburări.“ ***)

Cât de sănătos judeca Rusia, ne o dovedeşte incheerea triplei alianţe după propunerea Angliei, prin care insuşi aceasta putere

*) l. c. p. 54 ş. u.
**) l. c. p. 59.
***) Depeşă a contelui Lieven, ambasador rusesc in Londra către contele Nesselrode din 30 Oct. 1825 in *Paalzow* l. c. III p. 4.

inlesnea Rusiei resboiul in contra Porței, numai pentru a putea fi și ea amestecată, și pentru ca Rusia să nu pășască singură in protiva acelei impărăţii de la existenţa căreia Anglia vedea, ce e drept cam tărziu, că atărnă in mare parte insuși fericirea și prosperitatea locuitorilor ei. Dar Anglia se inșălâ foarte reu in prevederile sale; căci Rusia de indată ce se vězù asigurată din partea ei, declărâ Porței resboiu deosebit și pentru motive particulare și apoi, când Anglia și Franța se retraseră din lupta in protiva Porţii, Rusia urmâ inainte resboiul inceput pentru propriul seu folos, ascunzănd scopurile sale sub masca indeplinirei vroinței europene.

Resboiul incepù ca de obiceiu prin ocuparea principatelor Opt divisiuni de infanterie și patru de cavalerie in numer total de 105,000 de oameni trec Prutul in ziua de 7 Mai 1828 ocupănd de indată Iașii și peste căte-va zile și Bucureștii unde așezară pe contele Pahlen ca șef al ocărmuirei civile și apoi incunjurănd Brăila, singura cetate otomană pe malul stăng al Dunărei, o și ieu după un asediu de o lună de zile, pe la 15 Iunie. Turcia se afla in posiţiunea cea mai critică, lipsită pe deoparte de armata ei cea mai bună, prin măcelăria ienicerilor, pe de alta de flota sa distrusă la Navarin, astfel că, pe când in celelalte resboae, Turcia dominase in totdeauna pe Marea Neagră, in acesta Rusia ei luase

locul și, făcend din această mare basa operațiunilor sale, iși aprovisiona oștile cu mult mai mare ușurință. Rușii trecură deci Dunărea fără a incerca nici o impotrivire și pe la sfârșitul lui Iulie incunjurară cetățile Șumla, Varna și Silistria. Aice insă intimpină o resistență așa de puternică, incât impăratul Neculai, ce venise in persoană inaintea Varnei, găsi cu cale a mai aduce altă oaste din Rusia, care urcă numerul Rușilor la 160,000 de oameni. Ori cât erau Turcii de desorganisați, ei se opun totuși Rușilor cu o mare energie și, dacă tradarea n'ar fi venit in ajutorul Rușilor, Varna poate cu greu ar fi fost luată. Campania anului 1828 trebue insă să se sfirșască cu luarea acestei cetăți (sfirșitul lui Septemvrie), căci Șumla și Silistria resistau cu tărie și iarna, căzĕnd in acel an foarte timpuriu, impedecă pe Ruși a merge mai departe.

Rușii s'ințelege că nu lipsise a ataca pe Turci și prin Asia pentru a reslăți puterile lor și campania din acea parte, sub condușerea lui Paschewitch, se arătâ mult mai favorabilă progresului armatelor rusești, Acesta ie Kars, Baiazid, Ardahan și alte cetăți; dar cu toate aceste avantaje, hotărirea resboiului nu putea să atărne de la expediția asiatică, intru cât Turcii ar fi putut perde și mai multe din provinciile cele sărace și nepoporate a le Asiei, fără a fi puși in o po-

siţie critică. Isbănda nu putea fi căutată decăt in Europa pe unde se mergea drept asupra capitaliei, asupra inimei impărăţiei. De acea şi Ruşii fac in iarna anului 1828 pregătirile cele mai insemnate şi impăratul, luănd comanda supremă din mănile bătrănului general Wittgenstein. o incredinţază lui Diebitsch care indreptăţi in totul, prin o conducere inteligentă şi energică, aşteptările suveranului seu. Pe la jumătatea lui April Ruşii trec earăşi Dunărea şi incunjură Silistria, pe cănd armata lor principală atacă pe Reschid Paşa lăngă Şumla, la Kulektsche, şi sfărimă cu totul oastea otomană (sfirşitul lui Mai). Puţine zile după acea Silistria este luată. Dispuněndde mai multe trupe, Diebitsch se preface că vra să atace Şumla şi face pe Reschid Paşa să concentreze in jurul ei toată armata sa, pe cănd in ascuns el trimite o parte din oastea sa, ca să treacă Balcanii, lucru in care izbăndeşte pe deplin. astfel că in 19 August Diebitsch apare pe neaşteptate inaintea porţilor Adrianopolei, unde Ruşii invingători dictează pacea Turcilor buimăciţi.*)

Ce făceau in acest timp Franţia şi Anglia? Cea d'intăi, neavěnd nici un interes diametral opus Rusiei, nevoind pe de altă parte a sluji planurile Austriei şi a le Angliei, neputănd primi nici o despăgubire pentru jertfele

*) *Rosen* Geschichte der Türkei I p. 67 şi urm.

ce ar fi chemată a face *), insfârşit condusă de un rege (Carol X) ce avea simpatii personale pentru Ţarul Neculai, se arată cu cea mai deplină bună voinţă către planurile rureşti şi pentru a ajuta şi ea pe Greci, trimite in anul 1828 o expediţie in Morea spre a alunga de acolo pe Ibrahim-paşa, generalul lui Mehemet-Ali, care amenința pe Greci cu o totală nimicire prin cruzimile sale cele ne mai pomenite. Cu toate că o asemene urmare din partea Franţiei nu era decăt consecuenţa tratatului din 6 Iuliu 1827, Anglia işi pune toate silinţele pentru a zădărnici expediţia Francezilor şi, pentru a isbuti in aceasta, stărueşte la Mehemet-Ali ca să retragă trupele din Grecia, prin care pe deoparte se nimiceşte ţinta expediţiei franceze, ear pe de alta se face Grecilor cel mai mare bine, căci scăpându-i de duşmanii lor cei mai neimpăcaţi şi teritoriul lor fiind liberat de jafuri şi pustieri, ei incep a se organiza sub conducerea inţeleaptă a fostului ministru rusesc Capo d'Istria, şi pun astfel baza statului lor viitor.

Anglia din protivă, vĕzĕnd că prin tratatul de alianţă cu Rusia, ea inlesnise acesteia planurile sale cotropitoare improtiva impărăţiei otomane, pe care am vĕzut că acuma simţea cel mai mare interes a o pastra şi apăra, se intoarce in curănd la o politică pro-

*) Depeşa lui Pozzo di Borgo către Nesselrode din 28 Noemvrie 1828 in *Paalzov* l. c. III p. 18.

tivnică Rusiei, mai ales sub presiunea opiniei publice care cerea cu ori ce preţ intervenirea Angliei pentru incetarea duşmăniilor.*) Chiar ministrul care se legase cu Rusia prin acel nenorocit tratat işi exprimă către ambasadorul rusesc temerile sale „ca evenimentele să nu impingă pe impăratul peste marginile cuvenite şi să nu se nască de acolo o sguduire generală a Europei.“ **) Anglia deci care se temea mai ales ca flotele ruseşti, legăndu-se cu cele franceze să nu-i răpească stăpănirea mărilor ***), nu putea cu nici un preţ să permită o aşezare a Ruşilor in Constantinopole. Dar pentru a se putea opune cu tărie puhoiului rusesc i trebuia o aliată şi, intru căt am vĕzut că Franţa şi Prusia nu vroiau să i stee in ajutor in asememene imprejurare, ea se indreptâ către Austria, unde reuşi pe deplin.

Am vĕzut mai sus cum Austria era cu deosebire pornită in protiva Rusiei şi cauza acestei schimbări de politică din ceea ce era in vechime, este uşor de inţeles. Turcii incetase de a mai fi pentru Europa un izvor de spaimă şi de turburare şi rolul lor 'lu indeplininea acuma Rusia, dacă nu cu mai multă indrăsneală, cel puţin cu o mai mare conse-

*) Depeşa principelui Lieven către Nesselrode din 1 Iunie 1829 *Paalzow* l. c. III p. 47.

**) ibid. p. 45.

***) Depeşa lui Pozzo di Borgo către Nesselrode din 28 Noemvrie 1828 in *Paalzow* l. c. *III*. p. 28.

cuenţă şi statornicie; pericolul nu mai venea de la Sud ci se intorsese din partea Nordului şi pe când acel ce ameninţase cândva Europa nu fusese decât productul urei şi a fanatismului, prin urmare a simţimêntului, acel ce venea de la Ruşi se arăta ca rezultatul cugetărei reci şi a combinărei politice. Pe când unul avea toată pornirea şi sălbătăcia patimei, acestalalt era caracterizat prin stăruinţa şi ghibăcia ce in totdeauna insoţeşte interesul.

Precum insă Anglia nu putea invoi aşezarea Ruşilor in Constantinopole, aşa Austria nu putea să se impace cu anexarea cătră Rusia a principatelor, prin care ar fi devenit pentru această impărăţie un vecin foarte ameninţător. De acea Anglia şi Austria se intâlnesc in politica lor şi pun o stavilă armatelor ruseşti tocmai atunci când, luând Adrianopolea, nu mai aveau de făcut decât un pas pentru a pune măna pe insuşi capitala impărăţiei Otomanilor. In asemene imprejurări insuşi progresele cele atât de fericite a le Ruşilor complica posiţiunea lor. Dacă nici după luarea Adrianopolei Turcii n'ar fi cedat, ce era de făcut? De mers asupra Constantinopolei? Dar aice se loveau de Engleji şi Austriaci. Ce e drept Rusia avea un sprijin puternic in Franţa şi Prusia; dar regele Franţiei era bătrîn; apoi nemulţămirile cu ocărmuirea sa se adunau pe fie ce zi

şi ameninţau de a izbucni de la un moment la altul — ceea ce se şi intêmplâ in 1830. Dacă o nouă revoluţie politică ar face din Franţia duşmana Rusiei ? Pe de altă parte nu putea cu nici un preţ face intăile propuneri de pace, căci aceste ar fi compromis toată izbănda resboiului. In mijlocul acestor greutăţi inţelegem prea uşor cum de Rusia dorea cu sinceritate incheerea unei păci, care chiar nu ar fi conrespuns pe deplin năzuinţelor sale.*) Turcii la răndul lor, spărieţi peste măsură prin luarea Adrianopolei, erau şi ei dispuşi a inchee pacea. In o asemene stare de lucruri intervenirea Prusiei, care trimite pe generalul de Müffling la Constantinopole, fu foarte bine primită din toate părţile, căci toate dodoreau cât mai grabnic incheerea unei păci.

Aceasta se şi face in oraşul unde se opriseră pajurile ruseşti (2 Septemvrie 1829) in cuprinderea următoare. **).

In privirea teritorială Poarta cedează Rusiei mai multe cetăţi pe litoralul asiatic şi in Europa gurile Dunărei, de la varsarea Prutului in Dunăre până la braţul Sfântului Gheorghe, indatorinduse Turcia a lăsa nelocuită o intindere de pămênt, cale de doue oare in jos de braţul citat al Dunărei. „Principatele Moldovei şi a Valahiei care s'au pus prin o capitulaţie sub suzeranitatea Inaltei Porţi, şi

*) *Rosen* l. c. I p. 100.
**) *Martens et de Cussy* Recueil de traités.

a căror prosperare Rusia o garantează, vor păstra privilegiile şi libertăţile care le sunt asigurate in deosebite timpuri fie in capitulaţiile lor sau in tratatele d'intre ambele imperii, fie in hatischerifele Inaltei Porţi. Prin urmare se vor bucura de liberul eserciţiu al cultului lor, o deplină siguranţă, o ocărmuire naţională şi neatărnată şi o nemărginită libertate a comerţului" (art. 5.). Serbia se va bucura de toate privilegiile şi libertăţile stipulate prin convenţia de la Akerman. (Art. 6.) Corăbiile ruseşti precum şi acele a tuturor naţiunilor, ce sunt in pace cu Poarta, vor putea face negoţ in toată libertatea in Marea-Neagră şi vor putea trece prin Bosfor şi Dardanele. Poarta se obligă a plăti o despăgubire de 1,800,000 galbeni olandezi neguţitorilor ruşi care au suferit nedreptăţiri de la anul 1806 in coace, precum şi o despăgubire de resboiu ce se va hotări in urmă, *) până la plata căreia, principatele române să rămână ocupate de trupele ruseşti. Poarta se indatoreşte a adera la tratatul din 6 Iulie 1827 privitor pe Grecia, cu alte cuvinte a recunoaşte neatărnarea ei.

Către acest tratat se adauge o convenţie separată asupra Moldovei şi Valahiei, ţerile acele ce se bucurau in tot deauna de o deosebită luare aminte din partea Rusiei. Aceasta conţine următoarele disposiţiuni :

*) Fixată mai intăi de Ruşi la 10,000,000 galb. olandezi.

Poarta cedează Valahiei toate orașele și posesiunile sale de pe malul sting al Dunărei. Se dă principatelor voia de a stabili cordoane sanitare și carantine precum și de a intreține un numĕr de păzitori armați pentru paza acestora; ele sunt tot-odată scutite de a da Porții zaharea in natură, pentru aprovizionarea oștilor sau a capitaliei, fiind aceste toate inlocuite prin o sumă in bani adausă la tribut; de asemene sunt scutite de a mai da lucrători pentru trebuințile armatelor Porței. „Pentru a da administrației acestor provincii o basă mai statornică, durata guvernului hospodarilor nu va mai fi de 7 ani, ci ei vor fi deacuma inainte investiți cu această demnitate pe viață, afară de cazurile de abdicare și de destituire din cauză de delict.“

„Inalta Poartă, dorind să asigure in toate modurile buna stare viitoare a principatelor, se leagă in mod solemn a confirma regulamentele administrative, care, in timpul ocupației celor doue provincii de către armatele curței impărătești, vor fi făcute după dorința esprimată prin adunările celor mai notabili locuitori ai țerei, și care vor trebui de acum inainte să slujască de basă pentru regularea lăuntrică a acelor doue provincii, intru cât, bine ințeles, zisele reglemente nu ar atinge intru nimic drepturile de suveranitate ale Inaltei Porți.“

*) *Martens et de Cussy* Recueil de traités etc. IV p. 221.

Pentru a judeca căt căştiga Rusia prin acest tratat, reproducem aici insuşi cuvintele ministrului Nesselrode, adresate prin o depeşă din 12 Februarie 1830 cătră marele principe Constantin. *).

„Pacea din Adrianopole au intărit preponderanța Rusiei in orient. Ea au intărit granițile Rusiei, au despovorat comerciul seu, au asigurat interesele sale. Faptul că Turcia este mărginită a exista numai căt sub protecția Rusiei, a pleca urechia sa numai la cererile Rusiei, este după părerea impăratului mai potrivit pentru interesele noastre politice şi comerciale decăt ori ce altă combinație, care ne ar fi silit sau a intinde stăpănirea noastră prin cuceriri sau a pune in locul impărăției otomane nişte state noue, care in curēnd ar fi rivalizat cu noi in putere, cultură, activitate şi bogăție. Fiind că noi nu am vroit resturnarea ocărmuirei turceşti, apoi căutăm mijloacele de a o menține in starea ei actuală. Puntul important a trecerei Bosforului au fost rezolvit intr'un sens care va pune in mirare pe celelalte puteri, chiar şi pe Anglia; căci pavilionul englez e departe de a fi tratat cu aceaşi considerație ca al nostru. In ce priveşte pe Serbia Poarta s'a plecat cu grăbire la ascultarea cererilor noastre. Moldova şi Valahia sunt inapoite; cucerirea lor

*) Reproduse in *Fr. V Hagen* Geschichte der orientalischen Frage. Frankf. a. M. 1877 p. 25.

ne ar fi fost cu atâta mai puţin de folos, *că noi acuma, fără a intreţinea trupe acolo, putem dispune de acèle provincii* după placul nostru in timp de pace ca şi de resboiu. Despăgubirea va fi treaba tratărilor de impăcare, care de şi nu vor impovora imperiul otoman cu o greutate prea nesuferită, totuşi vor da in mânile noastre cheea posiţiei, cu care putem lesne ţinea impărăţia in şah; apoi ea va aduce pe Turci a recunoaşte o datorie care va aminti ani indelungaţi posiţia lor faţă cu Rusia şi le va imprima in conştiinţă siguranţa peirei lor in cazul când ar vroi să ni se opună o a doua oară."

Ne vine la intâia privire greu a crede că Rusia să nu fi dorit resturnarea ocârmuirei turceşti şi am putea lua această depeşă drept incercarea ministrului de a indreptăţi politica urmată de el, de a arăta sub colorile avantajoase ale calculului politic oprirea necesară a armatelor ruseşti la Adrianopole. Noi suntem insă dispuşi a admite de sincere aceste destăinuiri ale politicei ruseşti şi a crede, impreună cu Nesselrode, că resturnarea impărăţiei otomane ar fi făcut in acele timpuri şi imprejurări mai mult reu decât bine Rusiei. Rusia nu era incă pregătită pentru primirea moştenirei impărăţiei turceşti. Ea ştia de la impărţirea Poloniei, ca dacă poţi da fiinţă până şi cugetelor celor mai nedrepte, singura condiţie este de a nu avea duşmani, de

ați face chiar aliați din toți acei ce ar putea să se folosească din actul de *desbracare*, și tocmai Austria, puterea cea mai interesată la impărțirea Turciei, nu era de loc ințeleasă cu Rusia asupra modului acestei impărțiri. Apoi Rusia, atăt de ocupată in alte părți, nu avuse incă timpul a pregăti popoarele din peninsula Balcanului. Nefiind sigură de simțimentele lor către dinsa, ba chiar in privința Grecilor fiind până la un punct incredințată de lipsa lor de simpatie, ea nu putea să se expună a le elibera de sub stăpănirea turcească, inainte de a le fi căștigat inima și mințele pentru primirea fără opunere a dominărei rusești, temănduse cu drept cuvent, să nu le arunce altfel in brațele Austriei. A purta insă un resboiu și cu Austria i vinea cu atăta mai greu, cu căt perderile sale in resboiul cu Turcii fusese foarte insemnate, dacă nu atăta prin bătălii apoi de sigur prin cumplita epidemie ce băntuise armatele rusești in tot timpul resboiului.

Rusia deci asigurată de preponderanța ei asupra Turciei trebuia să se pregătească a-i da lovitura hotăritoare, și anume in doue direcțiuni: mai intăi ea trebuea să căștige pe Austria in favoarea sa; apoi să'și asigure inriurirea asupra poporațiunelor din peninsula Balcanului incepănd cu Românii, poporul acele ce-i stătea mai incale și asupra căruia ea iși punea in tot deauna politica la

incercare inainte de a se apuca de lucrări mai indepărtate.

III.

Urmările resboiului asupra ţerilor române.

Urmările resboiului şi a păcei din 1829 asupra ţerilor române fură din cele mai insemnate. Pentru a judeca greutatea lor, să aruncăm o ochire indărăpt de la cele d'inteiu pasuri făcute de Ruşi spre a pune stăpănire pe dinsele.

Tratatul de la Cuciuc-Cainargi (1774) recunoştea Rusiei numai un drept incă foarte nehotărit, acela de a protegui ţerile române. Ambasadorul rusesc din Constantinopole putea, cănd va cere nevoea, să vorbească in favoarea lor şi prin insuşi tratatul se stipula spre folosul lor mai multe condiţii priincioase.

Acest căştig nu putea mulţămi pe Ruşi, intru cât el era viderat mai mult in interesul principatelor decăt in acel al Rusiei. Ea căuta deci să'l intindă in ori ce chip şi, folosindu-se de incurcăturile Porţei din 1802, ea dobăndi pentru principate un hatischerif, in care Poarta recunoştea, de o cam dată din bună voia ei, dreptul Rusiei de a consimţi la destituirea domnilor. Fiind insă că o asemene disposiţie nu indatorea pe Poartă intru nimic, Rusia i cere prin tratatul de la Akerman 1826, ca să se lege faţă cu dinsa asupra acestui punct, ştiind bine că prin o ase-

mene condiţie Poarta şi'ar instrăina de fapt mai tot dreptul ei de suzeranitate asupra ţerilor române. Impărţirea acestui drept intre doue state de o putere neegală nu insemna altă ceva decăt predominarea celui mai tare.

Glasul Rusiei fiind tot-deauna cu mare greutate in Constantinopole, numai acei domni puteau fi siguri pe tronul lor in principatele române şi numai aceia puteau spera a fi realeşi la implinirea sorocului de 7 ani ai domniei lor, care prin purtarea lor cătră Rusia dobăndise favorurile acestei puteri. *)

Tratatul de Akerman care prefăcea dreptul general de protecţie in unul special de amestec la punerea in lucrare cea mai de căpitenie a autorităţei suzeranului — numirea domnului — dădea Ruşilor pe de o parte in mâni soarta ţerilor române, pe de alta reducea mai la nimica dreptul de suzeranitate al Porţei. Totuşi prin schimbarea domnilor la 7 ani se reinoia prea des această punere in lucrare a dreptului de suzeranitate din partea Porţei, de acea prin tratatul de Adrianopole (1829) se stipulează ca domnii să fie aleşi pe viaţă.

---

*) Astfel ambasadorul Rusiei Ribeaupierre scrie lui Ghica in 9 Iulie 1827: „je place ma confiance dans votre zèle à remplir fidèlement les fonctions honorables que la Porte vous a confiées, et que la Russie voudrait sanctionner par ses suffrages. *Plus l'époque approche ou un changement du chef de l'administration pourra avoir lieu, plus je voudrais vous devoir de la reconnaissance pour vos soins assidus.* *Felix Colson*. De l'état présent et de l'avenir des principautés etc. Paris 1830 p. 43.

Aceasta s'ar părea introdus in folosul principatelor, care suferise foarte mult tocmai din pricina deselor schimbări de domnie; dară păstrarea dreptului de destituire, prin impreuna invoire, dovedeşte intr'un chip vederat că Rusia tindea numai să impedece amestecul cel prea des al Turcilor la *numirea* domnilor, păstrânduşi neatins amestecul seu la *destituirea* lor, o izbândă neindoelnică a politicei ruseşti.

Dar pe cât Ruşii căştigau in inriurire asupra ţerilor române pe atâta ei perdeau in simpatie. Am arătat mai sus cum incă de pe vremile impărătesei Caterina Românii incepuse a cunoaşte pe Ruşi in adevarata lor fire, cum invăţase a vedea in ei nişte asupritori cel puţin tot atât de barbari, cruzi şi neomenoşi ca şi Turcii. Această purtare brutală a Ruşilor in Principate se reproduse in resboaele din 1791 şi 1808. Apoi Românii suferise doue perderi de teritoriu, acea a Bucovinei in care Ruşii fusese nişte complici pasivi, şi acea a Besarabiei in care ei fusese autorii unei despoeri din cele mai neruşinate. Românii deci trebueau să cunoască in sfirşit cine erau Ruşii şi ce scopuri aveau ei asupra ţerilor române; că nu iubirea şi comunitatea religiunei impingea pe Ruşi a se face, cu sau fără voe apărătorii Românilor, ci numaĭ cât propriul lor interes şi dorinţa lor nesăţioasă de dominare, de intindere şi de

cucerire. Dacă mai remăsese incă vre o urmă de simpatie pentru Ruşi in ţerile române, ea fu cu totul stinsă in resboiul acesta. Purtarea Ruşilor intrecù de astă dată toate închipuirile şi necazurile poporului—sporite incă şi prin o ciumă cumplită, care secera oamenii cu miile, şi o boală de vite care reduse numerul lor la mai puţin de o pătrime—ajunseră la un grad ne mai pomenit. „Suferinţele zice d. St. Marc Girardin sunt mai presus de ori ce descriere. Nici odată n'a fost o mai inspăimănţătoare nimicire de fiinţi vieţuitóre.“*) „Dări de tot soiu, zaharea, vite, beilicuri, aceste sunt relele obicinuite a le resboiului; trebue adaos la aceasta barbaria soldatului rus şi mai ales tradiţiile cele mai neruşinate a le furtului pintre ofiţeri. Unii vĕnd măncarea soldatului şi apoi o pun in sarcina satelor; alţii vĕnd fĕnul cailor şi'l ieu cu deasila de pe moşii. Aiurea se inştiinţază pe generalul Zeltuşin că boerii nu mai aveau boi pentru a face cărăturele. „Ei bine zise el, să se injuge pe boeri!“ şi dacà boerii nu fură injugaţi, ţăranii o fură. Barbaţi şi femei sunt pusi la care, avĕnd drept conducători nişte cazaci care nu cruţau nici băţul, nici vĕrful lancei lor. Peste 30,000 de Români sunt luaţi de la lucrarea câmpului pentru a sluji ca vite de tras. Cei mai fericiţi fugeau in

*) Souvenirs de voyage I. p. 255.

munţi, unde nu aveau altă hrană decât scoarţa copacilor. Şi in mijlocul atâtor nedreptăţi, o adâncă descurajare inăduşia ori ce plângere. Mitropolitul Valahiei, Gregorie fu surgunit in Besarabia, pentru că ceruse mila năvălitorilor; e drept că el se opusese ca clerul să nu fie smuls de la altare, pentru a merge să care muniţiunile de resboiu. Guvernul rus respunse la arătările ce i se făcuse: Nu ne pasă de a şti cine fac slujbele, oamenii sau dobitoacele, numai căt ordinile să fie executate. Desordinile, delapidările şi in sfirşit lăcustele produseră foametea; ciuma se ivi in urmă, adusă prin miserie, prin carele pline de răniţi şi prin inspăimântătoarea mortalitate a boilor grămădiţi fără prevedere sau căzĕnd de osteneală pe drumuri, pe care le umpleau cu leşurile lor descompuse. Aceste erau binefacerile făgăduite de Wittgenstein in numele Augustului seu stăpân: jefuirea, foametea si ciuma, treime moscovită, oferită la inchinarea Românilor". *)

Aceste rele insă erau trecătoare şi, ori căt de adânc erau ele simţite de poporul român, ele puteau fi uitate. Reul insă cel mai mare şi mai greu de inlăturat era inrădăcinarea inriurirei ruseşti in principate care nu se mai mulţămi ca până acuma numai cu precum-

*) *Elias Regnault.* Histoire politique et sociale des principautés p. 160. Comp. *Drăghici* l. c. p. 177 şi *Felix Colson,* De l'etat présent et futur des principautés p. 451.

penirea numelui seu şi a puterei sale, ci vroia a lua forma unei organizări care să supună toate puterile vii a le naţiunei vrointei şi capriciului seu. Aceasta se ajunse de Rusia pe deplin prin regulamentul organic.

Prin un articol a tratatului de Akerman se impunea hospodarilor ca fără nici o intărziere să iee impreună cu divanurile ţerilor măsurile de nevoe pentru a imbunătăţi soarta principatelor prin un regulament general pentru fie care provincie. Ruşii, vĕzĕnd insă in curĕnd că de la acel regulament va atărna in mare parte inriurirea lor in principate, luară asupră-le insărcinarea de a ınzestra ţerile române cu regulamentele prevăzute, şi prin tratatul de Adrianopole indatoriră pe Turci a recunoaşte măsurile luate de Ruşi pentru organizarea principatelor. Astfel luâ naştere regulamentul organic.

In formă acest regulament era lucrat de representanţii ţerilor, divanurile acestora; in realitate insă el fusese redactat la Petersburg*) şi comisiunile insercinate cu revisuirea lui erau chemate numai a inregistra o lucrare gata de mai inainte, la care Rusia nu dădea voe să se facă nici o schimbare. Apoi chiar aceste comisiuni erau preşidate in contra vechiului obiceiu in loc de Mitropolitul ţerei, de agenţi rusi (Minţiaki) şi găsinduse un bo-

*) *Buch* Moldauisch-Walachische Zustände in den Jahren von 1828 bis 1843 p. 9 şi 14. *Regnault* l. c. p. 168.

er, Văcărescu, care să protesteze in protiva acestei incălcări a unei deprinderi străvechi, eĭ fu dat in judecată ostăşască şi surgunit din ţară. *) Alţi patru boeri bătrâni ce se uniră la această protestare banul Bălăceanu, logofătul Câmpineanu, banul Văcărescu şi Vornicul Buzoianu. prin o adevărată minune periră toţi patru in acelaş semestru, inaintea inchiderei adunărei.**)

Totuşi ori cât de slugarnice ar fi fost comisiunile faţă cu Rusia, aceasta tot nu indrăsni in mod făţiş a propune aprobărei lor ultimul articol al regulamentului care răpea ţerilor intr'un mod desevârşit ori ce autonomie şi făcea să atârne ori ce viitoare legiuire de la invoirea curţilor proteguitoare, adecă cu deosebire a celei ruseşti. „In viitor ori ce modificare ulterioară pe care hospodarii ar vroi s'o introducă in regulamentul organic, nu se va putea face şi pune in lucrare decât in urma unei autorizări speciale a Inaltei Porţi cu invoirea curţei ruseşti.“ ***). Asupra modului cum a fost introdus acest articol in textul regulamentului ne spune Eliade următoarele :

„Cărţile ilustrate se sfirşesc, după cum este ştiut, aşa ca să nu vină linia de pe urmă in

*) *Regnault* l. c. p. 169.
**) *Heliade.* Protectorat du Czar. p. 22.
***) Reglément organique de la principauté de Moldavie. New-Yorc. p. 364.

josul ultimei pagine. Articolul penultim trebuia să lese după toate regulele, sfirşitul final al paginei alb; fiind că cele 190 subsemnături a membrilor adunărei, nu puteau incăpea in acest ultim sfert, presidentul Minţiaki spuse representanţilor ţerei: „Arhonda, fiţi aşa de buni a pune semnăturile voastre pe pagina următoare, căci vedeţi că nu este loc in josul acesteia.“ Acest motiv fiind găsit foarte natural, bieţii boeri pusesă semnăturile lor, după toate drepturile ierarchiei, pe pagina următoare. Adunarea fu disolvată; regulamentul, legat in aur şi in argint, depus in arhive; dar aceaşi mână cari caligrafiase aşa de bine cartea de aur, se introduse in umbra arhivelor şi adăugi pe ultimul sfert a ultimei pagine un singur articol, foarte mic, articolul care răpeşte ţerei dreptul de autonomie.“ *) Că spusele lui Heliade sunt adevarate se dovedeşte din următorul loc al adresei adunărei Valahiei către principele ei: „Regulamentul manuscript conţine intr'adevĕr câteva rânduri, după care ori ce dispoziţiune administrativă sau schimbare care s'ar face, fără incuviinţarea curţei proteguitoare, ar fi privită ca fără fiinţă; *acest articol ne găsinduse insă in esemplarul tipărit din ordinul generalului Kisseleff prin organul secretariatului de stat, au trezit acuma luarea aminte a adunării pentru a se convinge despre adevărul*

*) *Heliade*, Protectorat du Czar. p. 22.

*unui asemene adaos.**) Articolul mencionat, negăsinduse tipărit in ediţia oficială din 1832, este evident că a fost introdus in urmă in textul manuscris şi anume prin fraudă, in modul istorisit de Heliade.

O lucrare acăreia producere fusese atăt de cinstită, cum putea ea fi in lăuntrul ei? De şi este de netăgăduit că regulamentul organic cuprinde mai multe dispoziţiuni care sunt de sigur spre binele principatelor, aceste se referă insă toate la starea privată a locuitorilor. Dar pentru a judeca organizarea unui stat, trebue de sigur să ne indreptăm privirile asupra stărei politice create prin acea organizare; căci viaţa statului este viaţa politică pe când acea privată este numai a indivizilor. Organizarea politică a principatelor este insă astfel intocmită de Ruşi, incăt aceste să fie in tot deauna la ordinile lor şi să nu

---

*) *Felix Colson.* l. c. p. 96. Compară articolul *Les principautés danubiennes* in Revue indépendante VIII Quatrième livraison 25 Juin 1843. p. 542 şi *Neigebauer,* Die Donaufürstenthümer. I[tes.] Heft p. 6. Broşura *La principauté de Valahie sous le hospodarat de Bibesco,* Bruxelles 1848, scrisă de un partisan al politicei ruseşti, este totuş nevoită să recunoască acest fapt: „Le baron Ruckmann avait en outre insisté qu'on y rétablit la clause portant que nul changement ne pourra être fait à la loi fondamentale sans le consentement des hautes cours, *clause qui se trouvait dans l'acte originel du Réglement organique, sous la signature de tous les boyards, membres de l'assemblée extraordinaire de révision, mais qui n'avait point été inserée,* **par inadvertance**, *dans le texte du Réglement imprimé*". p. 43.

aibă altă vroinţă şi alte năzuinţi decăt acele ce le ar permite curtea proteguitoare.

Sistemul admis de Ruşi in organizarea principatelor este monarhia constituţională şi că Rusia tocmai să se facă sprijinul acestui regim, ne poate părea in destul de curios. Rusia care, a casă la dinsa, nu cunoaşte altă vroinţă decăt acea a Ţarului, care inăduşă ori ce năzuinţă spre libertate sub loviturile cnutului sau in gerurile Siberiei, cum putea ea, fără a desaproba regimul sub care trăia, patrona in o ţară vecină şi supusă ei, un sistem de ocărmuire care trebuia să fie numai decăt o critică vie a propriului ei sistem? Pentru a inţelege aceasta trebue să amintim că popoarele civilisate se deosebesc de cele barbare prin tendinţa politicei lor. Pe cănd la cele d'intăi toate silinţele poporului sunt indreptate asupra stărei lăuntrice, la cele din urmă luarea aminte principală a statului se indreaptă in afară. Cele d'intăi fac să slujàscă relaţiunile lor exterioare in folosul stărei lor din lăuntru, pe cănd cele de al doile intrebuinţază puterile vii a le poporului numai pentru ajungerea ţintelor exterioare. Intr'un cuvĕnt cele d'intăi fac o politică de pace, cele de al doile una de cucerire. Rusia, ca stat barbar *per excelentiam*, de sigur că nu se va indeletnici cu imbunătăţirile lăuntrice decăt intru căt ele pot favora scopurile sale exterioare. Luarea sa aminte principală va

fi indreptată asupra modului de a menţinea şi intinde influenţa ei in afară, şi ea se va preocupa puţin de contrazicerile in care ar putea să cadă relativ la politica sa internă, de indată ce o măsură oare care poate să-i asigureze un avantaj de cucerire.

Şi intr'adivăr că sistemul, intru căt va representativ, pe care Rusia lu introducea in principate, ei asigura o influenţă din cele mai puternice asupra mersului acestora. Mai intăi prin faptul că noua organizare se infăţoşa ca o reinoire a unor forme vechi, ea trebuia să fie primită de popor cu mai mare uşurinţă, de vreme ce in ea tradiţiunile politice ale ţerei păreau respectate; dar sub masca acestor forme vechi Rusia introdusese, prin mijlocirea unor modificări puţin aparente, o transformare radicală, care făcea din aşezemintele ţerilor române un instrument pentru intrigile ruseşti şi dădea soarta lor in mănile acestei puteri.

Mijloacele, prin care Rusia işi asigura inriurirea ei in principate, erau tot atăt de simple pe căt şi de ghibace. Intr'un sistem constituţional puterile cele mari a le statului sunt adese ori in luptă una cu alta, şi una din greutăţile cele mai mari a le acestui regim este tocmai de a le pune in armonie. Rusia găsi un mijloc minunat de a indepărta acest pericol, făcand să atărne impacarea intre puterile statului de la arbitrajul curţei

proteguitoare. Articulele 56 şi 57 a le regulamentului sună anume:

Art. 56 „In caz de nesupunere sau de desordine gravă intre membrii adunărei generale ordinare, hospodarul o disolve, şi va fi ţinut de indată a face raportul seu cătră Inalta Poartă şi cătră curtea proteguitoare, cerănd incuviinţarea de a putea convoca o altă adunare."

Art. 57. „Adunarea generală ordinară are dreptul de a expune, prin anaforele adresate principelui, nemulţămirile ţerei, şi chiar la vreme de nevoe a le aduce la cunoştinţa superioară a ambelor curţi, arătănd mijlocul cel mai potrivit pentru a lor indreptare."

Principele deci se va putea plănge in protiva adunărei la curtea proteguitoare (căci Poarta nu mai avea nici o insemnatate) şi o va putea disolvi, ear adunarea va putea intrebuinţa acelaş mijloc pentru a scapa de un principe, cea ce era tot deauna cu putinţă, faţă cu dreptul de destituire. Apoi Rusia putea prea uşor, prin intrigile ei, să mijlocească denunţarea din partea adunărei a unui principe neplăcut, pentru a nu da destituirei sale altă faţă, decăt acea că era făcută pentru interesul ţerei, precum au făcut'o cu Alexandru Ghica din Muntenia *).

Regulamentul organic păstrează pricipiul guvernului electif, dar denaturează modul a-

*) *Buch* l. c. p. 12.

legerei. Naţiunea intreagă nu mai alege pe domnul ei, luăndu-l fără deosebire din toate clasele, incăt se putea intempla ca pănă şi călugării să dobăndească puterea supremă. Domnul nu poate fi ales decăt d'intre cei 15 sau 20 de boieri puşi in vĕrful piramidei nobiliare şi la alegerea lui se poate zice că ieu parte numai boerii, intru căt din 150 deputaţi numai 27 represintă clasele de jos, şi aice incă numai meseriaşii şi comercianţii, pe cănd ţaranii, marea masă a poporului, nu este de loc representată. In adunarea ordinară apoi iau parte numai boerii, şi anume trei episcopi, 20 de boeri de clasa intăi şi 19 deputaţi ai celor 2000 de boeri de clasa II şi III. O adunare deci de 42 de membri represintă interesele a 2,000,000 de oameni, şi acești 42 de membri sunt luaţi din singura clasă a boerilor, intr'o ţară in care proprietatea fonciară se bucura incă de atătea privilegii! Plugarii, adecă cele 9/10 a le populaţiei, sunt representaţi in camera legiuitoare prin insăşi oamenii aceia ce au interes ai apăsa căt se poate mai mult, pentru a se inbogăţi din apăsarea lor. Boerii se bucură apoi de toate drepturile, scutire de dări, funcţiunile publice, legiferarea, onorurile, pe cănd ţaranul poartă toate sarcinele: biruri, dejme şi toate greutăţile statului *).

*) Mémoire justificatif de la Révolution roumaine Anexe III. Requète adressée a Sa Hautesse le Sultan par la lieutenance princiaire de Valachie le 3 Aout 1848 p. 52.

Eată valoarea politică a regulamentului organic; să cercetăm acum pe acea socială. Ruşii urmează şi cu prilejul organizărei principatelor, tot vechile maxime a le politicei lor. Ei ştieau bine că pentru a domni in principate era indestulător a căpăta simpatiile boerilor şi a le clerului. De acea ei caută să procure acestor doue clase foloasele cele mai mari, ceea ce nu se putea face fără a se asupri in proporţie pe poporul de jos. Regulamentul nu este deci decât „charta miseriei poporului făcut spre cel mai mare căştig al boerilor“ (Ioan Ionescu). *) Analisa admirabilă pe care Neculai Bălcescu o face asupra stărei ţăranului sub regulament, lu conduce la următoarele conclusiuni: pămêntul dat săteanului este neindestulător pentru intreţinerea sa, cu atăta mai mult că alegerea fiind lasată proprietarului, ţăranii dobăndeau in tot deauna pămêntul cel mai reu. Pentru acest pămênt ţaranul trebuia să muncească in Valahia 56 de zile pe an boerului şi in Moldova 72, afară de dejmele ce le plătea pe deasupra. Dacă ţinem samă de lunile de iarnă, de serbători, de zilele cu vreme ră şi de imprejurarea cà in tot deauna boerul căuta ca lucrul seu să se facă la timp, v'om ajunge la rezultatul că ţăranului mai nui rămănea timp să muncească pentru dîn-

*) Question économique des principantés danubiennes. Paris 1850.

sul și că toată munca sa era la indămăna boerului, cea ce nu vroia să zică altă-ceva decăt reinființarea șerbirei, una din formele sclăviei. Aceasta cu atăta mai mult că țăranul, in fapt, nici nu avea voe să se mute de pe o proprietate pe alta, pentru a sili, măcar prin această perspectivă, pe boeri la o trătare mai omenească. Căci regulamentul organic, de și incuviințază dreptul de strămutare, lu leagă de atătea condiții, incăt lu face cu totul ilusoriu (Art. 124 a reg. mold. și 144 a reg. munt.). Apoi țăranii nu puteau părăsi moșia decăt doi căte doi, și această prescripțiune este interpretată de Bibeșcu că ei nu pot părăsi o moșie decăt căte 2 *pe an*, cea ce corespunde cu o poprire mai deplină a stremutărei *). Dările toate apăsau numai asupra țăranului, care intre altele plătea o taxă pentru podurile, făcute tot de dinsul fără nici o plată, o contribuție pentru profesorul, ce nu se vedea nicăirea și o alta pentru abonamentul la gazeta oficială, pe care n'o putea ceti. I se mai lua apoi felurite imposite indirecte, taxe pentru intrare in orașe, taxe asupra sării, de care avea nevoe, atăt pentru dinsul căt și pentru vitele sale, 6 zile pe an lucru la șosele care se suia la 20, ba chiar la 30 de zile. Astfel ajungea țaranul să plătească pănă la 150

*) *A. G Golesco.* De l'abolition du servage dans les principautés danubiennes. Paris 1856. p. 37.

lei vechi pe an dări, cea ce pentru acele timpuri este enorm, afară de o mulţime de abusuri precum intreţinerea dregătorilor şi a principelui când călătorea prin ţară, requisiţii şi felurite alte angării incât in principate „abusul intr'adevăr părea a fi devenit lege". Si aceşti oameni aşa de asupriţi n'au nici o singură voace care să spună in adunare păsurile lor, n'au nici un singur apărător inaintea unei legislaţii, unei administraţii şi a unei justiţii representată exclusiv numai cât prin boeri.

Dar aceşti boeri ei singuri nu trebuiau lasaţi prea tari. De aceia ei sunt impărţiţi in 3 categorii şi numai cea d'intăi se bucură de toate prerogativele, precum votul preponderent in adunare, dreptul la funcţiunile cele mari, la domnie etc.; căci Rusia ştiea bine că domnia este cu atâta mai uşoară cu cât numerul e mai restrins; de aceea ea serbeşte ţara boerilor; pe aceştia unei clase din ei şi pe această din urmă puterei lor, prin care ţin in frău şi pe domnitor, astfel că şi din puntul de videre social ajungem la acelaş resultat: regulamentul organic nu este o lege de ocârmuire ci un mijloc de dominare.

Regulamentul organic este puntul de purcedere a stăpânirei ruseşti in principatele române. De acum inainte adevĕratul domn al ţerilor nu va fi acel investit cu această insuşire şi consulii ruseşti din Iaşi şi din

Bucureşti. Ei vor numi pe domni adiutanţii lor şi, când vor vorbi de principate vor, putea, fără a minţi, spune: „in timpul administraţiunei mele.“*) Toate intrigile in contra domnului, pentru a'l aduce la o ascultare cât se poarte de oarbă faţă cu Rusia, se vor urzi in saloanele agenţilor ruseşti şi numai cât numele va mai deosebi ţerile române de guberniile imperiului moscovit. Dar paralel cu aceasta inriurire covărşitoare a Rusiei se desvoltă un alt fapt care, din firea sa, trebuia să conducă la combaterea ei: renaşterea Românilor; căci să nu uităm că aproape in acelaş timp pe când Rusia infingea ghiarele ei in trupul Moldovei, Lazăr venia din Transilvania, pentru a introduce iarăşi suflarea de viaţă in leşurile aproape descompuse a le Munteniei şi Moldovei. Zguduirea puternică, dată spiritului român prin acest apostol al naţionalităţei noastre, merse tot crescând şi valul seu puternic ămplu in curând matca in care curgea. Rusia insă vedea, in această renaştere, duşmanul cel mai ameninţător al planurilor sale: de acea politica sa luâ mai ales forma combaterei acestei reinvieri, pe când din partea ţerilor române condiţia chiar a existenţei lor era lupta in protiva acestei inriuriri ucigătoare.

*) *Felix Colson* l. c. p. 105.

IV.

Mehemet-Ali şi tratatul de la Unkiar-Skelessi.

O luptă cu totul dramatică incepe de acuma inainte intre Rusia şi ţerile române, lupta intre cel tare ce tinde să nimicească şi cel slab ce nu vroeşte să moară. Rusia avea pentru sine totul, intindere şi putere, ghibăcie şi experienţă politică, o ţintă statornică pe care o urmărea şi care dădea tuturor pasurilor sale cumpenirea siguranţei; ţerile române, slabe şi neinsemnate, conduse mai mult de instinctul conservărei decăt de un scop clar intrevĕzut, cărmuite de nişte domni care, de şi naţionali, se puteau cu greu desface de deprinderile fanariote, cum puteau ele susţinea lupta sdrobitoare in nişte condiţii atăt de disproporţionate? Năzuinţele Rusiei nu puteau totuşi apărea făţiş şi neascunse; căci dinsa se temea, cum am vezut'o, de mai multe puteri şi mai ales de Austria. De acea ea trebui să imbrace tendinţele sale sub o mască inşălătoare pe care i o dădea, şi anume, in modul cel mai potrivit, protectoratul seu asupra ţerilor române. Find că ea nu putea să cucerească aceste ţeri de o cam dată, trebuia să le ţină in o atărnare atăt de mare, in căt singur numele lor să mai fie o margine despărţitoare intre dinsa şi ţerile române, pentru ca atunci cănd va suna ceasul mult dorit, ea să n'aibă de-

căt a intinde măna spre a pune stăpănire pe dinsele. Rusia vroia, după cum spune contele de Nesselrode, „să domnească in principate fără a avea o armată in ele“ și aceasta ei era prea ușor, căci armata sa era inlocuită prin inriurirea morală, din dosul căreia fie care simțea ascuțișul baionetelor moscovite. Adese ori insă se trage mai mult folos din o lucrare inceată și ascunsă decăt din una pripită și violentă; căci in contra acestei din urmă te poți apăra, pe când cea d'intăi te sapă fără simțire și te restoarnă in prapastie.

Rusia, care făcuse pănă acuma atăta reu țerilor române, vedea bine că cu acest sistem ea iși instreinează cu totul simpatiile locuitorilor, și trebuia deci să schimbe purtarea sa față cu dinsele. Cea d'intăi modificare in această privire se vede in orănduirea lui Kiseleff ca ocărmuitor in principate; apoi regulamentul organic cuprindea mai multe disposiții priincioase stărei locuitorilor români Acelaș spirit conduse pe Ruși a protegui și favorisa reintroducerea limbei române in viața oficială a principatelor. Kiseleff stărueşte să se traducă in romăneşte condicile de legi a le lui Caragea și Calimach, pune la indămăna instrucției publice un fond de 200,000 lei și ajută pănă la un punt inființarea de scoli naționale *) Cine crede insă că in aceste

*) „Le Comte P. Kisseleff, plénipotentiaire du gouverne-

fapte poate vedea din partea Rusiei nişte scopuri curate se inşală greu, după cum v'om vedea mai la vale şi atunci ne v'om convinvinge că toată această aparentă ajutare a renaşterei noastre era numai cât un mijloc pentru a ne căştiga in partea ei, şi că Rusia opuse cele mai puternice stavile propăşirei noastre, de indată ce vĕzu că ea poate deveni primejdioasă ţintei ce urmărea.

Dar se trecem de la idei la faptele ce vin in sprijinul lor.

Cât de serios gândea Rusia să respecteze propria ei lucrare, regulamentul organic, se vede chiar din numirea celor d'intâi domni, Mihail Sturza şi Al. Ghica care fură rânduiţi de a dreptul de ambele curţi, fără a se intreba de loc pe ţeri, asupra acestei orânduiri. După stăruinţele Rusiei se inchee in 1834 o convenţie intre Rusia şi Poartă, prin care această din urmă se leagă a recunoaşte regulamentele date de ocârmuirea provisorie rusască ţerilor române şi se inţeleg ambele curţi ca „numai

---

ment provisoire russe, favorisa la fondation d'écoles publiques et le développement de l'esprit national, ainsi que le témoignent ses actes émanés en cette circonstance". *Question de l'instruction publique en Moldavie par un député du divan ad-hoc.* Jassy 1858. Vezi şi prefaţa *Codicelui Civil* al Moldovei Iassi 1862. Aparenta ingrijire a lui Kisseleff de interesele ţerei şi purtarea sa blândă şi omenoasă cu locuitorii se esplică prin faptul că el se aştepta să fie numit domn in principate la incorporarea lor viitoare in imperiul rusesc. Poids de la Moldovalachie dans la question d'orient par *M... O... agent diplomatique*, Paris 1838 p. 20.

de astă dată şi ca un caz cu totul particular gospodarii să fii numiţi prin o comună invoeală.“ (Tratatul de St. Petersburg din 1834). Această procedare arată intr'un chip lămurit că legea legilor trebuia cel mult să fie respectată de acei pentru care fusese făcută, nu de acei ce o făcuseră. Curioasă invăţătură de supunere la legi, când cei ce le fac sunt şi cei d'intâi care le incalcă!

Domnii fiind numiţi de a dreptul de curţile suzerane, s'inţelege de la sine unde trebuia lucrat şi stăruit pentru numirea lor. Nu in ţară ci in afară, cu singura deosebire de epoca fanarioţilor, că acuma, in loc de a se stărui prin bani şi alte mijloace la o singură curte, se stăruia la doue, cea ce nu credem să fi fost spre binele şi folosul ţerilor române.

Nişte domnitori, numiţi in asemenea condiţii, nu puteau nici intr'un chip să apere drepturile ţerilor in protiva incălcărilor ruseşti. Apărătorul nostru firesc, Poarta Otomană, ca şi noi, obiectul atacurilor ruseşti, fusese atât de cotropită prin loviturile tot mai pripite şi mai indrăsneţe a-le Rusiei, in cât stătea ca uimită inaintea acesteia, aşteptându-şi hotărirea soartei de la bunul plac al calăului ce o ţinea intinsă la picioarele sale. Ţerile apusului, nefiind incă pe deplin convinse despre pericolul cel mare ce ameninţa pe impărăţia otomană, stăteau nepăsă-

toare față cu creșterea necontenită a inriurirei rusești și, in favoarea noastră specială, nici se găndeau să intervie, de vreme ce noi nu eram recunoscuți de Europa ca niște personalități cu propriile noastre drepturi. Priviți ca provincii a le impărăției otomane, nu puteam spera de la Europa alt ajutor decăt acela cu totul slab și neinsemnat ce binevroia a incuviința Turciei. Astfel, părăsiți de toată lumea, trebuia să luptăm noi cu un urieș, acăruia vedere singură era indestulătoare pentru a face să inghețe singele chiar a celui mai inimos. Și măcar dacă națiunea intreagă ar fi stat cu un gănd in fața pericolului; dar nici aceasta nu era. Desbinați in doue partide, cea rusască și cea națională, rămănea intreaga sarcină a luptei asupra acestei din urmă, atăt in protiva dușmanului strein căt și acelui casnic ce i stătea in ajutor. Aceste imprejurări trebuesc toate cunoscute, pentru a ințelege pe deplin drama ce se va desfășura inaintea ochilor noștri și, inainte de toate, trebue arătat mai cu deamăruntul posiția Porței față cu Rusia și cu țerile acele care țineau in mănile lor soarta orientului.

Pe la 1830 Mehemet Ali, pașa din Egipet iși pune in gănd a se subtrage de sub stăpănirea sultanului și a intemeia in valea Nilului o nouă impărăție musulmană. Find că puterea sa teritorială era prea ingustă pentru

implinirea planurilor sale, el se ie la ceartă cu guvernorii turci din provinciile mărginaşe a le Asiei, bate pe aceştia pe rănd, precum şi armatele impărăteşti trimise spre a linişti turburările şi, cu toate că in aparenţă el se arăta ca un supus credincios al sultanului, şi că ar fi intreprins luptele in contra paşilor in interesul stăpânului seu, in realitate trupele sale, după ce sdrobesc ori ce incercare de impotrivire, inaintează chiar asupra Constantinopolei. Turcia vězěnduse atăt de strimtorită cere de la Anglia ajutor; dar aceasta nu'i dă nici un respuns. Rusia din protivă, vězěnd greaua posiţie in care se afla Poarta, faţă cu vasalul seu rebel, ofereşte ea insuşi Porţei ajutorul seu, prin un trimis inadins, Muravieff, ce vine in Constantinopole. Marea majoritate a Turcilor era insă in protiva unui asemene ajutor, de care se temeau mai mult decăt chiar de Mehemet Ali. Sultanul, pentru a putea indupleca incunjurimea sa să primească ajutorul oferit de impăratul Neculai, pregăteşte un chip de comedie in o şedinţă publică a divanului in care el declară că se va pune singur in fruntea remăşiţelor oştilor sale, pentru a merge in protiva resvrătitorului şi, numai căt după regămintele cele mai ferbinţi a le marilor dregători ai coronei, se hotărăşte a părăsi acest proiect, care ameninţa să văduvească impărăţia, şi a primi ajutorul rusesc. El cere deci de la amba-

sadorul Butenieff ca să mijlocească trimiterea unei armate şi a unei flote la Constantinopole. Ambasadorul respunde că acuma lucrurile s'ar face mai greu, decăt cu o lună mai inainte, când oferise singur ajutorul pe care Poarta atunci lu refuzase; aceasta pentru a da o mai mare valoare incuviinţărei unei aseminea cereri. Mai pe urmă insă Poarta, aflând că trimisul seu a fost foarte bine primit in Egipet. şi sperând a inchee pace şi fără ajutorul Rusiei, mulţămeşte ambasadorului pentru buna vroinţă arătată, ne mai avănd nevoe de ajutorul cerut. Ea primeşte insă atunci drept respuns că cu părere de reu nu mai poate revoca mijlocirea făcută, intru căt flota rusască apucase să părăsască Sevastopolul. Astfel Turcii sunt nevoiţi să primească ajutorul rusesc, care şi soseşte puţin timp dupa acea, in o flotă ce aruncă ancorele in faţa palatului de vară a Sultanului.

Franţia trimite atunci pe amiralul Roussin la Constantinopole, pentru a combate planurile ruseşti Acesta protestează in contra intrărei flotei ruseşti in Bosfor, care in acest restimp desbărcase pe coastele Asiei până la 13.000 de oameni. trupe de uscat. Tot odată, spre a zădărnici ajutorul rusesc, el işi dă toate silinţele pentru a mijloci pacea intre Sultan şi Mehemet Ali, care se şi inchee la Kutahia şi astfel ajutorul rusesc, ne mai avĕnd nici un scop, este rugat de Turci a se

retrage. Dar pentru „mărinimoasa şi neinteresata“ purtare a Rusiei trebuia o mulţămită şi Ruşii, care nici odată nu s'au ruşinat a cere, pretind de la Turci incheerea unei alianţe ofensive şi defensive, prin care ambele curţi işi făgăduesc ajutor mutual şi'şi garantează intregimea posesiunilor. Acest tratat se inchee in 26 Iunie 1833 la Unkiar-Skelessi, pe coastele Asiei. Prin articolul secret alipit pe lăngă dinsul se stipulează că: „Maiestatea Sa impăratul tuturor Ruşilor, vroind să scutească pe Poartă de greutăţile şi neplăcerile pe care i le ar aduce prestarea unui ajutor efectiv, renunţă la cererea acestuia, de şi imprejurările ar cere ca Turcia să'l dee. In schimbul unui asemene insă Inalta Poartă se leagă a mărgini lucrarea sa in favoarea curţei impărăteşti *la inchiderea Dardanelelor*, adecă a nu permite, sub nici un pretext, intrarea corăbiilor streine de resboiu in acea strimtoare. *)

Acuma se putea vedea ce insemna neinteresarea şi ajutorul rusesc. Nu e vorbă că Dardanelele fusese tot deauna inchise de fapt corăbiilor de resboiu streine, incăt Rusia părea că nu căştiga nimica prin această convenţie; dar nu trebue să uităm că prin tratatele anterioare corăbiile ruseşti aveau dreptul a trece prin Bosfor in Marea Mediterană şi acest drept rămănea neatins, pe cănd in-

*) *Rosen*, Geschichte der Türkei I. p. 187.

chiderea Dardanelelor, trecând acuma in dreptul public prin tratatul incheet, Poarta nu mai putea invoi intrarea corăbiilor streine in Marea Neagră. Această mare devinea un loc rusesc şi Sultanul turcesc portarul impărăţiei moscovite, impedecând ori ce atac din partea puterilor maritime in contra Rusiei. Pe uscat ea era asigurată prin prietenia Prusiei şi chiar acea a Austriei; in Marea Baltică era apărată prin cetatea Kronstadt, reputată cu neputinţă de luat, incât Rusia, fiind sigură de a nu fi atacată a casă la dinsa, putea să desvolte in toată libertatea lucrarea ascunsă, pentru a săpa incet, dar sigur şi neincetat, impărăţia Otomanilor.

Acest tratat de la Unkiar-Skelessi şi inriurirea covărşitoare dobândită de Ruşi asupra Turciei explică triumful politicei ruseşti in toate imprejurările asupra Turcilor şi mai ales invoirea tăcută concedată Rusiei de aşi intări necontenit stăpânirea in principate. Anglia se căia acuma, dar prea târziu, că nu venise Turciei in ajutor cu câteva corăbii in protiva lui Mehemet Ali. Ea vroia să recâştige inriurirea in Divan, propunênd Porţeì desfiinţarea monopolurilor comerciale impuse de Mehemet Ali şi care procurau acestuia, odată cu mijloace băneşti insemnate, putinţa de a resista in protiva Sultanului. Anglia, oferindu-se in, interesul comerciului seu, a executa firmanul dat in această pri-

vire, Poarta se grăbește a'l slobozi și aștepta acuma ca Englejii să le ajute la recucerirea Siriei. Rusia, pentru a combate această creștere a inriurirei engleze, incheie in 1836 o nouă convenție cu Poarta prin care eartă acesteia 88,000,000 lei din contribuția de resboiu, impusă prin tratatul de la Adrianopole și, ușurând astfel Turciei plata rămășiței, ei inapoește Silistria, ce fusese reținută de Ruși ca siguranță până la deplina plată a datoriei. Anglia, bătută prin această dărnicie a Rusiei, perde iarăși inriurirea in Divan, pe care Rusia o redobândește in toată deplinătatea. Așa Poarta, după sfaturile cabinetului de Petersburg, refuză a primi instructori engleji pentru armata sa, și se induplecă a aduce austriaci și prusiani, aliați și prieteni ai imperăției Nordului.

Rusia repurta deci necontenite isbânzi asupra politicei cabinetelor apusene; aceasta din causă că pe când aceste cabinete făceau o politică mai mult de diletanți, fără a pune tot interesul in urmărirea ei și pe cât se poate fără a face vre o jertfă, Rusia iși dădea toate silințele pentru a ajunge la scopul seu, ruinarea inriurirei apusene in Constantinopole și inlocuirea ei prin a sa proprie. Așa când Turcii se aflase strimtoriți de Mehemet Ali și ceruse ajutor de la Englejii, aceștia nu dau nici o ascultare stăruințelor lor și i aruncă astfel in brațele Rușilor, care cu o generosi-

tate calculată, le dau sprijinul cerut in niște condiții astfel că Turcii trebuiau să se simtă prea fericiți de dobăndirea lui. Când Anglia promitea Porței să intervină in Egipet pentru un interes egoist, desființarea monopolurilor comerciale, care daunau negoțul lor, Rusia jertfește milioanele sale in favoarea Porței, făcĕnd acesteia un dar marinimos, și eliberănd tot odată teritoriul ei de sarcina unei ocupații streine. Pe când c binetele apusene căutau se căștige pe Turci numai prin vorbe, Rusia i robea prin fapte; pe cănd ele se arătau nepăsătoare la nenorocirile Turciei, Rusia i trimete in sprijin flotele și armatele sale și apoi când intervine tratatul de la Unkiar-Skelesi și se vĕd foloasele nemăsurate pe care Rusia le căștigă prin el, acele cabinete se mărginesc tot la proteste și la lucrări diplomatice. Diplomația este insă bună cât timp evenimentele sunt numai cât in stare de proiecte in minţile celor ce conduc soarta popoarelor; când insă aceste au trecut in realitatea lucrurilor, in fapte vĕzute, atunci rolul ei incetează și incepe acel al puterei ce domneste asupra naturii vii, puterea brutală. Europa apusană s'au arătat insă in tot deauna foarte economă de singele și de averile sale in chestiunea orientului și singura dată când nu le au cruțat au dobăndit o victorie strălucită. Rusia din contra, dacă au arătat unde va dărnicie și prodigalitate, apoi

a fost tocmai in această chestiune; de acea izbânda a insoţit in tot deauna intreprinderile sale. Că ajutorul rusesc fusese ipocrit, ca şi intreaga sa politică, nu credem că este de lipsa a mai demonstra şi chiar majoritatea Turcilor, pe care i'am vĕzut protivnici politicei ruseşti, inţelesese prea bine această imprejurare. Mai intâiu Rusia vroiau să'şi lege pe Turci prin o indatorire de recunoştinţă şi să dobândească o mulţămită ca acea căştigată prin tratatul amintit; apoi ea se temea să lese pe Turci să cadă in mânile lui Mehemet Ali, care ar fi putut reinsufleţi, macar pentru un moment, corpul cel aproape putred al impărăţiei lui Mohamed şi opune o resistenţă mai serioasă intreprinderilor ruseşti. Cum am spus'o şi mai sus, Ruşii ştiu la vreme de nevoe să ajute chiar pe duşmanul lor, pentru ca atunci când il vor lovi, ei singuri să se folosască din căderea lui.

V.

Renaşterea Românilor şi politica rusască.

Când Kiseleff eşi din principate in 1834, el, vroind să pună domnitorii ce erau să iee in mână ocârmuirea ţerilor, sub o deaproape privighere, face să se numească ca representanţi pe lăngă Sublima Poartă, pe doi fanarioţi cu totul devotaţi Rusiei, Aristarchi pentru Valahia şi Vogoride pentru Moldova;

aceasta pentru a impedeca tănguirile eventuale a le Românilor de a ajunge vre odată la urechile Porţei, apoi pentru a fi informaţi de ori ce pas făcut de domnii principatelor. „Rusia in timpul ocupaţiunei, rechemase din surgunul unde lăncezau, pe duşmanii de moarte ai Românilor, Grecii din Constantinopole; ea restabilise in starea lor de mai inainte mănăstirile greceşti, care dădeau Fanarioţilor unul din sprijinele lor de căpitenie.“ *) Fanarioţii erau astfel aliaţi ai Ruşilor in principate şi aceştia, neputănd a-i mai pune domni, cel puţin voiau să-i interpună intre domni şi suzeran.

Kiseleff apoi nu uitâ că art. 183 al regulamentului organic prevedea că numirea inspectorului general al carantinelor să se facă de domni, in inţelegere cu representantul Rusiei, şi el numeşte deci inspector general al granițelor din spre Turcia pe fanariotul Mavros. Prin aceste toate incercările de comunicare intre Sultan şi domnii ţerilor române erau subordonate controlului agentului rusesc, care privighea de sigur cu mai mare ingrijire intrarea scrisorilor decât acea a boalelor

*) *Desprez*, Le Moldo-Valachie et le mouvement roumain in Revue des deux mondes 1 Ianuariu 1848. p. 19. Poids de la Moldovalachie dans la Question d'Orient par *M.. O.. Agent diplomatique* p. 2. „tandis que la Russie s'accrédite depuis des siècles, près de différents gouvernements de l'Orient tout ce qu'il y a de plus rusé, notamment parmi les êtres de race fanariote, pour l'espionnage, intrigue, complot“

din imperiul otoman. *) In sfărşit fiind că Valahia, ca una ce era mai indepărtată de Rusia şi mai apropiată de Turcia, avea nevoe de o epitropisire mai puternică, Kiseleff impune lui Alexandru Ghica pe Odobescu de comandant al miliţiilor, personaj cunoscut prin simpatiile sale ruseşti, şi ca ofiţeri chiar pe mai mulţi Ruşi precum Garbaski, Banov şi alţii. Tot in Bucureşti pune Rusia şi omul seu de incredere, baronul de Ruckmann, crescut pe deplin in scoala rusască şi care indeplini cu prisosinţă aşteptările imparatului prin intrigile şi uneltirile de tot felul cu care prinse in laţ ţară şi domnitor. Moldova n'avea nevoe de atătea măsuri de siguranţă, ca una ce era mai sub măna impărăţiei şi ordinele puteau fi transmise de a dreptul prin organul principelui ei.

Cu toate că Rusia luasă ingrijiri atăt de amănunte asupra Valahiei, ea tot nu era sigură de această ţară şi de acea propune lui Alexandru Ghica, indată după suirea sa in scaun, ca să-i dee un sprijin de doue divizii de armată rusască, pentru a'l apăra in contra unei revoluţii, tot deauna cu putinţă in sinul unui popor aşa de turburător (alusiune

*) „Une institution, qui se rattache indirectement à l'armée est celle des quarantaines; ou doit y voir moins encore une précaution sanitaire, qu'un but politique. Les Russes ont voulu séparer les principantés aussi complètement que possible de la Turquie. *Edouard Thouwenel*, Le Hongrie et la Valaquie, Paris 1840 p. 227.

la Vladimirescu). Alexandru Ghica, care se aştepta chiar aşa a fi redus la rolul unui executor al ordinilor consulului rusesc, crezù, măcar pentru respectul demnităţei sale, de cuviinţă a refuza această binevoitoare proteguire. Rusia atunci se supără cu atăt mai mult pe Ghica, că dinsa stăruise pentru numirea lui şi credea că va avea in el un instrument ascultător al vrointelor sale. *)

Din acel moment Ruşii hotărăsc scoaterea lui Ghica, dar nu făţiş, pentru ca să nu prea bată la ochi amestecul lor in principate, ci prin trezirea unei opoziţii in sinul poporului, aşa că destituirea lui să se arăte făcută in interesul ţerei şi nu in acel rusesc. Căci dacă Rusia e brutală in resboiu, ea este foarte fină şi delicată in diplomaţie.

Pentru a cunoaşte insă elementele asupra cărora era să lucreze politica rusască, trebue să cercetăm doue soiuri de inriuriri ce determinase in Valachia formarea a doue partizi, care joacă un rol precumpenitor in istoria acestei ţeri. Cea intăi este protectoratul rusesc susţinut de fanarioţii ce s'intorseseră in ţară, prin sprijinul Ruşilor, şi de căţi-va boeri care vedeau in lucrarea Rusiei măntuirea credinţei creştine şi necunoşteau cu totul insemnătatea chestiunei naţionale, faţă cu cea religioasă. Acest partid fusese

*) *I. Heliade.* Le protectorat des Czar, Paris 1850 p. 25.

mărit şi intărit in principat prin silinţele consulului rusesc. Acesta, punĕnd anume in lucrare dreptul protectoratului, impunea domnului numirea tuturor dregătorilor. Cei nu miţi pastrau recunoştinţa lor pentru consulul rusesc; cei refuzaţi se umpleau de ură şi venin in contra domnitorului, aşa incăt, in curĕnd, ţara se umplù de o mulţime numeroasă de oameni, care vedeau in consulul rusesc ăngerul proteguitor al existenţei lor şi care, la cea d'intăi chemare, s'ar fi strins in jurul steagului consular, pentru a se opune ori cărei puteri care ar fi venit să lovească in izvorul pănei lor de toate zilele. Această partidă fu numită acea a Românilor-fanarioţi, denumire foarte dreaptă, cuvenită ei, atăt prin elementul ei predominător căt şi prin tendinţele sale.

Pentru inţelegerea inriurirei celei de a doua trebue să intrăm in oare care amănunţimi asupra renaşterei spiritului naţional la Români, obărşia din care ea decurge.

Incă de la inceputul veacului se infiinţase in Iaşi, la monastirea Socola un seminar pentru preoţi români, prin stăruinţele Mitropolitului Veniamin; dar acest aşezămănt nu respunse aşteptărilor poporului. In 1813 domnul fanariot Kalimach, vĕzĕnd nevoea cea foarte simţită de ingineri hotarnici, care să cunoască limba şi obiceiurile române, să poată descurca vechile documente şi tot odată să

aibă oare care cunoştinţi practice de inginerie, intemeează o scoală română de inginerie cu direcţia căreia insărcinează pe Gheorghe Asaki, ce invăţase această ştiinţă in universităţile streine. Această scoală fù „frequentată de un insemnat numer de fii de boeri, şi produse căţi va ingineri practici şi hotarnici, incă astăzi aflători in activitate precum: Postelnicul Petru Asaki, Banul Mavrodin, Clucerul Fotaki Gheţul, Căminarul Pastia". *) Trei ani după acea (1816) Lazăr veni in Bucureşti, adus şi proteguit de eforul scoalelor de atunci, banul Constantin Bălăceanul.**) şi intemeie in casele ruinate a bisericei Sfăntului Sava din Bucureşti o scoală cu acelaş scop ca şi a lui Asaki, dar in care el ţinea, pe lăngă cursuri practice, şi nişte lecţiuni de istoria Românilor, care treziau in mintea scolarilor interesul şi iubirea pentru timpurile trecute, isvorul patriotismului.

După rescoala lui Vladimirescu, spiritul naţional, trezit prin restabilirea domnilor pămĕnteni, se resuflă in mai multe lucrări literare publicate in limba română. Aşa Beldiman scrie Jalnica Tragodie, o satiră a revoluţiei greceşti şi in acelaş timp Muntenia işi varsă focul asupra fanarioţilor in cănticele patriotice a le lui Paris Momu-

*) Expositia stărei invăţăturei in Moldova p. 3. Kvestia invăţăturei publice in principatul Moldovei de *Gh. Asaki* Iasi 1858 p. 10.

**) *I. Heliade.* Equilibrul intre antitese Bucureşti 1869 p. 61.

leanu. Ioan Văcărescu lăsa moştenire urmaşilor sei Vacareşti

creşterea limbei romăneşti
şi a patriei cinstire. *)

Dar cel mai serios luptător pentru trezirea naţionalităţii române fu Ioan Heliade Rădulescu. Format in scoala lui Lazăr, el urmă la moartea acestuia, 1822, in profesoratul scolar, de la Sf. Sava, ţinănd cursuri timp de 6 ani, in nişte condiţii cu totul nefavorabile, pe care ni le descrie el insuşi in o scrisoare a sa către Costache Negruzzi, din 1836. „Ca să nu'mi rămăe lucrarea neroditoare, ca să pot a mĕ folosi dintr'insa, cugetănd mai de multe ori asupra unui obiect cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintească, care 'mi propunea protecţie, slujbe, chiverniseli, şi m'am pus in mijlocul zidurilor celor sfărmate din Sf Sava, un biet dascalaş cu 50 lei pe lună, incunjurat de căţiva scolari săraci, hotăriţi şi fanatici in hotărirea lor. In prieteşugul meu, am impărţit leafa mea intre dinşii şi am inceput lecţiile mele de la gramatică până cănd am sfarşit cu dinşii un curs de matematică si de filosofie in limba naţională in vreme de şese ani, fără să me intrebe cineva ce fac, fără să vie cineva să incurajeze pe scolari. Vinea earna: lemne

*) Cea intăi poesie cunoscută a lui I. Văcărescu este oda alcătuită cu ocasia publicărei codului Caragea 1818. Vezi Prefaţa la Colecţii de poesiele marelui Logofet Ioan Văcărescu. Buc. 1848.

de nicăire; fie care scolar aducea căte un lemn de pe unde găsia, cere abia era in stare să incălzască preajma unei sobe sparte ce umplea casa de fum şi să topească fulgizii de zăpadă ce vijelia ei repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurănd, cu măna pe compas şi pe cridă ne făceam lecţia şi Dumnezeu a bine cuvĕntat ostenelele noastre, ce era nişte minuni a le dragostei şi ale hotărirei". *)

In 1826 Constantin Golescu, intorcăndu-se din surgunul in care 'l aruncase partea ce o luase la rescoala lui Vladimirescu, el intemează impreună cu Heliade o societate pentru propăşirea Românilor, care avea de scop stabilirea de colegii, infiinţarea de ziare in limba română şi formarea unui teatru naţional. Incercări de representări teatrale se făcuse incă din 1817 in Moldova de către Gh. Asaki care organizase pentru cea d'intăi dată un teatru român in casele lui Costache Ghica. **) Dar acesta era numai un teatru de diletanţi, pe când Heliade vroia să infiinţeze un aşezămănt public. Tot Heliade este acel intăiu care intemează un organ de publicitate in 1829; curierul romănesc şi Asaki, urmănd exemplului seu, infiinţază curănd după acea

*) Convorbiri Literare an. XII p. 307. De şi poate fi oare care exagerare in această descriere ca una ce era menită a fi publicată (ibid. p. 313) totuş ea trebue să fie exactă cel puţin in parte.

**) Nuvele istorice de Gh. Asaki Iaşi 1867. Vol. I Biografia autorului p. III

in Iaşi Albina romănească (1830) in care incepe a publica novelele istorice a Romăniei. Heliade este apoi cel d'intăiu care traduce şi alcătueşte cărţi de scoală pentru Romăni. El face o gramatică, traduce aritmetica de Francoeur şi logica lui Condillac. In 1827 se intemează un liceu in Craiova prin scolarul lui Heliade, Căpăţineanu, precum şi o scoală la moşia lui Golescu sub direcţia lui Aaron Florian, Turnavit şi alţii.

In Moldova in 1828 se intemează tot prin stăruinţele lui Asaki o scoală română in Trei Erarhi cu trei clase, avĕnd de profesori pe părintele Ioan Silvan, Seulescu şi Fabian şi tipăreşte cea intăi gramatică română in Moldova. In 1834 se adauge un curs secundar de invăţătura limbelor latină, elină, franceză, germană şi rusască şi se trimit şese tineri in streinătate pentru a se pregăti la cariera profesorală. Fiind că incăperile Trei Erarhilor erau prea mici, Domnul Mihail Sturza cumpără casele in care se află astăzi liceul statului şi se intemează in ele academia Mihaileană.

Dar aceasta să ne fie de ajuns; căci nu vroim a scrie istoria redeşteptărei Românilor, ci numai căt a arăta mişcarea literară şi naţională care trebuia să aibă urmări atăt de insemnate asupra mersului politicei ruseşti in principate. Pănă acuma Rusia combătuse puterea Porţei şi pănă la un punt sprijinul

dat acestiea de una sau alta din puterile europene, pe când lutului celui mlădios al principatelor i dădea forma ce ea vroia, fără a se ingriji macar că și acest popor poate avea o vroință, că ar putea intimpina și la el o resistență. Din momentul insă ce Românii se treziră la o viață națională, lucrurile se schimbară. Rușii trebuiau să iee in bagare de samă și acest nou element, ori cât de slab și lipsit de putere se arăta la inceput. Dar curentele naționale samănă cu izvoarele acele nesimțite ce pornesc din munți și care deodată isbucnind in o cascadă spumegoasă și vuetoare, pun o pedecă inaintărei călătorului minunat. De acea pe când până acuma politica rusască față cu țerile române fusese cotropirea de acuma inainte va fi lupta in protiva vieței noue a Românilor, ce izbucnia sub fie ce pas făcut inainte spre inădușirea ei.

Politica rusască caută de astă dată să prindă rădăcină mai cu osebire in Valahia; de acea istoria luptei acestei politici cu renașterea Românilor devine interesantă mai cu samă aice și se concentrează in tendințele partidei naționale, care determină toate peripețiile acestei lupte.

Leagănul și obărșia partidei naționale este însă societatea filarmonică, căreia din această causă trebue să-i dăm oare care luare aminte.

Societatea pentru propășirea Românilor a·

mintită mai sus, adunase imprejurul seu mai pe toţi boerii capitalei şi ţinea şedinţele sale in casa lui Constantin Golescu, ocupându-se cu cetirea lucrărilor literare ale autorilor ce apăreau. Grigorie Ghica din 1822 numi din sinul ei o comisiune care să intocmească regulamentele necesare pentru indreptarea ocărmuirei ţerei, când ocupaţia rusască din 1828 zădărnici cu totul aceste stăruinţi şi croi pentru ţerile române o organizare după planurile ruseşti, cum s'au expus mai sus. In acest timp murind Constantin Golescu, Heliade se insoţi cu I. Câmpineanu şi intemeează societatea filarmonică acăreia statute se publică mai târziu in Curierul românesc din 1835. La această nouĕ societate ieu parte de o cam dată 75 de membri, contribuind fie-care pe lună de la $1/2$—3 galbeni. Ea avea de scop principal intemeierea unui teatru naţional şi in 1834, după şepte luni de lucru, reuşeşte a representa mai multe piese in limba română şi anume Fanatismul de Voltaire şi Amfitrionul de Molière, care se tradusese impreună cu alte 19 bucăţi din limba franceză şi italiană.*) Societatea vĕzĕnd că au izbutit peste aşteptările sale, cere de la ocârmuire sprijinul seu pentru intemeerea unui teatru naţional, intreprindere ce covârşia mijloacele particulare. Tot odată ea pusese

*) Vezi enumerarea lor in Equilibrul intre antitese p. 81 nota.

prin stăruințele sale in fruntea colegiului de la Sf. Sava un francez Vaillant, care prin direcțiunea sa inteligentă, făcuse din acest institut o adevarată scoală națională. Rușii, vĕzĕnd că spiritul național ie un avĕnt prea repede in Valahia și, presimțind urmările politice ce putea să aibă pentru stăpânirea lor, cer de la Alexandru Ghica ca să destitue pe Vaillant și să refuze sprijinul cerut de societatea filarmonică. In 1834 se implinesc aceste doue cereri a le Rusiei, care in acele imprejurări ieu proporția unei loviri a naționalitâții române. Cum mergeau insă trebile, adecă vĕzĕnd societatea filarmonică că domnul se făcea instrumentul dorințelor moscovite, era cu neputință ca dinsa să se mărginească la o lucrare literară și deci membrii ei cei mai influenți se constituesc in o societate secretă, cu scopul de a forma in obșteasca adunare o oposiție in contra tendinților rusofile a le guvernului. In 1836 obșteasca adunare votează subscrierea pentru 500 esemplare la dicționarul romănesc lucrat tot de Vaillant; dar domnul, după cererea consulului rusesc, refuză sancționarea acestui vot. In acelaș sens lucrează Rusia, cănd vroește să surgunească pe Heliade pentru o broșură scrisă in romănește și franțuzește sub titlul: „coup d'oeil sur l'origine de la langue des Roumains“ in care vroește să dovedească latinitatea naționalităței noastre, pentru a combate

lucrarea oficială a unui ofiţer rus ce tindea a dovedi că suntem slavoni. Rusia apoi introduce printr'un ukaz censura in principate şi anume mai severă decât in Rusia, inchide foaea „Alăuta românească“ pentru că spusese că diplomatii ruşi trebue să se priceapă foarte bine la jocul whistului, opreşte a se juca tragedia Mahomet, nu permite in scolile superioare catedre de istoria ţerilor, pentru a impedeca cu totul avêntul spiritului naţional, opreşte pe D. Kogălniceanu, ce intreprinsese a scrie istoria Valahiei şi a Moldovei, de a merge mai departe de anul 1711 şi de sigur că după invitaţiunea ei autorul pune in ea nişte cuvinte care inalţă până la ceruri binefacerile Rusiei pentru principate, şi care desonorează scriere şi autor *).

Rusia deci vedea in societatea filarmonică hidra acea pe care trebuia cu ori ce preţ s'o repună. Dar hidra era cu şepte capete şi trebuiau tăete toate de odată, pentru a putea stărpi cu totul viaţa din ea. Neputând s'o nimicească de a dreptul, işi puse in gând s'o compromită şi anume făcând să intre in ea nişte membri care, prin purtarea lor, să desguste pe ceilalţi de la lucrarea comună. Unul din noii adepţi ai societăţii compune o dramă, pe care profesorul de declamaţie, Aristias, işi permite a o critica, in cursul seu de literatură dramatică. Autorul ofensat pro-

*) *Felix Colson* l. c. p. 170, 173, 175 şi 178.

voacă pe profesor la duel, cea ce in acele timpuri mai ales, trebuia să pricinuească un mare scandal şi să arăte societatea sub nişte colori cu totul nefavorabile, indreptăţind apreciările consulului rusesc, care o taxa de turburătoare. Un alt membru improvisat, doctorul Tavernier, pe care 'l videm şi mai tărziu ca instrument al politicei ruseşti, denunţă, in o şedinţă a societăţii, pe acel ce provocase in duel pe Aristias, că i ar fi cerut nişte otravă pentru a ucide pe un pictor polon, cerĕnd indepărtarea lui din sinul societăţii. Această denunţare provoacă o indignare generală şi face pe mai mulţi membri să se retragă, vĕzĕnd că societatea, in loc de a se ocupa cu literatura, dădea loc la asemene scandaluri. Tot acei membri falşi mai denunţă apoi guvernului existenţa societăţei secrete, pe care se basa oposiţia in adunare.

Astfel săpa Rusia renaşterea vieţei naţionale a Românilor in forma ei cea vezută, societatea filarmonică şi, din puntul ei de videre, avea temeiu să o facă, pentru că tot din sinul acestei societăţi se sculâ acea furtună, care sili pe Rusia a da pe faţă parte din planurile sale: inţelegem oposiţia cea inverşunată a adunărei contra voinţei Rusiei de a introduce in textul regulamentului articolul fraudulos de care s'a vorbit mai sus. Acolo am arătat una din fasele acestei chestiuni, anume procedarea Rusiei in redactarea

acestui regulament; rămâne acuma să expunem pe adoua, nu mai puțin interesantă, esercitarea dreptului de protectorat pus in slujba unei intreprinderi atăt de cinstite.

In 1831 generalul Kiseleff, vĕzĕnd regulamentul organic gata, vroi să'l pună in lucrare şi cătâ prin urmare a'l tipări şi a'l impărți pe la dregătoriele publice. Fiind insă că singura tipografie existentă pe atunci, era acea a lui Heliade, i se propuse tipărirea regulamentului, insă in următoarele condițiuni: Editorul să dea 300 exemplare gratis guvernului şi restul să n'aibă voe a'l vinde până intr'un an, cănd atunci, dacă guvernul va găsi cu cale să nu permită vănzarea, să'l despăgubească pe Heliade cu prețul a 2000 exemplare. Acesta, curios de a cunoaşte causa ce făcea pe Kiseleff a-i impune o condiție atăt de deşanțată, işi pusă in gănd a compara textul manuscriptului ce i se dăduse, spre a'şi putea face socoteala tiparului, cu originalul cel legat in aur ce era depus in arhivele postelniciei, unde Heliade se afla tocmai atunci dregător. El vĕzù cu mirare că in copia ce i se dăduse spre tipărire nu se afla articolul ultim, care prevedea că să nu se poată face nici o schimbare la regulament, fără invoirea curței proteguitoare. Căutănd să'şi dea samă de pricina ce făcea pe cabinetul de Petersburg să nu dea publicităței acel articol el, intrebâ pe mai mulți din foştii

membri ai adunărei de revisie dacă işi aduc aminte de asemene articol, intre alţii pe Ştefan Bălăceanul ce fusese unul din secretarii acelei adunări, şi cu toţii i respunseră că nu'l cunosc. „Acel articol publicat atuncea era să facă mare vuet. Membrii adunărei in numĕr de 190 erau să facă vorba că nu'l cunosc, că nu li s'a dat in cercetare, consulii puterilor streine erau să raporteze la cabinetele lor respective. Aflăiu dar toată cabala ; mĕ incredinţăiu că acel articol s'a fost adaus pe urmă in original după inchiderea adunărei, şi că politicei Petersburgului nu'i venea bine a'l da atunci pe faţă. Eată cauza pentru ce nu mi se dăduse mie spre a'l pune a'l tipări“ *). Fiind insă că acel articol nu fusese pus acolo in zadar, trebuia să iasă cănd-va la lumină şi anume Heliade se găndi foarte bine că „el avea să fie publicat, nu sub baionetele ruseşti ci sub domnia pămĕnteană, ca să samene adecă lucrul că a provenit de la sine, dela Români, prin spontaneă voe. Atunci imi veni o lumină de speranţă : Să dejucăm cabala imi ziseiu. Dumnezeule al celor impilaţi, Dumnezeule a lui Lazăr, ajută-mi!“**)

Heliade tipărise regulamentul organic in 3800 exemplare, din care dănd 300 guvernului, conform tocmelei şi 2000 la expirarea

*) Equilibriul intre antitese p. 90.
**) Ibid.

anului, ei mai remăsese incă 1500 de exemplare. După retragerea Ruşilor din ţară, Heliade merge la ministrul de interne, Mihalache Ghica, ce se vede că nu era iniţiat in politica cabinetului rusesc şi ei arată că „este o anomalie ca legea cu care se guvernă ţara de doi ani acuma, să nu fie publicată şi că nicăeri prin ţară să nu se afle regulamentul de căt numai pe la tribunale şi cărmuiri, din acele 300 ce dăduse gratis" *). Ministrul de interne dă de indată un ordin pe la prefecturi ca in inţelegere cu profesorii să iee măsuri pentru a desface căt se poate mai multe exemplare din regulament, ce erau trimese de Heliade din rezerva sa. In 1836 trebuia să se publice o nouă ediţie a regulamentului organic in care să se cuprindă şi toate legiuirile votate in anii 1833, 34 şi 35. Când comisiunea adunărei, compusă din Stefan Bălăceanul, Emanoil Baleanul, I. Cămpineanul, I. Otetelişanul, Grigore Cantacuzino, I. Rosseti şi I. Filipescul, care fusese şi membri in adunarea de revisie, dădură peste articolul pomenit, ei rămaseră inmărmuriţi şi alergară la Heliade care le spusese de mai inainte de una ca aceasta, dar pe care nu'l crezuse, şi'l intrebară ce este de făcut? Heliade le spuse să protesteze, să arăte că acest articol nu s'a infăţoşat adunărei de revisie şi nici s'a desbătut: „drept probă la aceasta să

*) Ibid. p. 91.

aduceţi inainte regulamentul cel tipărit sub generalul Kiseleff. Puneţi dar inainte că articolul scandalos s'au adaos in urmă, că de ar fi fost de la inceput, s'ar fi tipărit şi el de impreună cu tot regulamentul" *).

Oposiţia simţia insă nevoia unui sprijin mai puternic in ajunul unei lupte atăt de urieşe. Ea se duse deci la domnitor şi ei spuse cele petrecute, cerăndu'i ajutorul seu pentru a scapa onoarea şi autonomia ţerei. Domnitorul avuse in tot de a una simpatii pentru cauza naţională, şi dacă lucrase in protiva ei, in unele imprejurări, făcuse aceasta numai de frica Rusiei. Acuma, vězěnd insă insemnătatea lucrului, cu toate că caracterul seu sfiicios nu i permitea o oposiţie făţişă la prea indrăsneţele uneltiri ruseşti, face tot ce poate, incurajănd partida naţională la improtrivire in adunare in contra cererilor baronului de Ruckmann. Miniştrii insă, ce luau indreptarea purtărei lor mai degrabă din gura consulului rusesc decăt din acea a domnitorului, susţin in adunare din resputeri introducerea articolului in noua ediţiune şi provoacă astfel o scenă din cele mai violente. Din toate părţile se aud protestări şi strigăte: „Nu cunoaştem acel articol şi insuş in numele Rusiei, ce se zice proteguitoarea drepturilor patriei noastre, protestăm in contra acestor anomalii atentătoare autonomiei noastre". **).

*) Ibid p. 93.
**) Ibid p. 96.

Baronul de Ruckmann, vĕzĕnd această purtare a adunărei. trimete domnului o notă in care, lăudănd adunarea Moldovei pentru „bunul spirit de care fusese insufleţită“, esprimă „marea lui surprindere şi adănca lui părere de reu pentru tendinţa cea jignitoare a drepturilor curţilor suzerane şi proteguitoare şi contrare respectului datorit ambelor acestor curţi“, ameninţănd la sfărşit cu „raportarea acestei supărătoare imprejurărri atăt la cunoştinţa curţei ımpărătesti căt şi la acea a ambasadorului impăratesc din Constantinopole, pentru a provoca hotăririle ce ar merita“ *). Domnul atunci, retrage lucrarea din sinul adunărei, care protestează earăşi in protiva unei asemenea procedări prin o adresă din 18 Iulie, pe care domnitor şi miniştri o aşteaptă şi o primesc in casa consulului rusesc**). Adunarea arată cum acel articol infăţoşază puternice bănueli in privirea veracităţei sale şi că „luănd in privire toate imprejurările, a remas convinsă că D. general Kiseleff, după toată dreptatea, nu putea să facă a se insera un asemenea articol adiţional, pentru că se aflä in contrazicere făţişă cu toate privilegiile principatului“ ***). Ruckmann, atunci pentru a invinge aceastä oposiţie atăt de cerbicoasă, merge la

*) *Felix Colson* l c. p. 94.

**) Dernières intrigues de la Russie en Moldavie et en Valachie Paris 1838. p. 32.

***) Ibid p. 99.

Constantinopole şi smulge de la Sultan un firman *) prin care se impune ţerei recunoaşterea articolului fraudulos. Nu trebue să ne mirăm dacă Turcii se făceau complicii unor uneltiri atăt de injosite, intru căt cunoaştem posiţia lor faţă cu Rusia. „Insă de atunci, de la 1836, de şi dată căderea lui A. Ghica, de şi atăţa şi atăţa deveniră victime dată şi declinul protectoratului exclusiv al Rusiei, atacat in faţa lumei la Islaz in 9 Iuniu 1848 şi desfiinţat formal prin tratatul din Paris 1856 Martiu 20 **).

VI.

Triumful politicei ruseşti in principate.

Partidul naţional rupsese făţiş cu Rusia. Domnul care pe sub mănă lu incurajase, oficial tot se purta ca un agent rusesc. Acel partid insă, care avea nevoe de un ajutor efectiv in lupta sa cu Rusia şi nu numai de simpatii cu totul platonice, este adănc nemulţămit de purtarea lui Ghica şi, bănuind curăţenia acestuia, incepe a'l privi ca duşman al naţionalităţii române, cu atăta mai mult cu căt se amestecase şi interese personale ale boerilor, lovite de Ghica: anume domnul, făcënduse apărătorul ţăranilor asupriţi prin aplicarea clăcei, ceruse de la adunare

*) Reprodus in *Edouard Thouvenel.* La Hongrie et la Valachie p. 345.
**) Equilibriul intre antitese p. 93.

îndreptarea mai multor abusuri, pe care dînsa le refuzase *). Şi cu toate aeste Ghica era cu inima curată; el sprijinea cauza română căt i era prin putinţă; dar nu i se putea cere mai mult decăt caracterul seu slab şi sfiicios ei permitea să facă. El sprijinea tendinţele partidului naţional acolo unde nu intra intr'un conflict cu Rusia, unde era vorba de o asistenţă mai mult pasivă decăt de un ajutor real şi puternic; el favoriza deşteptarea poporului căt timp n'avea să se teamă decăt de disgraţia personală a consulului rusesc. Indată insă ce lupta cerea nişte măsuri mai energice, care ar fi compromis posiţia sa de domn faţă cu Rusia, el stătea la gănduri şi dădea inapoi. Numai aşa ne putem esplica faptele contrazicătoare a le lui Ghica: refuzul seu de a primi armata oferită de Ruşi şi persecutarea lui Vaillant, purtarea sa oficială in afacerea articolului fraudulos şi incurajarea pe ascuns a oposiţiei contra Rusiei. Pentru a rescumpara faţă cu partida naţională ţinerea sa cu Ruşii in această nenorocită afacere, el face, indată după acea, un act ce dovedea intr'un mod neindoelnic simpatiile sale pentru cauza naţională, numind pe Heliade inspector general şi membru in epitropia scoalelor, şi inlesnind

*) La principauté de Valachie sous le Hospodarat de Bibesco par *B. A. ancien agent diplomatique dans le Levant.* Bruxelles 1841 p. 58.

acestuia formarea a peste 4000 scoli lancastriene şi tipărirea unor tablouri pentru invăţământul mutual cu litere latine*).

Această purtare indoelnică a lui Ghica ei strică insă şi faţă cu Rusia. Ea vedea că el nu era cu toată inima la slujba impărătească ci numai cât de nevoe se pleca cererilor ei, pe când in ascuns el favora cât putea cauza naţională. Această convingere Ruşii şi o formase treptat de la refuzul seu de a primi ajutorul trupelor ruseşti, până la numirea lui Heliade ca şef al instrucţiunei publice. Ea vedea că s'au inşalat in alegerea făcută şi dorea să schimbe cât se poate de curênd pe un domnitor ce nu corespundea pe deplin aşteptărilor sale.

Astfel Ghica se compromitea atât in ochii Ruşilor cât şi in acei ai partidei naţionale din care cei d'intăi vroiau să'l restoarne şi cea de al doile nu vroia să'l mai susţină; atâta este de adevărat că este peste putinţă a mulţămi de odată pe doi stăpâni.

Ruşii, ştiind insă că Ghica nemulţămea şi partida naţională, pentru a nu sămăna că depărtează dinşii pe Ghica din scaun, arătând astfel prea pe faţă puterea lor in principate, urzesc planul de a destitui pe Ghica prin insăşi oposiţia născută in ţară.

Această oposiţie precum am vĕzut'o se baza pe doue elemente: Română-fanarioţii

*) *Regnault.* Histoire politique et sociale p. 192.

ce se opuneau domnului din interes și fiind că așa le ordona baronul de Ruckmann, și partida patriotă care nu putea să erte lui Ghica șovăirile sale in chestiunea națională. Intrigile consulului rusesc trebuia să aibă de scop a combate pe Ghica prin Romăno-farioți și a intări oposiția interesată a acestora prin acea neinteresată a partidei naționale. Intreprinderea Rusiei, cea atăt de prefăcută in materie de intrigă, n'ar fi fost greu de dus la isbăndă dacă nu s'ar fi intămplat ca tocmai atunci să vină in insușire de consul francez un om cu totul deosebit, care cunoștea de mult tendințele Rusiei in orient, și era hotărit a le combate din toate puterile. Acesta era Domnul Adolph Billecocq.

„Domnul Billecocq ajunsese in București pe cănd lupta era mai inverșunată intre Ghica și cele doue oposițiuni. Nu-i trebui mult timp spre a se convinge că partida națională rătăcise calea și slujia, fără știință, scopurile consulului rusesc. Căte-va luni petrecute in Valahia și un studiu amănunt al imprejurărilor ei descoperiră toate primejdiile protectoratului. De pe malurile Nevei până in munții Epirului, de la Golful Finlandei până la vĕrful Adriaticei, el vedea aceași lucrare persistentă, neobosită, misterioasă, restringănd in aceleași leațuri Austria și Turcia, făcăndu'și partisani in ambele impărății, aice revoluționară și făcănd apel la naționalități,

dincolo mistică şi invocând idea religioasă; când umilită şi desmerdătoare, când mândră şi poroncitoare. In principate Czarul domnea prin consulii sei; in Serbia şi Bosnia prin misionari; in Grecia şi Bulgaria, prin eterişti; şi chiar in Constantinopolea prin aurul şi ameninţările sale. Absolutismul trăgea in tăcere un cerc imens imprejurul apusului, apropiinduse din zi in zi de Mediterana, de unde trebuia să se arunce in inima Europei" *).

Pentru a combate intrigile ruseşti, Billecocq vĕzù indată că mijlocul cel mai nimerit era impăcarea lui Ghica cu partida naţională, inspirând amândurora incredere in sprijinul Franţiei, pentru a da pept cu uneltirile ruseşti. Consulul francez insă nu era de loc susţinut de ministrul de externe a Franţiei, Guizot, care vĕzĕnd că nici o putere nu era pusă pe malurile Dunării la inălţimea Rusiei, şi găsind că amestecul consulului rusesc era o urmare firească a tratatelor inchiete cu Poarta, urma o politică de abţinere, pe care insă agentul seu din Bucureşti nu o putea admite şi inţelege, ca una ce i se părea nepotrivită cu posiţia precumpenitoare a Franţiei in afacerile Europei **). Abţinerea Franţiei merge insă atât de departe incât

---

*) Regnault. c. l. p. 197.
**) *Thibaut-Lefebvre*. Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie p. 218.

Guizot nu ie măsuri nici măcar pentru apărarea intereselor celor mai apropiate a le Franției. Așa Rușii impun o taxă mărfurilor franceze importate in principate și, cu toate că Billecocq se grăbește a informa pe ministrul seu despre această incălcare a tratatelor din partea Rusiei, acesta nu ie nici o dispoziție, De asemenea in zadar inștiințază Billecocq pe cabinetul seu despre ocuparea insulelor din gurele Dunărei precum și de manoperile Rușilor in scopul de a măli gura Sulinei, pentru a inchide astfel navigația Dunării, in folosul porturilor lor de la Marea Neagră *)

Cu toate că Rusia reușise a paralisa atăt de bine acțiunea lui Billecocq in afară, ea nu incetează de a fi foarte ingrijită de influența ce acesta o dobăndea in țară, mai ales prin imprejurarea că el amenința să devină legătura dintre domn și popor. Omul insă ce putea pune in mai de aproape relațiune nația română cu consulul francez era Heliade și aceștia chiar incepuseră a se ințelege, ca unii ce urmăreau unul și acelaș scop. Daschkoff, representantul Rusiei de atunci in București, se folosește de o imprejurare pentru ca, prin o intrigă din cele mai meschine, și o calomnie din cele mai revoltătoare să compromită pe Heliade atăt in ochii domnului căt și in acei ai consului francez. Maxima „divide et impera" este una din cele mai cu

*) *Regnault* l. c. p. 218.

statornicie urmate de cabinetul de St. Petersburg; pentru a slăbi partidul național trebuia desbinat, trebuia introdus discordia tocmai intre oamenii acei prin acăror unire și ințelegere se pregătea Rusiei greutățile cele mai mari. Imprejurarea insă fu următoarea:

Uneltirile rusești, care săpau incet dar fără intrerumpere impărăția otomană, luase către anul 1840 forma unei rescoale a Bulgarilor de sub dominarea turcească. Pe la inceputul lui Iuni Ghica este inștiințat că vr'o 2—300 Greci, Albaneji și Bulgari, veniți din Rusia, s'ar afla in Brăila și că de acolo ar vroi să treacă Dunărea, pentru a provoca pe frații lor la rescoală in contra Turcilor.

Ei erau proteguiți de către Simeon Andriewici, consul rusesc din Galați. Ghica se afla față cu un indoit pericol: dacă lăsa să treacă bandele resvrătitoare, el trada pe Turci; dăcă se opunea, lucra in potriva Rusiei, care nu i ar fi ertat nici odată o asemenea purtae.

Ghica, sfătuit și de consulul francez*), urmează și de astă dată pornirei inimei lui, inarmează miliția țărei, prinde pe căpiteniile bandei, i dă in judecată și face să fie osăndiți de tribunale. Poarta, incăntată de această purtare a lui Ghica, ei trimete o sabie de onoare și mulțămite foarte insemnate pentru ofițerii sei. Dar Ghica simțea bine că aceste

*) *Regnault*. l. c. p. 205.

erau semnele inainte mergătoare a le căderei sale, căci Rusia nu putea trece cu vederea o demascare atăt de compromitătoare a uneltirilor sale. Pentru a putea lovi pe Ghica era insă de nevoe a'l desbina cu totul de partida națională, spre a arunca toată adunarea intr'o oposiție inverşunată in protiva lui şi a provoca pe aceasta să facă intrebuințare de art. 57 al regulamentului, denunțănd pretinsele abusuri a le domnitorului curților suzerane, cănd atunci Rusia putea să provoace destituirea sa. Consulul rusesc, pentru a'şi realiza planul, urzi intriga următoare. Plătind bine pe doctorul Tavernier, pe care'l cunoştem de mai sus tot ca intrument rusesc, il pune să facă in contra lui Heliade denunțarea că acesta ar fi şeful unui complot bulgăresc in Bucureşti şi, prin ajutorul altor cător-va marturi de felul lui Tavernier, se dă acestei imputări un caracter oare care de probabilitate, incăt Heliade este citat ina intea poliției, spre a da samă de faptele aduse in g eutatea lui. Prin această intrigă ghibace, consulul reuşi pe de o parte a strica pe Heliade cu Ghica, care nu putea erta fostului seu amic a se pune in fruntea unei intreprinderi, pentru combaterea căreia el pusese in cumpănă posiția sa de domn; pe de alta hotări pe partida națională a se pronunța definitif in contra domnitorului şi da măna cu Romăno-fanarioții in contra lui, căci aceasta

se incredințase pe deplin, prin darea in judecată a lui Heliade, că domnul nu era decât un agent rusesc, care vroia să lovască pe nedreptul in membrul ei cel mai influent, pe care dinsa il știa cu totul nevinovat.

Rușii care 'și pusese ochii pe Bibescu spre a'l rădica la domnie, lu aruncă in fruntea oposiției și aceasta, numerând acuma in rândurile ei mai toți membrii adunărei, trimite principelui o adresă ce nu este de cât un lung act de acusare al domniei sale și care sfirșește prin cuvintele: „Numai atunci Principe, când totul va fi reintrat in legalitate, când toate abuzurile vor fi incetat, când increderea, destrusă prin crude desamăgiri, va fi restabilită, când fie-care va incepe să ințăleagă că afară din lege nu este nici o scăpare și că ocărmuirea, dreptă și nepărtinitoare, veghează asupra tuturor, tot de a una gata de a mulțămi și de a pedepsi după lege, numai atunci etc.“ *).

Cu toate că adresa nu era trimisă către curțile suzerane, ca o tânguire contra domnului, și că prin urmare, conform regulamentului, nu era locul a se procede la o anchetă in contra acestuia, Rușii care nu vroiau să scape prilejul din mâni, provoacă o cercetare in contra lui Ghica cu care sunt insărcinați din partea Rusiei Duhamel, din partea Porței Chekib-Effendi. Acest din urmă

*) *Vaillant*, La Roumanie II p. 427.

căştigat prin 15,000 de galbeni daţi de partizanii lui Bibescu şi de consulul rusesc, pe când Ghica nu i putù oferi decât 4000. se uneşte in totul cu părerea lui Duhamel şi. in urma raportului lor, Ghica este destituit in 7 Octomvrie 1842.

Convocându-se adunarea extraordinară, Româno-fanarioţii, impinşi de Ruşi, se pun pe lucru şi partida naţională ca insăşi, inşalată prin aparinţele liberale ale noului candidat de domnie, sprijine alegerea lui şi astfel se alege domn partizanul cel mai devotat al Ruşilor, Gheorghe Bibescu. Că această alegere era după placul Rusiei se vede din o depeşă a ministrului Nesselrode către Daschkoff: „Nu putem indestul lăuda inţelepciunea măsurilor luate. *după recomendarea Domniei Voastre*, pentru a ajunge la acest rezultat. Alegerea tĕnĕrului principe, Gh. Bibescu, a respuns pe deplin dorinţelor noastre. Vĕ rugăm deci a exprima principelui felicitările noastre cele mai sincere pentru alegerea lui. *I veţi comunica instrucţiunile noastre şi i veţi face cunoscut tot odată toate speranţele de succes pe care noi le intemeem pe administraţia sa.* Aceste speranţe el va şti să le realizeze, nu ne indoim, şi va respunde astfel cu vrednicie la inalta idee pe care impăratul au avut'o in tot deauna de principiile, caracterul şi talentele sale“ *)

*) *Regnault.* Les principautés danubiennes in Revue indépendante Juin 1843 p. 548 note.

De acea şi Daschkoff nu cruţase nici un mijloc, pentru a asigura alegerea candidatului favorit. El dobăndeşte intăi de la cabinetul seu o instrucţiune in care se recomandă boerilor de a nu se mai combate, ci de a se uni cu toţii asupra persoanei lui Bibescu. Basat pe aceasta el „silueşte voturile, ameninţă pe episcopul de Buzeu, trimete respuns Mitropolitului că-i va da ordin inscris de a vota in sensul instrucţiunei, sparie pe mai mulţi boeri cari erau protivnici," *) şi ajunge prin asemenea mijloace la scopul seu.

Ca respuns imediat a lui Bibescu la un sprijin atăt de efectiv, el spune in discursul seu de suire pe tron: „Domn voi fi tot aşa cum m'aţi cunoscut ca ministru şi deputat. Să ne bucurăm in pace de binefacerile ce le datorim unei inalte şi generoase *epitroapă*", şi pentru a dovedi incă mai mult simpatiile sale pentru cauza rusască, el numeşte pe un Rus şef al statului seu major **).

Dacă până acuma am lasat cu totul la o parte Moldova, aceasta am făcut'o din pricină că administratia lui Mihail Sturza, mulţămind in totul pe Ruşi, nu dădea loc la nici o luptă. Acuma insă v'om lua o in cercetare

*) *Thibaut-Lefebvre* l. c. p. 119. La principanté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco. p. 112 şi *G. Chainoi.* Dernière occupation des principautés p. 58 note.
**) *Regnault.* Les principautés in Revue indépendante, l. c.

impreună cu acea a lui Bibescu, cu care formează o vrednică paralelă, pentru a videa din ce cauză Rusia nu găsea nimic de zis in protiva modului lor de ocărmuire.

Aceşti domni reinoesc timpurile fanarioţilor şi deosebirea este numai, că, pe când atunci ţara privea jafurile neauzite a le domnilor ca ceva regulat şi firesc, acuma, luminată prin trezirea către o viaţă mai omenească, se revolta in sufletul seu in protiva abuzurilor, până ce, in sfirşit, această mişcare interioară isbucni in afară in o revoluţiune, ce resturnâ ocărmuirea basată pe nişte principii aşa de stricate.

Despre corupţia administraţiei acestor doi domni, nu credem că e de lipsă a se mai aduce dovezi. Ei au fost stigmatizaţi de opinia publică şi averile colosale de care dispun arată, mai bine decât ori ce, izvoarele necurate in care ele işi au obărşia. După apreţuirile contimpuranilor, suma jăfuită de Sturza se urcă la 25,000,000 de franci şi pentru Bibescu, care domnea intr'o ţară mai mare, ea se sue la 35.000.000. Deosebirea intre metoda intrebuinţată de aceşti doi domni pentru a face bani consta numai in acea că pe când ,,Bibescu ataca cu preferinţă fondurile publice, prada favorită a lui Sturza era vĕduva şi orfanul, precum porumbiţa este prada favorită a vulturului, pentru că poate să o atace fără primej-

die" *). O altă deosebire constă in acea că Sturza mai avea incă un isvor de imbogăţire vênzănd ţara la Jidani, cărora le deschise graniţele pentru taxa de un irmilic care intra tot in caseta sa privată **).

Un contimpuran caracterizază indestul de bine domnia acestor doi principi prin următoarele cuvinte: „incălcarea tuturor legilor constituţionale, deturnarea banilor publici in folosul boerilor şi a principelui, ridicarea de dări fără budget sau control, abusuri neauzite in administraţie, corupţie şi denegare de dreptate in tribunale, lipsă deplină de garanţii pentru proprietate şi disoluţia familiei" ***).

Cum se face de Rusia, proteguitoarea prin-

*) L'Autriche la Turquie et les Moldo-Valaques par *M. B (olintineano)* Paris 1856 p. 129. Asupra domniei lui M. Sturza consultă broşurile *Michel Stourza et son administration*. Bruxelles 1848 (la p. 13 lista dilapidărilor) *Mihai Sturza, partida naţională şi comisia* La Principanté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco par B. A. ancin agent diplomatique dans le Levant. Bruxelles 1848 p. 40. O scriere ce vroeşte să justifice pe M. Sturza este *Mihail Sturza* fostul domn al Moldovei tradusă din franceza Iassi 1875. Justificarea lui stă in şoselele cu care au inzestrat Moldova, care insă sunt toate luate in antrepriză de dinsul, prin persoane interpuse, şi au costat pe ţară sume fabuloase; apoi toate aceste şosele trec pe la nenumăratele sale moşii.—Pentru Bibescu vezi *G. Chainoi*. Dernière occupation des principautés p. 66 şi La principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 119.

**) Asupra modului cum M. Sturza ştiu să scape de datoria sa de 50,000 de galbeni cătră Michel Daniel banchier din Iaşi, spăriind pe Evrei cu darea afară din ţară, vezi *Buch* p. 34.

***) *G. Chainoi* l. c. p. 71.

cipatelor, ingăduea asemene abusuri, ea care luptase atăta timp in aparență tocmai spre a scăpa pe Români de asupriri? Aice se pot vedea foarte bine scopurile Rusiei. Ea permitea acestor principi jafurile cele mai scandaloase pentru că ei se arătase in totul devotați intereselor rusești. Căci, dacă Rușii se bătuse pentru a scoate principatele de sub domnia turcească, acesta nu o făcuse de dragul lor; „ei nu ceruse neatărnarea hospodarului decăt pentru a'l pune sub domnia lor, nu dăduse puterea legiuitoare Valahilor decăt spre a pune măna pe dinsa, nu căutase desrobirea ţerei decăt spre a o putea robi ei inșii, prosperitatea ei decăt spre a se bucura de dinsa și libertatea ei spre a o copleși" *). Căci altfel, pentru a reproduce chiar reflexiunile unui Rus: „cum s'ar putea crede intr'adevăr că scopul acestei politici să tindă numai și numai la inapoirea libertăţii creștinilor din orient, cănd, in insuș imperiul seu, Rusia sufere și prelungește principiul sclăviei?" **).

Fiind deci scopurile Rușilor asupra ţerilor române atăt de egoiste, inţelegem prea ușor cum de se ingrijiau așa de puţin de modul ocărmuirei lor, de indată ce domnii se aratau favorabili intereselor rusești.

---

*) *Thibaut-Lefebvre* Etudes p. 62.
**) *Dmitri de Boukharoff.* La Russie et la Turquie. Paris 1877 p. 123.

Ba ei chiar aveau interes ca ele să fie cât de reu administrate, căci numai astfel puteau fi impedecate in avêntul lor către civilizație, in dobândirea conștiinței de sine și trezirea către o viață națională, care ar fi indepărtat tot mai mult țerile române de Rusia in loc de a inlesni contopirea și absorbirea lor in această vastă impărăție. De aceea am vězut pe Rusia că se opune de o cam dată reintroducerei domnilor naționali in 1822; de acea, spre exemplu, când Alexandru Ghica vroește să silească pe boeri prin măsuri administrative ca să respecteze drepturile țăranilor, consulul rusesc protestează, scrie note amenințătoare și cere revocarea acestei dispoziții binefăcătoare și chiar face aplicațiunea ei cu neputință, intru cât „nici ministri, nici administrație nu indrăsnea să mai asculte de gospodar, când desaprobarea consulului era de notorietate publică".*) Deacea Rușii au aplaudat in tot deauna la ori ce měsură care au ruinat starea morală sau materială a principatelor ; de acea au susținut domniile jăfuitoare a le lui Bibescu și Mihail Sturza.

Și intr'adevăr că acești doi domni conduceau țerile incredințate lor, in totul după placul Rusiei, așa incât chiar slabele inceputuri de viață națională, ce luase naștere in ele,

*) La principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 60.

sunt strivite prin măsurile lor. Astfel colegiul sfântului Sava este prefăcut de Bibescu in un soiu de scoală cu doi profesori franceji in care se primiau numai vr'o 30 de elevi, fii de boeri, pentru o plată de 3 galbeni pe lună ca externi *). Veni apoi şi rândul scolilor primare, infiinţate pe timpul lui Alexandru Ghica; dar aceste, neputând fi franţuzite fură desfiinţate **). Vroind in fine Ruşii să introducă in ţară colonii ruseşti, pentru a indruma rusificarea ei, ei cer şi dobândesc de la Bibescu invoirea de a exploata minele de cătră compania rusască Trandafiroff. Această societate nici nu'şi arată capitalul, nici unde se află depus, nici nu determină vre un soiu de despăgubire proprietarilor in caz de stricăciuni, ci propune a se aduce de odată din Rusia 5000 de lucrători pentru nevoile minelor. Adunarea vĕzând lipsa totală de garanţii a acestei intreprinderi face principelui observaţia „că nu era in drept de a da o asemene concesiune, fără a consulta mai ânteiu pe adunare". Domnul in loc de a respunde adunărei, o insultă spuindu-i „să se mărginească in discuţia budgetului şi să nu se amestece in alte chestiuni intru cât este incapabilă de ori ce deli-

*) *Ganesco.* La Valachie depuis 1830 jusqu à ce jour. Bruxelles 1855 p. 31. *G. Chainoi* dernière occupation etc. p. 70.

**) L'Autriche, la Turquie et la Moldes ovalaques par *M. B (olintineanu)* Paris 1876 p. 69.

berație serioasă".*) Interesul rusesc ce era aice in joc, fiind earăși de căpitenie, consulul cere de la Poartă suspendarea adunărei. Poarta, care ajunsese a fi executoarea ordinilor cabinetului de St. Petersburg **), incuviințază această suspendare, călcând astfel din nou regulamentul organic, și tot odată desbărând pe Bibesco de controlul supărăcios al organului țerei.

In Moldova de asemene principele Sturza, cu totul de părerea Rușilor asupra rezultatelor periculoase produse de scoli, propune in 1847 un „nou regulament pentru scoli prin care cele șepte clase a le gimnasiului sunt reduse la patru și se pune in perspectivă invățătura obiectelor in o limbă străină"***). Murind apoi Mitropolitul Veniamin, „guvernul rusesc făgăduește scaunul episcopal aceluia ce va consimți la unirea bisericei moldovene cu acea rusască. Pentru a izbuti in acest proiect propagandiștii percurg satele cu liste de subscrieri, și, prin mijlocirea a câtor-va lei, obțin aprobarea și iscălitura a o mulțime de preoți sărmani și neștiutori;

---

*) *Vaillant.* La Roumanie. II. p. 437 *G. Chainoi* p. 59 *Ganesco* p. 29. L'Autriche, la Turquie et les Moldovalaques par *M. B.* p. 68. Le principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 130.

**) „C'est par le chemin du divan que le cabinet de St. Petersbourg envoie ses ordres à Bucarest et à Jassy" *Thouwenel.* La Hongrie et la Valachie p. 211.

***) Question de l'instruction publique en Moldavie par un *député du divan ad hoc* Jassy 1858 p. 18.

dar clerul inalt respinge din toate puterile primirea făcută de clerul de jos".*) Că Sturza nu era străin acestor uneltiri dovedeşte imputarea ce i se face in o broşură contimpurană. „Mihail va pune in robie Biserica care vě dă ajutor in numele lui Dumnezeu. Mitropolia işi va perde cea mai frumoasă prerogativă, *neatărnarea* şi nemărginita sa putere morală de care se bucură Moldova din zilele lui Alexandru cel Bun" **). Sturza crezănd că episcopul de Roman va consimţi la această zugrumare a neatărnărei religioase, singura ce mai rămăsese in ţară, face să se aleagă prin deosebite manopere frauduloase pe acest episcop de metropolit. Dar acesta indată ce se urcă in scaun, combate planurile ruseşti şi le face să cadă cu totul.

Pentru a resuma faptele expuse pănă aice videm că Ruşii aveau interes de a sprijini nişte domni atăt de netrebnici, pentru că aceştia, căutănd numai de interesul lor personal şi neingrijind cu totul de acel al ţerilor, impedecau pe aceste in desvoltarea lor. Domnii la răndul lor, vězănduse susţinuţi şi incurajaţi, in tendinţele lor cotropitoare, de cabinetul rusesc, fac toate pe placul acestuia, inăduşind ori ce avěnt al desvoltărei naţionale. Astfel se pusese pe corpul bietelor ţeri doi vultani care voiau să'l despoae, crezăn-

*) *Vaillant.* La Romanie II. p. 432.
**) Mihail Sturza. partida naţională şi comisia p. 15.

du'l că este un cadavru; dar la suflarea cea puternică a anului 1848 acest cadavru se trezi din letargia in care zăcuse, și sorbind putere din spiritul de renaştere ce, cu toată apăsarea, se lățise intre Români, aruncâ de pe dinsul domnitor şi protectorat.

Revoluția Românilor din 1848 de acea este aşa de insemnată fiind că cuprinde in germene protestul Europei contra incălcărilor Rusiei, care, ori cum s'ar schimba politica lumei, totuş va rămânea singura idee sănătoasă, ca una ce conține lupta civilisației contra barbariei și a libertății contra despotismului.

VII.

Revoluția din 1848. Mișcarea națională.

Revoluția din 1848, de și lasă in fapt pe Rusia neatinsă, nu incetâ totuş ai pricinui mari ingrijiri, mai ales din pricina Poloniei, care, la auzul ori cărei mişcări, inălța capul in speranța de a redobăndi libertatea și viața perdute. Și cu căt vărtejul pornit din apus se apropia de răsărit, cu atăta ingrijirea Rusiei creştea mai tare, căci ea se temea cu drept cuvênt ca să nu se molipsască şi țara sa de epidemia revoluționară, când atunci nicăirea n'ar fi fost mai cumplită decăt la dinsa, intru căt destinderea este in tot deauna acolo mai puternică unde incordarea a fost mai mare. Rusia deci crezù necesar a

pune puterile sale in slujba despotismului şi când revoluţia ajunse in Austria, ea se pregăti a o inăduşi simţind-o că e in ajunul de a bate chiar la porţile ei. Austria, alcătuită din o mulţime de naţionalităţi care toate vroiau să se deslege din inlănţuirea in care veacurile le legase unele de altele, oferi lumei privilіştea anarhiei celei mai depline, anarhie nu numai socială dar şi naţională, combătându-se popoarele intre ele cu atăta inverşunare, incât se părea că monarhia Habsburgilor era să se desfacă earăşi in elementele din care se alcătuise. „Austria era considerată ca un vas lipsit de cercuri, care era să se disolve prin rescoala deosebitelor sale naţionalităţi. Ţarul hotări ai aplica un cerc indestul de puternic apropiinduse de graniţele sale prin Galiţia, Bucovina, Moldova şi Valahia"*). Era deci interesul cel mai mare pentru Rusia de a ocupa principatele române, pentru a privighea revoluţia austriacă şi mai ales cea ungurească. in care se amestecase o mulţime de Poloni. Find insă că nu le putea incălca fără nici un pretext ea trebuia se injghebe unul care conform cu tratatele să-i dee dreptul de a interveni in principate, ocupăndule milităreşte. Această cuprindere a ţerilor romăne putea să i mai aducă şi alte foloase: Turcia ne putănd fi

*) *I. Heliade*. Le protectorat du Czar p. 30.

sprijinită de puterile apusene, Rusiaputea după imprejurări să pună chiar măna pe ţeri in starea cu totul tulburată ţn care se găsea atunci Europa. Dar „in tratatele de Kainargi, Bucureşti, Akerman şi Adrianopole nu există nici un singur articol care să dee Rusiei acest drept asupra principatelor“ *), Protectoratul stipulat in ele nu putea să-i dee dreptul de a le ocupa cu armele decăt in doue cazuri: intăiu cănd insuşi ţerile ar cere o intru căt atunci niminea nu putea s'o impedece de a veni să le dee un ajutor, cerut de dinsele; al doile imprejurare in care Rusia putea să intervină in ele cu mănă armată era atunci cănd ele ar fi fost asuprite de Turci, in contra cărora tocmai Ruşii se constituise garanţi ale drepturilor lor. Pentru a le putea ocupa deci legal, trebuia ca Rusia să provoace pe o parte din ţeri şi mai ales pe domn a cere ajutorul ei, ceea ce nu se putea intămpla fără o turburare oace care in principate, o revoluţie. Ruşii deci pentru a putea inăduşi revoluţia austriacă trebuia să provoace ei inşii o revoluţie in ţerile romăne. Cum de ei nu indrăsneau a ocupa ţerile romăne şi fără pretext cu prilejul turburărilor din Europa, se esplică din frica de un res-

*) *H. Desprez.* La Revolution dans l'Europe orientale. Paris 1848. p. 18.

boiu cu Turcii in dosul căruia stătea amenințătoare stafia revoluției polone.*)

*) Asupra interesul Rusiei de a ocupa principatele compară: *G. Rosen*, Geschichte der Türkei, Leipzig 1867 II p. 112: „Daneben aber beabsichtigte es schon jetzt, mit einer imposanten Macht in der Nähe der siebenbürgischen Grenze festen Fuss zu fassen, um später auf ein gegebenes Zeichen die Wallachei zur Basis seiner Operationen gegen den ungarichen Aufstand machen zu können." *Dmitri de Boukharoff*, La Russie et la Turquie. Paris 1877 p. 143 „Il est probable que. pour sacrifier ainsi les fruits d'efforts séculaires et agir contre l'opinion de la majorité des Russes, le cabinet de St. Petersbourg, à part le désir ou l'espoir de renouveler sous influence perdue dans l'Empire Ottoman, prenait encore, en intervenant dans les affaires des Principautés danubiennes, une position contre la révolution Hongroise, a l'oppresion de laquelle, sans raison aucune (!) elle prenait une part active. Mărturisirile unanime a le contimpuranilor întăresc aceste vederi: I. *Heliade* Protectorat du Czar p. 31: „Le cabinet impérial fit ourdir par ses consuls à Iassi une conspiration des grands boyards. La jeunesse patriote, a son insu, en devint l'organe" p. 35 „(Duhamel) chargea M. Mavros de monter une conspiration systématique contre le domnu." *Ioan Ghica* sub pseudominul G. Chainoi, derniere occupation des principautés danubiennes. Paris 1853 p. 82: „La Russie interessée à se donner un prétexte pour occuper les Principautés et prendre une position stratégique, encourageait les tendances de chaque parti". *Le dossier russe* dans la question d'Orient par un ancien diplomate en Orient, Paris 1869. p. 84 și 94": Tout s'y faisait par lui (gouvernement russe), même la révolution. C'est par les intrigues de ses émissaires qu'en 1848 le prince Bibesco, hospodar de Valachie, fut renversé du pouvoir, sous l'inculpation de tiédeur envers la Russie: *C. A. Rossetti* Apel la toate partidele, Paris 1880, p. 49: „In adevăr mulți conspirau (din boerii cei mari), insă prin Rusia și cu scop d'a resturna pe G. Bibescu ca să-i ia locul," și p. 42: „Știeam că Rusia o să intre pe temeiul cător-va iscălituri ce umbla s'adune, precum a și intrat in Moldova, unde nu era nici o revoluție. Vezi și epistola D-lui Lenș către Lordul Palmerston publicată in *The*

Rusia se hotăreşte greu la o lucrare fiind că nu o intreprinde decăt după o chibzuinţă din cele mai migăioase. Odată insă hotărită ea merge drept la ţel, lucrănd cu repejune, pentru ca să se interpună căt se poate de puţine pedici intre dorinţa ei şi ţinta propusă. De aceea ea şi indrumează mişcarea revoluţionară in principate, incepănd cu Moldova.

Ea urzeşte prin agenţii sei o mişcare pintre boerii ce umblau după domnii noue, aruncănd in ea şi pe tinerii patrioţi, care erau uşor de amăgit, faţă cu nexeperienţa lor şi cu motivele de nemulţămire pe care administraţia domnului Mihail Sturza le dădea din toate părtile. Se aştepta o isbucnire făţişă a nemulţămirilor, poate chiar o vărsare de singe, care ar fi silit pe Sturza a cere ajutorul baionetelor ruseşti. Domnul Moldovei insă, deprins acuma de atăta timp a domni ca un paşă, fără nici un control, şi fără a impărţi cu nimene productul jafurilor sale, refuză ajutorul pe care Ruşii il ofereau in contra chiar a revoluţiei urzite de dinşii. In 28 Mart el pune măna prin surprindere pe toţi turburătorii, care se sfătuiau in casele lui

---

Times din 4 Sept. 1848. De acea Tell, bănuit ca revoluţionar de cătră Bibescu şi chemat la Bucureşti, se indreptăţeşte prin ajutorul lui Banof, ofiţer rus, şeful statului major: *N. Rousso*, Suite à l'histoire politique et sociale des Principautés danubienens. Bruxelles 1855 p. 33.

Mavrocordat. i aresteazǎ şi i surguneşte, incǎt prin aceastǎ fericitǎ loviturǎ el scapǎ de nevoia ajutorului rusesc. Duhamel, trimisul special al cabinetului de Petersburg, care aşteaptǎ in Basarabia resultatul uneltirilor sale. soseşte indatǎ dupǎ acea in Iaşi şi ameninţǎ pe Sturza cu o anchetǎ asupra cauzelor de nemulţǎmire a le Moldovenilor, ca şi cǎnd aceste n'ar fi fost cunoscute curţei ruseşti de a doua zi dupǎ suirea lui Sturza in scaunul Moldovei; dar Duhamel vroia sǎ pedepsascǎ prin o aseminea ameninţare pe domnul ce nu se supuse dorinţelor prea inalte şi sǎ sparie astfel pe Bibescu, spre a'l induplecǎ macar pe acesta a cere ajutorul rusesc.

Bibescu insǎ, fiind in aceaşi posiţie ca şi Sturza şi iubind de asemine protectoratul numai cǎt de departe, nu primeşte nici el ajutorul oferit de Czar, astfel cǎ Ruşii sunt siliţi sǎ recurgǎ şi aice la acelaş meşteşug ca şi in Moldova, nǎdǎjduind a fi mai fericiţi in Valahia de cǎt dincolo.

Duhamel pune deci pe agentul rusesc Mavros sǎ organizeze o conspiraţie in contra lui Bibescu, slujinduse pentru aceasta mai intǎi de partida romǎno-fanariotǎ ce era la ordinul Rusiei. cǎutǎnd apoi sǎ atragǎ şi pe cea naţionalǎ, care nu putea sǎ mai sufere o domnie atǎt de asupritoare. Comisarul rus se preface cǎ ar fi foarte ingrijit de creşterea

mişcărei şi stărue necontenit la Bibescu ca să ceară intrarea trupelor ruseşti, fiind că „ar simţi in aer o conspiraţie, o revoluţie“ *). Bibescu, vroind să imiteze pe Sturza, şi să sfărăme complotul cu propriile sale puteri, insărcinează in secret pe Magheru cu organizarea unei oşti de panduri, cu care să poată pune in respect pe turburători.

Partida naţională fu amestecată in revoluţiune prin următoarea imprejurare. Uneltirile Ruşilor, pentru a avea mai mare putere, şi a sili mai curĕnd pe Bibescu la cererea ajutorului rusesc, trebuia să introducă in complot şi pe miliţii. Pe Odobescu şeful ei nu fu greu a'l indupleca, intru căt el nu era de căt o creatură rusască; dar şubalternii lui, intre care maiorul Pleşoianul, se aratau mai greu de convins, şi, in o revoluţie, când tocmai ascultarea şi ierarhia, chiar şi cea militară, nu mai opun nici un frău pasiunei şi vroinţei individuale, era necesar a se asigura de concursul ori cărui om ce dispunea de o porţiune de autoritate. Pleşoianu inse pune ca condiţie a participărei sale pe acea a lui Tell şi acesta pe a lui Heliade. De acea Bălcescu spune foarte drept: „Comitetul revoluţionar de la 48 n'a făcut el revoluţiunea; el puse măna pe dinsa, o cărmui, o regulă, pu-

*) Protectorat du Czar p. 37.

se in programă sentimentul poporului, i dete idea revoluţionară“ *).

Rusia intr'adevăr se inşăla intr'un singur punt: ea credea că va putea deslănţui revoluţiunea şi totuşi păstra stăpănirea asupra ei; că o va conduce in apele ei şi va face dintr'insa o unealtă a dorinţelor sale. Deprinsă cu despotismul şi oarba ascultare, ea nu ştiea că revoluţiunea, odată pornită, işi ie hrană numai din sine insăşi; că se desvoltă, creşte şi piere in puterea unor legi fatale şi neschimbate; că natura unei revoluţiuni va fi in tot deauna determinată de ideile societăţii in care au luat naştere, intru căt, dacă vre-odată ideile pun stăpănire pe oameni, aceasta s'intămplă tocmai in acele momente de criză, in care ordinea şi liniştea sunt cu totul sdruncinate. Rusia deci putea provoca revoluţiunea in Valahia, ceea ce a şi făcut; a o regula şi a o stăpăni, era insă preste putinţă, cu toată nemăsurata intindere, cu toată nemăsurata putere a statului seu. La rădăcina ei uneltire rusască, ea se desvoltă, infrunzi şi inflori tot mai mult ca lucrare naţională, pentru că pămăntul din care se nutrea era hrănit cu sucurile vieţei naţionale. De acea revoluţiunea, stărnită de Ruşi, in rezultatele ei a fost fatală domniei acestora.

*) Fragmente din lucrurile şi oamenii din 1848 publicate in Buciumul din Octomvrie 1863 No. 119 Comp. *G. Chainoi* l. c. p. 85.

De indată ce partida națională puse măna pe revoluțiune, ii dete o cu totul altă indreptare decăt acea ce o luase de la inceput. Rușii vroiau să o stărnească contra lui Bibescu pentru a sili pe acesta să ceară ajutorul lor; partida națională, din protivă, admise ca principiu sprijinirea ordinei, a legalităței și a principelui in contra resvrătirei uneltite de streini. Nu că ea iubea pe Bibescu, și nici putea s'o facă, intru căt el combătuse in totdeauna cu atăta stăruință năzuințele sale; dar credea de datoria sa a se grupa in jurul alesului națiunei spre a zădărnici planurile adversarilor. Totuși acea partidă nu vroia o oarbă sprijinire a domnului și, dacă ii dădea sprijinul, o făcea numai sub niște condițiuni, care trebue considerate ca programul esențial al mișcărei din 48.

Ele sunt cuprinse in proclamația de la Islaz din 9 Iunie, redactată de Heliade, și care conține intre altele următoarele puncte:

„Poporul român se scoală nu pentru o luptă de partizi, nu pentru a rupe legăturile exterioăre, dar pentru a pune un frău reilor și a ținea in respect pe dușmanii ordinei publice.

„Poporul român, in ceea ce privește exteriorul, rămăne pacinic, respectă toate puterile și cere ca și aceste să respecteze drepturile sale, stipulate prin tractatele lui Mircea și a lui Vlad și recunoscute prin toate tractatele ulterioare, incheete intre Rusia și Turcia.

„Românii n'au luat nici odată nimic de la Ruşi şi nu vrau să-i primească in patria lor. Preoţii vor pune evanghelia, baza aşezemintelor noastre, in calea lor, pentru ca ei se o calce in picioare, inainte de a veni să şerbească pe un popor, care in totdeauna le-au vroit binele şi i-au susţinut in resboaele lor, Rusia până acuma se arătase ca garantă a tratatelor noastre; noi nu cerem decât drepturile noastre şi protestăm dinainte la sublima Poartă, la Franța, Germania si Anglia in contra ori cărei incălcări a pămĕntului nostru, care ar veni să turbure fericirea noastră şi se destrugă neatărnarea noastră legală.

„Poporul român respinge un regulament care este protivnic drepturilor sale legiuitoare, precum şi tratatelor care recunosc autonomia sa.

„Poporul român decretează responsabilitatea miniştilor şi a funcţionarilor publici, egalitatea drepturilor civile şi politice. contribuţia generală in raport cu starea fie-căruia, representarea ţerei intregi in adunare, libertatea presei, a cuvĕntului, a intrunirilor, emanciparea averilor mănăstireşti, suprimarea boerescului şi a robiei ţiganilor pentru o despăgubire către proprietari.“ *)

Această proclamaţie arată intr'un chip vĕzut tendinţele revoluţiei române. Ea nu se

*) *I. Heliade* Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine Paris 1851 p. 65—79.

indrepta in contra domnului, precum nici in contra Turcilor, ci in contra acelei puteri ce apăsase pănă atunci atăt de mult pe Români şi care acuma urzia ea insaşi o turburare, pentru a putea intra earăşi in ţerile române şi a da loc la noue jăfuiri la noue apăsări. Era tot odată o revoluţie in contra unei legiuiri barbare şi neomenoase, introduse de Ruşi in principate, ca instrumentul cel mai minunat al domnirei lor. Era intr'un cuvênt o revoluţie domocratică contra unui principiu aristocratic conţinut intr'o legiuire impuse de strein şi, prin aceasta insuşi, o revoluţie in contra streinului ce o impusese. Ea era o urmare a revoluţiei din 1821. Atunci fusese indreptată in contra Fanarioţilor, acuma in contra Ruşilor; intr'amĕndoue epocele obiectivul ei de căpitenie erau boerii, şi anume acei de neam strein, care in totdeauna se sprijinise pe strein. pentru a apasa şi a ingenunchea ţara. *).

Am spus că mişcarea, pentru a dobăndi o mai mare putere, doria să se sprijine pe principe; de acea şefii ei trimit din Islaz o adresă acestuia in care ii spun că: „Popo-

*) Din 30 de familii boereşti din Valahia numai 7 ieu parte la revoluţia din 1848 şi anume toate sunt din vechii boeri naţionali: *Filipescu, Creţulescu, Ghica, Câmpineanu, Bălăceanu, Grădişteanu* şi *Golescu*. Celelalte sunt de origină fanariotă şi deci, precum se inţelege de la sine, n'au putut lua parte la mişcare. *A. G. Golescu,* Abolition du servage dans les Principautés Danubiennes, Paris 1856 p. 9.

rul român, scos din minţi prin lungile sale suferinţi, locuitorii capitaliei ingrijiţi prin sosirea unui comisar rus, totdeauna vestitor de turburări şi prin un complot strein, urzit in intuneric, pentru a turbura odihna publică, s'au văzut siliţi de a lua parte la o mişcare naţională, de apărare şi de principii ... Vĕzĕnd că opinia publică se concentra in jurul lor, subsemnaţii s'au hotărăt a se pune in fruntea unei mişcări regenerătoare, acăruia scop este de a mănţinea ordinea şi de a vesti vrointa poporului prin proclamaţiunea alăturată .... In numele poporului român ei au onoare a Vĕ comunica manifestarea naţională şi constituţia basată pe vechile noastre legi şi deprinderi şi Vĕ invită a asculta de glasul patriei şi a Vĕ pune in fruntea acestei mari intreprinderi."

Poporul din Bucureşti, mergănd in numer de vr'o 10,000 de oameni la palat, pentru a inmăna domnului adresa de mai sus, acesta de frică se preface că se supune dorinţelor mulţimei şi iscăleşte proiectul de constituţie, numind tot odată şi un minister plăcut poporului, in care unii din cei ce iscălise adresa reprodusă mai sus erau insărcinaţi cu diferite portofolii.

Peste noapte insă domnul luăndu'şi de samă, indemnat şi de consulul rusesc, abdică, lăsănd guvernul ţerei in mănile ministeriului nou numit şi se retrage in Transilvania. Prin

aceasta toată puterea cade de la sine in mănile guvernului provizor.

Că această mişcare nu era lucrarea cătorva turburători se vede din resunetul cel intins ce'l dobăndi de indată in toată ţara şi care reesă cu evidenţă din primirea strălucită ce se făcu membrilor guvernului provizor in Caracal, Craiova şi Bucureşti, apoi din participarea unui mare numer de ţărani avănd in fruntea lor pe preoţii şi dascalii satelor. *) Şi cum să nu fi fost bine primită revoluţia de ţărani cănd ea era făcută cu deosebire in interesul lor, cănd li se făgăduia uşurarea de atătea greutăţi şi dobăndirea a atător drepturi!

Totuşi, ca ori ce lucrare omenească, revoluţia din 48 trebuia să infăţoşeze şi părţi mai umbrite, şi născută fiind ea cu atăta pripire, trebuia să se arăte chiar de la inceput neinţelegeri şi disharmonie intre cei ce o conduceau. Erau anume căţi-va din capii ei, oameni tineri veniţi din Paris, care nu impărtăşeau de loc vederile celor mai bătrini şi reprobau silinţele lor de a mănţinea revoluţiunea pe calea legalităţii. Marturi ai scenelor cumplite petrecute in Paris, ei credeau că o revoluţie nu merită acest nume decăt atunci cănd, incruntată in sănge şi incunjurată de flacări, respăndeşte in jurul ei

*) Mémoires p. 85—89.

moartea și pustierea și de acea și propuneau mijloace extreme intru sprijinirea ei, precum uciderea domnului, care chiar fu incercată, măcelărirea boerilor, adunarea și inarmarea poporului pentru a lupta in contra tuturor dușmanilor din lăuntru și din afară, in contra Turciei, Rusiei și a Austriei, unirea tuturor terilor române intr'un singur stat mare și puternic, realisănd prin o singură lovitură visul de aur al Românilor. Cei mai de frunte din acești visători erau Domnii C. A. Rossetti, Ioan Brăteanu și Ioan Ghica *). Rușii in-

*) Apel la toate partizile de *C. A. Rossetti*, Paris 1850 p. 43: „și a ne apara țara cu armele in măni de ori ce năvălire *turcească* sau *rusască*." *N. Rousso* suite a l'Histoire politique et sociale des Princip. danub. Bruxelles 1855. p. 33: „C. Rossetti avait essayé d'avancer une pareille intention en disant qu'il avait preparé plusieurs individus armés et prêts à assassiner Bibesco...; mais il fut repoussé avec horreur par plusieurs membres du comité." p. 73 „Bratiano, comme chef de la police, proposa à Tell de faire une St. Barthélémy, en faisant assassiner tous les boyards par le peuple" p. 64 „les Valaques emigrés ont souvent entendu Ioan Ghica maudir Héliade, de n'avoir pas enlevé les biens privés aux particuliers et fait ensuite la guerre aux Turcs et aux Russes en même temps." Uneltirile in protiva Austriei se dovidesc din o incercare a D-lui Ioan Ghica, tovarășul D-lor Brăteanu și Rossetti, de a uni pe Români cu Maghiarii. *Rousso* l. c. p. 95 „Faire la guerre à la Turquie, à l'Autriche et à la Russie en même temps; arracher à cette dernière la Bessarabie, à l'Autriche la Bucovine, la Transilvanie, le Banat et une partie de la Hongrie, était devenu leur rève politique; (exepté cependant qu'en cas de non-réussite, on se réfugierait dans les bras de la Russie à laquelle on demanderait un prince de sa dynastie) *ibid.* p. 113 „Ces messieurs sous l'influence de Ion Ghica, inventeut une Roumanie grande et unie et, déclarant la guerre à tout le monde,

treţineau aceste ilusiuni intre Români, făgăduindu-le unirea in o singură ţară sub un principe din familia impărătească *). Şi pe atunci Ruşii se prefăceau a ajuta desvoltarea statului român, pe când in realitate vroiau să'şi facă din el un instrument al politicei lor, şi s'au găsit oameni indestul de naivi care se creadă asemene lucruri şi punăndu'şi slujbele lor la disposiţia Rusiei, să vrea s'o intrebuinţeze ei pe aceasta ca unealtă a scopurilor lor.—pigmei ce vroiau să rădice măciuca lui Hercules.

D. Ioan Ghica plecase la Constantinopole chiar de la inceputul mişcării. DD. Ioan Brăteanu şi C. A. Rossetti rămăsese in Bucureşti şi'şi pusese in gând chiar din cea d'intăi zi a revoluţiunei, să restoarne pe Heliade, Magheru şi Tell din fruntea intreprinderei sub pretextul că „se temeau ca Tell să n'ajungă dictator." Pentru aceasta trebuia să le iee puterea din mâni, anume armata. D. Rossetti deci, după ce merge la palat in fruntea celor 10,000 de oameni şi sileşte pe Bibescu a compune noul seu minister din partizanii revoluţiunei, tipărindu-se şi lista

irritent contre les Valaques Turcs, Autrichiens et Hongrois même" p. 157. — Vezi cele ce spune insuşi D. Rossetti despre modul cum ar fi trebuit făcută revoluţiunea. Apel la toate partidele, Paris 1852. p. 61.

*) Les Ruses l-ur promettaient... une Roumanie grande et unie, sous un membre de la dynastie de sa majesté le Czar" *N. Rousso* l. c. p. 148.

ministrilor după aclamațiunea poporului, in care era trecut Chr. Tell ca ministru de resboiu, sterge cu condeiul pe acesta și'l inlocuește cu Odobescu, care face indată a se trimite un ordin lui Tell pentru a se intoarce la postul seu din Giurgiu. *) Astfel D. Rossetti preferă a pune armata in mănile unui partizan declarat al Rușilor, decăt a o incredința in mănile unor oameni ce nu impărtășau vederile sale asupra scopului revoluțiunei. Și nu numai atăta; dar pentru a lipsi pe capii rescoalei de ori ce mijloc de putere brutală, fără de care revoluțiunile sunt numai niște utopii, numește pe Scarlat Crețulescu. de asemenea fost ofițer in armata rusască, comandant al nou inființatei gărzi orășănești și pe Magheru, singurul om de spadă al revoluțiunei, il paralizază, numindu'l ministru de finanțe!

Guvernul provizor cum ajunse in București, invită pe Odobescu a concentra trupele

*) Dovada cea mai bună că D. Rossetti au făcut ca Odobescu se fie numit ministru este, pe lăngă imprejurarea ce el era in fruntea poporului ce au reclamat schimbarea cabinetului (Winterhalter in *Aricescu*, Capii revoluțiunei române de la 1848 judecați prin propriile lor acte. București 1866 p. 30), următorul loc din scrierea *D-lui Rossetti*, Apel la oamenii liberi, Paris 1849; „Ce sunt eu culpabil D-le Tell dacă D. N. Golescu (min. de int.) te-a crezut mai capabil a comanda batalionul la Giurgiu, decăt oștirea și țara in București, cănd știi că, pe cănd D. Golescu scria acel adres *ințelept*, eu eram poate prisonier incă" ? *Adres ințelept!* vra să zică D. Rossetti aproba schimbarea făcută.

in capitală pentru a da o mai mare putere revoluţiunii şi a ţinea in respect mişcările reacţionare ce incepuse a se urzi pintre boeri. Odobescu insă le respunde că o asemene măsură fiind displăcută Rusiei, el, ca vechiu ofiţer rus, nu putea să stărnească greutăţi acestei puteri. *) Şi cu toate aceste Pruncul român numeşte pe Odobescu om „ce s'au jertfit pentru patrie şi jură că şi astăzi să moară pentru dinsa.“ **).

Ruşilor le convinea o singură parte din revoluţia română: elementul turburător. De acea ei işi dădeau toate silinţele spre a spori pe acesta in dauna celui de regenerare. Ei nu'şi dau silinţi spre a inăduşi revoluţia, ci numai căt vrau s'o indrepte aşa, incăt să producă cele mai mari neorăndueli, care ar fi făcut pe o parte de ţară să ceară intervenţia lor. Fiind că aveau pe Odobescu in fruntea miliţiei vroesc să'şi realizeze planurile prin ajutorul acestuia. Odobescu, punĕndu-se in inţelegere cu boerii cei ce erau protivnici revoluţiunei, urzeşte o conspiraţie contra guvernului provizor şi in zioa de 19 Iunie, sub pretextul de a presenta pe ofiţerii sei guvernului, i introduce in sala deliberărilor şi la un semn dat de „vin proprietarii“

---

*) *Elias Regnault,* Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes p. 422.

**) Foae redactată de *C. A. Rossetti* No. 2 din 17 Iunie 1848.

Odobescu arestează pe Heliade şi pe ceilalţi membrii ce se găseau faţă. Poporul auzind de această tradare vine intr'un numer foarte mare la palat, eliberează pe membrii guvernului şi arestează pe Odobescu. Solomon comandantul garnizoanei capitaliei, comandă foc şi noue cetăţeni cad jertfă acestei infame trădări, după care insuşi Solomon, grămădit de popor, este prins şi pus la inchisoare de membrii guvernului, care cu mare greutate il scapă de urgia mulţimei. Poporul, prin această a doua mişcare, da o nouă dovadă de simpatiile sale pentru oamenii ce'l conducea spre limanul scăpărei şi reproba uneltirile turburătorilor.

Este curios de a constata că şi acest complot s'au urzit cel puţin cu ştiinţa şi invoirea domnilor Rosseti şi Brăteanu; căci altfel nu ne putem esplica cum se face ca ei să'şi dee dimisia din funcţiunea de secretari, tocmai cu doue zile inainte de izbucnirea complotului; nu e vorbă, ei pretindeaŭ că şi'au dat dimisia din pricină că membrii guvernului ar fi refuzat a admite oare care măsuri revoluţionare mai energice propuse de dinşii *); dar atunci cum se face că, după ce complotul este dat de greş prin sprijinul poporului, DD. Rossetti şi Brăteanu se intorc şi ieu parte la şedinţele guvernului ca şi când n'ar

*) Elias Regnault l. c. p. 421.

fi demisionat nici odată *) D-le lor dăduse dimisia numai căt in viderea atentatului, pentru a slăbi mai intăiu consideraţia guvernului prin desbinare, apoi pentru ca in caz de reuşită a lui Odobescu să indepărteze din guvern pe Heliade, Tell şi Magheru şi să pună D-le lor măna pe conducerea trebilor. După ce D. Rossetti reintră in guvern el caută se apere pe Odobescu atăt oficial căt şi ca publicist. Bălcescu ne spune asupra acestor imprejurări: „intre alte acte. guvernul face şi o proclamaţie prin care scuză pe Odobescu. Eu refuzănd a subscrie, am silit pe Rossetti a vări in proclamaţie că aceste scuze sunt după zisa Odobescului, ear nu opinia guvernului.“ **) Proclamaţia conţinea intre altele: „colonelul Solomon zise colonelului Odobescu: că trei din membri guvernului Eliade, Magheru şi Tell vroiau să peardă ţara şi D. Odobescu *orbit in acel minut de dragostea ţerei* (cum zice D-sa ***) porunceşte să vie doue roate de soldaţi cu care arestează pe membrii guvernului. D. Solomon insă, *care poate era pus de vrăjmaşii ţerii să facă rescoală,* vězănd că D. Odobescu porunceşte a slobozi de la arest pe membrii guvernului a comandat foc .... De şi este deosebire mare

---

*) *Regnault* l. c. p. 426 comp. Mémoires de Ion Heliade p. 119.

**) Buciumul din 1863 Octomvrie.

***) Cuvinte adause după cererea Bălcescului.

intre greşelele acestor doi coloneli, s'au pus la arest şi se vor da judecăţii" *). In Pruncul organul D-lui Rossetti, in care se raportează pe larg această incercare, se scuzază in acelaş mod şi mai cu aceleaşi cuvinte pe colonelul Odobescu: „colonelul Solomon, găsind pe colonelul Odobescu ei zise: că trei dintre mădularii guvernului provizor vor să peardă ţara; iar D. Odobescu, dănd prea lesne crezămănt vorbelor viclene ale Domnului Solomon şi *orbit in acel minut de iubirea patriei*, porunceşte să vie doue roate de soldaţi şi pune pe mădularii guvernului la arest ... Maiorul Lăcusteanu cu vr'o doisprezece soldaţi aleargă cu sabia scoasă pe podul Mogoşoaei ca să prindă pe DD. C. A. Rossetti şi I. C. Brăteanu; cu toate că ei de doue zile (*socotindu'şi misia implinită*) se trăsese din guvernul provizoriu; ei insă scapă şi ajung la palat unde incepuse poporul a se aduna. Acolo D. Odobescu este silit a porunci să se sloboază mădularii guvernului de la arest ... D. Solomon insă ... care precum toate ne fac a crede, *era pus de vrăjmaşii ţerei să facă o rescoală şi să compromită cauza noastră in ochii Europei*, vĕzĕnd aceste poronci neaşteptate .... comandează foc .... Şepte suflete stau astăzi inaintea lui Dumnezeu şi rănile lor săngerănde vorbesc şi păresc

*) Monitorul din 1848 No. 2.

inaintea celui vecinic pe colonelul Solomon“ *). Identitatea modului cum colonelul Odobescu este scuzat in proclamația guvernului și in organul D-lui Rossetti dovedește sau identitatea autorului sau, in ori ce caz, o impărtășire de vederi care pune in deplină lumină ințelegerea D-sale cu Odobescu in atentade la 19 Iunie. Și dacă s'ar mai cere și alte dovezi despre această ințelegere, apoi reproducem chiar cuvinte spuse de d. Brăteanu Bălcescului când acesta vroia să plece la Paris: „de nu vei sta aice, sunt hotărăt a face ori ce ca să-i surp,“ ***) și mărturisirea făcută de colonelul Solomon inaintea membrilor guvernului provizor, atunci când, fiind dat in judecată, căuta să dobândească indurarea acestora, arătându-le că „in conspirația in care el luase parte, se găsesc și oameni din mișcare, anume Brăteanu și Rossetti“. ****).

Văzând inflăcărații că cu violență nu ajung la nimica, fiind că guvernul provizor avea sprijin in popor, se hotăresc a intrebuința spaima, care in impregiurările acele putea face mai mult chiar de cât puterea brutală. Stărnesc anume vestea că vin Rușii și acel ce aduce această știre in sinul guvernului provizor este earăși D. Rossetti, care

*) Pruncul român din 1848 No. din 22 Iunie.
**) Memoriile Bălcescului in Buciumul din Oct. 1863.
***) Mémoires p. 121.

spune că au dobăndit'o de la consulul englez, D. Colqhoun, care ar fi primit despre aceasta o stafetă oficială. Că această știre era numai o iscoadă, in acele momente, ne dovedește protestarea ulterioară oficială a consulului englez că n'ar fi transmis asemine veste D-lui Rossetti *) Acesta insă cu aliații sei iși ajunge scopul; căci guvernul provizor, cuprins de o panică neințeleasă și neindreptățită, părăsește Bucureștii și se retrage la Tărgoviștea.

Reacționarii pun insă de indată măna pe putere și, adunăndu-se la Mitropolie, decretează o căimăcămie sub Teodor Văcărescu, Emanuel Băleanu și Neofit Mitropolitul, care se grăbește a inștiința pe popor prin o proclamație că „resvrătitorii au fugit din capitală in noaptea de 28 spre 29 Iunie, indată ce au aflat că armatele inaltelor curți suzerane și proteguitoare se apropiau de granițele noastre.“ **) Căimăcămia insă, incepănd a maltrata și persecuta grozav pe toți partizanii constituției, poporul se rescoală din nou și nimicește această nouă formă de guvern, arătănd mai multă inimă decăt acei ce luase asupra lor greua sarcină de a'l conduce in acele grele imprejurări și rechiamă din Tărgoviștea pe membrii guvernului provizor. Mitropolitul publică, a doua zi chiar după proclamația reprodusă mai sus, o alta, in care

*) Mémoires p. 123 nota
**) Mémoires p. 126.

spune: „cea ce au fost publicat ieri in 29 curent sub iscălitura noastră, unde noi tratam guvernul provizor de resvrătitor, astăzi după dorința poporului român, o privim ca nescrisă, și o renegăm pe deplin“*). Clerul urma și de astă dată maxima sa favorită: capul plecat sabia nu 'l tae.

După resturnarea căimăcămiei poporul cere numirea earăși a guvernului provizor in fruntea trebilor. Fiind insă că membrii sei erau fugiți și trebuia să li se dee timp spre a se reintoarce, apoi până la reintrarea lor in capitală se constitue un guvern interimar compus din Mitropolit ca președinte, Crețulescu, Mincu și Câmpineanu ca membri și Ioan Brăteanu ca secretar. Colonelii Odobescu și Solomon, puși in libertate de căimăcămie, sunt nevoiți a'și da demisia și a se retrage din București. In curĕnd după acea membrii guvernului provizor și anume Stefan și Neculai Golescu, Magheru, Tell, Heliade și C. Filipescu, sosind in capitală, ieu earăși in mânile lor conducerea trebilor, rușinați de popor, care se aratase mai cu inimă decât acei in care el pusese increderea sa, și hotăriți de astă dată a se face vrednici de dinsa, infruntând ori ce primejdie. „Ei incep a pregăti proiectele de legi ce erau să fie supuse adunărei legiuitoare și se promulgă un decret prin care

*) Mémoires p. 186.

se hotăreşte modul alegerei acestei adunări pe basa votului universal. Din toate unghiurile ţerei vin deputaţiuni care să feliciteze pe guvernul naţional; totul mergea bine, toată lumea era mulţămită; o serbătoare obştească şi neintreruptă se celebra in toată Valachia *)". Se numesc agenţi români in streinate care să esplice şi să susţină cauza revoluţiunei implinite cu atăta linişte, şi anume Ioan Maiorescu la dieta din Francfurt şi Alexandru Golescu la Paris. Pe când aceste lucrări pacinice se urmăreau in Valachia, Rusia pregătea Românilor o altfel de furtună din care era peste putinţă să scape slabul vas al revoluţiunei lor.

VIII

Revoluţia din 1848. Intervenirea Rusiei.

Ruşii vedeau că, lucrănd numai cu elemente interne, nu izbăndeau a face pe nici un partid să ceară intervenţia lor; căci in această privire erau cel puţin toţi de o părere, aducăndu-şi aminte de jafurile şi de pustierea ne-mai pomenită a ţerei din 1828. Ruşii se hotăresc a amesteca pe Turci in daraverile Muntenilor, fiind siguri că prin aceasta vor ajunge mai curĕnd la rezultatul dorit. Revoluţia din 48, in starea in care se afla pănă acum, ferită de exagerările partidei radicale, nu se sculase

*) *Héliade* Mémoires p. 213.

in potriva Turcilor. Politica rusască trebuia deci să ţintească a infăţoşa această mişcare ca făcută in dauna intereselor turceşti şi a stârni astfel un conflict măestrit intre vasal şi suzeran, pentru a avea dreptul de a veni să impace o stare de lurcuri amenințătoare pentru viitorul proteguiţilor sei. Tot odată prin o asemenea manoperă se desbina şi se punea in confusiune pe chiar capii mişcărei, intru căt ei, care susţinuse până acuma respectarea legăturilor de vasalitate, s'ar vedea reprobaţi de cătră insuş suzeranul lor, fără să'i fi dat vre o pricină de nemulţămire. Astfel s'ar compromite acei capi şi in ochii poporului, dând dreptate, intr'un mod indirect, cererilor partidei radicale, care vroia resboiul cu Turcii. Rusia se hotărăşte a aplica earăşi politica din 1836, 1842 şi 1847 făcând, din fricoasa şi dărăpănata Turcie unealta cea mai indămănătoare a scopurilor sale.

Ruşii ponegresc la Poartă pe Români că revoluţia făcută de dinşii ar avea un caracter socialist, că ea ar tinde la unirea Românilor şi sustragerea lor de sub suzeranitatea Porţei, cea ce până la un punt părea indreptăţit, faţă cu uneltirile partidei radicale şi cer deci a se trimite in Valachia un comisar special care să cerceteze lucrurile si să aducă earăşi pe Români la ordine şi supunere. Poarta insărcinează cu această misiune pe Suleiman paşa, dăndui ca sprijin o

armată de 20,000 de oameni sub comanda lui Omer paşa. In 18 Iulie Suleiman paşa, sosind la Rusciuc, trimete o inştiinţare administratorului judeţului Vlaşca, arătându-i intenţiunea sa de a trece in ţara muntenească „nu intr'un chip duşmănesc, după cum s'ar putea crede, dar numai in scopul de a protegui vechile drepturi şi aşezăminte a le ţerei şi de a restatornici legiuita rănduială"*). Guvernul provizor protestează in contra acestei incălcări a ţerei, arătând că ar fi in totul neindreptăţită, intru cât „prin nici un articol din constituţie nu se atinge cât de puţin drepturile sublimei Porţi." **) Suleiman paşa trece totuşi Dunărea la Giurgiu şi trimite pe un adiutant al seu, Tinghir, in Bucureşti, care ceteşte in 22 Iulie notabilităţilor oraşului, intrunite in sala adunărei' o scrisoare adresată boerilor şi căpiteniilor ţerei care conţinea, intre altele, următoarele:

„Un oare care numer de indivizi, dându'şi numele de Valahi, sau aratat de o dată in acest principat şi, după ce au căştigat miliţia ţerei şi resturnat ocărmuirea, s'au folosit de imprejurări pentru a impune domnului, sub numele de noue aşezăminte, nişte condiţii care l'au silit a'şi părăsi residenţa. . . . . Aceste acte nu numai că nu se pot impaca cu drepturile suzeranităţei şi

*) *Héliade*, Mémoires p. 218.
**) Ibid p. 219.

cu principiile de ocărmuire a le inaltei Porţi, dar sunt incă şi protivnice mănţinerei ordinei şi a liniştei in ţară.

„Obiectul principal al misiunei mele este de a vĕ arata într'un chip lămurit că stăruirea in mersul actual al lucrurilor, stabilit in contra drepturilor de suzeranitate şi a principiilor de ocărmuire a Maiestăţei Sale Sultanului, ne putănd fi ingăduită, guvernul provizoriu, format in chip nelegiuit in principat, trebue să fie de indată desfăcut; că o persoană de incredere trebue să fie numită, fără cea mai mică intărziere, in insuşire de Locotenent, conform dispoziţiunilor regulamentului organic, în postul rămas vacant prin retragerea principelui Bibescu; că tot ce s'a stabililit in mod arbitrar in ţară sub numele de noue aşezăminte este privit chiar de acuma ca nul şi fără fiinţă; că după ce se va fi adus astfel ţara in starea sa de mai nainte, se vor lua in bagare de samă plăngerile intemeete ce veţi fi in stare de a indrepta, fie in contra execuţiunei nedepline a regulamentului, fie in contra administrărei principelui. . . . In cazul contrar, nu mĕ voi putea impedica de a inainta in interiorul ţerei cu puterea armată de care dispun, ca ultim mijloc de a executa ordinile Maiestăţei sale impărăteşti, şi de a lucra după cum vor cere-o imprejurările.“*)

*) *Heliade* Mémoires p. 227

Din fiecare rănd al acestei proclamaţii se videa că ea fusese dictată de ambasadorul rusesc din Constantinopole şi că scopul ei era tocmai de a sămăna ura şi desbinarea intre Turci şi Români.

Guvernul provizor, urmănd insă mai departe inţeleapta linie de purtare ce şi o pusese de la inceput, şi, vĕzĕnd că Turcii cer, de şi cu nedreptul, infiinţarea unei căimăcămii ca formă de guvern regulat, cu care să poată intra in trătări, se demisionează, şi prin ultima sa proclamaţie, invită pe popor „a procede fără intărziere la alegerea unui alt guvern care, după cererea trimesului Inaltei Porţi, va purta numele de locotenenţă domnească a Ţerei Romăneşti şi va fi recunoscut oficial de Curtea suzerană."**) Poporul se intruneşte in aceeaşi zi la 4 oare după amează pe cămpul libertăţei şi alege prin aclamaţiune sub numele de locotenenţă domnească pe aceiaşi membri care compuneau guvernul provizor. Totuşi Suleiman paşa, găsind că numirea de şase membri ar fi protivnică regulamentului, cere să se numească un singur caimacam. După multe discuţiuni se invoeşte a se numi trei membri care sunt de indată aleşi de popor din cei şese ai guvernului provizor şi anume *Neculai Golescu*, *Heliade* şi *Tell*, Suleiman paşa, incăntat de

*) *Héliade* Mémoires p. 230.

această supunere a țerei la ordinile sale, iși esprimă mulțămirea către guvern prin cuvinte pline de simțire; consulii streini vin să feliciteze pe noul guvern, (afară de cel rusesc bine ințeles) și se numește o deputațiune care să meargă la Constantinopolea să infățoșeze Sultanului proiectul constituției admise de popor. Suleiman pașa, pentru a intări și prin schimbarea de simțimente fericita armonie ce se stabilise intre Turci și Români, dă o masă strălucită la care ieu parte membrii locotenenței domnești și mai multe notabilități a le țerei. Se inchină aice mai multe toasturi dintre care se insemna acel al lui Suleiman pașa, imbracat in alegoriile poesiei orientale: „Ved o frumoasâ grădină; intre dinsa și soarele care trebuia să dee viață florilor și arborilor ei, se interpusese niște nouri geloși; grădina intărziese a respăndi imprejur parfumul florilor și folosul roadelor sale. Rădic acest toast pentru imprăștierea nourilor! Soarele este Sultanul; grădina, Romănia; eu m'ași simți fericit ai fi grădinarul."*) După aceasta Suleiman pașa, care până atunci stătuse la Giurgiu, vine la București. „Poporul se pregătise a'l primi cum nu fusese nimine primit de când exista Romănia. Drumul de la Giurgiu la București era o alee de ghirlănzi și de arcuri de tri-

*) *Héliade* Mémoires p. 251.

umf. Locuitorii celor trei districte mărginaşe lu aşteptau cu ramuri in mănă. Fetele şi băeţii presurau drumul cu cununi de spice şi de flori. La rohatca prin care era să intre se rădicase un arc de triumf colosal. Portretul Sultanului strălucea in mijlocul unor semne simbolice. Stindardele turceşti şi romăneşti fălfăeau alăturea.“*) Suleiman paşa, intrănd in Bucureşti, pofteşte indată pe toate căpiteniile oraşului şi le ţine o cuvěntare in limba turcească a căreia traducere fu cetită de Tinghir şi care se sfărşia prin cuvintele: „Vě recomănd, domnilor, de a uita tot trecutul, de a vě intinde cu toţii măna ca nişte fraţi, bogaţi şi săraci, tineri şi bătrăni; şi ca nişte părinţi cătră copii lor, să erte bătrănii celor tineri şi aceştia se respecteze pe bătrăni. Aşteptaţi in pace respunsul şi ordinele sublimei Porţi şi totul se va implini după dorinţa şi spre mulţămirea generală. Am convingerea că nu veţi refuza de a recunoaşte locotenenţa şi că o veţi asculta ca pe un guvern legiuit.“**) Sara comisarul impărătesc fu poftit la un bal cămpenesc dat in intinsa grădină a şoselei. Un stralucit foc de artificiu inchise petrecerea pe la 12 oare, in care cuvintele „Sultan“ şi „Constituţie“ scănteiau in litere de foc asupra capetelor mulţimei, care le sa

*) *Héliade.* Mémoires. p. 260.
**) ibid p. 255.

luta cu strigări entusiaste. In sfârşit in 12 August după o masă de ziua bună dată de Suleiman paşa, el pleacă spre Constantinopole incântat de primirea ce intimpinase şi de simpatiile poporului român pentru suzeranul seu.

Acest sfârşit atât de armonios al misiunei lui Suleiman paşa nu putea plăcea de loc Ruşilor. Ei trimisese pe Turci in Valahia pentru a provoca o turburare, şi aceştia se intorceau pe deplin mulţămiţi de purtarea Muntenilor. Români şi Turci se unise impreună şi Suleiman paşa, primind trimiterea unor deputaţi la Sultanul cu proiectul de constituţie, lucrase impreună cu ţara la resturnarea regulamentului organic. Această inţelegere atât de deplină intre Români şi Turci nu putea conveni nici partidei turburătoare, simţinduse lovită in scopurile ei, care erau neatârnarea Românilor şi unirea lor in o *republică* de 10,000,000 suflete. De aceea Pruncul român publică articolele cele mai violente in contra acestei supuneri către Turci: „Locotenenţa celor şese au publicat un act prin care ea rupe tratatele existente şi cedează Turciei unul din drepturile noastre cele mai mari, singurul drept pentru care ne am ridicat, singurul drept in puterea căruia aceiaşi oameni au protestat contra năvălirei otomane. singurul drept pentru care putem cere ajutorul ceriului şi a celorlalte naţiuni; prin urmare noi inşine tăem firul

existenței noastre, prin urmare părintele zugrumă pe proprii sei fii.

„Vai nouă! dacă guvernul revoluțiunei dărueşte streinilor viața a doue milioane şi jumatate de Români! dacă guvernul revoluțiunei cedează streinilor acea ce adunarea generală, alesă după regulamentul organic, nu putu consimți să cedeze in 1837 nici chiar inaintea puterei baionetelor".*)

Pe când insă partida turburătoare striga şi declama, Ruşii se puneau pe lucru. Tocmai atunci locotenența domnească convocase o comisie compusă din 18 boeri şi 18 țarani care să reguleze raporturile intre aceste doue clase. S'ințelege de la sine că o asemenea comisie nu putea să easă la nici un capăt, şi că in loc de a fi un mijloc de deslegare a chestiunei celei mai arzetoare, acea a proprietății, ea deveni un tărăm foarte mănos pentru intrigile ruseşti, care stărnind boeri şi țarani unii in potriva altora, amenința pe fie care zi a da naştere unui resboiu civil, la măceluri şi la singe, după care Rusia era aşa de insătată.

Locotenența simțind aceste uneltiri, disolvă comisia şi această măsură fu aşa de bine primită de popor, incăt chiar foaea care sprijinea interesele sătenilor se arătâ mulțămită, spunĕnd: „Felicităm pe locotenența

*) Pruncul de C *A. Rossetti* din Iulie.

domnească şi pe membrii ce o compun pentru că au ştiut şi cu această imprejurare a da de greş planurile duşmanilor păcei. Ştim bine că această luptă a fost provocată in mod intunecos de către duşmanii patriei."*)

Intre aceste domnii Rosseti şi Brătianu, prin stăruinţele lor pe lăngă Nicolae Golescu, fac pe acesta să ceară de la colegii sei numirea celui d'intăiu la directoratul ministeriului de interne şi a celui de al doile la poliţia capitaliei, ameninţănd cu retragerea sa in caz de refuz. Cu toate că D. Rossetti ajunsese astfel a face parte din guvern, el nu incetează a publica in gazeta D-sale articulele cele mai violente in contra Rusiei. Aceasta, foarte mulţămită de a găsi un pretext de tănguire contra Porţei „face pe guvernul român respunzător de scricrile dregătorului seu şi pe guvernul turcesc solidar de faptele celui român"**) şi trimite deci la Constantinopole o notă foarte ameninţătoare in care, spune : „că Rusia, ca proteguitoare, nu se poate opune la inbunătăţirea stărei Valahiei ; puţin ei pasă de nouele aşezăminte pe care sublima Poartă vroeşte să le recunoască; dar Valahia, prin guvernul seu insultă pe imparatul şi provoacă pe Rusia. Aest imparat au declarat altă dată resboiu chiar

*) No. 21 din 30 August.
**) *Elias Regnault*, p. 451.

Sultanului Mahmud cănd se crezu insultat de dînsul. Rusia este greu lovită in onoarea ei şi declară resboiu Turciei şi ori cărei puteri care ar incuviinţa purtarea acestui principat." *)

Prin asemine ameninţări Rusia face pe Poartă a nu primi deputaţiunea română şi, desaprobănd toate lucrările lui Suleiman, a numi in locul seu pe Fuad-Effendi, care este pus sub ordinele consulului rusesc Duhamel.

O imprejurare destul de neaşteptată dădu Ruşilor prilejul de a se putea supăra şi mai tare pe guvernul muntean şi a cere astfel de la Turci o reprimare şi mai aspră a acestuia.

De căt-va timp se născuse in poporul din Bucuresti idea că regulmantul organic, temelia inriurirei ruseşti. trebue ars, pentru a arata astfel acestei puteri că Românii sunt hotăriţi a pune odată capăt amestecului lor. In 6 Septemrrie locotenenţa domnească primeşte visita a vre o 20 de oameni care i cer regulamentul şi arhontologia (cartea boerilor) spre a le arde. Cu toată opunerea guvernului, venind popor in o mulţime insemnată, acesta strică uşa secretariatului de stat, unde se aflau actele incriminate. Se aduc indată două pătaşte imbracate in negru pe care ambile cărţi sunt depuse; musica incepe un

*) *Héliade,* Mémoires p. 284.

marş funebru şi poporul a plânge şi a se văita in mod ironic, intrerupănd adesa lamentaţiunile sale prin lungi hohote de ris şi glume din cele mai libere. Astfel ajunge cortegiul inaintea locuinţei consulului rusesc unde se opreşte, şi acei ce implineau rolul de preoţi săvărşăsc prohodul celor doue victime. După aceea merg drept la Mitropolie unde era inalţat un rug; Mitropolitul incunjurat de cler afuriseşte cărţile cele doue şi un ţaran le rupe filă către filă, aruncăndu-le in flacări. După acea mulţimea merge şi dărâmă monumentul rădicat de Kiseleff in amintirea regulamentului.

Ar crede cineva că această inaltă manifestare a ironiei populare era lucrarea cea mai proprie a poporului român, că in instinctul seu cel sănătos el găsi forma cea mai nimerită pentru a ridiculiza şi a ucide astfel opera poporului rusesc. Aceasta este insă adevărat numai pe jumatate. Fără a putea hotări cui este datorită paternitatea acestei idei, este fără indoială că punerea ei in practică este datorită uneltirilor ruseşti, care vroiau să se folosască de acest nou motiv de insultă pentru a porni pe Turci şi mai tare in protiva poporului român, de unde apoi să se nască o turburare, care să indreptăţască intervenirea lor.

De acea in fruntea oamenilor ce vin să ceară arderea regulamentului se aflau mai

mulţi agenţi ruşi şi acel ce mai ales stimula pe popor la comiterea acelui fapt era şeful poliţiei, D. Brătianu.*) Şi, după comiterea faptului, D. Rosetti, in organul seu, inalţă pănă la ceriuri fapta patriotică a d-lui Brăteanu**).

Arderea regulamentului infăţoşa deci două feţe ca şi intreaga mişcare revoluţionară, una naţională, cealaltă moscovită. Imboldirea fusese în ambele cazuri dată de Ruşi; forma insă in care se intrupase era a Românilor. Religiunea idealul cel mai scump al Ruşilor, devenise la coboritorii lui Traian forma comică in care ei turnase ura lor in contra Ruşilor; actul cel mai serios al vieţei, ingroparea, fusese parodiat cu un humour ne mai pomenit, pentru a face din el purtătorul batjocurei şi a ironiei celei mai amare.

Ne putăndu'şi resbuna intrun alt chip contra regulamentutui organic, lu ucidea prin ridicul in partea lui interioară, precum in cea extrioară lu nimicea dându'l pradă mistuirei flacărilor. Aceeaşi esperienţă pe care Ruşii o făcuse cu intreaga revoluţiune din Muntenia, se repeta acum cu acest episod al ei. Ei videau cum toată mişcarea provocată

*) *Hèliade.* Mémoires. p. 292. „à leur tête était un homme connu pour être l'agent du consulat russe." p. 296 à la tête d'une cinquantaine d'hommes on distinguait une créature russe et deux autres employés sous le régime moscovite en 1828.

**) Pruncul din Septemvrie.

de dinşii se inturna in potriva lor şi cu fumul ce se inalţa din ultima filă a regulamentului, ei vedeau dispărănd inriurirea lor din principate. Dar ce le păsa lor? Nu aveau ei baionetele pentru aface să le triumfe voinţa? Şi pentru un popor ce nu are alt Dumnezeu decat puterea brutală, toate celelalte mijloace de lucrare, nefiind decât complinirea acesteia, ele trebue să-i cedeze locul, de indată ce se arată nedestoinice a aduce la implinire ţinta dorită.

In acest timp Fuad Effendi soseşte la Bucureşti in mijlocul armatei lui Omer paşa, ce nu părăsise incă impregiurimele capitalei. El vine insoţit de Duhamel şi cortul acestuia se inălţa in mijlocul corturilor turceşti, ca un semn că armata Sultanului şi generalul ei nu erau decăt nişte unelte ascultătoare in mănile perfide şi ghibace a le Ruşilor. Ori cine putea prezice chiar de pe acum care erau să fie urmările unei asemene stări de lucruri. Duhamel, care vedea că intervenţia Rusiei nu va putea avea loc decăt in urma unei ciocniri intre Turci şi Români, caută a provoca o asemene căt se poate de repede şi intrebuinţază următorul meşteşug spre a reuşi. Se duce anume la Bucureşti şi de aici scrie lui Fuad Effendi, rugăndu'l să i trimită cătră sară vr'o 200 de soldaţi, căci s'ar teme de popor. Omer paşa, comandantul trupelor otomane se opune la această cerere,

spunĕnd că el nu poate trimite asupra nopţei soldaţi in Bucureşti, care să sparie populaţiunea şi se dee loc la vre un conflict. Duhamel, fiind insă sigur că Turcul nu-i va refuza dorinţa şi crezĕnd că Turcii odată cu sara intrase chiar in capitală, trimite pe oamenii sei să tragă clopotele şi se dee alarma că Turcii au intrat in oraş, fiind sigur că astfel va provoca un măcel. Poporul aleargă la toate rohatcele şi vede că a fost inşalat prin o veste fără temeiu.*)

Totuşi ostenelele lui Duhamel, cele atăt de stăruitoare nu puteau rămănea fără isbăndă. Ciocnirea, dorită de dinsul, se intămplâ cu ocasia intrărei Turcilor in Bucureşti, in mijlocul unei populaţii ce era acum atăt de pornită improtiva lor, vĕzĕndu'i că stăruesc a se purta duşmăneşte faţă cu Românii, cu toată prietinia şi supunerea ce aceştia le arătase, incăt o scăntee era de ajuns pentru a face să isbuncnească focul.

Turcii anume intrară in Bucureşti in trei coloane, din care una prin rohatca Mihai Vodă, pe unde se afla cazarma din dealul Spirei. Soldaţii români aveau ordin a se intruni cu compania pompierilor in ograda căsărmei, şi aşezăndu-se in rănd se primească pe Turci cu onorurile cuvenite şi apoi să se retragă, cedăndu-le cazarma. Cănd ajung la

*) *Héliade*. Mémoires. p. 316.

cazarmă ştirile că vin Turcii, soldaţii se inşiră in curte şi când Turcii sosesc in dreptul ei, presentează arma, fără ca Turcii se'i iee in bagare de samă. Compania pompierilor, care se intărziase puţin, tocmai atunci venea ca să intre in ograda căzărmei, pe dinaintea căreia treceau Turcii, cu mare repegiune, cu fitilurile aprinse lăngă tunuri şi se aşezau in coasta căzărmei in o posiţie ameninţătoare. Căpitanul Zăgănescu, ce conducea compania pompierilor, comandă atunci pas gimnastic şi 'şi deschide un drum printre Turci, tăind răndurile lor la dreapta şi la stănga. ,,Turcii ordonară ca toţi ai lor, pe care ei despărţisem la dreapta să treacă din stănga; in grăbirea lor un soldat turc se impedică şi lovinduse de unul de ai mei, care era la coadă, căzu. Un ofiţer turc lovi cu sabia in soldatul meu, şi un alt soldat turc imitănd pe ofiţerul seu, descărcâ puşca sa asupra unuia dintr'ai mei, care căzu mort. Vĕzĕnd atunci că eram, in faţa tunurilor, am comandat să grăbească pasul pentru a ne apropia de cazarmă. Când mai mult de jumatate din colonă trecuse direcţia tunurilor şi când Turcii trecuse acuma cu toţii din stănga, un tun fu slobozit care deschise un larg drum prin coloana mea; loviturele se repetară şi uciseră pe mai mulţi dintr'ai mei. Descărcăturile puştelor şi a carabinelor urmară celor a tunurilor; dară noi eram acuma

in aparare in dosul zidurilor căzărmei. Oamenii mei incarcară puştile şi eu comandăiu foc. Mai mult de trei descărcături avură loc din partea noastră; dar mitralia turcească ne causa mari daune; când tunurile se descarcau, ai mei se culcau la pămênt; dar desperaţi, rădicânduse de jos, ei strigară ca un singur om: Pe tunuri băeti, că ne prăpădesc! Ei se aruncară intr'o săritură şi tunurile incărcate şi gata de a face earăşi foc, căzură in puterea oamenilor mei; ei le intoarseră in contra rândurilor celor dese a le Turcilor şi dădură foc. Atunci se făcu acea ucidere cumplită de care Turcii se plâng incă cu drept cuvênt, căci mitralia nu se opri decât pe corpuri omeneşti." *)

Imprejurarea dorită de atâta timp de Duhamel se intâmplase. Contimpuranii nu stau la indoială pentru a pune acest măcel tot pe socoteala intrigilor ruseşti. Să se observe intr'adevăr bine că Turcii au tras in Români fără nici o provocare din partea acestora, şi ar fi fost chiar o nebunie ca o mână de oameni să vroiască a resista armatei turceşti. Apoi pentru ce se aruncase Turcii in goană pe uliţă cu fitilurile aprinse la tunuri? Corespondentul gazetei de Transilvania spune de acea foarte drept: „Excesele pentru care

*) Relaţiunea căpitanului Zăgănescu făcută la ancheta orânduită de consulul englez in *I. Héliade*. Mémoires p. 331.

Turcii fusese *cumparați* nu intărziară a da un pretext lui Duhamel pentru a chiama pe Ruși"*).

Doue zile după această intămplare Cazacii treceau granița Valahiei. Turnavit, administratorul districtului Rămnicul-Serat, se puse in fruntea a o mulțime de țarani pentru a protesta contra incălcărei teritoriului. Crucea și Evanghelia fură puse, precum se zicea in proclamațiune, in calea năvălitorilor; dar ele fură calcate in picioare, poporul fu bătut și preoții puși in fiere.

Magheru, retras in Oltenia, se găsea in fruntea unei oștiri de vro 20,000 de oameni, care cerea cu mare glas resbunarea țerei și conducerea lor in protiva năvălitorilor. Sfătuit insă de vechii sei prietini și de consulul englez a nu arunca țara in cumpănă necunoscută a unui resboiu atăt de disproporționat, dă drumul oștirilor sale și inștiințază pe Fuad Effendi despre această hotărire a sa prin o misivă din 28 Septemvrie in care ei spune intre altele: „Națiunea română in puterea tratatelor sale, și-au dat noue așezăminte potrivite cu nevoile sale. Națiunea in urma

*) Gazeta de Transilvania No. 85 din 1848. Comp. Album Moldo-Valaque par *Billecocq* 25 Octomvre 1848. „Voilà des exploits que les soldats du Sultan Abdul-Medjid n'auraient certes pas accompli en 1848 și le général Duhamel, jaloux avant tout de venger tant d'échecs personnels. n'avait pas été sous la tente du commissaire turc."

abdicărei Domnului, au ales din sinul ei un guvern compus din oamenii cei mai luminaţi ai ţerei. Acest guvern au fost recunoscut de Exelenţa sa Suleiman paşa in numele Maiestăţei Sale Sultanului şi felicitat de către agenţii diplomatici ai puterilor europene. La sosirea Exelenţei Voastre poporul v'au făcut protestările cele mai curate şi cele mai vederate de supunere către Inalta Poartă; dar aţi mers cu armata in contra Bucureştilor unde se intâmplâ măcelul, acăruia aţiţători sunt cunoscuţi de intreaga ţară.

„In mijlocul secolului al XIX-le un astfel de atentat la drepturile naţionalităţei române o astfel de incălcare a teritoriului nostru, protivnic tuturor tratatelor, dovedesc in deajuns că Rusia urmăreşte fără incetare şi fără pedeapsă, mersul seu către cucerirea europeană.

„Prin urmare subsemnatul, vězěnd doue puteri intrunite contra unei naţiuni pacinice şi sperănd că Sublima Poartă se va convinge mai tărziu de credinţa Românilor, precum şi de scopurile perfide a le Rusiei in privirea principatelor dunărene, depune insărcinarea care i fusese incredinţată de naţiune, pentru a nu atrage asupra ei urmările unui resboiu disproporţionat.“*)

Armatele atăt a le suzeranuluicăt şi acele

*) Mémoires p. 354.

ale proteguitorului ocupând Muntenia, dovediră de indată ţerei ingrijirea lor cea părintească prin jafurile şi cruzimele cele mai neomenoase. „Toată noaptea de 13 spre 14 Septemvrie Turcii prădară casele, despoiară şi uciseră barbaţi, femei şi copii, sparseră biserici răpind din ele odoarele lor. A doua zi pungile şi ornicele fură smulte cu sila in mijlocul uliţilor. In prăvălii şi magazii Turcii intrau şi luau tot ce le plăcea, fără a plăti nimica. Indigeni precât şi supuşi streini de ambe sexurile fură măcelăriţi. . . fete fură răpite cu puterea in mijlocul zilei. Supuşii streini alergară a treia zi la consulatele lor respective şi cerură protecţiune. Consulii se adunară, se duseră la Fuad Efendi şi protestară, cerându-i socoteală de toate aceste scene.“*)

Dar aceste suferinţi sporiră până la nesfirşitele când veniră Ruşii. Intr'adevăr Turcii despoiau şi jăfuiau numai ca indivizi. Ruşii organizară după obiceiul lor despoierea in regulă şi cu o aparenţă de legalitate. Ei mai intâi se oferiră de a inainta banii necesari pentru intreţinerea trupelor in timpul ocupaţiunei, care cheltuealǎ de sigur trebuia suportată de ţară, intru cât ocupaţiunea se făcuse in interesul ei. Prin aceasta işi constituiau Valahia debitoare pentru suma de 300,000

*) Mémoires p. 337.

ruble pe lună. Mai pe urmă apoi, trecând cu armata in Ungaria, ei impun locuitorilor aprovizionarea şi cărăturile pentru oştirile lor, şi astfel dobândesc de la ţară un ajutor aşa de preţios incât, după aprecierile chiar a uuui general rus (Lüders), in lipsa acestuia, Ruşii n'ar fi putut nici un moment susţinea lupta cu Bem.

Locotenenţa domnească fu resturnată şi inlocuită prin căimăcămia lui C. Cantacuzino; partida constituţională risipită şi imprăştietă parte prin arestări şi maltrătări, parte prin surgunire. Foarte drept şi eloquent caracterizază Heliade purtarea puterei suzerane in scrisoarea sa din 20 Noemvrie către Gazeta Transilvaniei: „Capii guvernului naţional, pentru că au reuşit a inăduşi o revoluţie de patimi şi de resbunare, uneltită de Duhamel, pentru că au izbutit a mânţinea ordinea după abdicarea vrednică de osindit a lui Bibescu, pentru că au făcut cunoscut lumei o naţionalitate română, prietină Turcilor şi indignată de criminalele intrigi a le cabinetului rusesc, intr'un cuvênt pentru că au izbândit a face o mişcare naţională in favoarea gloriei şi a intereselor Turciei, Fuad Effendi comisarul sublimei Porţi, in urma unui raport, iscălit de nişte oameni cunoscuţi ca duşmanii Turcilor, ne osăndeşte la surgun! . .

„Ah! Domnule Redactor, dacă Românii ar fi putut prevedea uneltirile lui Duhamel

şi purtarea lui Fuad Effendi, sau dacă membrii locotenenţei ar fi avut mai puţină iubire pentru popor şi mai multă ambiţie pentru o glorie zadarnică, astăzi Valahia n'ar fi infăţoşat decăt o movilă enormă de Români, de Turci si de Ruşi, pe care ultimul Român s'ar fi suit pentru a se apropie de cer şi a cere dreptate de la Dumnezeu!"*)

IX

Convenţia de la Balta-Liman

Rusia işi ajunsese earăşi ţinta. Ocupase Valahia cu armele şi'şi făcuse din ea puntul de sprijin pentru inăduşirea resculărei ungureşti. Revoluţia Românilor făcu insă Rusiei şi o altă slujbă: O invăţă anume că chiar slaba libertate ce se lăsase acelora, putea deveni primejdioasă planurilor sale, şi de aici inainte ea işi puse silinţele a o răpi şi pe aceasta, intrebuinţănd spre a'şi ajunge scopul tot unealta ei cea ascultătoare, Poarta otomană.

Curănd după stingerea revoluţiei muntene, Rusia inchee cu Poarta convenţia de la Balta Liman, 1 Mai 1849, prin care se prevede, drept măsură provizorie, ca domnii principatelor se fie numiţi direct de către Poartă pe sorocul de 7 ani. Adunările obsteşti, atăt acea ordinară căt şi cea extraordinară să fie

*) Mémoires: p. 378.

desființate și inlocuite cu divanurile ad-hoc, alcătuite din boerii cei mai de frunte, orânduiți de domn, care să se indeletnicească cu revizuirea legilor in ființă, și schimbările făcute de ele să intre in lucrare după ce vor fi fost incuviințate de ambele curți. O armată ruso-turcă de 25—35,000 de oameni să ocupe principatele pentru a sprijini ocârmuirile lor, și, după ce țerile se vor fi liniștit, ea să fie redusă la 10,000. Aceste trupe vor părăsi principatele după desăvârșita lor organisare; dar vor fi tot deauna gata a reintra in ele, indată ce ar cere-o imprejurările. Până atunci un comisar rus și unul turc vor sta in principate pentru a supraveghe mersul trebilor, și ei vor indrepta către gospodari sfaturile și indemnările lor, de câte ori vor observa vre o abatere sau vre o mĕsură protivnică liniștei țerilor.

Asemene orânduiri nu puteau decât intărita și mai tare pe locuitorii principatelor și anume nu numai in protiva Rușilor ci și in protiva Turcilor, care se purtau față cu dinșii cu astfel de asprime, de și Românii le aratase atâta prietinie și atâta supunere. De atunci incep Românii a vedea că nici pe Turci nu se puteau răzáma, și că ei trebue să caute aiurea sprijinirea drepturilor lor, in protiva incălcărilor rusești. Turcia urma in această imprejurare o politică dușmană intereselor sale. Ea își instreina simpatiile unor

ţeri pe care ar fi trebuit să le atragă prin toate mijloacele. Dar ea era silită la aceasta de o parte de frica Rusiei, pe de alta prin nepăsarea puterilor apusene. Purtarea Turciei era nesocotită; dar era fatală. Ea nu putea face altfel; trebuia să meargă fără de voie spre insăşi a ei dărăpănare, spre insăşi a ei risipă.

Când soarele incepe a cobori calea sa spre asfinţit nimic in lume nu'l mai poate impedica de a se cunfunda sub orizon. Tot aşa se intămplă şi cu popoarele când au dat pe povărnişul decăderei lor; nimic nu le mai poate reţinea.

Indată după incheerea convenţiei pomenite Mihail Sturza, ne vroind să mai domnească sub un control atăt de aproape a puterilor suzerane, se retrage din scaunul Moldovei;*) cel muntenesc era vacant incă de la abdicarea lui Bibescu, la inceputul revoluţiei. Poarta orăndueşte deci domni noi in principate şi anume pe Barb Stirbeiu in Valahia şi pe Grigore Ghica in Moldova, nu insă fără consimţirea şi invoirea Rusiei.

Stirbeiu intrecu in curênd pe fratele seu Bibescu in jăfuirea şi despoierea poporului. La mazilirea lui Alexandru Ghica rămăsese in vistirie suma de 5,000,000 lei vechi economie; la eşirea lui Bibescu casa statului in-

*) *Quinze années d'administration en Moldavie.* Paris. 1856. p. 16.

infaţoşa lipsă 3,000,000 şi la acea a lui Stirbeiu 40,000,000!*) Acest domn pentru a putea indeplini mai uşor scopurile sale necinstite, se incunjurâ de oamenii cei mai stricaţi, dintre care mulţi erau infieraţi de opinia publică sau chiar de sentenţi judecătoreşti.**) Cu ajutorul acestora pune la cale desbrăcarea cea mai neruşinată a ţerei: licitaţii pe sub mănă, dilapidarea banilor publici ce intrau cu grămada in punga ocărmuitorilor, vinderea hotăririlor judecătoreşti, cheltueli exagerate sub pretextul de a infrumuseţa capitala cu teatru şi grădini, intreţinerea unei numeroase poliţii secrete in fruntea căreia era Ioan Bibescu, fratele domnunului, cu leafa insemnătoare de 300 de galbeni pe lună; in ordinea mai mult morală, inchideri fără judecată, neingrijirea desăvărşită de invăţămĕntul public, eată roadele domniei lui Stirbeiu. Pentru a'şi atrage şi simpatiile Austriacilor, el dă 40,000 de galbeni ofiţerilor ce veniră se scoată harta Munteniei, plătind astfel cu banii ţerei o lucrare făcută in interesul streinilor şi chiar in dauna intereselor ei. In 1849, după ce Ruşii strivesc revoluţia ungurească, dorind ei să mai

---

*) *G. Valentineanu,* Despre administraţia guvernului de la Balta-Liman, Bucureşti 1859 p. 16.

**) Dacă nu reproducem numele lor, aceasta o facem numai pentru respectul mai multor familii de astăzi. Ei sunt insă cu toţii insemnaţi, fie care cu notele ce i se cuvin in *Valentineanu* p. 17 şi urm.

rămănă in ţara Muntenească, şi neputĕnd face aceasta fără un pretext, căci puterile apusene stăruеau că ei să o părăsască, Stirbeiu, făcĕnduse unealta Ruşilor cu aceiaşi indămănare cu care slujise pe Austriaci, iscodeşte o conspiraţie in protiva căreia publică chiar şi o proclamaţie*). Cănd Ruşii intră in ţară la 1853, Turcii cer de la Stirbeiu ca să părăsască domnia. El, in loc de a se supune, se dă in partea Ruşilor, pănă cănd intervenind alianţa puterilor apusului cu Turcia, consulii acestora il silesc să se retragă—şi in cotro se duce? La Viena, unde sprijinit de Austriaci, revine in scaun şi domneşte in tot timpul ocupaţiei austriace pănă la 1856, ingăduind acestora abusurile cele mai neertate. „Când cu Turcii cănd cu Ruşii cănd cu Nemţii, eată coloarea politică a D-lui Stirbeiu. Pănă la un timp se asociâ cu Turcii; pe urmă servi orbeşte interesele Rusiei; dar după ce vĕzù pe Rusia invinsă, se intoarce in contra ei, nu insă ca să serve ţerei şi să se desculpe in ochii

---

*) *Vestitorul român* din 1850. Compară *Rousso.* Suite à l'histoire de E. Regnault. p. 116 : „La Russie en troublant de nouveau le pays avait pour but de maintenir ses troupes dans les principautés. M. Stirbeiu veut... démontrer au monde officiel que la présence des Russes est plus que jamais nécéssaire! (scrisoarea lui Heliade din 20 Oct. 1859) In genere asupra lui Stirbeiu compară: Coup d'oeil sur l'administiation de la principauté de Valachie de 1849—1853 par *un Valaque* Paris 1856.

ei, ci ca să se arunce in braţele Austriei".*)

Grigorie Ghica in privirea lăuntrică, se deosebeşte intru căt-va de Stirbeiu prin o purtare mai conformă cu interesele ţerei, mai ales in privirea desvoltărei invăţămĕntului.**)

Ingrijirea insă de starea materială a ţerei este tot atăt de ră. Şi dacă chiar Ghica nu jăfuea singur, el lăsă pe dregătorii lui să jăfuiască căt le plăcea***); de acea ca rezultat a domniei sale aflăm că: „ţara sau pus in defiţite; biruri noue s'au adaus după buna plăcere a Prinţului, şi pentru intăia dată decăndu e Moldova Moldovă, sau făcut imprumuturi insemnate in sarcina ţerei, fără ca să se ştie trebuinţa şi nevoia acelor defiţite, acelor biruri şi acelor imprumuturi."****)

Politica exterioară a lui Ghica este insă o

---

*) *Valentineanu* p. 49.

**) El infiinţază orfanotrofia, un ospiciu pentru săraci, publică cronica lui Şincai, introduce telegrafia electrică şi altele. Comp: *Son altesse sérénissime le prince Grégoire Ghica* hospodar de la Moldavie in Archives générales, revue mensuelle.

***) „l'hospodar savait parfaitement bien que le vol était organisé autour de lui, et cependant, il n'eut jamais l'énergie d' y mettre un terme! *Murphy Byrne.* La Moldavie sous Grégoire Ghica. Iassy, 1856, p. 2. Compară: Jaloba Vrăncenilor din 20 Iulie 1855 in Pagina istoriei a prinţului convenţiei de la Balta Liman de Maiorul *Costachi Christea 1855.*

****) Revista domniei prinţului Grigorie Ghica de un *membru al partidei naţionale* p. 14 compară *Murphy Byrne* p. 12 şi urm. Aceste apreţuiri sunt confirmate in chip oficial prin raportul asupra stărei departamentului finanţelor adresat caimacamului de Ministru *Scarlat Rossetti.* Iaşi 1856.

imitare credincioasă a celei a lui Stirbeiu. El fusese numit in scaun prin stăruința lui Reșid-pașa. In 1852 fiind lovit de o boală de minte, Turcii vroesc să'l inlocuiască prin Cantacuzino; dar Rușii nu se invoesc la această schimbare și sprijinesc mănținerea lui Ghica la tronul Moldovei, căci acesta se insănătoșise in acest restimp. De atunci Ghica „s'au hainit către Poartă și din tot sufletul seu au năzuit sub protecția Rusiei, intrecănd prin simpatii către acel cabinet pe insuș consulul Giers și modificănd ministerul și amploiații sei prin indepartarea tuturor acelor care erau acuzați de simpatii turcești sau care nu erau in destul de rusofili. Curănda intrare a armelor rosiene in Moldova nu iau slăbit de odată nici de cum simpatiile, fiind că s'au increzut principelui Gorciacoff că M. Sa rămăne neclintit pre tron, și de acea s'au și hotărăt a intimpina armele rusiene pănă și cu cele ce ele nu cereau, hrentuind țara și dănd tot de a una de prisos, pentru o chilă cinci, pentru un beilic zece."*) Ghica auzind că vin Rușii, trimite inaintea lor in Basarabia pe Constantin Cantacuzino dăndui instrucțiuni de a fi „de o exactitate și de o energie nemăsurată pentru ca ordinile principelui Gorciacoff să nu intălnească nici un soiu de pedecă," și in a-

*) *Revista* p. 11.

celaş timp pune să tipărească in tipografia lui Asaki proclamaţiile Ruşilor pentru a le impărţi când vor fi intraţi in ţară.*) Peste patru luni insă Ruşii, după cât se pare, ne avĕnd deplină incredere in Ghica, i spun să se retragă. Şi el ca şi Stirbeiu se duce la Viena unde caută a dobăndi favorile curţei impărăteşti, şi când Austr'acii ocupă principatele, după retragerea Ruşilor, el revine in scaun adus de armatele nemţeşti.

Acte oficiale dovedesc cât de slab şi fără demnitate se arătase Ghica faţă cu statele ce incalcau intr'un mod atât de vĕzut drepturile principatelor. Aşa el supunea aprobării Porţei toate actele ocârmuirei sale, incât jertfeşte cu totul autonomia ţerei. O scrisoare vizirială din 8 Februarie 1855 spune: „Câte-va persoane din Moldova s'au intrunit pentru a petiţiona colectiv contra divanului adhoc. Acest divan a fost convocat după ordinul expres al Sublimei Porţi şi *lucrările sale au fost tot deauna supuse de inălţimea Vóstră la inalta sancţiune a guvernului impărătesc!*"**) Ghica apoi fiind invitat de curtea din Viena a trimite representanţi pentru a lua parte la conferenţele pentru organisarea principatelor, spunăndui numai că, pentru politeţă să inştiin-

*) *Bataillard* La Moldo-Valachie in Revue de Paris din 15 Oct. 1856 p. 22.

**) Aşa pentru exemplu legea asupra timbrului. *Bataillard* p. 30.

ţeze pe Poartă despre aceasta, el trimite acolo un ministru ca mandatar al seu *„pe lăngă imputerniciţii Sultanului spre a li da informaţiile trebuincioase.“**)

In istorie părerile de reu sunt de prisos; căci ea, povestind faptele implinite cu fatalitate, nu are să se intrebe de ceea ce ar fi trebuit se fie, ci de ceea ce au fost. Totuşi nu ne putem impedeca a de a arata ce frumos rol puteau avea principii români in acele imprejurări şi cum n'au ştiut sau n'au vrut a se folosi de dinsele. Astfel se va putea mai bine judeca până la ce grad erau nedestoinici domnii, ce aveau in acele timpuri in mânile lor soarta ţerilor române, şi prin urmare cat e de indreptăţită a istoriei aspră judecată asupra lor.

Rusia de astă dată nu avea de luptat numai in protiva Turciei ci impotriva intregului apus. Nişte principi prevăzători şi luminaţi, care ar fi căutat şi de alte interese de cât de a le lor personale (şi anume Stirbeiu cu jafurile şi Ghica cu femeile) ar fi putut intrevedea aceasta. Ei ar fi putut să se pună cu Turcii in legături secrete şi prietenoase, aşa că, la izbucnirea crisei, să iee parte la resboiu contra Rusiei şi alăturea cu Turcii. Prin o asemene purtare ar fi căştigat nemăsurat. Prietini ai Turcilor ar fi fost pri-

---

*) *Bataillard* p. 32.

etinii puterilor apusene; ar fi intervenit la tratatul ce se incheie cu Rusia, şi anume ca aliaţi ai invingătorilor, prin urmare cu dreptul de a cere şi ei partea lor de căştig şi Besarabia ar fi fost inapoiată, Moldova reintregită şi resbunată. Dar dacă nu le au dat inima să urmeze o politică aşa de indrăzneaţă, cel puţin să fi aparat după putinţă ţerile incredinţate lor, de relele resboiului; cel puţin să fi inlăturat ocupaţiunea austriacă, precum au făcut'o tot atunci o ţară mult mai mică şi mai neinsemnată, Serbia. Aceasta au declarat categoric Austriacilor că se va opune cu puterea unei incălcări a ţerei lor, şi Austriacii n'au indrăsnit să păşască peste peste graniţele serbe. Nici aceasta n'au făcut'o. Din protivă, i videm ducăndu-se la Viena şi stăruind ei inşii pentru intrarea trupelor austriace, numai şi numai spre a putea pune earăşi măna pe scaunele ţerilor române. Pentru ce aceasta? pentru că singurul mobil ce le mişca inimele era interesul individual, pentru că acel al ţerei nu găsia in sufletul lor nici cel mai mic resunet, pentru că in un cuvěnt nu erau nişte domnitori cu durere de moşie ci nişte simpli arendaşi ca şi beii din fanar.

Ce făcea poporul român in timpul acestei indoite ingenunchieri atăt lăuntrice căt şi din afară? Ca unul ce odată se trezise el nu putea sta in nemişcare. De acuma inainte pen-

tru a'l putea strivi, ar fi trebuit să i se surpe chiar basa lui materială, existenţa indivizilor din care se alcătuia. A'l face să tacă era cu neputinţă, precum nu poţi impedeca codrul să resune de căntări la răsăritul soarelui, decăt doară dăndu-i foc şi mistuind arborii din care acesta se alcătueşte. Dacă in ţară chiar era greu de a ridica glasul, Europa intreagă era plină de Români, jertfe a revoluţiei din 1848, şi aceştia stăteau la păndă pentru a face să resune plăngerile Românilor la timpul cel mai potrivit.

Aşa chiar in anul 1849 indată după inăduşirea revoluţiunei, membrii guvernului provizoriu pribegiţi din ţară impreună cu alţi barbaţi compromişi prin mişcare, indreaptă cătră Anglia, Austria, Franţia şi Prusia, o protestare in contra incălcărei ţerei lor, insoţită de un memoriu indreptăţitor a mişcărei din 1848.*) Tot odată ei trimit şi Sultanului o tănguire contra purtărei sale faţă cu principatele.

In 1850 Noemvrie, Heliade, neobositul luptător pentru drepturile ţerei sale, aflăndu-se la Paris, trece la Londra unde supune cabinetului englez un memoriu asupra scopului ocupaţiunei ruseşti in principate, arătănd tactica urmată de Ruşi pentru a pune mai curĕnd sau mai tărziu măna pe dinsele**)

*) *Mémoire justificatif de la révolution roumaine,* Paris.
**) *Rousso* Suite à l'histoire de M. Regnault p. 121.

In 1854 Iunie, Heliade aflând că puterile apusene şi Turcia ar fi dispuse a ceda Austriei principatele in schimb pentru participarea ei la resboiul orientului, incredinţază paşei din Şumla un alt memoriu in care caută să dovedească Turcilor insemnătatea păstrărei principatelor pentru impărăţia Otomanilor.*)

Dorinţele Românilor, pe care ei nu se oboseau a le repeta la fiecare prilej, culminau in una mai cu samă, care cuprindea pe tóte celelalte : unirea principatelor.

Această idee măntuitoare s'a indeplinit in urma resboiului din 1853, la a cărui espunere trebue să păsim, până acum penultimul act al dramei ce se desfăşură intre Rusia şi Turcia, dar căruia numai viitorul va putea să-i atribue adevăratul seu numer in lunga serie de peripeţii ce o infăţoşază rivalitatea acestor doue popoare.

---

*) *Rousso*, p. 149.

Resboiul din 1853. Pacea de Paris 1856.

I

Lăcaşurile sfinte

Resboiul din 1856 este un episod in epopea uriesă a resboaelor ruso-turce, episod ce nu prea se impacă cu şirul intregului poem. Până acum izbânzile Rusiei in contra Turciei mersese tot propăşind, ingrămădind victorii peste victorii, cotropire peste cotropire. Acum pentru intăia oară ele sunt stavilite, şi puterea moscovită, ce părea un puhoiu menit a inghiţi impărăţia otomană, este oprită in cursul ei vijelios, spulberată şi aruncată in vênturi. Causa acestei scrintiri in mersul triumfurilor ruseşti provine din imprejurarea că de astă dată Rusia nu mai lupta singur in contra politicei apusului care ar fi venit in ajutorul Turciei, ci insuş in contra braţului seu de fer şi de foc, in contra puterei sale materiale, ce intindea in sfirşit o mână de ajutor impărăţiei lâncezânde a lui Mohamed. Cât timp Rusia luptase in protiva unei impărăţii mai barbare decât dinsa, ea invinsese şi calea ei fusese un lung şir de izbânzi cu folos. Acuma când trebui să lupte in protiva civilizaţiei, ea dădu innapoi, fu sdrobită şi nevoită se plece gruma-

zul ei cel măndru mai măndrului invingător. Într'adevăr e in natura lucrurilor ca civilizaţia să repună barbaria şi, singura dată cănd s'intĕmplâ contrarul, fu atunci cănd valoarea morală a acestei din urmă covărşi pe acea a celei d'intaiu.

Nu este deci greu de inţeles pentru ce Rusia a fost invinsă; mai greu este insă de aratat cum se face de Europa s'au trezit astă dată; care au fost şirul de imprejurări ce au hotărit'o să se scoale in protiva colosului de la Nord şi să-i dee o invăţătură, ce insă din nenorocire, nu au avut efectul de a'l intoarce de la planurile sale, ce l'au indemnat numai cät a fi mai prevăzător in conceperea lor, mai ghibaciu şi mai iscusit in a lor indeplinire.

Ca punt de purcedere a unei noue politici in privirea Rusiei din partea apusului, putem privi tratatul de la Unkiar-Skelesi, care destăinui planurile ruseşti intr'un chip mult mai vĕzut decum s'intĕmplase pănă atunci. Corăbiile ruseşti să aibă voie a trece prin Bosfor in Mediterană, eară acele a le puterilor apusului să nu poată trece prin Dardanele cătră Marea Neagră in timp de resboiu—această indatorire luată de Turci făcea din Marea Neagră un adevarat lac rusesc şi acest lac, prefăcut intr'un imens port al Rusiei, putea să reverse asupra Mediteranei flotele ruseşti, pe cănd intrarea in el era a-

părată de tunurile turceşti de la intrarea Dardanelelor. Rusia devine astfel neatacabilă a casă la dinsa, şi putea deci să desvolte in toată linişte a politica sa de cotropire in contra chiar a acelei puteri ce luase asu-pră'şi, cu atăta nesocotinţă, indatorirea de a o apara intr'un chip aşa de efectiv.

Pentru a zădărnici acest tratat, puterile a-pusene vroiau să nimicească basa pe care el se inălţase, şi care era ajutorul făgăduit de Ruşi Porţei in protiva lui Mehemet-Ali. Dar aceste puteri nu erau de loc inţelese asupra liniei de purtare ce erau sătină faţă cu resvrăti-torul vasal al Sultanului. Franţia vroia să'l sprijine şi să'l intărească, sperănd cu timpul a'l pune pe dinsul pe tronul Sultanilor şi a regenera astfel impărăţia Otomanilor, aşe-zăndu-se tot odată pe ţermurile Mediteranei. Anglia din contra vroia să'l supună şi să'l aducă din nou la ascultare, pentru că se te-mea să lese Suezul in mănile unui barbar. Dintr'aceste doue tendinţi contrazicătoare, cea mai periculoasă pentru Rusia era acea re-presintată de Franţia, ca una ce vroia să dee o viaţă nouă şi puternică impărăţiei o-tomane. Temănduse ea ca la urma urmelor să nu se invoiască şi Anglia cu acest plan, se hotăreşte a jertfi foloasele căştigate prin tratatul de la Unkiar-Skelesi, care o inde-parta de Anglia, şi a se pune in legătură cu această putere pentru a nimici figura ame-

ninţătoare a vice-regelui egiptean. In 15 Iuliu 1840 se iscăleşte tratatul impătritei alianţe*) intre Anglia, Rusia, Austria, şi Prusia indreptat in contra lui Mehemet-Ali şi eventual in contra sprijinitoarei acestuia, Franţia. Cele trei d'intăiu se hotăresc a ataca pe Mehemet-Ali ear cea de pe urmă privighia mişcările Franţiei. Resboiul in contra vasalului resvrătitor este in curĕnd isprăvit prin desăvărşita lui infrăngere, şi Franţia nu face nici un pas spre apararea lui.

Rusia deci renunţase la dreptul de a face să treacă corăbiile sale prin Bosfor; dar Poarta mănţinuse făgăduinţa dată de a pastra *mare clausum* a strimtorei Dardanelelor. Curĕnd după acea, şi Franţia se apropie de celelalte puteri apusene şi astfel se inchee in 13 Iuliu 1841, la Londra, intre aceste cinci mari puteri europene tratatul strimtorilor sau al Dardanelelor care prevede ca „trecerea corăbiilor de resboiu atăt prin Bosfor căt şi prin Dardanele se rămănă pentru tot-deauna oprită, căt timp Poarta s'ar afla in pace". Prin acest tratat Poarta este primită in dreptul public al Europei, şi, cu toate că se favorise prin el predomnirea rusască in Marea Neagră, i se inchidea Bosforul, incăt accest tratat este pentru Rusia tocmai contrarul celui de la Unkiar-Skelesi. Insemnă-

*) *Guillany*, Manuel diplomatique II p. 164.

tatea tratatului Dardanelelor este din cele mai mari. Pentru antâiaş dată se văd puterile apusene unite intr'un gând pentru sprijinirea Turciei improtiva tendinţelor cotropitoare a le Nordului. Acest tratat este inainte mergătorul alianţei ce au dat naştere resboiului orientului*); el este inceputul unei schimbări in politica Europei faţă cu Rusia şi anume nu a unei sau a altei puteri ci chiar a intregului apus. Din nenorocire a rămas numai un inceput, şi apatia care cuprinse Europa, curĕnd după sfârşitul resboiului oriental, indreptăţeşte judecata noastră de mai sus, că acest resboiu a fost numai un episod discordant in istoria resboaelor rusoturce.

Această schimbare de indreptare in politica apusului era motivată şi de altă imprejurare. Puterile europene vedeau că Rusia stăruia a rămânea in principate cu toate că ele se linişfise, şi nu puteau inţelege altfel această purtare a Rusiei decât ca o viitoare pregătire contra impărăţiei otomane. Insă

---

*) Că el era astfel privit de diplomaţie ne dovedeşte o depeşă a ministerului de externe a Franţiei catră ambasadorul francez din Londra din 31 Mai 1835. „Le cabinet de Londres n'a donc pu jamais douter de notre concours pour faire respecter l'esprit du traité du 13 Juillet 1841 et pour rappeler, s'il le fallait, au cabinet de St. Petersbourg *que l'empire ottoman placé par cette transaction sous une garantie collective* ne saurait..." *Iasmund* Aktenstücke zur orientalischen Frage I No. LXXXII.

negoţul tot crescănd a Rusiei cu ţerile turceşti, care făcea Englezilor şi Francezilor concurenţa cea mai serioasă, deschid ochii acestora asupra primejdiei ce ei aştepta, dacă Ruşii ar pune măna pe Constantinopolea şi, aplicănd şi aici maximile prohibitive de care erau conduşi in politica lor economică, ar inchide cu totul Marea Neagră comerţului apusan.

Pe de altă parte Rusia vedea pe fie ce zi scăzĕnd inriurirea ei in Orient. In principate ea fusese cu totul compromisă şi chiar in celelalte părţi a le impărăţiei otomane, creştinii incepuse a vedea că au fost amăgiţi in speranţa lor, de a scapa de sub jugul Mahometanilor cu ajutorul Rusiei. Apoi tinĕrul Sultan Abdul-Medjid, sub influenţa lui Reşid paşa, intreprinde mai multe reforme civilisătoare in impărăţia sa, pe care le proclamă prin hatişeriful de la Gulhane*) (13 Noemvrie 1849), incăt ghiaurii incep a crede că cu timpul vor putea duce o viaţă mai liniştită şi alăturea cu Osmanliii. Dacă influenţa rusască scădea insă la creştinii din impărăţia turcească, din causa unor alte impregiurări ea se micşura chiar in Constantinopole. Englezii şi Francezii, vroind să'şi formeze o generaţie de Turci care să le fie simpatică, atrag in ţerile lor tineritul turc,

*) *Rosen.* Geschichte der Türkei II p. 250.

care, formănduse in scolile apusului, incepe a privi pe acesta ca limanul scăpărei impărăției otomane. Insuş Sultanul căştigat pentru aceste găndiri şi incunjurat de o generaţie prietină civilizaţiei apusului, şi prin aceasta chiar duşmană Ruşilor, aduce in Constantinopole un curent de idei cu totul nou, care nu insemna altă-ceva decăt: alianţă cu puterile apusului şi resboiu cu Rusia.

Această putere, dacă nu vroia să peardă desăvărşit roadele unor silinţi seculare, trebuia să caute un prilej pentru a recapata in Constantinopole pe căt şi la creștinii din impărăţia otomană inriurirea ei de mai inainte. Ruşii cautǎ să ajungă la aceasta mai intăiu prin esplotarea revoluţiei române. Pe lăngă alte scopuri ce urmăreau, şi care sau espus mai sus, ei se sileau a arăta mişcarea Românilor ca pornită in potriva suzeranităţei otomane, pentru ca, prin concursul dat de ei la inăduşirea aceleia, să poată dobăndi un titlu la recunoştinţa Porţei. Un tărăm insă mult mai mănos pentru intrigile sale se deschide Rusiei prin afacerea lăcaşurilor sfinte.

Lăcaşurile sfinte, marture a patimilor şi morţei Măntuitorului, fusese tot deauna o pricină de neinţelegere intre deosebitele confesiuni creştine şi cu deosebire intre cele mai puternice, Ortodoxii şi Catolicii. De la intăiele relaţiuni a le Francezilor cu Poarta,

ei stipulase pentru Catolici privilegii in această privire, care se reinoesc şi se intăresc prin un tratat din 1740 in care se prevede că: ,,monahii francezi adecă catolici, care locuesc după vechinl obiceiu in Ierusalim şi prin prejurul acestuia, şi anume in biserica de la sfântul Mormănt, şi care se găseau in stăpânirea lăcaşurilor sfinte, să rămăe ne suparaţi ca şi mai nainte in această stăpânire.*) Cu timpul insă Franţia, ocupată in altă parte, neingrijeşte de păstrarea acestor privilegii şi Ortodoxii, representaţi mai ales prin Greci, banchieri din Constantinopole, care aveau mare inriurire la Poartă, isbutesc a scoate cu incetul pe Catolici din cele mai multe lăcaşuri sfinte, incăt pe la 1850 din 19 lăcaşuri ce fusese in stăpănirea lor, ei remăsese numai cu 9.

In anul 1847 se intămplă in biserica din Betleem un scandal intre clerul latin şi cel grecesc, in care dispare o cruce de argint cu o inscripţiune latinească ce se afla pe mormăntul Măntuitorului. Reclamaţiile latinilor, sprijinite de consulul francez din Constantinopole, ajung pănă in Franţia.

Revoluţia din 1848 inăduşă insă pentru

*) Compară asupra acesteia: *Rosen,* Geschichte der Türkei II p. 137 şi urm. *Forcade.* Histoire des causes de la Guerre d'Orient. Paris 1854 p. 7 ş. u. *Dmitri de Boukharow.* La Russie et la Turquie p. 152 *Der russisch türkische Streit* Leipzig 1854 p. 11.

cât-va timp această imprejurare, care părea că va trece nebagată in samă Ajungând insă Napoleon III la preşedinţa republicei franceze, politica acestuia trebuia să reinvie, şi incă cu mare putere, chestiunea lăcaşurilor sfinte. Napoleon vroia pe de o parte să reinalţe inriurirea Franţiei in Orient, unde fusese mai cu totul inlocuită prin acea a Rusiei; apoi el se punea bine cu papa şi clerul, de care avea nevoe pentru planurile sale ulterioare, ascultând plingerile bisericei catolice şi cerând de la Turci indreptarea incălcărilor suferite de dinsa.

In 28 Mai 1850 generalul Aupic, ambasadorul Franţiei la Constantinopole, indreaptă către Poartă o notă in această privire, la care neprimind nici un respuns, o repetează in August acelaş an, cerând prin ea ca Turcii să respecteze tratatul din 1740 şi să nimicească cu totul ori ce schimbări intervenite de atunci inainte. Ali-Paşa, ministrul afacerilor streine, respunde tocmai la 30 Decemvrie de că va numi o comisiune de Greci şi, Francezi care să cerceteze drepturilei ambelor confesiuni. In acest restimp Rusa folosinduse de imprejurarea, cea atât de fericită pentru dinsa, de a se putea amesteca in trebile orientului pentru motive religioase, indreaptă de o cam dată către Sultan o scrisoare autografă a Czarului in care acesta, luând un ton foarte cumpătat, arată numai aşteptarea că Turcia va pastra status quo

in afacerea lăcaşurilor sfinte. Indată după acest pas al Rusiei, comisiunea este disolvată şi se numeşte o alta alcătuită numai din Mahometani, care tocmai către sfirşitul anului 1851 işi dă raportul seu către sublima Poartă pe basa căruia Ali-Paşa impărtăşeşte lui Lavalette hotărirea Sultanului. Aceasta cuprindea: că biserica sfăntului Mormănt şi acea din Betleem să fie in posesiunea ambelor confesiuni, Latinii insă să păstreze cele doue chei de la porţile bisericei sfănta Maria şi cheea de la Poarta cea mare a bisericei din Betleem ce pănă acuma fusese a Grecilor. Această hotărire lovea greu in drepturile Latinilor, fiind că in loc de a respecta tratatul din 1740, care le dădea in posesiune exclusivă lăcaşurile sfinte, se admitea la părtăşia lor pe Greci, mulţămindu-se Sultanul a le da lor posesiunea unor chei, din care numai una fusese in mănile Grecilor.*)

Spre a hotări odată pentru tot deauna drepturile confesiunilor rivale, Poarta sloboade după indemnul ambasadorului rusesc, un firman pentru care insă Lavalette dobăndeşte făgăduinţa că nu va fi cetit in public, din

*) „A la plus grande indignation de tout le peuple professant la religion orthodoxe, la clef de l'église de Bethleem est rendue aux catholiques, comme pour prouver publiquement leur préponderance en Orient; Le mal est fait Mr. le baron et il n'es plus possible de le prévenir.“ Nesselrode au baron de Brunnow dans *Boukharow* p. 156.

pricină că consfinţia nişte măsuri cu totul umiltitoare pentru politica franceză. Ambasadorul rusesc insă stărueşte cu tot deadinsul la Poartă şi dobăndeşte nu numai că acel firman să fie cetit, dar chiar şi un ordin către guvernatorul Ierusalimului, ca să nu invoiască Francezilor a se servi cu cheia luată de la Greci. Franţia, de şi aşa de greu lovită intr'o afacere din care crezuse că va trage un folos insemnat pentru politica ei orientală, primeşte toate aceste umiliri fără a se impotrivi şi se supune astfel desăvărşit pretenţiilor din ce in ce mai mari şi mai covărşitoare a le Rusiei.

Care este secretul unui asemene purtări? Franţia ceruse la inceput foarte mult şi anume desfiinţarea tuturor firmanelor ulterioare care contraveneau dispoziţiilor tratatului din 1740. Rusia din protivă, mult mai ghibace, nu pretinse la origine decăt mănţinerea statului quo in privinţa confesiunei ortodoxe. Dar Franţia, cu căt mergea scădea din pretenţiile sale, şi, mai la urmă, se leapădă cu totul de dinsele pe când Rusia pornind de la un simbure cu totul mic, lu cultivă şi'lu creşte făcănd să easă din el arborele urieş al pretenţiilor sale faţă cu Poarta. Franţia se convinsese că făcuse o mare greşală, trezind această imprejurare a lăcaşurilor sfinte. Ea vărise pe Poartă in o incurcătură faţă cu Rusia, din care nu ştiea acuma cum să o

scape. De acea videm pe Franția dănd necontenit inapoi inaintea pretențiilor rusești, crezand că prin aceasta va putea potoli focul ce ea insăși lu aprinsese cu atăta nesocotință.

Cunoscănd acuma causa retragerei Franției, să cercetăm acea a inaintărei Rusiei, care curănd părù a nu mai cunoaște nici o margine.

Rusia era către acest timp statul cel mai puternic din Europa. Revoluția, ce sguduise pănă in temeliile lor celelalte națiuni a le continentului, o lăsase pe dinșa neatinsă; ba chiar ea luase o parte strălucită la inădușirea ei. In Rusia se intrupa principiul conservatismului; ea apărase așezămĕntul monarhic in protiva valurilor necontenit crescănde a tendințelor democratice. Statele continentale, nesigure in privirea stărei lor lăuntrice, in care incă nu amuțise resunetele revoluționare, nu se incumetau a intreprinde in afară o politică mai indrăsneață, temăndu-se ca să nu le fugă pămĕntul sub picioare, tocmai in momentul cel mai critic. Impăratul Neculai crezu că au sosit momentul de a da Turciei lovitura hotăritoare și a deslega astfel in favoarea Rusiei chestiunea orientului. D'intre puterile pre care le credea cu deosebire interesate in această chestiune de Austria era sigur—intru căt poate fi siguranță in politică.— I făcuse o slujbă atăt de mare, prin inădușirea revoluției ungurești,

incăt trebuia să se aştepte la recunoştinţa ei şi deci, dacă nu la o favorare deplină a planurilor sale, cel puţin la o impedecare a lor mai puţin pronunţată. Mai trebuia căştigată Anglia şi izbânda era asigurată. Turcii trebuiau să părăsească Europa, impărăţia Otomanilor era să fie impărţită intre Rusia, Anglia şi Austria şi de sigur că partea leului era să revină celei d'intăi, intru căt ea poftise pe celelalte doue la masa cea mare. şi—cine ştie—poate că in fundul visurilor ei, Constantinopolea se inalţa, oglindindu-se, cetate impărătească, in apele albastre a le Bosforului.

Că acesta era găndul impăratului Neculai ne o dovedeşte convorbirea memorabilă a acestui imparat cu sir Hamilton Seymour, ambasadorul Marei Britanii la Petersburg pe la inceputul anului 1853. In mai multe intălniri ce imparatul avù cu ambasadorul englez el ei arătâ părerile sale asupra stărei Turciei şi asupra necesităţei unei inţelegeri intre Anglia şi Rusia in cazul unei desfaceri eventuale a impărăţiei otomane. „Turcia, spunea intre altele impăratul, este atăt de decăzută că ori căt am dori noi să se prelungească traiul *omului bolnav* (şi Vĕ rog să mĕ credeţi că şi eu doresc ca şi Domnia Voastră continuarea vieţei lui), el poate intr'o zi să ne rămănă pe braţe. Ceea ce este mort nu mai poate reinvie, şi dacă impărăţia tur-

cească cade, apoi aceasta va fi pentru tot deauna, şi de acea Vĕ intreb dacă n'ar fi mai bine de prevĕzut un asemenea caz, decăt a se expune chaosului, turburărilor şi siguranţei unui resboiu european." Ambasadorul respunse la aceasta că in Anglia s'ar simţi „o mare depărtare de a sconta de mai inainte moştenirea unui vechiu amic;" la care imparatul intimpină că: „este cu toate aceste de cea mai mare insemnatate ca să ne inţelegem şi să nu fim surprinşi de imprejurări; dacă ajungem să ne inţelegem asupra acestui punt Anglia şi cu mine, puţin imi pasă de ceilalţi. Trebue insă se Vĕ declar curat că dacă Anglia ar vra să se aşeze in Constantinopole, eu nu voiu putea in voi aceasta. Şi eu sunt dispus a me indatori să nu mă aşez acolo, s'inţelege ca proprietar, căci ca depositar nu pot garanta. S'ar putea intămpla ca imprejurările să me pună in posiţiunea de a ocupa Constantinopolea, dacă nimic n'ar fi pregătit, dacă toate lucrurile ar fi lăsate in voea intemplărei." Aceasta convorbire, raportată cabinetului din Londra provoacă din partea acestuia un respuns a cărui inţeles este că: nefiind sigur momentul *cănd* are să se intămple căderea impărăţiei Mahometane, ar fi pe de o parte zadarnic, pe de alta ofensător pentru Turcia şi periculos faţă cu celelalte puteri europene de a hotări de mai nainte modul impărţirei sale.

Acest respuns, adus imparatului, il face să se jăluească ambasadorului că nu a fost inţeles de guvernul englez. „Nu mĕ preocupă atăta pe mine cea ce trebue făcut in cazul cănd omul bolnav ar muri, pe căt doresc a hotări impreună cu Anglia cea ce *nu trebue* să s'intimple. Catastrofa turcească poate să se realizeze in fie ce moment sau prin un resboiu exterior, sau prin o luptă intre partida vechilor Turci şi acea a reformelor superficiale franceze, sau in sfărşit prin o rescoală a creştinilor, care sunt foarte nerăbdători a scutura jugul mahometan. Lucrurile ce nu pot să le invoesc sunt, incepănd prin noi inşine: o aşezare a Ruşilor in Constantinopole. Acest oraş insă nu trebue nici odată să ajungă in mănile Englezilor sau a le Francezilor, sau a ori cărei altei mari naţiuni; de asemine nu pot să primesc restabilirea impărăţiei bizantine, sau o asfel de intindere a Greciei care ar face dintr'insa un stat puternic; cu atăt mai puţin m'aş putea impaca cu imbucătăţirea Turciei in o mulţime de mici republice, locuri de scapare pentru Kossuţii, Mazinii si alţi revoluţionari ai Europei. Mai curĕnd decăt aş primi eu una din aceste intocmiri, aş intreprinde resboiul şi l'aş duce căt timp mi ar mai remăne un om şi o puşcă.“ Ambasadorul englez inţelese uşor din cea ce nu vroia czarul să s'intimple cu impărăţia otomanilor, care erau dorinţele sale cele as-

cunse: ințelegerea cu Anglia și cu Austria pentru impărțirea definitivă a Turciei și anume cu excluderea Franției. Și intr'adevăr că așa era. Despre Austria spunea impăratul: „Trebue să știți că atunci când vorbesc de Rusia, vorbesc și de Austria; interesele noastre in orient in privirea Turciei sunt cu totul identice.“ Pe Anglia vroia s'o câștige in ori ce mod, fie macar și numai pe cuvěntul de onoare. Sigură fiind de aceste doue puteri pe lângă prietinia cea atât de statornică a Prusiei, Franția rămânea isolată și putea fi trecută cu vederea.*) Anglia insă ramase statornică in refuzul ei, cu toate ademenitoarele făgăduinduinți a le Rusiei, care ei dăruia Egipetul și Candia, păstrând „sub protectoratul seu“ țerile române, Serbia și Bulgaria.

II
Misiunea principelui Mencikoff.

Rusia, vězěnd că nu poate face pe Anglia complice la lovitura ce se pregătea a da Turciei, se hotărește a lucra ea singură și a dobândi de la aceasta niște foloase care să intreacă pe toate cele de până acuma; ea vroia a pune pe Turci intr'o atârnare așa de mare de dinsa, incât chiar timpul cât ar

*) Convorbirea reprodusă vezi in *Iasmund*, Aktenstücke zur orientalischen Frage, Berlin, 1855. I Nr. XXIX, XXXI, XXXII și XXXIII.

mai ființa impărăția Otomanilor, să nu fie decăt o unealtă oarbă și ascultătoare in mănile sale. Rusia se hotărește a lua de pretext chestiunea lăcașurilor sfinte, sub care se putea ascunde așa de bine scopurile sale și care i dădea tot odată prilejul de a reimprospăta inriurea sa asupra popoarelor d n peninsula Balcanului. Ea trimite deci pe la inceputul anului 1853, un ambasador extraordinar la Constantinopole, pe principele Mencikoff, care intră, cu incunjurimea cea mai strălucită in capitala impărăției otomane, in ziua de 16 Fevruarie. Rușii respăndesc știrea că misiunea principelui Mencikoff ar fi regularea chestiunei lăcașurilor sfinte și acea a Muntenegrului. Dar această de pe urmă fusese pusă la cale incă dinaintea sosirei principelui, prin intervenirea Austriei și acea a lăcașurilor sfinte mai că iși luase sfirșitul, și anume in favoarea Rusiei, incăt lumea se aștepta cu drept cuvěnt, ca să vadă eșind o altă stafie din cutia fermecată a diplomației moscovite,

Ce putea fi aceasta? Franția care vezuse greșala ce o făcuse cu trezirea chestiunei lăcașurilor sfinte, se arătâ chiar de la inceput foarte ingrijită despre planurile Rusiei. Ea punea inainte temeri ca „curtea rusască să nu fie hotărită a lucra asupra Porței cu o apasare care să o facă să peardă puțina trecere ce i a mai rămas, sau să o espună la pri-

mejdiile cele mai mari, când ar vroi să se improtivească", cerându ambasadorului ei să „intrebe pe cabinetul de St. Petersburg dacă, lepădând principiul care predomnea de treizeci de ani in raporturile marilor puteri, inţelege a se face el singur arbitrul soartei Turcilor, şi dacă Rusia vroeşte să inlocuiască politica comună a puterilor, căreia toată lumea datoreşte odihna sa, prin o lucrare singuratică şi basată pe silnicie, care să impingă şi pe celelalte cabinete, in crisa ce se pregăteşte, a nu lua sfat decăt numai de la interesele lor şi a nu asculta decăt de vederile lor particulare."*) Cătră acelaş timp şi Anglia face, de şi in un chip mai puţin apăsat decăt Franţia, aceleaşi intrebări Rusiei. Sir Hamilton Seymour, ambasadorul Angliei la Petersburg, spune intr'o depeşă cătră ministrul seu : „Arătăiu contelui de Nesselrode că aş fi curios de a afla dacă cu chestiunea lăcaşurilor sfinte ar lua sfărşit toate greutăţile dintre Rusia şi Turcia, sau dacă principele Mencikoff ar mai avea de adaos şi alte pricini de nemulţămire. Cancelarul imi respunse că el nu ştia că se mai fie şi altele.— Aşa dar, positiv nu mai este nici o alta intrebăiu eu, pentru a inlătura neinţelegerile.—

*) Ministrul Franţiei c. Generalul de Castelbajac ambasador la Petersbourg. Depeşă din 21 Mart 1853. *Iasmund* I N. LIII.

Nici una decăt acele ce fac obiectul lucrărilor curente de cancelarie."*)

Aceleaşi incredinţări de pace sunt pe de altă parte făcute deadreptul ministrilor englezi prin ambasadorul rusesc din Londra. Baronul Brunnow este insărcinat a spune acestora că: „impăratul este stăpănit de statornica vroinţă de a mănţinea intregimea şi neatărnarea impărăţiei turceşti, şi că, in cazul cănd părerile sale s'ar schimba in această privire, inaltul seu stăpăn ar fi cel d'intăiu a incunoştiinţa pe guvernul englez despre aceasta. Asiguraţi pe ministrii reginei in terminii cei mai positivi că scopurile imparatului sunt tot acele, că falşele vorbe la care au dat prilej sosirea principelui Mencikoff in capitala otomană — ocuparea principatelor. mărirea teritoriului nostru in Asia, cererea ca numirea marelui patriarh de Constantinopolea să ne fie dată nouă — nu numai că sunt exagerate, dar sunt chiar lipsite de ori ce temeiu, că, intr'un cuvěnt, misiunea principelui Mencikoff nici odată n'au avut alt scop decăt acela pre care aţi fost insărcinaţi a'l aduce la cunoştinţa guvernului britanic."**) Şi asemene asigurări nu sunt date numai confidenţial prin mijlo-

*) Seymour ambasadorul Angliei la Petersbourg cătră Clarendou din 24 Mart. *Iasmund* I N. LVII.

**) Nesselrode cătră baronul Brunnov 7 April. *Iasmund* I No. LXII.

cirea ambasadorilor, ci chiar oficial, prin note inmănate guvernului englez. „Maiestatea Sa are fericirea de a se incredința că ideile sale se potrivesc cu acele a le guvernului englez in cea ce privește combinațiile politice care ar fi să intervină atunci când in orient s'ar intămpla o catastrofă, pe care Rusia are și ea interes ca și Anglia, dacă nu a o impedeca, cel puțin a o indepărta.“*)

Pe când cabinetul de St. Petersburg caută a adormi astfel ochiul veghetor al politicei engleze, principele Mencikoff in Constantinopole „caută a dobăndi de la Rifaat Pașa făgăduința că inainte de a-i face cunoscut scopul trimiterei și felul cererilor sale, Poarta să se indatorească formal a nu destăinui nimica ambasadorilor Franției și ai Angliei.“**)

Lucru in destul de neașteptat, Anglia este intr'adevăr inșelată prin vorbele atăt de pacinice a le Rusiei. Lordul Clarendon se rostește in o depeșă din 23 Mart cătră Lordul Covley, ambasadorul Angliei la Viena: „Guvernul Maiestăței Sale este plecat a pune incredere in impăratul Rusiei, de la care au primit atăt de adesa asigurările cele mai solemne, că ar fi atăt interesul căt și vroința sa de a mănținea impărăția otomană și că dacă ar incăpea vre o schimbare in a

*) Seymour cătră Clarendon 21 April. *Iasmund* N. XLVI.
**) Colonelul Rose cătră Clarendon 31 Mart *Iasmund* N. LX

ceasta politică, Maiestatea sa n'ar intărzia a-i impărtăși fără zabavă asemene hotărire. Fiind că până acuma nu ni s'a făcut nici un soiu de incunoștiințare in această privire, apoi guvernul Maiestăței Sale crede, până la dovada protivnică că trimiterea principelui Mencikoff nu are un caracter amenințător pentru neatărnarea și intregimea Porței."*)

Franția ințelese cu o pătrundere minunată scopul ambasadei principelui Mencikoff. Fiind de a dreptul interesată in pricina, care forma pretextul acestei ambasade, Franția trebuia să vegheze cu un ochiu mai pătrunzetor la caracterul ce era să 'l iee și la incurcăturile ce era să atragă. Vězěnd că trimiterea principelui Mencikoff cade impreună cu pregătiri militare insemnate a le Rusiei la granițele Turciei, ministrul Franției Drouyn de Lhuys, atrage luarea aminte a Lordului Clarendon asupra incurcăturilor care s'ar putea naște in Orient prin misiunea principelui Mencikoff**), și in urma acesteia dă ordin flotei franceze de a pleca spre apele turcești.

Să videm acuma ce face ambasadorul extraordinar al Rusiei in Constantinopole?

Cum vine in capitala impărăției otomane el infățoșază scrisorile sale de creanță și face

---

*) Clarendon către Covley 23 Mart. *Iasmund* I N. LIV.
**) Drouyn de Lhuys către Walewsky ambasador la Londra 21 Februar N. XLVII.

visita de datorie marelui vizir, dar refusă de a indeplini pe cea tot atăt de indatoritoare cătră ministrul trebilor streine, Fuad Paşa, pretinzănd că el ar fi fost duşman politicei ruseşti şi că nu vroeşte să aibă a face cu dinsul. Această purtare neauzită face pe Fuad-paşa să'şi dee demisia, spre a nu pune pe Poartă in trista posiţie de a suferi o ruşine aşa de grea de la politicoşii Ruşi. După ce se infăţoşază intr'o audienţă la Sultanul şi pipăe tărămul in toate părţile, vĕzĕnd că nu poate dobăndi de la Poartă făgăduinţa secretului, se hotărăşte a da fiinţă cererilor sale prin o notă din 19 April. După ce se rosteşte in ea asupra ministrilor Sultanului in termini nu prea cuviincioşi, numindu-i „perfizi şi inşălători,“ arată că imparatul, vĕzĕnd nesiguranţa făgăduinţilor turceşti, „s'au vĕzut silit a cere de la Poartă garanţii pentru viitor şi anume: 1) un firman lămuritor asupra cheei bisericei din Betleem şi a prIvilegiilor bisericei greceşti pe lăcaşurile sfinte; 2) un ordin privitor la repararea cupolei templului sf. Mormănt, care să se facă sub privigherea patriarhului grecesc, fără amestecul vre unui alt cult; 3) *un sened sau o convenţie pentru garantarea statului quo a privilegiilor confesiunei* **greco-ruseşti** şi a lăcaşurilrr sfinte posedate de această. . . . Ambasadorul trebue cu acest prilej să aducă aminte ministrului trebilor streine, cea ce i-au ara-

tat in mai multe rănduri: *că Rusia nu cere de la Poartă concesiuni politice; dorința sa este de a liniști conștiințele credincioșilor prin siguranța mănținerei a cea ce este și s'au obicinuit pănă in zilele noastre.*"*) Această notă dădea in sfărșit pe față scopurile Rusiei, pe care ea se silise atăta timp a le ținea ascunse de lumina zilei. Sultanul adună indată marele sfat al impărăției, care, cu 42 voci contra 3 hotărește a incuviința neintărziet punturile I și II din cererile Rusiei și a refuza numai decăt pe cel de al III-lea. In 5 Mai Sultanul iscălește două firmane din care unul orănduește ca cheea dată Latinilor de la biserica din Betleem să nu insemneze altă ceva decăt un drept de trecere, nu insă și unul de stăpănire al acelui sanctuar, eară celalalt invoește ca să fie rezidită cupola bisericei sf. Mormănt sub privigherea patriarhului grecesc. Aceste firmane, care hotărau desăvărșit afacerea lăcașurilor sfinte—și anume in tocmai după cererile rusești, necunoscănd cu totul drepturile Latinilor, de vreme ce Franția părăsise cu totul pretențiile sale,—fusese date după sfaturile ambasadorului englez, lordul Straford de Redcliffe, care spunea Turcilor: „Siliți-vĕ a despărți afacerea lăcașurilor sfinte de propunerile ulterioare a le Rusiei, ori care ar fi ele. Regulănd acest punt, cănd princi-

* Nota principelui Mencikoff in *Iasmund* I No. LXIV.

pele Mencikoff va veni să facă propuneri noue, veţi fi in totul liberi de a refuza să intraţi in asemene tocmeli, dacă nu vi se va lămuri pe deplin felul, intinderea şi temeiurile lor. Dacă ambasadorul rus ar fi autorisat a impinge lucrurile până la cele de pe urmă margini, tot ar rămânea Porţei putinţa de a amâna consimţimĕntul seu până ce se va fi sfătuit cu aliaţii sei, care au luat parte impreună cu Rusia la tratatul din 1841."*)

Turcia, ascultând de aceste inţelepte sfaturi, indeplinise in totul cererile Rusiei privitoare la lăcaşurile sfinte şi putea privi pnntul al III-lea din nota lui Mencikoff ca o pretenţie cu totul nouă; ea respunse deci asupra acestuia in modul următor pe cât de politicos pe atâta şi de hotăritor: ,,Ori cât de prietinoase ar fi intenţiunile de care sunt insufleţite una către alta curţile ruseşti şi turceşti, totuşi incheerea unui act asupra intrebărei in chestiune, care prin urmările ei primejdioase, ar nimici principiul fundamental al neatârnărei uneia din ele, este cu totul protivnic dreptutui internaţional şi de natură a ruina cu totul autoritatea Porţei. Aceste fiind mai presus de indoială grelele urmări a unei asemene stipulaţii, mobilele legiute care imping pe Poartă a o refuza,

---

*) Straford Redclife către Clarendon in *Forcade* Histoire des causes de la guere d'Orient p. 86.

nu ar putea fi tăgăduite de nimene şi cu atăta mai puţin de Maiestatea Sa imparatul acăruia iubire de dreptate este cunoscută de intreaga lume."*) Mencikoff atunci ameninţă pe Turci cu ruperea relaţiunilor diplomatice; aceştia stăruesc insă in refuzul lor şi ambasadorul rusesc părăseşte Constantinopolea.

Ruşii nu leapădă speranţa de a induplecа pe Turci nici chiar după aceasta. Ei urmează negociările inainte prin depeşe, şi contele de Nesselrode trimite lui Reschid-paşa in 31 Mai o nouă invitare, stăruind intr'un mod foarte călduros, ca Sultanul să iscălească proectul de notă pe care Mencikoff il lăsase in mănile sale, la părăsirea capitaliei, şi prin care proect Turcii se obligau faţă cu Rusia la implinirea aceloraşi condiţiuni pe care le conţinea şi tratatul refusat de dinşii. Turcii se improtivesc cu aceaşi statornicie, incăt şi aceste de pe urmă incercări a le Rusiei rămăn zadarnice

Tratatul propus Turciei era următorul: „In scopul de a face să inceteze pentru tot deauna toate pricinile de neinţelegere, toate indoelile şi toate reclamaţiile privitoare la drepturile şi privilegiile care au fost incuviinţate şi asigurate prin vechii imparaţi otomani locuitorilor Moldovei, ai Valahiei şi

---

*) Rifaat Paşa c. Mencikoff, 10 Mai. *Jasmund* N. LXVII.

Serbiei care, ca şi deosebitele alte naţiuni creştine din impărăţiea Turcească, se inchină la religia greco-rusască, s'au stipulat prin convenţia de faţă următoarele condiţii: religia grecească va fi tot deauna proteguită in toate bisericile; representanţii curţei imperiale vor avea dreptul ca şi in trecut de a da ordini bisericilor atăt din Constantinopele căt şi in alte locuri şi oraşe, precum şi persoanelor bisericeşti, şi aceste sfaturi, venind din partea unui guvern vecin şi amic, vor fi bine primite".*)

Acest proect fu schimbat, intors şi sucit in deosebite moduri; in esenţa lui rămase insă acelaş: *protectoratul Rusiei asupra creştinilor ortodoxi din impărăţia musulmană*; căci altfel cum se putea pretinde că pentru a se asigura creştinilor ritului răsăritean posesiunea a cător-va lăcaşuri sfinte, era de neaparată nevoie ai pune pe aceştia, in toată intinderea impărăţiei otomane, sub o protecţie, prin care autoritatea morală a impăratului rusesc ar fi inlăturat cu totul autoritatea de drept ce se cuvinea Sultanului? Un asemeprotectorat nu putea fi primit de Turci sub nici un cuvênt, dacă vroiau să mai păstreze macar o umbră de neatărnare. Şi intr' adevăr pretenţia Rusiei nu insemna mai puţin

*) Corespondance respecting the rights and privileges of the latin and grek churches in Turkey No. 153.

decăt instrăinarea autorităţei politice a Sultanului asupra 10—12 milioane din supuşii sei. Cu toate că Ruşii pretindeau că prin acel tratat ei nu cereau nici un drept politic, ci numai căt liniştirea conştiinţei coreligionarilor lor, in realitate acest scut religios ascundea un protectorat politic. Căci in ce se intrupează autoritatea politică dacă nu in supunere şi ascultare? Marea majoritate a supuşilor Sultanului erau să asculte de acuma inainte de sigur mai mult de şeful lor religios, care nu mai era patriarhul grecesc, ci Czarul Ruşilor decăt de acel politic, Sultanul Turcilor, căci este in natura simţimentului religios de a fi cel mai supus, cel mai ascultător. Prin urmare atunci cănd din conflictul datoriilor era să se nască o luptă intre religiune şi puterea lumească, intre cererile Dumnezeirei şi acele a le Cesarului, fără indoială că acele a le Dumnezeirei erau să treacă inainte,—şi Cesarul aice era Sultanul eară Czarul Ruşilor era Dumnezeu!

Apoi este de observat că demnitarii bisericei greceşti sunt in acelaş timp şi magistraţi civili. Rusia deci „ordonănd persoanelor bisericeşti“ ordona tot odată unor magistraţi ai Sultanului. In sfirşit ea cerea mănţinerea statului quo in constituţia bisericească a Grecilor. Această constituţie era insă plină de rele, mai ales in acea ce priveşte amestecul clerului in trebile civile. Dacă respectarea sta-

tului quo in această privire ar fi capatat autoritatea unei convenţii internaţionale, ori ce speranţă de indreptare ar fi fost perdută, şi, când abusurile ar fi fost aşa de strigătoare incât să nevoiască numai decât o reformă, creştinii impărăţiei turceşti ar fi trebuit să indrepte cererile lor, nu către guvernul Sultanului, ci către impărăţia rusască. Rusia invoca in sprijinul pretenţiilor sale tratatele mai vechi incheete cu Turcia. Dintre aceste este de observat că prin tratatul de la Kainargi Poarta ,,făgădueşte a protegui in mod statornic religiunea creştină şi bisericile acesteia" şi ,,dă voe miniştrilor curţei imperiale a Rusiei de a face in toate ocasiunile representaţiunei atăt in favoarea bisericei celei noue din Constantinopole căt şi pentru acei ce o servesc." Făgăduinţa cea *generală* era dată din libera imboldire a Porţei şi nu o lega către Rusia ; cealaltă care cuprindea o adevarată indatorire către aceasta putere era *specială*, şi se referia la o singură biserică din Constantinopolea, care se punea prin tratat sub protecţia Rusiei.

Şi dacă admitem chiar că făgăduinţa cea generală, făcută de Poartă Rusiei, însemna un drept de protecţie al acestei din urmă, atunci ce nevoe avea ea de un tratat nou asupra acestei protecţii, intru căt n'avea decât să ceară indeplinirea celui vechiu.*) Era ve-

*) Compară depeşele N. C şi N. XCIX din *Iasmund* I. Vesi şi asupra părerei Turciei N. CII.

decât că Rusia nu privea ca indestulătoare garanţia generală a tratatului de Kainargi ca ea vroia să intindă dreptul seu special de protecţie de la una la toate bisericile creştine din impărăţia mahometană; de la servitorii acestei biserici la tot clerul, ba la toţi creştinii supuşi Sultanului de la un aşăzământ religios la proteguirea religiunei insăşi. Rusia opunea in sfârşit că şi Franţia incheese in timpurile de mai nainte capitulaţiuni in scopul de a protegui pe coreligionarii sei. Aceasta este adevarat. Deosebirea cea nemăsurată consta insă in acea că pe când capitulaţiunile Franţiei protegueau pe *supuşii sei*, tratatul pretins de Ruşie era să proteguiască pe *supuşii Sultanului* !

Pentru a vedea cât de stranie era cererea Rusiei, n' avem decât să ne inchipuim aceleaşi relaţiuni, schimbând actorii. Ce s'ar fi zis in Europa, dacă Franţia sau Austria ar fi cerut de la Marea Britanie o garanţie pentru proteguirea şi buna tratare a clerului catolic in Anglia ? Ce s'ar fi zis dacă regîna Angliei ar fi cerut aceleaşi garanţii pentru protestanţii Franţiei ? Ce ar fi zis in sfirşit chiar Rusia dacă şi Turcia, la rândul ei, ar fi cerut protecţia Musulmanilor din impărăţia rusască ?

Rusia prin protecţia ei, caută să dobândească o inriurire precumpenitoare asupra hotăririlor Porţei, inlăturând ori ce altă inriurire şi să'şi asigureze astfel mijloacele,

dacă nu spre a grăbi peirea Turciei, cel puţin spre a o „impedeca in desvoltarea ei şi spre a'şi asigura triumful intereselor sale la intămplarea unei catastrofe. Pentru a intrebuinţa energicele cuvinte a le Lordului Straford Redcliffe „nu se cerea Turciei amputarea unui mădular, ci introducerea otrăvei in tot trupul ei.“*)

Dacă privim acuma la modul cum Mencikoff caută să silească pe Turci la primirea acestor condiţii, il găsim şi pe acesta tot aşa de curios ca şi condiţiile insăşi. Sultanul anume ar fi dator imparatului o reparaţiune pentru „ofensa cea grea ce-i făcuse opunănd necontenit tendinţelor sale atăt de prietinoase şi de pline de mărinimie o neincredere fără temeiu şi un refuz neindreptăţit.“**) Stranie procedare! Rusia vroia să dobăndească de la Turci lucruri cu neputinţă de incuviinţat, şi dacă aceştia refuzau, pretindea că imparatul a fost ofensat şi cerea de la Turci aceleaş lucruri, sub o altă formă, pentru repararea ofensei.

Adevaratul ţel al misiunei lui Mencikoff ajungănd la cunoştinţa Angliei, desamăgirea acesteia asupra curăţeniei politicei ruseşti şi a preţului ce se putea pune pe cuvĕntul im-

---

*) Straford de Redeliffe cătră Clarendon 22 Mai *Iasmund* I No. LXXIV.

**) Neselrode cătră Reschid Paşa 31 Mai. *Iasmund* I N. LXXX.

paratului trebui să fie atăt de mare, incăt in cele d'intăi momente, Lordul Clarendon nu vroi să creadă că cererile principelui Mencikoff să fi fost incuviințate de guvernul seu. In 16 Mai el scrie către ambasadorul englez din Petersburg: „Guvernul Majestăței Sale se găsea deci pus in necesitatea, sau de a crede că principele Mencikoff intrecuse insărcinările sale, sau să pună in indoială incredințările ce primise.“*) Totuşi la urma urmelor, cabinetul englez trebui să se convingă că a doua alternativă era cea adevarată. Cu drept cuvênt indignat de purtarea inşalătoare a Rusiei, el trimite in 31 Mai o lungă depeşă lui Hamilton Seymour in care, luănd in cercetare intreaga corespondență a ambasadorului, ii arată că de la 8 Ianuarie pănă la 19 Mai contele de Nesselrode susținuse in *15 rănduri* că singurul scop al misiunei principelui Mencikoff ar fi regularea chestiunei lăcaşurilor sfinte, şi acuma cuvêntul dat de 15 ori rămănea desmințit.**) Pentru ca ministrul englez să nu creadă cumva că poate ar fi fost reu slujit de ambasadorul seu, acesta i respunde prin următoarele cuvinte, care sunt cel mai minunat comentar al perfidiei şi relei credinți a politicei ruseşti: „Pot să asigur pe exelența Voastră că am simțit o mare

*) Clarendon către Seymour, Corespondance I No. 176.
**) Clarendon către Seymour Corespondance I N. 195.

uşurare când am auzit că, de şi raporturile mele au făcut să se inşăle guvernul Maiestăţei sale asupra scopurilor in privirea Turciei, nici o greşală nu 'mi poate fi pusă in socoteală. Aş fi putut să mě inşăl asupra cuvintelor şi asigurărilor domnului de Nesselrode, dacă mi ar fi fost date numai odată; dar cu greu işi va putea cineva inchipui că aş fi putut să mă inşăl asupra inţelesului protestărilor sale, repetate fără incetare, şi ipoteza inşălărei mele devine cu neputinţă, când se vede că şirul de arătări, făcut trimesului britanic de către cabinetul rusesc este reprodus in intregul seu secretarului de stat al afacerilor streine a Maiestăţei Sale, prin ambasadorul rusesc din Londra. Totuş trebue să mărturisesc Exelenţei Voastre că merit toată ocara ce se cuvine unei increderi depline dată unor asigurări solemne, şi că au fost pe atât nenorocirea cât şi datoria mea de a arăta guvernului Maiestătei Sale crezământul ci'l puneam in asemene asigurări."*) Lucru mai curios este că chiar ambasadorul rusesc din Londra nu ştia adevărata stare a lucrurilor; că el fusese insuşi inşelat de cabinetul seu, pentru a putea mai bine inşala pe Engleji.

Onestitate şi politică nu se impacă totdeauna una cu alta. Totuşi este o măsură

*) Seymour către Clarendon Corepsondance I N. 268.

in toate; prin urmare şi in gradul până unde cerinţele onoarei pot fi despreţuite. Rusia nu cunoaşte nici o măsură in această privire, de indată ce intrevede in zare o aşteptare de căştig.

Resboiul trebuia deci să inceapă, şi impăratul Neculai, pentru a indreptăţi ocuparea principatelor, care urmează curănd după acea (3 Iuli), publică in 26 Iunie un manifest in care religia creştină jocă un rol atăt de mare, in căt ar părea că porneşte de la un patriarh, dacă scopul pentru care fusese dat —indreptăţirea unui resboiu—nu ar fi aratat că este lucrarea unui imparat. El incepe prin a spune că „iubiţilor şi credinbioşilor noştri supuşi le este cunoscut că din timpurile cele mai vechi, glorioşii noştri antecesori au jurat a apăra credinţa ortodoxă,“ şi sfirşeşte zicănd că: „plin de incredere in măna sa cea atot puternică, vom păşi la luptă pentru proteguirea credinţei ortodoxe.“ Mai adauge imparatul că „prin ocuparea principatelor nu este scopul nostru de a incepe resboiul, ci numai căt a ne asigura o garanţie care să ne respundă pentru restatornicirea drepturilor noastre.“*)

Fiind că acuma au sosit momentul cănd să arătăm in toate amănunţimile interesul Rusiei de a se intinde in Răsărit, precum şi

*) Manifestul imparatului de Rusia 26 Iuni. *Iasmund* N. XCII.

acel al celor lalte puteri de a se opune, apoi inainte de a merge mai departe, să aruncăm o ochire asupra acestor lineamente generale a le politicei europene.

III

Chestiunea orientală. Interesele puterilor.

Intrebarea asupra, căreia avem să indreptăm acuma cercetările noastre, este una din cele mai grele ce au avut vre odată de deslegat politica europeană, pentru că de la dinsa atărnă in mare parte soarta viitoare a Europei şi prin urmare acea a lumei intregi. Este intrebarea cunoscută acum de mult timp sub numele de *chestiunea orientală*. Inţelesul ei este următorul:

Impărăţia turcească merge spre peirea ei, cel puţin in Europa, şi este vorba cu ce poate fi ea inlocuită? Rusia, in mersul ei propăşitor spre Constantinopole, pare a fi moştenitorul firesc al coronei Sultanului. Peninsula Balcanică*) cuprinde insă popoare de neamuri deosebite, din care unele (Slavii) doresc implinirea acestui fapt ca cel mai fericit pentru dinsele: celelalte (Grecii, Românii şi Albanezii) se tem de dinsul ca de primejdia cea mai cumplită ce poate veni asupra lor. Acest element de resistenţă contra co-

*) Intindem această denumire geografică, de şi impropriu şi asupra Românilor de dincoace de Dunăre.

tropirei rusești iși găsește un sprijin foarte puternic in apusul Europei, ingrijită și ea de a lasa să cadă peninsula Balcanului in mânile Rușilor: Anglia, Franția și până la un punt și Italia, pentru Marea Neagră și predomnirea in Mediterana; Austria pentru gurele Dunărei.

Intr'un cuvênt chestiunea orientală este *rivalitatea Rusiei, sprijinită de Slavi, contra Europei apusene, susținută de neslavii peninsulei Balcanului, de la stăpânirea acestei peninsule.*

La inceputul istoriei moderne, Turcii, punând mâna pe impărăția bizantină, impedecă de o cam dată pe Ruși a se intinde spre aceste părți, cătră care se simțiau atrași de clima cea dulce și locurile incântătoare, care contrastau intr'un mod atât de pronunțat cu locuințele lor geroase și pustii. Principele Sviatoslaf spune, in 972, ambasadorilor ce venise să negocieze pacea: „nici odată nu vom putea părăsi o țară așa de frumoasă."*) Cu desvoltarea vieței lor politice, Rușii insă nu intărzieră a se convinge că și alte interese, decât acela de a se incălzi la un soare arzêtor, trebuea să dee un mare preț cucerirei Constantinopolei, și ei intreprinseră deci șirul de resboae schițat până aici. Pentru a inte-

*) *M. Anagnosti.* Les idées de les Révolution et les affaires d'orient. Paris, 1841. p. 229.

lege ce soiu de interes impingea pe Ruşi in-tr'acolo, trebue să aruncăm o privire generală asupra pricinilor intinderei impărăţiei ruseşti.

Rusia este impărăţia cea mai mare din lume, şi ea au ajuns astfel prin o necontenită lăţire, căci la inceput era departe de a fi aşa de intinsă. Cresterea ei se făcu in două direcţiuni: spre răsărit in Asia, spre sud şi apus in Europa.

Ţerile asiatice, ce veneau in atingere cu graniţele sale, erau locuite de popoare nomade, ce trăiau numai din prădăciunile periodice a le ţerilor ruseşti. Rusia trebuia să caute a scăpa de ele, şi care era mijlocul pentru a ajunge la acest scop? Ea nu putea ridica un zid ca Chinezii, căci era prea costisitor; nu putea nici păzi ţara prin un cordon militar, fiind graniţele sale prea intinse. Prin urmare singurul mijloc ce i rămăneá era cucerirea ţerilor ce slujiau de lacaş şi de cuib jăfuitorilor ei. Ţara cucerită devenind rusască, parta cea mai liniştită a populaţiei se aşaza; turburătorii se retrăgeau in o parte de loc mai indepartat, de unde incepeau earăşi a prada foasta lor patrie, ce se bucura acuma de o organisare şi o linişte, care i inlesnea inavuţirea. Ruşii deci, spre a apăra noua lor provincie, trebuia să supună ţerile tot mai departe, pănă ce ar fi intălnit o ţară, care să infăţoşeze destule ga-

ranţii de bună vecinatate*) De acea ea se tot intinde şi ajunge acuma la marginile Chinei şi la granişile Indiilor engleze, cătră care ei atrage şi duşmănia lor firească cu stăpânirea engleză.

In spre Europa intinderea Rusiei, tot aşa de neaparată, are cu totul alte mobile. Aice nu locuesc naţiuni barbare şi prădătoare, Populaţia ţerilor limitrofe este din protivă liniştită şi dedată la indeletniciri pacinice, mai ales la agricultură. Trebue insă amintit că pe la inceputul veacului al XVIII-le Rusia era mărginită numai căt in centrul acelei ţeri pe care o ocupă astăzi. Inspre apus Svedia stăpănea Finlanda şi provinciile Baltice: Estonia Livonia. Carelia şi Ingria, care despărţeau Rusia de Marea Baltică. Polonia s'intindea până lăngă Kiev şi la malurile Niprului şi, din spre sud, Tatariii impedecau atingerea Ruşilor cu Marea Neagră şi cu Marea Caspică. Rusia era un corp mare, dar cu mănile şi picioarele legate şi care sămăna paralisat, neputând arata lumei puterea de viaţă lăuntrică ce il insufleţia. Sufletul popoarelor este marea

*) *Mackensie Walace.* La Russie, ouvrage traduit de l'anglais par Henri Bellenger. Paris 1877 II p. 400: „Aprés bien des années d'expérience les Russes arrivèrent à la conviction que le seul moyen efficace de prévenir ces incursions était de conquérir les tribus adonnées à la marande. . . . . Le bruit circule deja qu'il sera bientot nécessaire d'entreprendre la pacification permanente des Turcomans.

şi fie-care din ele e cu atăta mai puternic cu căt poate dispune mai cu inbelşugare de acest element dătător de viaţă. Oceanul este viaţa pămăntului, pe care o resfrănge in vecinica lui mişcare, şi, pentru ca un popor să poată resufla şi să nu fie inăduşit, ei trebue numai decăt o deschidere spre ocean. Pe atunci nu numai că acea deschidere lipsea Rusiei; dar ea era chiar impedecată de a se atinge cu mările cele mai apropiate de dinsa. Ea stăpănea nu e vorbă Marea Albă; dar aceasta nu i era de folos, din pricina gheţurilor sale. Dacă Rusia nu vroia să piară inăduşită, trebuea cu ori ce preţ să'şi deschidă un drum in spre Marea, şi, că Petru I au simţit aceasta, eată vecinicul seu merit şi titlul cel mai măndru al gloriei sale. Am vĕzut mai sus silinţele şi luptele sale pentru a'şi deschide drumul in spre cele trei mări ce se invecinau cu impărăţia sa, şi politica lui fu urmată cu statornicie de toţi urmaşii sei, care, cu căt propăşia statul rusesc, se convingeau tot mai deplin de neajunsul cel omoritor al aşezărei sale geografice.

După ce ajunse Rusia a se aşeza pe coastele mărilor sale, ea se convinse in curĕnd că tot nu dobăndise deplina libertate, căt timp strimtorile ce inchid doue din aceste mări nu ar fi in stăpănirea sa. Marea Neagră şi cea Baltică ajunsese nişte lacuri ruseşti ca şi Marea Caspică; dar de şi erau *ruseşti* tot

nu erau decât nişte *lacuri*; unul din ele inchis fireşte din toate părţile, celelalte deschise numai atunci, când ţerile, stăpâne strimtorilor, trăiau cu dinsa in bună inţelegere. Danemarka insă, proprietara Sundului, fiind o ţară mică, putea mai uşor fi indatorită de Rusia a-i lăsa libera trecere prin strimtorile sale Turcia din protivă, putere mare şi duşmană Rusiei, opunea in tot deauna cea mai deplină ră vroinţă la trecerea corăbiilor ruseşti prin Bosfor şi Dardanele, aşa că Rusia fu nevoită, in fie care tratat, a stipula din nou pentru dinsa dreptul de trecere prin numitele strimtori. Era deci firesc lucru pentru Rusia, care căuta să'şi deschidă drumul in spre Mediterana, ca să se silească a nu mai atârna, in plutirea pe mările Turciei, de la bunul plac al acesteia, şi să se desfacă de un portar. ce adesa nu lăsa pe stăpânul seu să easă din casă.

Eată pricina de căpitenie care impinse pe Ruşi a se apropia necontenit de Constantinopole in speranţa nemărturisită. dar nu mai puţin reală, de a pune odată mâna pe dinsa.*) Aşa dar *nu este chiar oraşul Constan-*

*) Consultă asupra acestui punt important. *Mackensie Wallace* II p 408. *Die orientalische d i. russische Frage* Hamburg 1843. p. 35. *Anagnosti* p. 236 *Arthur von Kelenföldy*. die Verhältnise im Orient und in den Donaufürstenthümern. Leipzig 1863 p. 26. *Der russisch-turkische streit und der Widerstand Europas gegen die russische Politic*. Pest 1854 p. 11. Ceva deosebit in apreţiare este *Ficquelmont* Russlands Politik und die Donaufürstenthümer. Wien 1856 p. 30.

tinopole ținta politicei rusești, ci strimtorile ce acest oraș dominează. De acea cuvĕntul cel vestit a lui Napoleon cel mare: „Constantinopole este stăpănirea lumei,“ nu are pentru cugetarea rece nici un ințeles. De altfel, dacă ar fi adevarat, de mult timp Turcii ar fi trebuit să fie stăpănitorii lumei.

Acest mare interes al Rusiei este sprijinit și de altele, care lucrează in acelaș sens și o atrage tot mai puternic in spre Sud: anume de comunitatea sa de origine cu cele mai multe popoare din peninsula Balcanului, și de identitatea sa de religiune cu toate aceste popoare. Majoritatea lòr este de viță slavă și vede in Ruși niște frați, care fiind mai puternici decăt dinsele, spre ei se indreaptă toate speranțele lor pentru a-i scapa de jugul asupritor barbar și nesuferit al păgănului de Turc. In timpurile mai vechi toate popoarele peninsulei Balcanului, chiar Romănii și Grecii, vedeau in Ruși proteguitorii lor firești și apărătorii lor. Mai tărziu insă, cănd se destăinuiră adevăratele ținte a le Rusiei asupra lor, acele simpatii se răciră și fură inlocuite prin o indepartare tot mai pronunțată, care se prefăcu cu incetul in un simțiment de ură, din ce in ce mai neimpacat, in contra celor ce se dădeau drept apărătorii lor. Slavii din protivă, păstrară și păstrează incă intreagă și neatinsă simpatia pentru frații lor de la Nord, și, de sigur că

ei nu s'ar opune unei contopiri in vasta lor impărăţie.

Posiţia noastră, a Românilor, este cu atâta mai grea, cu cât, interpuşi intre Slavii de nord şi cei de sud, suntem niste duşmani fireşti ai acestora. Suntem o prăpastie de pe malurile căreia doi fraţi işi intind mânile şi vrau să se imbrăţoşeze, şi pe care ei se se vor sili cât mai curênd a o umplea, pentru ca să nu mai fie o pedecă avêntului inimilor lor. Şi această posiţie atât de periculósă este incă sporită prin aşezarea noastră geografică—a noastră a Românilor din România liberă. Pe când Carpaţii inalţă piscurile lor neumblate şi ne despart de rămăşiţa neamului nostru din Transilvania, din spre duşmanii noştri cei mai neimpacaţi, nu ne apără nici un deal nici un colnic, ci acelaş şes se intinde neintrerupt de la Marea ingheţată până in munţii Balcanului. Suntem aşezaţi in sfera firească de intindere a popoarelor slavone, suntem espuşi la pericolul de a fi luaţi inainte de uriaşa minge de omăt ce se rostogoleşte de la marea ingheţată, mergând cu o repegiune tot mai ameţitoare spre ţermurile Mărei Mediterane.

Pe lângă toate aceste pricini care imping pe Rusia inspre Constantinopole, nu trebue uitată incă una, póte chiar cea mai de căpitenie care provine din constituirea fundamentală a poporului seu. Idea subjugărei lumei intregi

care au apărut de atătea ori in oardele barbare a le răsăritului, pare a fi pus stăpănire pe Ruşi ca o idee fixă. Imboldirea firească de a da o resuflare puterei celei apasate şi inlănţuite prin despotism, plecarea de a face aiurea pe stăpănul, pe cănd a casă zaci in rocia cea mai degrădătoare, dorinţa de a se bucura afară de bunuri şi desfătări care sunt cu neputinţă in barbaria şi lipsa din lăuntru, insfărşit despreţul şi zavistia in contra unei culturi neinţelese şi pe care, ne putăndu-o ajunge, tinzi o nimici, eată motivele ce impingeau adinioară toiurile de barbari asupra Europei, şi care astăzi imping pe Ruşi a indeplini pretinsul testament a lui Petru cel Mare—cucerirea acestei părţi a lumei.

Totuşi intre primejdia ce oardele barbare a le lui Attila sau Batu Khan aduceau asupra Europei şi acea pregătită de politica rusască, este o mare deosebire. Acele popoare selbatice lucrau fără un plan conceput de mai inainte; ele năvăleau cu o furie turbată, dară fără scop; veneau şi dispăreau ca o furtună. Rusia au pus barbaria răsăritului in un sistem ; puterea brutală a oardelor sale este prijinită şi intărită prin arta şi ştiinţa imprumutată de la apus. Toată rafinarea unei diplomaţii şugubeţe şi intrigile complicate a le unei potitici ambiţioase ei vin in ajutor. Pe cănd oardele popoarelor barbare lucrau

fără conștiință, acele rusești sunt conduse de o minte ageră, puse in slujba unei imboldiri nesățioase de intindere, de răpiri și de cucerire. Și aceasta tentință firească a poporului rusesc găsește elementele cele mai minunate pentru intărirea și realisarea sa: simpatiile Slavilor din peninsula Balcanilor și interesul cel capital a deschiderei comerțului rusesc pe Marea Mediterană, și, prin ea, pe Ocean.

După ce am aratat interesele și tendințele cotropitoare a le Rusiei, să trecem acuma la espunerea stărei Europei față cu niște asemene năzuinți.

Prin creșterea ei necontenită, Rusia devinea amenințătoare pentru liniștea și desvoltarea celorlalte țeri europene. Ceea ce fusese odinioară Carol V și Napoleon cel Mare pentru Europa, devenise acuma Rusia cu deosebire numai cât, că altă dată primejdia venia din partea unor individualități și că acuma ea pornea de la un popor. Amenințarea ce fusese mai inainte trecătoare se prefăcea acuma in una permanentă. Cu cât mai mult deci trebuia țerile europene să se opună curentului moscovit, când ele vedeau intr'insul, nu avăntul momentan a unui gust de cucerire, ci această tendință insăși sistematisată și imbrăcând forma unui principiu statornic și neinduplecat. Idea echilibrului european nu era deci o zădarnică inchipuire a visătorilor

politici; ea era chiar expresia nevoiei celei mai simţite a Europei, pastrarea neatărnărei ei, a luminei şi a civilizaţiei sale, ce amenința să dispară sub suflarea omoritoare a despotismului. Datoria cea mai inaltă se intrupa intr'insa, acea de a păzi neatinsă comoara de găndiri şi de simţimente moştenită de la generaţiile de mai nainte, şi pentru care partea cea mai nobilă a omenirei jertfise cele mai scumpe bunuri a le traiului seu. Era intr'un cuvěnt apărarea culturei in protiva barbariei, a libertăţei in protiva robiei, a luminei in protiva intunerecului.

Afară insă de acest interes general, mai erau şi altele speciale, care sunt cu atăt mai insemnate, cu căt ele hotăriră puterile apusene la improtivire; căci popoarele ca şi indivizii sunt astfel făcute, incăt să se mişte mult mai uşor pentru un interes mai mic dar nemijlocit, decăt pentru unul mare şi indepărtat. Aceste interese mai speciale sunt acele comerciale.

D'intre toate ţerile Europei, Anglia şi Franţia sunt cele ce fac un comerţ mai intins cu ţerile turceşti. Pe acel timp (1852) comerţul Angliei se suia, import şi export, la vr'o 600,000,000 franci, afară de transitul prin Egipet cătră India, care urca comerţul total al Angliei cu ţerile turceşti aproape la un miliard. Acel al Franţiei, insemnat cu deosebire prin exportul seu, se ridica aproape la

750,000,000 de franci.*) Interesele Franției și a le Angliei erau aceleași, și deci politica lor trebuia să fie aceași. Ambele aveau de aparat niște daraveri bănești de o mare insemnatate și trebuiau deci să se opună cu puteri unite poltiticei rusești, care amenința desfășurarea lor. Primejdia pentru dinsele era următoarea: dacă Rusia punea măna pe strimtorile turcești și poate chiar și pe Egipet, atunci introducănd ea in aceste părți sistemul prohibitiv, nimicea prin o singură lovitură tot comerțul anglo-francez, inlocuindu'l cu al seu.

Pe lăngă acest pericol, care amenința pe Franția căt și pe Anglia mai erau și altele care priviau numai căt interesele engleze. Această țară se mai temea ca Rusia punĕnd stăpănire pe Egipet și pe Turcia asiatică, să nu i impedece comunicarea sa cu India, isvorul cel mai mănos al bogățiai sale, cu atăta mai mult că poporul englez era neliniștit și de propășirea Rusiei in Asia centrală acăreia țintă nu putea fi, după Englezi, decăt surparea puterei lor in Indii.

Italia pe atunci frămăntată de dorința unirei, domnită de mai mute dinastii dușmane una alteia, nu putea urma in privirea orientului o politică susținută, și de acea par-

---

*) *G. Fr. Kolb*, Handbuch der vergleichenden Statistik 1855. Leipzig.

ticiparea ei la resboiul Crimeiei nu avu atâta in vedere restatornicirea unor interese trecute, cât ingrijirea de altele viitoare.

Austria nu putea să invoiască prea marea intindere a Rusiei in orient din altele motive. Pnntru a ajunge la Constantinopole trebuia ca Rusia să pună mâna pe țerile române, prin care ea ar fi devenit un vecin foarte supărător pentru Austria prin uneltirile sale asupra Românilor din Transilvania și a Slavonilor din sudul impărăției sale. Apoi Rusia punênd, prin pacea de Adrianopole (1829), stăpânire pe gurele Dunărei, se folosise de această imprejurare pentru a ingreuia tot mai tare plutirea pe acest fluviu. Ea nu ingrijise pentru curățirea albiei Sulinei, inființase o carantină la gurele fluviului și supunea toate corăbiile ce treceau prin ele la niște orânduiri foarte impovărătoare, incât comerțul ce Austria il făcea prin artera Dunărei amenința să decadă din ce in ce mai tare.*) Ce era insă să se intimple dacă Rusia era să ajungă stăpâna netăgăduită a impărăției turcești? Era să fie nimicit și comerțul cel insemnat al Austriei cu această impărăție care se ridica in 1850 la 70,000,000 de franci. **)

Prusia nu avea un interes așa de nemijlocit

*) *Die orientalische d. i russische Frage* p, 65.

**) *Ioseph Hain*, Handbuch der Statistik der oesterreichischen Kaiserstaates. Wien 1853. II p. 522.

in chestiunea orientală, şi celelalte ţeri germane erau prea mici şi neinsemnate pentru a putea ridica şi ele glasul lor. In genere vorbind, Germania, ruptă in o mulţime de părţi, nu putea juca un rol precumpenitor in această insemnată chestiune. Ea era deprinsă a fi impilată; toate arteriile cele mari a le comerţului ei erau in mânile streinilor: Olandezii le inchidea Rinul; Englezii prin Helgolang, Elba; Danezii, Marea Baltică.*) Cum putea ea impedeca pe Ruşi de a inchide acuma şi Dunărea, când statul cel mai puternic, Prusia, era deprins de sute de ani a nu avea in politică altă vroinţă decât acea a cabinetului de Petersburg. Cu cât Prusia prinde mai târziu la putere cu atâta ea se emancipează de sub epitropia rusască. De când au ajuns a realisa unitatea Germaniei şi se vede in fruntea a unui milion de baionete, ea se vede silită a apara interesele ei, care sunt, in privirea Dunărei, identice cu ale Austriei.**) Devenind tot mai neatârnată in politica ei orientală, in curând va vroi să dicteze şi aice precum s'au deprins a dicta aiurea, şi

*) *Die orientaliche d. i. russiche Frage* p. 65. *Kelenföldy* p. 22.

**) Drouyn de Lhuis către generalul de Castelbajac 15 Iuni 1853. *Iasmund* I No. LXXXIX: „l'Allemagne a une trop grande intelligence de ses interets pour accepter facilement l'éventualité de la possesion du bas Danube, qu'elle considère avec raison comme une de ses voiss comerciales, par un grand Etat qui pourrait lui fermer le débouché.“

un resboiu va trebui numai decăt, mai curĕnd sau mai tărziu, să pună un capăt bunei ințelegeri, ce au predomnit până acuma intre aceste doue state.

Să videm acuma care era starea acelei impărății, ce era aruncată, ca mărul discordiei, intre Rusia și popoarele apusene. Această impărăție mergea spre stingerea ei, și toate silințele, atăt a le sale proprii căt și acele a le puterilor Europei, nu puteau decăt cel mult să intărzie căderea ei, dar nu să o oprească. Reul de căpitenie, ce o săpa fără incetare, era dușmania tot mai fățișă intre poporația creștină și acea musulmană. Turcii nu puteau uita că sunt invingători și că creștinii sunt supușii lor; apoi acești supuși, fiind de o altă religiune decăt acea a lui Mahomed, ei ii priveau ca pe niște ființi de jos, care nu erau vrednice a se bucura de alte drepturi, decăt de acele ce stăpănii lor se indurau să le incuviințeze. Numai impărăția turcească mai făcea in Europa deosebire intre cuceritori și cuceriți; numai in ea se mai aflau doue clase suprapuse a le societăței, ce nu putea a se contopi nici intr'un chip, fiind despărțite prin rasă, religiune, credinți și obiceiuri. Pentru un Musulman, ghiaurul nu insemna nimica; averea lui, onoarea lui, chiar viața lui erau o jucărie in mănile sale, și adese ori regimul cel cu totul arbitrar al poporului domnitor impingea pe supuși la rescoală. De cănd

Ruşii se apropiase de peninsula Balcanului, ginţele de aice işi indreptară către dinşii speranţele lor de scapare, Unele din ele se lepădară apoi de aceste aşteptări, vĕzĕndu-se inşalaţi; cei mai mulţi insă, Slavonii, vedeau tot in Rusia ingerul măntuitor al suferinţelor lor, şi priveau deci ori ce incercare de a susţinea pe Turcia, ca un act de duşmănie in protiva lor. Şi cu toate aceste ţerile apusului trebuiau să sprijine pe Turci şi să caute a susţinea impărăţia lor; căci ele nu găsiau alt mijloc mai potrivit pentru a scapa orientul de o stăpănire exclusivă, decăt acela de a'l mănţinea, căt se va putea mai mult, in starea in care se afla. Intregimea impărăţiei otomane deveni astfel maxima conducătoare in politica statelor apusene, şi ele trebuiau să privească de duşmană, nu numai căt pe Rusia, dar şi pe popoarele acele din peninsula Balcanului, care cereau emanciparea lor de sub jugul turcesc. Din această pricină provenirä toate incurcăturile politicei orientale. Rusia, care proteguia popoarele creştine in protiva asupririlor turceşti, era privită ca apărătoarea intereselor umanitare; apusul, care susţinea pe Turci şi barbariile lor, păreau că-i sprijine numai căt pentru nişte interese egoistice. Rolurile se schimbase cu totul: Rusia, stat despot şi barbar in culme, era apostolul libertăţei şi al omeniei; ţerile apusene, vetrele luminei şi a le cultu-

rei, deveneau uneltele arbitrarului. Nu e vorcă că aceste din urmă stăruiau pe cât puteau pe lângă Turci, ca să mai indrepte coruptia inspăimântătoare a administrației lor și să recunoască și creștinilor o stare mai puțin impilată; dar silințele lor erau zadarnice. Sultanul și dregătorii turci cei inalți, insuflețiți de luminile civilizației și imboldiți fără incetare de agenții puterilor apusene, proclamau necontenit principii mai umanitare; dar aplicarea lor intălnia greutăți și chiar pedici neinlăturabile, intru cât schimbarea sistemului nu se putea aștepta decât de la o schimbare a minței poporului turcesc, și aceasta era peste putință de ajuns, față cu dogmele staționare a le religiei sale.*)

Ca toate faptele istorice și aceste erau neaparate, fatale. In zadar s'ar fi susținut cutare sau cutare mod de resolvire a chestiunei orientale, după cum s'au incercat să o facă mai mulți publiciști al acelui timp. Turcii trebuiau să stăruiască in barbaria lor; Rușii să caute a inainta și popoarele apusene să li să opună. Pentru a hotări intr'un fel niște tendinți atăt de contrazicătoare, trebuia alergat la mijlocul cel de pe urmă ce rămăne popoarelor, când toate celelalte au dat de greș—la resboiu, care și incepu de fapt prin intrarea Rușilor in principate in 3 Iuliu 1853.

*) Că Turcii nu sunt in stare a propăși, vezi: *Anagnosti* p. 245. *Die orintalische d. b. russische Frage p. 83.*

IV

Puterile apusene declară resboiu Rusiei.

Ruşii pretindeau că, de şi au incălcat graniţele impărăţiei otomane, n'au inţeles prin aceasta a porni cu resboiu asupra Porţei; că ei ar fi vrut numai cât prin o astfel de măsură să constringă pe Poartă a se supune dreptelor lor cereri, ear pe de alta ar fi fost provocaţi la o asemene, prin apropiarea ameninţăroare a flotelor anglo-francese de strimtoarea Dardanelelor.*)

Că aceasta era numai cât un meşteşug, se poate vedea foarte lesne; nu era nici cea mai mică asemănare intre aşezarea flotelor apusene in Besica Bai şi acea a oştirilor ruseşti in principate. Aceste flote aveau intr'adevăr dreptul de a staţiona in acel port, ca in ori care altul de pe Marea Mediterană. Prin arătarea lor in acele ape nu se infrângea nici un tratat, nu se incalca nici un teritoriu, nu se lovea in nici un principiu de drept public; neatârnarea impărăţiei otomane nu era ameninţată şi Rusiei nu se da nici un motiv de suparare. Din contra ocuparea principatelor de către Rusia era o incalcare vederată a posesiunilor Sultanului şi a tratatelor care regulau soarta acelor doue provincii; era o

---

*) Circulara contelui de Nesselrode 2 Iulie. *Iasmund* I No. XCV.

isbire in principiile dreptului public şi un act de duşmănie neindoelnic in protiva Sultanului, care ar fi avut dreptul a respunde unei asemene urmări, prin o declarare de resboiu şi chiamarea in ajutorul seu a escadrelor aliate.*)

Dar să cercetăm acuma ocuparea principatelor din puntul de vedere al posiţiei Rusiei faţă cu dinsele. Nici un tratat nu invoia Rusiei o asemene ocupare. Acel de Adrianopole prevedea ca Ruşii să poată intra in principate, numai atunci cănd privilegiile lor ar fi incălcate de Turci, şi pe basa acestui drept trimisese Ruşii in 1848 oştirile lor in principate. Senedul de la Balta-Liman din 1848 adaugea, in vederea revoluţiei din 48, că dacă asemene turburări s'ar ivi din nou in principate in restimpul de şepte ani, ambele puteri să iee măsurile trebuincioase pentru restatornicirea orănduelei. Provinciile române nu fusese nici impilate de Turci, nici nu erau turburate de vre o resmeriţă, care să indreptăţască intrarea in ele a oştirilor ruseşti; şi cu toate aceste erau cuprinse de dinsele.**) Ruşii priveau in tot deauna provinciile române sub doue feţe deosebite, după cum le cerea interesul: cănd ca nişte ţeri cu totul deosebite de impărăţia turcească, pentru care

*) Compară; Clarendon către Seymour 16 Iuli No. XCIX

**) Circulara Ministrului francez 15 Iuli N. XCVIII.

stipulau in tratatele lor drepturi şi privilegii; când ca parte intregitoare a impărăţiei otomane. Nevoile momentului cereau ca ţerile române să fie privite in a doua ipostasă, cea ce Ruşii făceau ocupăndu-le cu armele. Din aceasta insă se poate foarte bine videa curăţenia politicei ruseşti faţă cu principatele dunărene.

Anglia şi Austria, care doreau din toate puterile ca să mănţină căt se va putea mai mult timp pacea intre ambele impărăţii rivale, sfătuesc pe Poartă să nu privească ocuparea principatelor de Ruşi ca un casus belli, ci, inchizănd ochii asupra acestui fapt duşmănesc, să urmeze inainte calea negocierilor.*)

Aceste se reincep prin stăruinţele Austriei, putere din cele mai interesate in chestiunea orientului. Rusia anume, căreia iar fi plăcut mai bine a surpa pe Turci prin o cale piezişă decăt prin un resboiu, propune la Viena un proiect de notă, ceva deosebit de acela pe care principele Mencikoff il lăsase in mănile Turcilor, la plecarea sa din Constantinopole Acest proiect, sprijinit de Franţia şi de Anglia, mai mult de cum se cuvinea, este trimis de indată la Poartă, cu stăruinţele cele mai călduroase pentru primirea lui. Poarta se rosteşte că'l va primi dacă va suferi oare care schimbări. Incepe

*) Circulara austriacă 4 Iuli No. XCVI.

atunci o lucrare a diplomaţiei din cele mai seci şi mai nemulţemitoare, anume schimbarea fraselor şi a cuvintelor, resucirea şi invărtirea lor astfel că se impace ambele cerinţi. Aşa d. e. nota vieneză conţinea următoarea frasă: „dacă in toate timpurile imparaţii Rusiei au arătat ingrijirea lor cea mai harnică pentru mănţinerea scutirilor şi privilegiilor bisericei greceşti ortodoxe in impărăţia otomană, Sultanul nu s'au refuzat nici odată a le consfinţi din nou prin acte solemne.“ Această redacţiune spăria pe miniştrii Turciei; din paralela in care se punea respectarea privilegiilor de către Turci cu ingrijirea pentru mănţinerea lor din partea Ruşilor, se temeau miniştrii Sultanului a nu recunoaşte că cea de adoua fusese causa celei d'intăi, şi pentru a indeparta o asemene tălcuire, ei propuseră indreptarea frasei in modul următor: „dacă in toate timpurile imparaţii Rusiei au arătat ingrijirea lor cea mai harnică pentru cultul şi biserica ortodoxă grecească, Sultanii n'au incetat nici odată de a veghea la mănţinerea scutirilor şi a privilegiilor pe care din bunul lor plac le au incuviinţat.“ Anglia işi dă mare osteneală pentru a dovedi Turciei că schimbările propuse de dinsa sunt de prisos, arătănd că această frasă constată numai cât un fapt istoric, că acest fapt poate fi adevarat sau falş dară că Rusia nu dobăndeşte prin

el nici un drept şi că Turcia nu se leagă la nimic prin recunoaşterea lui. Sultanul chiar dacă ar da oare care drepturi creştinilor in urma stăruinţelor unei puteri creştine, nu se leapădă de nici un drept al seu, nu se leagă la nimic, nu restringe nici de loc suveranitatea sa, şi căte de aceste.

Bieţii Turci ştieau insă prea bine cu cine aveau a face. Vedeau ei acuma ce tălcuire dădeau Rusiei tratatului de Cainargi, stieau ei căte bucăţi de teritoriu le fusese răpite tot prin asemene meşteşuguri să se păziau ca de foc de a se lega in vre un chip către Ruşi, asupra unei imprejurări aşa de delicate. De acea ei stăruiră cu toată puterea pentru primirea schimbărilor propuse de dinşii, cu toate cererile Angliei, Franţiei şi a le Austriei, care le spunea să se lepede de ele.

Pe când insă puterile europene se sileau a convinge pe Turci, că n'ar fi nici un pericol in privirea notei, aşa cum fusese ea intocmită de la inceput, Ruşii care inţelegeau cu totul altfel indatoririle ce Poarta trebuia să le iee faţă cu dinşii, dau şi ei o tălcuire a notei vienesc, şi de astă dată o tălcuire autentică, ce nu mai lasa nimic de dorit. In o depeşă a contelui de Neselrode din 7 Septemvrie, acesta pune in cea mai vie lumină inţelesul pe care Rusia vroia să'l dee notei vieneze, şi care se resumă in indatorirea din partea Turcilor de a da o *făgăduinţă şi o*

garanție pentrn viitor despre mănținerea privilegiilor bisericei grecești. Franția, luănd cunoștință de această depeșă, se rostește ea insăși: „că nu era acesta ințelesul pe care conferența din Viena avuse in gănd a'l da notei in chestiune," și așa toate ostenelile diplomaților și sbuciumarea lor de atăta timp rămaseră zadarnice.*)

Aceștia in iubirea lor pentru frase și tălcuiri subtile, trăgănase afacerea mai multe luni, lăsănd Rusiei timpul de a se pregăti și a se intări, crezĕnd că ceea ce desbina pe Ruși de Turci era o chestiune de cuvinte. Ei uitau că in mijloc erau niște interese mult mai grele, care, in ori ce cuvinte ar fi fost imbracate, tot la sfărșit erau să'și arăte cozile și urechile lor. Atăta este de adevarat că adese ori persoanele oficiale de multă diplomație nu 'și mai aduc aminte de politică, adecă pe interesele ce sunt puse a apăra.

De la căderea notei vieneze, speranțele pentru pace sunt tot mai mult inlăturate, și resboiul devine din ce in ce mai neaparat, cu toate că diplomații nu incetează nici acuma ași da osteneală pentru a'l impedeca, sau cel puțin a'l amăna.

Puterile maritime, Anglia și Franția, vĕzĕnd că toate incercările pentru pace au dat

---

*) Amănunțimile vezi in *Forcade.* Histoire des causes de la guerre d'orient. Paris 1854 Chap. III. La conférence de Vienne.

de greş, şi, aşteptănduse in fie ce moment la un atac din partea Ruşilor contra proteguiţilor lor, dau ordin flotelor lor ca să intre in Dardanele. Ruşii pretind atunci că s'ar fi incalcat tratatul din 1841, care prevedea inchiderea strimtorilor, căt timp Poarta s'ar afla in pace, şi cer Angliei socoteală pentru acest pas. Aceasta le respunde că „de şi nu urmase declarare de resboiu, Poarta incetase de a fi in pace din momentul ce un soldat rus călcase principatele dunărene.“*) Turcii imbarbataţi prin această măsură, in care ei vedeau un sprijin efectiv al puterilor apusului declară Rusiei resboiu, in 4 Octomvrie 1853.

Ruşii, urmănd inainte jocul lor viclean şi cu doue feţe, arată in o circulară a contelui de Nesselrode că, de şi Turcii le au declarat resboiu, ei se vor mărgini a pastra posiţiunea ce au luat'o in principate, rămănĕnd in aparare căt timp nu vor fi siliţi a eşi din cercul in care doriau să 'şi mărginească operaţiunile lor.“**) Ea repetă aceasta declaraţie in alte doue rănduri, spunănd că vor rămănea ,,cu braţele incrucişate, hotăriţi numai a respinge ori ce atac indreptat in contra lor, fie in principate, fie pe graniţile Asiei,“ şi aiurea: ,,trupele noastre vor sta in apărare, aşteptănd atacul Ruşilor şi respin-

*) Clarendon cătră Brunow 1 Oct. *Iasmund* No. CXXVII Comp. Circulara lui Clarendon 7 Noemv. No. CXLIII

**) Din 31 Oct. *Iasmund* No CXXXIX.

găndu'l, dacă s'ar intămpla."*) Puterile maritime, luănd act de asemene făgăduinţi solemne, trimit ordin escadrelor lor de a invoi corăbiilor ruseşti transportarea trupelor şi a muniţiunilor, lor de la un port la altul. Dar Ruşii dăduse acele asigurări numai căt spre a inşela pe apuseni. In resboiu ca si in diplomatia ei procedau priu surprindere şi inşalare. Pe când flotele anglo-franceze, increzăndu-se in Ruşi, nu părăsise incă Constantinopolea, flota rusască intrá fără veste in portul Sinope şi nimiceşte aice o flotă turcească, ce stătea la ancoră, incarcată cu provisiuni ce trebuia să le ducă in un port al coastei asiatice, ucigănd vr'o 4,000 de oameni şi prefăcănd in cenuşă corăbiile turceşti. Cănd ştirea despre acest măcel ajunse in Europa, ea produse o indignare nemai pomenită şi mai că era să provoace de indată declararea de resboiu din partea puterilor apusului. Ruşii, interpelaţi asupra acestui fapt respund: că ei au inţeles a pastra o posiţiune de aşteptare numai in principatele dunărene; „dar suntem noi oare indatoriţi pentru aceasta a face acelaş lucru pe coastele noastre? Să credem noi că in un resboiu, pe care nu l'am dorit, şi care ne-au fost declarat, numai Turcli au dreptul ofensivei şi că noi, cănd suntem siguri că un atac va fi

*) *Forcade.* p. 266.

indreptat in protiva noastră, nu avem dreptul a'l impedeca?"*) Şi cu toate aceste, din depeşele reproduse mai sus, este vederat că Rusia luase asupra'şi indatorirea de a sta in aparare, mărginindu-se a respinge atacurile Turcilor şi aceasta *nu numai pentru principate precum pretindeau acuma, ci şi pentru Asia*, şi deci nu numai pe uscat ci şi pe mare. Apoi că flota turcească nu avea nici un scop duşmănesc in protiva Rusiei, se vede din imprejurarea că ea staţiona in linişte in un port turcesc.

Pentru a impedeca reinoirea unor asemene intămplări, puterile maritime se hotăresc a ocupa Marea Neagră, şi fac cunoscut Rusiei că ori ce corabie rusască va fi intălnită in Marea Neagră va fi de indată invitată a intra intr'un port rusesc, şi că la intămplare de refuz, va fi silită la aceasta cu puterea, indatorindu-se tot odată a impedeca flota turcească de a ataca pe Ruşi.**) O asemene măsură era insă până la un punt mai protivnică Ruşilor decăt Turcilor. Pe cănd Turcii erau impedecaţi numai de a ataca pe Ruşi, fiind de altfel liberi a umbla cu corăbiile lor in Marea Neagră, Ruşii n'aveau voe să easă cu nici o corabie afară din un port; prin

*) Nesselrode c. Brünow 16 Ianuar 1854 *Iasmund* No. CLXXII.

**) Clarendon cătră Seymour 27 Decemvrie 1853. No. CLXII.

urmare erau impedecaţi chiar de a comunica pe apă cu porturile lor. Ei amenință deci atunci puterile apusene cu ruperea relaţiunilor diplomatice, când ar mănţinea măsura luată, şi, aceste, stăruind in hotărirea lor, cabinetul de Petersburg işi rechiamă ambasadorii din Londra şi din Paris. Napoleon se hotăreşte a scrie o scrisoare autografă ţarului Neculai in care intre altele eĭ spune următoarele: „Este un fapt neindoelnic că corăbii ruseşti au venit şi au atacat vase turceşti in apele acestora si in un port unde staţiona pe ancorele lor, şi că leau nimicit, cu toate asigurările cabinetului impărătesc, de a nu ataca el cel intăiu şi cu toată vecinătatea escadrelor noastre. Nu au suferit politica noastră o lovitură la Sinope ci acel fapt au resunat cu durere in inima tuturor persoanelor din Anglia şi din Franţia, care au un simţimĕnt de vrednicie naţională."*)

Relaţiunile intre puterile apusului şi impărăţia rusască inăsprindu-se pe fie ce zi, trebuia numai decăt să căşuneze o ruptură. Anglia şi Franţia cer de la Rusia ca condiţii a măntinerei păcei ca ea să deşerte principatele, cea ce această refuzănd, resboiul este declarat in 27 Mart 1854.

Ce făceau in acest restimp puterile germane?

---

*) Scrisoarea autografă din 29 Ianuar 1854 No CLXXXII.

Rusia, de indată ce vĕzu că trebile merg a resboiu, căutâ să induplece pe Austria şi pe Prusia a păzi neutralitatea. Austria intreabă atunci pe Rusia: „dacă imparatul ar avea de gând a indeplini făgăduinţele sale de a nu trece Dunărea, a părăsi provinciile dunărene indată după resboiu şi a nu scrinti sistemul de state ce există astăzi in impărăţia turcească. Comitele Orloff respunse că imparatul n'ar putea lua asupră-şi nici un soiu de indatorire. „In acest caz replică imparatul austriac nici el n'ar putea să se lege la cele ce i se cereau. El va stărui in principiile pe care le au admis, in unire cu celelalte trei puteri mari şi se va conduce in purtarea sa numai cât după interesul şi vredniciea impărăţiei sale.“*)

Aceste principii fusese statornicite in mai multe conferenţi ţinute in Viena. In unul din protocoalele acesteia din 9 April 1853, redactat după declararea de resboiu a puterilor apusene cele patru puteri subsemnate, Anglia, Franţia, Austria şi Prusia recunosc: „că intregimea impărăţiei otomane este şi remăne condiţia absolută a ori căror trătări, ce ar avea de scop restatornicirea păcei intre puterile in luptă. Guvernele, representate prin subsemnaţii, se indatoresc a căuta impreună nişte garanţii care se asigure exis-

*) Westmoreland către Clarendon 4 Febr. 1854 No. CXCI.

tenţa impărăţiei otomane, ca condiţie a equilibrului european.“*)

Am arătat mai sus motivele care esplică indestul pentru ce Austria uita slujba făcută de Rusia in 48, şi se dădea in partea puterilor apusene in lupta ce era să se incingă. Mai greu este de inţeles cum de Prusia părăsia politica ei tradiţională. acea de a merge tot deauna in apele ruseşti, şi se hotăria a se pune alăturea cu puterile apusene in protiva tendinţelor moscovite.

Trebue amintit, in această privire, că revolutia din 48 dăduse naştere, in Germania, unei partizi unitare, care vedea in Prusia puterea acea ce părea menită de soartă a realiza visul poporului german. In Prusia, această partidă se interesa la rândul ei de nevoile Germaniei, şi dorea să dee poporului german neatărnarea politică şi libertatea de acţiune potrivită insemnătăţei sale. Această tendinţă nu vroia să zică altă ceva in acele momomente, decăt eşirea de sub epitropia seculară a Rusiei. De acea, de şi regele Frederic Wilhelm IV şi incunjurimea sa precum şi partida aristocratică era pentru sprijinirea Rusiei, acest curent trebui să se mistuiască faţă cu un altul, mult mai puternic, acel al partitei naţionale, ce susţinea politica intereselor adevarat germane, care fiind identică

*) No. CCXIX.

cu cea austriacă, nu putea decât fi protivnică Rusiei.*)

Prusia inchee deci in 20 April 1854 un tratat cu Austria, in care se stipulează că: „guvernul impărătesc austriac va indrepta cătră curtea impărătească rusască o poftire, in scopul de a dobândi de la Maiestatea Sa imparatul Rusiei ordinile necesare pentru a opri inaintarea armatei sale pe pămĕntul turcesc, precum şi pentru a dobândi asigurări depline despre curĕnda deşertare a principatelor, şi guvernul prusian va sprijini această poftire din toate puterile sale. In cazul când respunsul curţei impărăteşti ruseşti la aceste pasuri a le cabinetelor de Viena şi Berlin ar fi, in contra aşteptărilor, astfel incât să nu le dee o deplină liniştire, atunci va avea loc aplicarea art. 2 a tratatului incheet tot astăzi, anume: că fie ce atac duşmănesc făcut in protiva teritorului uneia din puterile contractante să fie respins de cealaltă cu toate mijloacele militare, de care va dispune. O pornire ofensivă a ambelor puteri contractante ar fi la locul ei, numai cât la intâmplarea unei incorporări a principatelor, precum şi la un atac sau o trecere a Balcanilor de cătră Ruşi."**) Cu câteva zile mai inainte

*) Asupra acestei schimbări in politica Prusiei vezi: La Prusse, la cour et la cabinet de Berlin dans la question d'orient. *Revue des deux Mondes* 1855.

**) Act adiţional la tratatul de alianţă ofensiv şi defensiv incheet intre Austria şi Prusia in 20 April 1854. *Iasmund* No. CCXXII.

se incheese intre Anglia şi Franţia tratatul de alianţă, prin care ambele puteri dau o consfinţire juridică comunităţei de interese ce le unise până acuma (10 April 1854).

Rusia era deci să se măsoare cu puterile apusului. Ea indrăsnea să incerce o asemene luptă, pentru că era indestul de sigură a casă la dinsa, ştiind bine că de şi Austria şi Prusia incheesă o legătură până la un punt protivnică ei, duşmănia acestora nu era să meargă aşa de departe, incăt să iee parte lucrătoare la resboiul ce se incinsese. De Prusia era sigură prin simpatiile regelui ei, care de şi iscălise, mai mult silit, tratatul cu Austria, se rostise foarte hotărit că nu va lua parte la un resboiu contra Rusiei.*) Politica austriacă apoi era cunoscută Rusiei de mult timp. Ştiea aceasta că poate s'o impace in momentul critic, prin o bucată de pămĕnt aruncată la timp in gura ei. Austria nu putea invoi un atac al puterilor apusene prin Valahia şi Moldova şi din alte motive. Apropiindu-se armatele aliaţilor prea tare de

*) „Lorsqu 'il fut question de poser le, cas de guerre. Fréderic Guillaume prit l'alarme et fit toutes sortes de difficultés. Le général Hess proposait d'indiquer dans le traité, comme justifiant l'entrée en campagne de l'Autriche tout mouvement de l'armée russe au-delà de la muraille de Trajan. *Le roi s'emporta et s'écria avec colère qu'il ne voulait pas faire la guerre à la Russie, qu'il ne le voulait à aucun prix.*" La Prusse, la cour et le cabinet de Berlin dans la question d'orient. Extrait de la *Revue des deux Mondes* 1855 p. 61.

Polonia, o rescoală a acesteia era cu putinţă, rescoală ce era tot atăt de primejdioasă pentru Rusia ca şi pentru Austria şi Prusia. Apoi Românii şi Ungurii puteau să se trezască, şi prin urmare un atac in contra Rusiei prin valea Dunărei, nu putea de loc să se impace cu interesul austriac.*) Rusia prin urmare, de şi refuzată in propunerile ei formale, putea crede in neutralitatea puterilor germane. Ea nu se temea deci a fi atacată pe uscat, ci numai căt pe mare şi anume pe Marea Neagră, căci in marea Baltică o apăra Cronstadul. S'inţelege de la sine că o expediţie maritimă trebuia, chiar prin firea ei, să fie mărginită in numerul oştirilor, şi de acea Rusia nu se aştepta la un atac mai adănc al posesiunilor sale. Ea se răzăma apoi pe puterea de aparare a nemăsuratei sale intinderi şi'şi amintea cu măndrie, in această privire, sdrobirea armatei lui Napoleon cel Mare, in 1812. In sfirşit mersul lucrurilor adusese pe Ruşi numai decăt a declara resboiul; altfel trebuiau să se hotărască a perde cu totul trecerea ce o aveau

*) *I. C. Bratianu*. Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient. Paris 1855. p. 22. *Bolintineanu*. L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques Paris 1856 p. 25. *De la conduite de la guerre d'Orient*. Expedition de Crimée, par un officier général. Berlin 1855 p. 19; „ce que l'Autriche voulait éviter à tout prix, c' était l'apparition d'un drapeau français sur les frontières hongroises; c'était l'agitation qui en pouvait resulter dans une province toute prête à se soulever."

la popoarele peninsulei Balcanului şi inriurirea lor in răsărit, pentru care făcuse jertfe atăt de urieşe. Rusia era deci de astă dată impinsă şi prin o chestiune de vrednicie naţională a pune in cumpănă soarta poporului seu, ea care pănă atunci nu ştiuse să lupte decăt sub imboldirea interesului.

V

Tratatul de Paris.

Pentru a'şi ajunge scopul, Austria trebuia, in puterea tratatului de sprijinire mutuală incheet cu Prusia, să ocupe principatele, apărănd astfel interesul de căpitenie al Germaniei, Dunărea de jos, şi tot odată asigurăndu'şi, pentru toate intămplările, posesiunea ţerilor române.

Am vĕzut mai sus că in toate timpurile politica Austriei avuse de ţintă a pune măna pe principate, şi semnele cele mai clare a le acestei tendinţi, se dăduse pe faţă in tratatul de la Passarovitz (cedarea Olteniei), şi in răpirea Bucovinei. Dacă insă scopul ascuns al Austriei era inglobarea ţerilor române, ea vroia să ajungă la dinsul, nu prin o mĕsură violentă, ci pe căt se poate pe o cale pacĭnică. Ea se ţinea cu statornicie de principiul ce dăduse naştere in veacul XV glumei cunoscute: „bella gerant alii, tu felix Austria nube.“ Aceaşi sistemă pe care Austria o in-

trebuinţâ la răpirea Bucovinei, o aplica şi acuma, *mutatis mutandis*, la intregile ţeri române. Nu se ştia care va fi soarta resboiului. Dacă el era să fie in folosul aliaţilor, Austria privighia in tot timpul interesele sale la Dunărea de jos, şi impedeca desvoltarea unor năzuinţi ce puteau deveni primejdioase planurilor sale. Dacă Rusia eşia invingătoare şi impărăţia otomană era să fie desfăcută, Austria punea măna pe partea cea mai bună din moştenirea acesteia. Rolul Austriei era deci cel mai mulţămitor din lume; ea nici scotea sabia din teacă şi, cu toate aceste, foloasele ce era să le tragă din incurcăturile răsăritului erau să covărşască cu mult pe acele a le popoarelor ce 'şi vărsau singele pentru interesul european.

Pentru a putea realiza in toată linişteа planurile sale asupra ţerilor române, Austria asigură pe Turci că vroeşte să-i ajute in lupta lor in protiva Rusiei, şi anume, silind pe aceasta a deşerta principatele pe care dinsa era să le ocupe până la sfărşirea resboiului, pentru a le feri de noue incălcări, indatorindu-se formal a le inapoi atunci Porţei otomane. Acest tratat este incheiet in 14 Iuniu 1854. *) Odată cu incheerea lui videm o măsură cu totul nouă luată de aliaţi in conducerea resboiului, anume stremutarea ope-

*) *Iasmund* No. CCXXXVI.

rațiunilor din valea Dunărei in Crimea. Dacă aceste doue fapte stau intr'o legătură oare care, sau dacă numai cât intămplarea le au făcut să cadă impreună, eată o intrebare care, cu toate numeroasele scrieri asupra resboiului orientului, incă nu este deslegată. Unele din ele pretind că aliații ar fi fost nevoiți să stremute teatrul resboiului, pentru că Austria ocupând principatele, ar fi impedecat inaintarea armatelor aliate către Rusia prin țerile române. Alții susțin că greutățile intimpinate de aliați și mai ales mortalitatea inspăimăntătoare, care nimici in puține zile mai multe regimente, in cămpiile mlăștinoase a le Dobrogei, ar fi motivat această schimbare a liniei de atac. E de crezut că părerea intăi e mai apropiată de adevăr, intru cât am vĕzut că Austria se temea de innaintarea trupelor aliate prin valea Dunărei, și pe lăngă celelalte scopuri urmărite de dinsa, prin ocuparea principatelor, ea vroia să silească armatele apusene a se indeparta de granițile sale.*)

Planul acestei noue expediții fusese urzit la Paris, se zice că sub inspirația directă a lui Napoleon III. El fu foarte bine primit de

---

*) Consultă asupra acestei intrebări: De la conduite de la guerre d'Orient par officier général. Berlin 1855 p. 18 *Fr. von Hagen* Geschichte der orientalischen Frage Frankfurt. a. M. 1877 p. 69. *I. C. Bratiano.* Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient. p. 22.

Engleji, care aşteptau de la dinsul ruinarea flotei ruseşti in Marea Neagră. El fu insă cea mai mare greşală a resboiului. Atacul cel mai serios al aliaţilor prin valea Dunărei—pe unde puteau fi sprijiniţi de o populaţie plină de simpatii, Românii care ar fi pus la indămăna lor, pe lăngă bogăţiile fireşti a le ţerilor lor, şi un ajutor armat de cel puţin 80,000 de oameni, pe unde aliaţii apropiindu-se apoi de hotarele Poloniei, puteau să neliniştească pe Ruşi prin frica unei revoluţiuni, pe unde in sfărşit erau sprijiniite armatele lor de un şir de cetăti, cea mai puternică basă de operaţiune—acel atac, zicem. este inlocuit prin unul in protiva Crimei, apărată prin aşezarea ei firească precum şi prin o cetate din cele mai tari, unde nu se putea ajunge decăt pe marea şi unde toate ajutorurile şi indămănările ce le infăţoşa valea Dunărei erau inlocuite cu greutăţi şi primejdii."*)

Armatele aliate părăsesc Varna pe la Septemvrie şi la 13 a aceleiaşi luni zăresc pentru intăia oară albele stănci a le Crimeei. In ziua de 14 ele se coboară din corăbii in numer de 62,000 de oameni, din care 28,000 de Franceji, 26,000 de Englezi şi 8,000 de Turci. „Năvăleau in Rusia precum năvălise căndva Normanii in Sicilia, Pizarro in Peruviu

---

*) De la conduite de la guerre d'orient p. 28. *I. C. Bratiano.* Mémoire sur l'empire d'Autriche p. 23.

şi Fernand Cortez in Mexico. Armata era sub impresia unei nelinişti de care nu'şi pute da samă. Fie care soldat era hotărit să'şi facă datoria şi să'şi văndă scump viaţa sa. Dar este sigur că dacă generalii ruşi ar fi avut mai multă prevedere, armatele aliate n'ar fi petrecut nici o noapte in Crimea şi ar fi fost aruncate in marea fără răgaz şi fără milă."*) Ruşii insă, care nu se aşteptau la o expediţie in protiva Crimeei, tocmai asupra ernei, se vede că nu adunase multe oştiri in peninsulă, şi de acea nici nu indrăzniră a se opune coborirei aliaţilor pe pămĕntul rusesc. In 20 Septemvrie aceştia intălnesc o armată rusască la Alma o impräştie şi se apropie apoi de Sevastopol, in protiva căruia se hotăresc la un atac. Fiind insă că prin partea sudică se puteau apropia şi cu corăbiile lor, aliaţii se hotăresc să treacă spre acea parte, peste riul Cernaia. Prin aceasta insă se lăsa Ruşilor sloboda comunicare cu lăuntrul ţerei pe la Nord şi ei se folosiră in curĕnd de această greşală a aliaţilor, pentru a intări armata lor de aparare. După 16 zile de pregătire (1—16 Oct.) se incepe bombardarea, atăt de pe uscat căt şi de pe mare. Fiind insă că tunurile aliaţilor se aflau la o indepartare prea mare de cetate, ele produseră mai mult vuet decăt treabă. şi deci ei fură nevoiţi a procede la un ase-

*) De la conduite de la guerre de Crimée. p. 31.

diu in regulă, prin deschiderea de paralele. Intre aceste Ruşii incearcă in doue rânduri de a despresura cetatea, odată pe drumul de la Balaclava (28 Oct.) şi adoua oară cu mult mai mari puteri, pe podul de la Inkermann (5 Noemvrie), punĕnd armatele anglo-franceze in o mare primejdie, din care fură scapate numai prin bravura şi eroismul soldaţilor lor. Iarna insă căzu puţin timp după acea, şi ea fu in acest an (1854—55) de o asprime deosebită, pare că zeul gerurilor ar fi vrut şi de astă dată să apere ţara sa de atacurile streinilor. Duşmăniile incetară fără voe, şi, atât aliaţii cât şi Ruşii, intrebuinţară timpul pentru a se intări in posiţiile lor, şi mai ales generalul rus Todleben ştiu să se folosască minunat de răgazul acesta, inălţând in jurul Sevastopolului mai multe intărituri, tot atâtea pedici noue propăsirei apusenilor.

Această earnă mai vĕzu si moartea imparatului Neculai, intâmplată in 2 Mart 1855. „El muri cu inima sdrobită ; anul cel din urmă ei adusese prea multe desamăgiri. Cât de reu se potriveau cu amintirile resboiului turcesc, cu care el incepuse gloriasa sa domnie, experienţele acestui de faţă, care trebuia după aşteptările sale să pună cununa tuturor isbânzilor ! Europa unită in protiva sa, sistemul seu de ocărmuire, atât de urât lumei intregi, incât chiar protivnicul seu, Turcul, putuse deveni popular, şi insfârşit armata, copilul

iubit al acelui sistem, pentru care el făcuse atătea jertfe şi care trebuia să şi fie cea intăi din lume, bătută pe insuşi pămĕntul seu, ba chiar insemnată cu pecetea inferiorităţei.“*) Mai mult decăt o ascunsă şi neingrijită boală trupească, săpase aceste dureri morale măduva vieţei sale şi'l aruncase in mormĕnt. Totuş fiul seu Alexandru II declără la suirea sa pe tron, că va urma politica tatălui seu, incăt numai căt monarchul, nu şi sistemul se schimbase in Rusia, cu moartea imparatului Neculai.

Cu sosirea primăverei reincep duşmăniile. Generalul Canrobert, comandantul şef al expediţiunei, este inlocuit prin generalul Pelissier, care pune indată o mai mare activitate in lucrările impresurărei, şi mai ales se arată mult mai puţin cruţător de vieţele soldaţilor. El ordonă un asalt al redutelor marele Redan şi turnul Malacoff, care nu izbăndeşte şi custă pe aliaţi o mulţime de morţi. După o nouă bătălie cu Ruşii la Cernaia, se dă un al doilea asalt al numitelor redute, in care Francezii ajung, de şi cu perderi insemnate, să pună măna pe Malacoff, cheea Sevastopolului, pe care Ruşii il părăsesc curĕnd după acea.

In tot timpul resboiului, incercările de a restatornici pacea, nu incetase un singur mo-

*) *Rosen.* Geschichte der Türkei II p. 217.

ment, mai ales prin stăruințele puterilor germane. Anglia și Franția cereau ca condiție a impăcărei următoarele indatoriri din partea Rusiei, cunoscute sub numele oficial de *cele patru puncte*. 1) Incetarea protectoratului rusesc asupra Moldovei, Valahiei și Serbiei și punerea acestor țeri sub garanția colectivă a puterilor europene. 2) Liberarea plutirei pe Dunăre. 3) Revisuirea tratatului din 1841 in sensul unei mărginiri a puterei rusești in Marea Neagră. 4) Renunțarea Rusiei la protectoratul asupra creștinilor din peninsula Balcanului.*) Cât timp Savastopolul fu in mânile Rușilor, ei nu vroiră nici să audă de asemene pretenții. „Sub numele de interesul echilibrului european, ni se pretinde nimicirea tuturor tratatelor noastre de mai inainte, destrugerea flotelor noastre și mărginirea puterei noastre in Marea Neagră."**) De indată insă ce vestita cetate căzu in mânele aliaților. Rusia incepu a da inapoi și a se arata mai plecată a asculta propunerile invingătorilor.

Mai multe imprejurări lucrară impreună pentru a induplеca pe Ruși. Mai intâi perderile lor erau inspăimântătoare, cășunate nu atâta prin focul dușmanului, cât prin reua

---

*) Drouyn de Lhuys către baronul de Bourqueney 23 Iuli 1854 *Iasmund* CCXLIII.

**) Contele Nesselrode c. principele Gortschakoff. 26 Aug. 1854 No. CCLI.

ingrijire, drumurile cele nesfârşite, bolile epidemice şi muncile fără cruţare la care erau expuşi soldaţii ruşi. Doctorul Chenu socoteşte la 630,000 numerul Ruşilor periţi din pricina resboiului*); de şi această cifră poate părea cam exagerată, totuşi de sigur că nu este tare indepartată de adevăr.**) Cheltuelile făcute de Ruşi erau earăşi cu totul afară de proporţiune cu mijloacele lor; resboiul i custase aproape la patru miliarde de franci.***) Apoi in 2 Decemvrie 1854 Austria, vĕzĕnd că prin prelungirea resboiului se periclita interesele ei, incheese cu puterile maritime un tratat, prin care se obligă a nu impedeca pătrunderea lor prin ţerile române către Rusia; in cazul când ar isbucni duşmăniile intre Rusia şi Austria, ele se indatoresc ai trimite ajutoare: nici o putere nu poate inchee sau pace, sau vre un armistiţiu fără invoirea celorlalte, şi dacă până la sfârşitul anului pacea nu ar fi asigurată, atunci puterile contractante s'ar inţelege asupra mijloa-

*) *Paul Leroy-Beaulieu.* Recherches économiques sur les guerres contemporaines, Paris 1869 p. 107.

**) Armata rusască se vede că suferise atât de cumplit incât, pentru intărirea ei, imparatul Neculai ordonă stringerea miliţiilor. Pentru o impărăţie aşa de mare ca a Rusiei, aceasta este fără indoială ceva insemnător, *Iasmund*, CCIV. (13 Februar 1853).

***) *Paul Leroy-Beaulieu* p. 119. *Fr. von Hagen.* Geschichte der orientalischen Frage p. 89 socoteşte la 300,000 numerul Ruşilor picaţi şi aproape 2 miliarde franci banii cheltuiţi de dinşii cu resboiul Crimeei.

celor de a ajunge la acest scop.*) Austria prin urmare se lăsa tot mai mult in șivoiul puterilor apusene, care amenința pe fie ce zi s'o arunce chiar in dușmănii de fapt in protiva Rusiei. Prusia, de și nu'și putea calca cu totul pe inimă, mai ales prin opunerea regelui la polica anti-rusască totuși, prin purtarea ei de până acuma, insuflase Rusiei temerea că ar putea fi mai curênd in contra ei decât pentru dinsa. Insfârșit Sardinia oferise și ea un ajutor de 15,000 de oameni și această impărtășire a ei la resboiu, putea deveni o imboldirea pentru Svedia, care avea și dinsa vechi socoteli cu Rusia Pe de o parte deci neputința de a resista mai mult, pe de alta pericolul de a se expune la coaliția intregei Europe in contra sa, hotăresc pe Rusia să plece capul, și, inchinănduse vrointei europene, să primească condițiile ei.

Dar și statele ce luaseră parte la acest resboiu, erau mai cu totul istovite de puteri: Franția perduse 95,000 de oameni și la 1,660,000,000 de franci, Anglia 22,000 de oameni și 1,885,000,000 de franci, Turcia 35,000 de oameni și 705,000,000 de franci, afară de ruina comerțului și a industriei, urmare neaparată a unui resboiu pentru națiuni civilisate.**)

---

*) *Iasmund* No. CCLXXVIII.
**) *Pavl-Leroy-Beaulieu.* Chapitre II Guerre de Crimée. p. 101 et suiv.

Obosite de resboiu, toate puterile ce luase parte la el, doreau reaşezerea păcei şi o doreau din toată inima. De acea ea nici nu intărzie a se restatornici.

Dintre cele patru punte, unul, cel de al treilea, mărginirea puterei ruseşti in Marea Neagră, lovea mai greu in interesele moscovite, şi conferenţele din Viena ce incepuse earăşi şedinţile lor după căderea Sevastopului, impedecate de această opunere a Rusiei, inchid earăşi lucrările lor. Austria trimete atunci, la 16 Decemvrie 1855, un ultimatum la Petersburg, in care lămureşte inţelesul ce vroiesc să'l dee puterile celor patru punte, şi care este următorul:

1) Inlăturarea deplină a protectoratului rusesc şi prin urmare a ori cărui drept de protecţie şi de amestec al Rusiei in trebile principatelor. Aceste ţeri să urmeze insă a se bucura de privilegiile lor, sub suzeranitatea Porţei. Ţerile să pună la calc organisarea şi apărarea lor, in inţelegere cu puterea suzerană, şi să poată chiar lua măsuri extraordinare pentru respingerea unui atac strein. Rusia se invoeşte la o indreptare a granitilor sale către Turcia şi anume pornind de la Hotin până la Lacul Salzyk, şi bucata aceasta de pămĕnt să fie incorporată principatelor, sub suzeranitatea Porţei.

2) Libertatea Dunărei şi a gurelor ei, va fi aparată prin măsuri efective luate de Eu-

ropa, la care puterile contractante să fie de o potrivă representate, fără a se atinge prin aceasta interesele puterilor mărginașe a le fluviului.

3) Marea Neagră este neutralisată; ea va fi deschisă corăbiilor de comerț a tuturor națiunilor și rămâne inchisă pentru vasele de resboiu. Arsenale pentru marină militară nu mai pot fi deci inființate pe coastele sale 'și cele in ființă trebuesc inlăturate. Ambele state mărginașe se indatoresc a intreține pe apele ei numai câtimea de corăbii necesare pentru slujba coastelor, de o mărime anumită. Aceste vor fi hotărite in un tratat incheet intre acele puteri, care va fi ratificat de puterile semnatare a tratatului general.

4) În privirea emancipărei creștinilor din Turcia, se vor stabili drepturile raialelor Porței, fără a se atinge prin aceasta neatărnarea și onoarea coronei Sultanului. Rusia va lua parte la conferențele care au de scop asigurarea drepturilor creștinilor din impărăția mahometană.

5) Puterile resboitoare iși păstrează dreptul de a propune și alte condiții, afară de cele patru punte, in interesul european.

Rusia, vĕzĕndu-se acuma de a dreptul amenințată de Austria, și sfătuită de Prusia in modul cel mai hotăritor de a nu se mai opune vroinței apusului, declară, in Ianuarie 1856, că primește fără nici o condiție pre-

liminările de pace, puse prin ultimatul din 16 Decemvrie, şi astfel se intruneşte la Paris Congresul acel european, care trebuia să aşeze earăşi pe temeliile ei Europa sdruncinată.

Tratatul de pace, subscris in ziua de 30 Martie 1856, cuprinde următoarele orănduiri:

Turcia este primită in dreptul public european; puterile contractante se leagă a respecta intregimea şi neatărnarea imperiului otoman, şi privesc ori ce act care ar putea jigni aceastā orănduire, ca o chestiune de interes general (art. 7). Sultanul, din libera sa vroinţă, au impărtăşit puterilor un firman prin care imbunătăţeşte soarta creştinilor din impărăţia mahometană. Această impărtăşire nu dă dreptul, nici uneia din puterile semnatare, a se amesteca, fie colectiv in parte, in raporturile Maiestăţei sale Sultanului cu supuşii sei, *nici in administraiţa lăuntrică a impărăţii sale* (art. 9). Marea Neagră este neutralisată; deschisă corăbiilor de comerţ a tuturor ţerilor, ea rămăne inchisă pentru marina de resboiu (art. 11). Se desfiinţază toate aşezămintele militare maritime atăt a le Rusiei căt şi a le Turciei de pe coastele acestei mări (art. 13). Plutirea pe Dunărea nu va putea fi supusă nici unei pedeci sau dări, afară de acele prevĕzute in tratat. Se aşază o comisiune, alcătuită din delegaţii tuturor puterilor semnatare care va privighea

a se executa lucrările necesare pentru ușurarea plutirei pe fluviu, și o a doua comisiune a unor delegați a puterilor mărginașe, pentru lucrarea regulamentelor de navigare și de poliție (art. 15, 16, 17). Impăratul Rusiei consimte la o indreptare a granițelor in Basarabia, hotărinduse in principiu și linia de demarcație. Teritoriul cedat va fi alipit către Moldova, sub suzeranitatea inaltei Porți. (art. 20, 21). „Principatele Moldovei „și Valahiei vor urma inainte a se bucura, „sub suzeranitatea Porței și sub garanția pu„terilor contractante, de privilegiile și scuti„rile (immunités) in a căror stăpânire se „află. Nici o protecție exclusivă nu va fi „pusă in lucrare de nici una din puterile ga„rante. Nimine nu va avea dreptul de a se „amesteca in trebile lor lăuntrice. (art. 22) „Sublima Poartă se leagă a pastra ziselor „principate o administrație neatărnată și na„țională, precum și deplina libertate de cult, „legiuire, comerț și navigație Legile și sta„tutele, ce sunt astăzi in putere, vor fi revi„zuite. Pentru a intemeia o ințelegere depli„nă asupra acestei revizuiri, o comisiune spe„cială, asupra alcătuirei căreia puterile con„tractante se vor ințelege, se va intruni fără „intărziere la București, cu un comisar al „Sublimei Porți. Această comisiune va avea „de insărcinare de a cerceta starea de față „a principatelor și de a propune basele vi-

„itoarei lor organizări. (art. 23) Maiestatea „Sa Sultanul făgădueşte a convoca de in„dată, in fie care din acele doue provincii, „un divan ad-hoc, compus astfel ca se con„stitue representarea cea mai exactă a inte„reselor tuturor claselor societăței. Aceste „divanuri vor fi chemate a exprima dorinţa „populaţiunilor asupra organizărei definite a „principatelor. O instrucţiune a congresului „va regula raporturile comisiunei cu aceste „divanuri. (art. 24) Luănd in bagare de samă „opinia emisă de aceste divanuri, comisiunea „va transmite fără intărziere resultatul lu„crărilor sale la scaunul actual al conferen„ţelor. Inţelegerea finală cu puterea suzerană „va fi consimţită prin o convenţie, incheată „la Paris intre inaltele puteri contractante, „şi un hatti-scherif, conform cu stipulaţiile „convenţiei, va aşaza intr'un chip desăvărşit „organisarea acestor provincii, puse de acum „inainte sub garanţia colectivă a tuturor pu„terilor semnatare. (art. 25) Este inţeles că „va fi in principate o putere armată naţio„nală, organizată in scopul de a mănţinea „siguranţa lăuntrului şi de a asigura pe „acea a graniţelor. Nici o pedică nu va „putea fi adusă măsurilor extraordinare de „apararo pe care impreună cu Sublima „Poartă, ele ar fi chemate a face, spre a res„pinge ori ce atac strein. (art. 26) Dacă li„niştea lăuntrică a principatelor s'ar găsi

„ameninţată sau compromisă, Sublima Poartă „se va inţelege cu celelalte puteri asupra „măsurilor de luat pentru a mănţine sau res- „tabili legiuita orănduire. O intervenire ar- „mată nu va putea avea loc, decăt după o „inţelegere de mai inainte cu aceste puteri.“ (art. 27)

Dispoziţiuni asupra Serbiei analoage celor asupra principatelor române. (art. 28 29) *)

VI

Românii cer unirea principatelor.

Articulile tratatului de pace reproduse mai sus scoteau ţerile române de sub indoita impilare a Ruşiior şi a Turcilor, le recunoştea de şi mărginit, dreptul da a se ocărmui şi a trăi neatărnat de puterile acele ce apăsase până acuma ca un munte asupra peptului lor. Dacă insă amestecul Rusiei in trebile lor putuse fi respins ca unul ce avea de temelie numai incălcarea, nu era tot aşa cu acel al Turciei, acărui rădăcini istorice ii dădea o indreptăţire, ce putea fi uşor tălcuită spre nefolosul lor.

Cu toate aceste videm că tratatul ţine socoteală de posiţia deosebită a principatelor

*) Textul tratatului publicat de nenumărate ori, intre altele in : Le Traité de Paris du 30 Mars étudié dans sas causes et ses effets par *le corespondant diplomatique du Constitutionnel*. Paris 1856 p. 411 şi urm.

dunărene şi le priveşte ca pe nişte ţeri neatărnate de impărăţia Otomanilor, de şi in legătură cu dinsa. Această părere işi făcuse calea in mintea diplomaţilor incă d'inainte de resboiu; căci am vězut mai sus că puterile europene sfătuesc pe Turcia să nu privească incalcarea principatelor din partea Ruşilor ca un casus belli, cea ce ar fi fost peste putinţă când aceste ţeri ar fi fost privite ca făcěnd parte intregitoare din impărăţia otomană.*) Tratatul de Paris intăreşte părerile diplomaţilor: anume după ce in art. 9 se prevede că puterile europene să nu se amestece nici intr'un chip in administraţia lăuntrică a impărăţiei otomane, prin art. 26, privitor la principate, se dispune ca organisarea lor să fie intocmită de către puterile contractante, disposiţie pe deplin protivnică inţelesului art. 9.**) Dar insuşi Poarta recunoaşte această stare de lucruri, căci altfel pentru ce ar fi stăruit ca aşa de mult ca delta Dunărei, care la inceput era să fie alipită către Moldova, să se incorporeze impărăţiei sale, dacă principatele romăne n'ar fi fost decăt nişte provincii turceşti?***) In sfărşit cum s'ar

---

*) L'empereur Napoleon III et les principautés roumaines Paris 1858 p. 11.

**) *I. C. Bratiano* Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris. Paris 1857 p. 25.

***) L'empeur Napoleon III et les principautés roumaines. p. 12. *I. C. Bratiano*. Mémoire sur les situation de la Moldo-Valachie p. 22.

impăca idea unei depline suveranităţi a Turciei asupra principatelor cu condiţia cuprinsă in art. 24, privitoare la convocarea unor divanuri *ad-hoc*, care să arăte dorinţa principatelor asupra viitoarei lor organizări politice?

Pentru a nu se tragana incheerea păcei, se prevede ca această organisare să se facă prin un act deosebit; insă această intărziere a aşezărei lor desăvărşite, aduce o insemnată restringerea principiilor puse prin tratat, spre marea daună a ţerilor române.

Franţia intr'adevăr, care sprijinea mai ales ţerile române, perdu in curĕnd din inriurirea precumpenitoare pe care i o dădea amintirea izbănzilor sale; pe de altă parte schimbarea intereselor politice aduse in curĕnd pe proteguitoarea noastră a da inapoi asupra mai multor punte insemnate, inaintea puterilor ce ne erau duşmane, şi astfel se născu acea constituţiune hermafrodită conţinută in convenţiunea de Paris; lucrare a momentului, ea era menită a peri la cea d'intăi ciocnire cu interesele vitale a le poporului asupra căruia era să fie aplicată.

Cele d'intăi conferinţi, după sfirşirea resboiului, se făcuse la Constantinopole, intre delegaţii celor patru puteri ce erau mai deadreptul interesate in pricină: Turcia, Franţia, Anglia şi Austria, in scopul de a hotări mai de aproape condiţiile păcei. Prin proto-

colul incheet in 11 Februariu 1856, in acel oraş, se declară că ambele ţeri române fac parte intregitoare din impărăţia otomană; domnii să fie numiţi de a dreptul de Poartă; principatele să fie representate in relaţiile lor cu ţerile streine de către agenţii Sultanului; tratatele incheete de Turcia cu ţerile streine să urmeze ca şi până acuma a fi aplicabile şi in principate; streinii să aibă dreptul de a avea imobile in ţerile române şi in sfirşit articulele XXIX şi XXX cuprind următoarele disposiţiuni: Art. XXIX: „Legislaţia constituitivă a principatelor trebuind a fi uniformă, o comisie pe jumatate moldovană şi pe jumatate munteană, *aleasă de caimacami in unire cu comisarul imperial*, va veni de indată *la Constantinopole*, pentru a aşeza in locul regulamentului organic, nu numai nouele combinări necesitate prin articulele precedente, ci şi toate acele a căror folosinţă esperienţa ar fi dovedit'o, şi mai cu samă acele ce privesc la organizarea puterei legislative.“ Art. XXX: „Lucrarea comisiei va fi supusă Inaltei Porţi şi impărtăşită de ea inaltelor părţi contractante. Ea va fi investită cu aprobarea Sultanului şi publicată, *in numele seu*, la Bucureşti şi la Iaşi, in timp de trei luni de zile.*)

---

*) Presa franceză şi principatele române de *T. Codrescu* Iaşi 1856 p. 126 şi urm. *Elias Regnault* in Mystères diplomatiques des bords du Danube. Paris. 1858. p.

Turcia, de la care pornește acest proect credea că, intru cât tratatele intre Rusia și Turcia, privitoare la principatele române, au incetat prin faptul resboiului, aceste țeri sunt căzute pe deplin sub stăpânirea sa, că ea are de acum să reguleze soarta lor, și că are să le incuvințeze numai cât acele scutiri ce va crede de cuviință. Ea uita că, dacă tratatele Rusiei cu Turcia incetase de a mai avea vre o putere, nu era tot astfel și cu tratatele incheete de Români in veacurile al XV și XVI care singure hotărau drepturile lor față cu Poarta, și pe care ea insăși le amintea in art. I al protocolului. Turcia uita principiul elementar al ori cărui drept, anume că daraverile petrecute intre două persoane nu pot nici folosi nici strica unei al treile. Ea vroia să se folosască de izbânzile aliaților ei pentru a-și intinde și a-și mări stăpânirea pe socoteala unor țeri, ce păreau a fi lăsate in prada aceluia, ce va intinde mai curênd mâna asupra lor.

Ea nu știa că puterile europene „avuse de scop a așigura viitorul orientului in contra ambiției Rusiei, nu insă de a reașeza a-

19: crede că acest protocol ar fi fost redactat după dorințele exprimate de doi miniștri moldoveni ce fusese trimeși de Ghica la Constantinopole, pentru un proces cu egumenii greci, precum și de un muntean petrecător in Constantinopole, Dl. Ioan Ghica, care ca resplată pentru această slujbă fu numit de Poartă vice-bei de Samos. ibid. p. 20.

acest viitor sub vechiul regim turcesc.*)

Pe când Turcii pregăteau ţerilor române o astfel de soartă, in ele se organisa o mişcare insemnată pentru a dobăndi o aşezare a lor care să le inlesnească desvălirea puterilor lor de viaţă şi de propăşire.

Românii aducându'şi aminte de vechea zicătoare: „unde's doi puterea creşte" strigau din toate părţile unire şi, sătui până in grumaji de schimbarea ameţitoare a domniilor lor, ce le făcuse atâtu reu, cereau domnie ereditară sub un principe strein.**)

---

*) *Saint-Marc-Girardin.* Journal des Débats 1856 April Vezi şi Presa franceză şi principatele române p. 195.

**) Dintre numeroasele scrieri a le epocei asupra acestei imprejurări enumerăm aice pe următoarele ce le am putut intrebuinţa la lucrarea de faţă: 1) *Despre drepturile şi unirea Principatelor române.* Paris, 1856. 2) *Starea principatelor române după tratatul de Paris.* 3) *Apel către alegători* din partea adunărei de proprietari. Bucureşti 1857. 4) *Const. Genadi Rădeanu.* Apel la deputaţii români ai divanului ad-hoc 1857. 5) Un cuvênt in cestiunea alegerilor pentru divanurile ad-hoc, zis in adunarea naţională a Băcăuanilor la 26 August 1856 Paris. 6) *Em. Kinezu* Constituţiunea română, Bruxelles 1857. 7) *Conservatorul* din 1856. 8) *B. Boeresco.* La Roumanie après le traité de Paris; avec une introduction par M. Royer Collard. Paris, 1856. 9) D. *Bratiano.* Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856. Berlin 1857. 10) *I. Heliade* Dossier relatif aux principautés danubiennes No. 3 profession de foi. 11) *La comtesse Stourza.* Règime actuel des principautés danubiennes. Paris 1846. *I. C. Bratiano* Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis la traité de Paris. Paris 1857. 13) *Les principautés roumaines* et l'empire ottoman. Paris 1858. Dintre scriitorii streini citām: 1) Die zukumft der Donaufürstenthümer in *Grenzboten* II, 1857. 2) *L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines.* Paris 1856. 3)

Inainte de a arata soarta ce au avut'o năzuinţele lor in urma păcei din 1856, nu va fi fără interes a cerceta originele acestor doue idei, care au crescut, de când s'au ivit, cu o putere tot mai mare, până când, punând deplină stăpânire pe spirite, s'au realizat in practică.

Se pretinde de unii scriitori că Românii au avut, din vremile cele mai vechi, idea unirei intr'un singur stat şi nu se lipseşte a se invoca in sprijinul acestei păreri numele cele mai mari a le istoriei noastre: Mircea, Stefan şi Mihai. Noi credem că, in asemene pretenţii, nu se poate vedea decât năzuinţa foarte lăudabilă de a se da ideilor, celor mai mântuitoare a le poporului nostru, o rădăcină adâncă istorică, dar care de altfel n'are

---

Saint-Marc-Gerardin. Les voyageurs en orient in Revue des deux Mondes din 1858. 4) *Marquis Cunéo d'Ornano.* L'Europe et Napoléon III Paris 1858. 5) *Des prétentions récentes de la Porte* sur les principautés in Spectateur de l'orient Athènes, 1856. 6) *Sanejouand* Les principautés roumaines devant l'Europe. Paris 1856. 7) *Réorganisation des provinces danubiennes.* Paris, 1856. 8) *Louis de Nalèche.* Le Moldo-Valachie. Paris 1856. 9) *Regnault* Mystères diplomatiques des bords du danube, Paris, 1858. 10) *Les principautés devant le second congrès de Paris.* Paris, 1858. 11) *Le traité de Paris des 30 Mars* par le corespondant diplomatique du constitutionnel. Paris 1856. Afară de aceste scrieri o mulţime de articule in ziarele franceze, engleze şi germane precum : *le Constitutionnel, la Presse, les Débats, le journal de la Gironde, le Siècle, le Pays Times, Vanderer & &* precum şi nenumĕrate proclamaţii, poesii şi foi volante.

nimica a face cu adevărul.*) Despre Mircea ştim atăta că el au prins pe domnul moldovan Iuga II Çoriatovici şi că au ajutat lui Alexandru cel Bun, rudă cu dinsul, din familia Basarabilor, a se sui in scaun (Hasdeu). De la sprijinirea insă a unei rude, pentru a ajunge la tronul unei ţeri vecine, pănă la idea unirei cu acea ţară este incă foarte departe. Stefan cel mare ştim că au scos din Muntenia pe Radu cel Frumos; dar cea ce dovedeşte invederat că idea unirei nici nu-i trecea prin minte, este tocmai imprejurarea că el in loc de a pune Muntenia sub corona sa, o dă unui partizan al seu de acolo, Laiot Basarabă. Mihai Viteazul insă, pretind istoricii noştri cei inferbintaţi, au avut de sigur idea unirei, de vreme ce au şi realizat'o, fie şi numai căt pentru un moment in anul 1600, prin cucerirea Moldovei şi a Transilvaniei. Noi observăm numai că Mihai Viteazul avea nevoe a scapa de domnii acestor ţeri, prietini ai Turcilor şi duşmani ai politicei sale. Mihai vroia să capete, prin supunerea ţerilor române mărginaşe, o sporire a puterei sale spre a se improtivi mai cu izbăndă Turcilor; cucerirea ţerilor române de cătră Mihai n'a fost făcută pentru a le uni; prin urmare unirea lor sub dinsul nu

*) Bogat in fantasie in această privire este cu deosebire D-nul *B. Boeresco*. La Roumanie après le traité de Paris p. 96.

era *scop* ci numai căt *mijloc* al politicei sale. El ar fi cucerit tot aşa de bine ori ce altă ţară vecină, ce s'ar fi improtivit planunurilor sale.

Idea unirei este mult mai nouă. Ea s'a născut in veacul nostru şi nici că putea fi altfel; ea este o urmare a desvoltărei vieţei naţionale, a conştiinţei că suntem un popor de o viţă şi de un singe, şi că prin urmare avem nu numai dreptul dar şi datoria de a trăi impreună. Cănd se va fi ivit ea anume, in ce cap va fi luat ea naştere pentru intăia oară este cu neputinţă de lămurit astăzi, ca toate intrebările asupra inceputurilor. In 1830 o găsim insă in destul de respăndită: „comitetul de reformă de atunci a propus unirea sub un principe ereditar strein, şi cabinetul de Petersburg şi a dat invoirea ca această propunere să o dee in desbatere adunărei constituante de atunci; insă după ce la acest punt s'a adaus clausula că viitorul domn să nu fie din casele domnitoare a le celor trei state vecine, a căzut tot lucrul."*) Unul din cei mai infocaţi partizani ai unirei era marele logofăt *Iordachi Catargiu* care fu autorul chiar a propunerei de mai sus.**) De şi Ruşii se răcise de o cam dată pentru

*) Starea principatelor române după tratatul de Paris p. 29.

**) Corespondenţa din Bucureşti publicată in *Moniteur universel* 18 Sept. 1856 reprodusă in Presa Română p. 298.

idea unirei, ei totuşi ei dau un resunet in regulamentul organic care o atinge in doue articule: Art. 425 „Originea, religia, obiceiurile şi asămănarea limbei locuitorilor ambelor principate conţin in principiu elementele unei uniri intime, care au fost intârziată şi impedecată prin imprejurări intĕmplătoare şi de a doua mănă. Foloasele şi urmările binefăcătoare, ce ar isvori din intrunirea àcestor doue popoare, nu ar putea fi puse la indoială. Elementele contopirei poporului moldovalac sunt chiar puse in acest regulament prin asemănarea administraţiei ambelor ţeri.“ Art. 426 „Identitatea legislaţiei fiind unul din mijloacele cele mai potrivite pentru a aduce la implinire această unire morală, o comisie mixtă va fi numită din partea guvernului in ambele principate, cu menirea a preface intr'un singur trup legile moldo-valace.

In 1848 mişcarea cea mare naţională nu putea să rămănă fără resultat pentru idea unirei şi am vĕzut cum ea fu exploatată de Ruşi, care atrăgănd in partea lor capetele cele mai tinere şi nesocotite a le revoluţiei, le insuflă idea de a infiinţa un stat român in marginile vechei Dacii—regat, după cum găndeau ei, sub un principe rus, republică, după cum sperau visătorii, sub presidenţa unuia din ei.

Principele străin se vede că au răsărit in

mintea Românilor odată cu principiul unirei; cel puţin atunci când, pentru intăiaş dată intâlnim idea unirei, o găsim ingemanată cu acea a principelui din o dinastie europeană. Acelas Iordache Catargiu, apărătorul unirei Românilor, o susţine nedespărţită de acea a principelui strein, şi este incă de insemnat că el este indestul de bun politic pentru a cere ca domnul să nu se ţină de nici una din cele trei impărăţii vecine. In 1837 aceaşi idee este sprijinită in o scriere din Bucureşti, publicată in Revue des deux Mondes, in care se ceteşte intre altele locul următor: „a se aşeza in fruntea unui stat şi anume a unui stat nou care are toate de făcut, toate de creat; a guverna o naţie şi in acelaş timp ai da naştere; a lupta in contra unor obiceiuri invechite; a fi destul de liber de ori ce prejudeţe naţionale pentru a combate unul câte unul toate cele in fiinţă, acest rol este mai presus de puterile unui pămĕntean, ori care ar fi el şi ori care ar fi ambiţia lui.*)"

Aceste idei capatară un nou avĕnt prin resboiul Crimeii şi devenira aşa de iubite poporului român, incât el incepu a nu mai vedea decât in ele scăparea bnnurilor sale celor

*) *Réorganisation des principautes danubiennes.* p. 13. Totuşi nu lipsa şi idea unui principe pămăntean; vezi broşura: Trei Români sau prinţul strein şi prinţul român de *T. Sergiescu* Bucureşti 1857.

mai scumpe libertatea și existența sa națională.

Rămâne acuma de cercetat până la ce grad pacea de Paris incuviință realizarea lor și pentru a ințelege aceasta trebue să luăm lucrurile de la inceputul trătărilor pentru noua posițiune ce era să fie făcută țerilor române.

Incă din intăiul an al resboiului puterile apusene, dorind să restatornicească pacea cât se poate de curĕnd, hotărîră sub forma celor patru punte condițiile, in care ele înțelegeau ca pacea să fie incheetă. In un memorandum impărtășit curței rusești de către imputerniciții Austriei, Franției și Angliei in 28 Decemvrie 1854 se spune, in privirea principatelor, că: puteiile „ințeleg că nici una din stipulațiile vechilor tratate a le Rusiei cu Poarta privitoare la zisele provincii, nu ar putea fi mănținute la incheerea păcei și că intocmirile, ce ar fi să se facă in privirea lor, au a fi astfel potrivite incăt se dee o mulțămire deplină drepturilor puterei suzerane, celor a le principatelor pe cât și intereselor generale a le Europei."*)

In luna lui Mart, anul următor, deschizânduse conferențele de Viena, Rusia, care prevedea sfirșitul resboiului, declară că se unește in totul la această părere, cu condiție numai cât ca: „nouele orânduiri să nu lipsască pe principate de nici din unul foloasele de care

*) *Jasmund,* Aktenstücke zur orientalischen Frage II p.80.

se bucurase până acuma, in privirea administrativă, financiară și comercială.“*) In anexa la protocotolul conferenței I se hotăresc drepturile neaparate a le principatelor și anume ca ele să urmeze inainte a atărna (continueront à relever) de Sublima Poartă in puterea capitulațiunilor și haturilor impărătești. Li se garantează teritoriul lor, o ocărmuire neatărnată și națională, libertatea cultului, a legiuirei, a comerțului și a navigației; ele vor avea o putere armată. Poarta nu 'va putea interveni cu armată in ele decăt după o ințelegere cu puterile garante. Imputernicitul francez cere, in a doua conferență, scoaterea cuvěntului „teritoriu“ din garanțiile ce erau să se dee principatelor „nevroind să inlătureze putința de a intruni odată teritoriele ambelor țeri in unul singur, dacă această unire ar fi judecată in stare de a ușura ocărmuirea și a favorisa interesele lor.“**)

Cu acest cuvěnt al representantului Franției cade pentru ănteia óră idea *unireí* in conferențele diplomaților europeni cărora le era delegată, intre alte insărcinări, și acea atăt de nobilă pe căt și de primejdioasă de a hotări soarta unui popor.

In conferența a III-a se hotărește a se

*) *Iasmund* II p. 88.
**) *Iasmund* II p. 90.

consulta dorința populațiilor fie asupra mănținerei legiuirei in ființă, fi asupra schimbărilor ce ar fi de făcut in ea. In sfirșit in conferența a IV-a imputernicitul francez, lăsănd să easă tot căte una ideile din mintea sa, pentru a nu spărie pe cei interesați in cauză, adauge că „găndul celor trei cabinete aliate n'au fost numai căt de a sustrage teritoriul principatelor de sub o inriurire exclusivă, dar de a face din ele un fel de stavilă firească peste care aceasta să nu mai poată trece pentru a amenința chiar inima impărăției otomane. Mijlocul cel mai nimerit ar fi unirea principatelor cerută chiar de natură, prin identitatea limbei, a moravurilor, legilor și intereselor. Unirea ar respunde pe deplin dorinților poporului moldo-valac; apoi și interesul Sultanului ar fi mai bine aparat, prin o mare provincie de aproape 4,000,000 de suflete, in locul celor doue principate, pănă astăzi prea slabe, pentru a opune cu izbăndă o stavilă inaintirei Rusiei.“*) Tot pentru aceleași temeiuri Franția mai cere ca ocărmuirea noului principat să fie tare, pentru care ar fi neaparat a se incredința ocărmuirea sa, unui principe din o familie domnitoare a Europei.“ Representantul Turciei inlăturează de o cam dată aceste propuneri din discuție, observănd că „chestiunile ce

*) *Iasmun* II p. 130.

au fost atinse de imputernicitul Franţiei ar lovi pre direct in drepturile puterei suzerane, incăt el crede că dreptul de propunere in privirea lor ar trebui pastrat guvernului seu,“*) lucru la care se unesc şi representanţii Austriei şi ai Angliei.

Conferenţele din Viena, neputănduse insă inţelege in privinţa puntului al III-le mărginirea puterei ruseşti in Marea Neagră, negocierile se rup in 4 Iunie 1855, pentru a reincepe tocmai in Paris, dupa luarea Savastpolului.

In a VI-a intrunire a congresului din Paris (3 Mart 1856) contele Valevsky, imputernicitul Franţiei şi preşedintele congresului, reimprospătănd ideile susţinute de colegul seu, baronul de Bourqueney, in conferenţele vieneze, propune ca, „inainte de a se incepe discuţia privitoare la organizarea principatelor, să se hotărască o chestiune de principiu, anume dacă aceste doue provincii au a rămănea despărţite, sau dacă nu ar fi mai bine să se intrunească in una singură, arătănd că unirea respunde pe deplin la nişte necesităţi descoperite prin cercetarea cu luare aminte a deosebitelor lor interese. Congresul ar trebui să o primască şi să o proclame.“

Imputernicitul Angliei impărtăşeşte şi sprijine aceaşi propunere „intemeinduse mai ales pe folosul ei, şi pe nevoia de a se lua in

*) *Iasmund* II p. 124.

serioasă luare aminte dorințele populațiilor, de care e tot deauna bine de a se ținea samă."

Representantul Turciei combate această propunere, arătând că nu se poate atribui despărțirei principatelor, situația căreia trebue a se pune un capăt; că despărțirea lor datează din timpurile cele mai vechi și este urmarea firească a moravurilor și obiceiurilor lor; că oare care indivizi sub inriurirea unor considerațiuni personale, au putut să formuleze o părere protivnică stărei actuale; dar că de sigur părerea populațiunilor nu poate fi atare."

Contele de Buol, representantul Austriei susține că: „de și nu este imputernicit a discuta o așa chestiune, totuș crede că nimic nu ar indreptăți unirea celor doue provincii. Populațiunile n'au fost consultate, și, dacă se ie in bagare de samă prețul pe care il pune fie ce colectivitate de oameni pe autonomia sa, se poate declara *a priori* că Moldovenii și cu Muntenii doresc inainte de toate ă păstra așezămintele lor locale și despărțite." El mai adauge că nimeni nu poate fi mai in posiție decât imputernicitul Turciei pentru a aprețui adevaratele nevoi și dorinți a le populațiunilor.

Representantul Sardiniei observă, că chiar in regulamentul organic se prevede in principiu unirea celor doue țeri române, ear acel

al Rusiei arată că „guvernul seu, putêndu'şi da samă de nevoile şi dorinţele ambelor principate, sprijine proiectul de unire, ca unul ce ar trebui să ajute la propăşirea acestor provincii.“*)

Fiind că organisarea principatelor rămânea să se facă prin un act separat, şi fiind că in privirea unirei, puterile protivnice nu le tăgăduise dreptul, ci vroinţa de a o face apoi, se introduse in tratat, art. 24, prin care se prevede ca populaţiunile să fie consultate asupra viitoarei lor organisare. Inainte de a păşi insă la aratarea împrejurărilor care dădură naştere convenţiei de Paris, trebue să lămurim care sunt causele ce impărţeau pe puterile europene in doue tabere protivnice asupra organizărei principatelor.

VII

Pentru ce Austria şi Turcia se opun unirei.

Care erau motivele ce făceau pe puterile apusene a se interesa de soarta Românilor, ai substrage de sub inriurirea rusască, ai protegui chiar in protiva incălcărilor vechiului lor suzeran şi ai pune sub garanţia colectivă a tuturor statelor Europei? Ce lucru mai ales impingea pe Franţia şi pe Anglia a sprijini chiar dorinţa cea mai scumpă a

---

*) *Iasmund* II p. 386. şi urm.

poporului român, unirea sa in o singură ţară?

Pentru cel ce cugetă rece este invederat că motivele unei asemene purtări nu pot fi căutate de cât in interesul acelor puteri insăşi şi nu in idei de omenie, cu atât mai puţin in faptul că Franţia, descoperind pe malurile Dunărei o naţiune de aceaşi viţă cu dinsa, „intindea surorei sale o mănă de ajutor,“ precum găndesc chiar astăzi incă la noi unii visători politici.

Care era acuma interesul Franţiei şi al Angliei, la Dunărea de jos şi ce vroiau ele să facă cu Românii? Cel mai indemănatec mijloc de amestec al Rusiei in trebile lăuntrice a le Turciei fusese proteguirea creştinilor, dintre care Românii erau aceia care se infăţoşau intăi privirilor lor. Prin tratatele incheete cu Turcii, Ruşii dobăndise un drept de ingerinţă tot mai precumpenitor in daraverile Românilor şi cu incetul ajunsese a impărţi suzeranitatea asupra lor impreună cu Turcia. De aice insă decurgea pentru Europa o nesiguranţă din cele mai mari. In fie ce moment Ruşii puteau, din pricina ciocnirei lor cu Turcii in principate, să declare resboiu acestora, punĕnd astfel necontenit in primejdie interesele cele mari a le apusului (Vezi mai sus No. III) Resboiul Crimeii fusese inceput tocmai pentru a impedeca un pas mai hotăritor al Rusiei in proteguirea creştinilor. Isbănda aliaţilor trebuea numai decăt să aibă

de efect inlăturarea din rădăcină a acestei protecții, incepănd cu Românii. Nu deci pentru Români se interesa Europa, și cu deosebire Franția, căci am vĕzut cum altă dată Napoleon cel Mare era dispus să ne dee Rusiei, cu toate că și el va fi auzit despre originea noastră și despre comunitatea noastră de singe cu poporul francez. (vezi Resboiul V No. III). *Sprijinul incuviinţat Românilor le a fost dat numai și numai in vederea Turciei*, și acest principiu ar fi trebuit să'l avem in toate imprejurările neclintit maintea ochilor, pentru a lua de la dinsul indreptare in politica noastră.

Tot in vederea acestei apărări a Turciei contra viitoarelor atacuri a le Nordului, Franția și Anglia (aceasta din urmă macar la inceput*) susţin unirea Românilor. Napoleon zice in corpurile legiuitoare: „Am cerut o mai bună constituire a principatelor, pentru ca să slujască de apararc contră năvălirilor necontenit renăscănde a le Nordului."**) Din aceași cauză ceruse Anglia neutralisarea principatelor incă din anul 1824.***)

*) Franția susținea pe Români din principiu ca și pe Mehemet Ali. Ea vroia să inlocuiască elementul putred al Osmanliilor cu alte mijloace de resistență contra Nordului—Anglia numai cat din un interes momentan; de acea pe când Franția susține până la sfârșit unirea Românilor, Anglia o părăsește. Les voyageurs en orient in *Revue des deux Mondes* XVIII p. 336

**) L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines.

***) *Felix Colson.* De l'état présent et de l'avenir des principautés p. 289.

Austria avea insă un interes mult mai nemijlocit la apararea principatelor de cotropirea rusască. Ea se temea că, dacă ar pune Rusia măna pe dinsele, să nu vie in atingere cu Slavii din peninsula Balcanului, prin care ar incinge pe Austria in un cerc intins de populaţiuni de aceaşi viţă (şi in parte de aceaşi religiune), cu popoarele supuse impărărăţiei austriace; ar unelti necontenit intrigi şi resculări in această impărăţie şi ar lucra astfel la darapanarea ei, prin aceleaşi mijloace cu care ar fi ajuns a surpa impărăţia turcească. Pe lăngă acest interes mare politic, mai era unul comercial care hotărea in acelaş sens politica austriacă, anume plutirea pe Dunărea, pe care Rusia căuta să o ingreue in toate modurile, spre a atrage comerţul Mărei Negre in porturile sale. Acuma se infăţoşa Austriei prilejul cel mai minunat pentru o deplină stăpănire pe puternica vănă de apă, resuflătoarea impărăţiei sale spre Marea Neagră; de acea şi vedem pe Austria propunănd cea d'intăi retrocedarea Besarabiei către Moldova*), fiind că o asemene indeparta pe Ruşi de malurile Dunărei.

Dacă insă era primejdios pentru Austria ca Ruşii să se aşeze in principate, era (sau cel puţin guvernul ei credea că este) tot a-

*) Réorganisation des provinces danubiennes p. 8.

tăt de primejdios pentru dinsa de a se intări elem ntul român.

Austria este alcătuită din o mulţime de naţionalităţi deosebite, care nu sunt reţinute impreună decăt prin tradiţia istorică ce le au legat de casa de Habsburg. Ea samănă in această privinţă Turciei, cu singura deosebire insămnată, că in Turcia elementele deosebite au fost cucerite de cătră unul predomnitor, pe cănd in Austria precumpenirea elementului german nu este datorită unor imprejurări violente, ci unei incete formaţiuni istorice. Dacă in Turcia, cu slăbirea poporului cuceritor, statul merge numai decăt spre decădere, aceasta este o necesitate fatală, pe care nimene in lume nu o poate impedeca. Austria din protivă, pentru a trăi, n'are decăt, prin o lucrare conştiută, să intărească chitul acela ce lipeşte intre dinsele părţile impărăţiei sale. In timpul tradiţiunilor şi a legendelor era in destulătoare traditiunea; in timpul interesului, trebuia să fie interesul. Austria deci va căuta intăi, căt ii va fi prin putinţă să germaniseze rasele mai neculte ce locuesc in impărăţia sa.*) Fiind insă ca acest mijloc devine cu atăta mai greu cu căt să trezeşte spiritul naţional, apoi ea se va sili să lege pe toate popoarele impărăţiei

*) *I, Strat.* Un coup d'oeil sur la question roumaine. Paris 1858 p. 23.

sale prin desvoltarea intereselor materiale. Guvernul austriac va „căuta să dee o mare intindere mişcărei comerciale şi industriale, să impingă toată activitatea populaţiunilor in această cale, şi să dee naştere unor mari interese, care să fie legate de existenţa impărăţiei.“*) Din aceste cauze Austria fu una din cele d'intăi puteri care deschiseră Evreilor porţile cetăţeniei, fiind că acest neam este cel mai corespunzetor, prin tendinţele sale idealului statului austriac: o asociaţiune cosmopolită de interese băneşti. „Formată din dărămăturile mai multor popoare, sfărmate de dinsul, el este duşmanul născut al naţionalităţilor. Austria n'a fost nici odată o naţiune; ea nu este atăta un guvern căt o biurocraţie, o companie de exploatare. Austria este mai reacţionară de căt Rusia; căci, de şi Rusia este o naţiune ambiţioasă şi cuceritoare, dar cel puţin ea este neobosită, pe cănd Austria nici măcar nu cucereşte; ea roade, şi au căştigat mult mai mult prin şiretlicuri, căsătorii şi neutralitate de căt prin armele sale.“**)

După cum am vězut in mai multe rănduri, Austria ămbla numai decăt să pună măna pe ţerile române, şi trebuia deci cu atăta mai mult să urmeze şi in privirea lor politică acea ce o intrebuinţa a casă la dinsa, pen-

*) *I. C. Bratiano.* Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient p. 10.
**) *L'empeur Napoleon III et les principautés* p. 21.

tru a reţinea la un loc mădularile impărăţiei sale. Ea cerca prin urmare să germanizeze pe Români şi, dacă nu putea face aceasta in chip direct, căuta cel puţin s'o facă indirect prin incurajarea emigrărei jidoveşti care este, fără indoială, cum s'a observat la noi, avangarda germanismului. Un mijloc insă mult mai grabnic de a ajunge la cotropirea pe calea pacinică a ţerilor române era *cucerirea lor economică*. Formularea cea mai lămurită şi tot odată cea mai netăinuită a principiilor aplicate de Austria, in această privire, a fost făcută de profesorul de economie politică, *Stein*, in ziarele vieneze din 1856. Renumitul profesor susţine intăiu că, *pentru motive economice* ţerile române sunt necesare desvoltărei Austriei. Apoi el arată că ar fi o greşală a cerca cucerirea lor prin arme, când Austria poate ajunge la acelaş rezultat prin alte mijloace, precum: „monopolul na-„vigaţiei pe Dunăre; canalisarea riurilor in-„terioare; explotarea minelor şi a pădurilor „prin companii privilegiate; aşezarea capita-„lurilor austriace in principate in tot soiul de „intreprinderi productive, stabilirea de poşte, „telegrafuri, diligenţe; colonisarea progresivă „a ţerei şi mai ales intinderea cea mai mare „a jurisdicţiei consulare.“*)

---

*) L'Autriche dans les principautés danubiennes. Paris 1858 p. 37. Una din broşurele cele mai interesante asupra ţerilor române.

Mijlocul de pe urmă ne va destăinui cu deosebire pentru ce Austria se opunea la unirea principatelor. De acea vom intra in privirea lui in oare care amănunţimi.

Până la 1848 amestecul consulilor in trebile ţerilor române era acel ce se obicinuia şi in Turcia, in scopul de a se asigura streinilor o justiţie mai nepărtinitoare. De acolo inainte slăbirea puterilor statului in ţerile române, spori acest amestec intr'un chip cu totul nemăsurat. Mai ales in doue soiuri de daraveri autoritatea ţerei era cu totul inlăturată şi inlocuită cu acea streină: falimentele şi pricinile criminale. Austria pune intăi in aplicare sustragerea falimentelor de la juridicţia principatelor in 1851, făcând in acel an cunoscut tribunalului de Bucureşti că de acum inainte, falimentele supuşilor Austriaci vor fi tratate in cancelariile consulare. Dacă se gândeşte cineva la imprejurarea că in ţerile române, mai toată obştimea neguţitorilor erau supuşi austriaci, se va convinge uşor că prin o asemene măsură tot creditul neguţătoresc a ţerilor române era pus sub paza Austriei. Nu mai puţin incălcător era şi dreptul ce şi'l luară consulii austriaci de a judeca ei pricinile criminale a le supuşilor lor: judecata lor, lipsită de ori ce control, era cel puţin tot aşa de abusivă ca şi acea a autorităţilor române, de care vroiau să scape. Era destul de a fi ci-

neva supus austriac, pentru a fi sigur de nepedepsire. Aceste imprejurări unite cu scutirea supuşilor austriaci de mai multe dări ingreuetoare, invăţară in curĕnd pe consulii austriaci un nou soiu de incalcare: anume „incuviinţarea proteguirei lor pămĕntenilor Români", intru cât ei cereau să proteguiască cu gramada pe toţi locuitorii acei ce se trăgeau prin origina lor din impărăţia austriacă, precum erau Ungurii din ţinutul Băcăului. Prin a asemene măsură ei ajunseră in curĕnd a numera in ţerile române peste 200,000 de supuşi, şi sporirea lor mergea aşa de repede incăt amenința ca in curĕnd toţi locuitorii ţerilor române să ajungă supuşi Austriei, când atunci nu era decăt un pas de făcut de la supunerea individuală la supunerea colectivă, de la robirea privaţilor la acea a ţerilor. Pe lăngă aceasta consulii mai inlesneau tuturor vagabonzilor austriaci intrarea in ţerile române, prin paşporturile lor; invoiau nenumărate abusuri din partea mocanilor transilvaneni, ce veneau in principate pentru a păşuna oile; introduceau pe la autorităţile poliţieneşti şi judecătoreşti agenţi consulari care sub pretextul de a privighea interesele supuşilor austriaci, ajunseră in curĕnd nedeslipiţi de acele autorităţi, punĕndule astfel numai decăt sub controlul Austriei şi căte alte incălcări nenumărate.*)

*) Vezi broşura citată mai sus.

Unirea principatelor sub un domn din o casă streină, inlăturănd anarhia ce domnea in ele, ar fi pus un capăt acestei ingerinţi neindreptăţită a consulilor austriaci, şi ar fi răpit Austriei mijlocul cel mai indămănatec de pacĭnice cuceriri. Austria nu era mai puţin convinsă decăt Romănii că unirea face puterea; dar tocmai din această pricină ea nu putea să o dorească, intru căt inalţarea Romănilor nu insamna altă ceva decăt coborirea Austriei.*)

Eată adevaratul motiv ce impingea pe Austria a fi protivnică unirei, Neputăndu'l insă mărturisi, ea făţarea nişte altele care să ascundă pe cel adevarat. Ea pretindea anume că unirea Românilor ar putea atrage la ei pe supuşii sei de aceaşi rasă şi provoca astfel o desbinare a impărăţiei. Este de mirat cum de Austria s'a putut hotări a face o asemene mărturisire, ce nu se poate de loc impaca cu posiţiunea ei de stat mare european; dar ea trebue să prefere, intre doue rele, pe cel umilitor celui ruşinos.

Turcia, in această imprejurare, urmează orbeşte insuflărilor Austriei, care ştiu s'o ingăimeze atăt de bine, incăt făcu din ea protivnica cea mai inverşunată a unirei Românilor.

---

*) *Bolintineano.* L'autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques. Paris 1856 p. 28.

Pretextele pe care Turcii le iscodesc in protiva dorinței Românilor sunt de doue soiuri: cele ce se rapoartă la legăturile lor cu puterea suzerană și acele privitoare la folosul principatelor insăși.

Pentru cele d'intăi Poarta, intimpina că unirea ar fi in protiva drepturilor de suveranitate(!) a le Sultanului; căci „in loc de doue provincii care să se miște in propia lor sferă casnică, ce ar putea să le facă să trăiască fericite sub legile garantate de Poartă, cănd vom avea un stat ca și neatărnat, un asemene va stărni prin forma și prin natura sa ținte ambițioase, și atunci el va inceta de a fi pentru impărăție un mijloc de apărare și va deveni o sarcină și o primejdie neincetată nu numai căt pentru dinsa dar și pentru vecinii ei."*) Unirea apoi nu putea face din principate un stat indestul de puternic pentru a se improtivi, fără ajutor, unui atac strein. In cuvinte mai puțin acoperite Turcia vroia să zică că, unindu-se principatele, ele ar putea deveni mai curĕnd o armă in mănile Rusiei decăt o stavilă in protiva ei, și această temere i o insufla cu deosebire identitatea de religie a Românilor cu Rușii.**) Mai adăugeau Turcii că Româ-

*) Circulara Porței din 31 Iuleiu 1856.

**) L'empereur Napoléon III et les principautés p. 19. In această privire, ori care ar fi imprejurările, nu putem zice că Turcia s'au inșălat de tot.

nii neatărnaţi le ar pricinui la Nord aceleaşi greutăţi pe care i le căşunează acuma Grecii la Sud, că ar fi a se pune impărăţia lor intre doue Grecii, precum se jeluesc Austriacii ei prin aceaşi măsură s'ar pune statul lor intre doue Piemonturi.*)

In privirea foloaselor ce erau să le tragă Românii din unire, Turcii observa intăi că dreptul de ocărmuire neatărnat al principatelor, ca un privilegiu al lor, au fost garantat de puteri nu numai căt „in privirea impărăţiei, ci şi in privirea fie căreia din ambele provincii;“**) că a se ataca tocmai principiul ocărmuirei despărţite, ar fi a se necunoaşte unul din privilegiile lor, cele mai de căpitenie. Relele de care sufĕr aceste ţeri nu pot fi atribuite despărţirei lor ci altor imprejurări sociale şi politice. Apoi „unul din principate, incorporat in celalalt, va perde de sigur toate foloasele de care se bucură in puterea aşezămintelor sale deosebite şi naţionale.“ Astă despărţire istorică infăţoşază şi din puntul de vedere administrativ foloase naturale, intemeete pe nevoia raporturilor teritoriale care se vor inţelege lesne aruncăndu-se o privire pe hartă. Ţara are in realitate doue centre, Bucureşti şi Iaşii. Fie-care din ămbele principate işi are portul

*) ibid p. 39.
**) Circulara Porţei din 31 Iuliu 1856 in *Iasmund* Aktenstücke zur orientalischen Frage. III N. CCCCLXVIII.

seu, in Valahia Brăila şi in Moldova Galaţul."*) Unirea principatelor desbinăndu-le de fapt de Turcia ar stinge ori ce interes al acestei puteri pentru dinsele şi puterile apusului, chiar dacă ar garanta neutralitatea lor, se află prea departe pentru a le intinde la nevoe o mănă de ajutor, mai ales că, pentru a face aceasta, ele sunt nevoite să vină pe calea Dardanelelor şi a Bosforului, pe unde nu vor putea pătrunde decăt atunci cănd vor fi cu Turcia in bună inţelegere.

O resuflare mai grosolană a scopurilor Turcilor asupra ţerilor române şi mai potrivită pentru caracterul turcesc decăt politeţa silită ce li era impusă de convenienţile diplomatice, se arată in Journal de Constantinopole, organul oficios al guvernului turcesc. In el se susţin teorii cu totul stranii asupra raporturilor Porţei cu principatele; se bănueşte tratatului de Paris că ar fi vorbit de o simplă suzeranitate, cănd ea ar avea asupra ţerilor române nişte drepturi suverane; că cu toate stipulaţiile acestui tratat despre consultarea dorinţei populaţiilor, ea susţine că unirea nu trebue să se facă şi nici se va face, ori care ar fi votul ţerei; că ea opune dreptului internaţional dreptul seu istoric*) şi căte de aceste.

---

*) Articol din Le Constitutionnel reprodus de Pressa franceză şi principatele dunărene p. 105, şi circulara citată.

**) *Journal de Constantinopole* din 26 Iunie, 24 şi 31

Turcia nu ințelegea că prin o asemene politică, ea nu slujia decât intereselor austriace dăunănd pe a le sale in chipul cel mai simțitor, căci iși instreina tot mai mult simpatiile Românilor, precum și le instreinase la 1812 la 1842 și la 1848. Turcia nu se putea deprinde a vedea in țerile române altă ceva decăt niște provincii a le impăă ției sale, pe cănd Românii, care invațase a cunoaște drepturile lor, refuzau numai decăt o asemene posiție. Dacă ei n'ar fi vĕzut in Ruși un element mult mai dușman naționalității lor, de sigur că o asemene politică din partea Turciei i'ar fi aruncat in brațele lor. Dar Românii știeau acuma cine sunt Rușii.

Ei știeau că dacă Rușii susțin idea unirei, aceasta o fac numai căt in scopul de ai putea inghiți cănd va din o singură imbucătură. De acea și Rușii păstrau o tacere așa de cuminte in privirea cererei celei a doua a poporului român, prințul strein. Țerile române aplicau in privirea Rușilor maxima „timeo Danaos“ și cereau reinvierea naționalității lor de la popoarele apusului, Anglia și Franția.

Totuși dintre puterile apusene numai Fran-

Iuli, 4 și 11 August reprodus in Pressa franceză p. 3. Dintre nenumeratele combateri a pretențiunilor Porței cităm broșura: *Les principautés devant le second congrès de Paris.* Paris 1858.

ția sprijine până la sfârşit causa Românilor. Anglia care la inceput stătuse alăturea cu Franția pentru unirea principatelor, işi schimbă in curĕnd părerea, dânduse in partea Austriei. Pe când contele de Clarendon declară in una din ședințele congresului de Paris că impărtășește și sprijine părerea Franției in această privire (8 Mart 1856) doue luni in urmă (4 Mai) lordul Palmerston spune in mijlocul parlamentului: „că nu se poate amesteca in afacerile principatelor, care sunt sub suzeranitatea Turciei; că aceste, cerând unirea sub un principe strein, lucrează sub niște insuflări și intrigi din afară; că cele cinci puteri a le Europei n'ar putea incuviința alegerea unui catolic roman și că in realitate, unirea sub un principe strein, n'ar avea alt scop decât unirea sub un principe din familia imperială rusască.“*)

Schimbarea raporturilor politice intre marile puteri europene, lămurește această răcire năprasnică a Angliei in chestia unirei. Franția și Rusia simțiau nevoia unei apropieri: cea d'intăi din pricina convingerei ce dobândise că, in resboiul ce se sfirșise, toate greutățile fusese a le sale și tot folosul al Angliei, și ea nu vroia deci să slăbească prea tare pe Rusia; aceasta la rândul ei, se incredințase că pe când Franția o combătuse din

*) L'empereur Napoléon III et les principautés p. 28.

principiu, Anglia şi Austria o duşmănise din interes. De acea Rusia de la inceput curteneşte făţiş pe Franţia. invoeşte toate cererile ei, sprijine toate propunerile ei, şi Franţia, din parte'i, caută să uşureze pe căt se poate condiţiile păcei. De acea mai ales Rusia sprijine pe Franţia in chestia unirei, vroind s'o indepărteze căt se poate mai mult de Austria. Dar indrumarea unei alianţe sau cel puţin a unei inţelegeri franco-ruseşti trebuia să aibă numai decăt de rezultat o apropiere a Anglici de Austria*), cea ce nu se putea face din partea celei d'intăi, decăt jertfind principiul unirei pe eare 'l susţinuse la inceput. Căt despre Prusia ea crezu şi in această imprejurare a nu se despărţi de politica rusască, susţinĕnd principiul unirei.

VIII
Divanurile ad-hoc.

Nişte tendinţi aşa de contrazicătoare trebuiau să intre in luptă, o dată cu punerea in lucrare a articulelor tratatului de Paris privitoare la principate. Fiind că chiar puterile cele protivnice unirei se referise la dodorinţele populaţiilor, apoi ele trebuiau să aducă la izbăndă ideile lor, prin insuşi organul ţerilor române; trebuia ca divanurile ad-

*) *L'empereur Napoléon III* p. 33. *Histoire diplomatique de la crise orientale* p. 81.

hoc să se rostească in protiva unirei şi pentru mănţinerea stărei in fiinţă. Dacă ne găndim acuma că puterile ce aveau o mai mare inriurire in principate, Austria, Turcia şi Anglia, erau tot odată cele mai protivnice unirei, vom inţelege de indată cu ce greutăţi urieşe avea de luptat partida naţională. De şi insă mai slabă in afară, in lăuntru era intr'un gănd pentru a apara unirea. Partida protivnică se compunea din funcţionari in activitate din creaturele austriace şi turceşti, căştigate prin bani şi decoraţii*) şi alţi indivizi de acelaş fel. Cel mai puternic sprijin il găsi, insă unirea in boeri, şi dacă aceasta clasă, singura influentă in ţerile române, s'ar fi improtivit sau ar fi ramas nepăsătoare, unirea ni·i odată nu s'ar fi realisat. Ca tot deauna aşa şi acuma se puse in fruntea mişcarei naţionale, in 1856 ca şi in 1777, 1812, 1821 şi 1848.**)

In şedinţa din 8 Mart a congresului de Paris, lordul Clarendon rosti asupra viitoarei organisărei a principatelor, părerea că „ar fi

---

*) *I. Strat.* Question roumaine p. 13.

**) D-nul *B. Boeresco.* La Roumanie depuis le traité de Paris p. 100 judecă cu totul nedrept pe boeri: „La question de la reunion est surtout populaire; elle est vivement ressentie par le tiers état (! ; elle n'est pas trop goûtée de ce qu'on appelle les hautes régions de la société. Et la raison en est bien simple; avec deux Principautés on a deux candidatures de princes, deux chambres, deux séries de Ministres, deux conseils d'état.“

folositor a se consulta in această privire dorinţele populaţiilor" şi in acea din 8 April el adause că: „congresul de Paris, propunênduşi inainte de toate a provoca libera arătare a acestor dorinţi, o asemene ar putea fi impedecată, dacă hospodarii ar rămânea in posesiunea posturilor lor şi că ar trebui poate a se căuta o combinaţie care să asigure divanurilor o deplină libertate." Austria şi cu Turcia, improtivindu-se, pe temeiu că „nu trebuie a se atinge administraţia in un moment de crisă ca acela prin care au a trece principatele" congresul hotări a se lăsa in grija Porţei ca la sfîrşirea sorocului domniei actualilor principi, care se implinea tocmai atunci, 1856, (7 ani după convenţia de la Balta-Liman, 1849) să iee măsurile cele mai potrivite pentru a indeplini intenţiunile congresului, combinând libera arătare a dorinţilor divanurilor cu mănţinere ordinei şi respectul stărei legale.*) Poarta, de şi ar fi vroit să mănţină principii in scaunele lor, totuşi fiind că Ghica se arătase favorabil ideei unirei, ea fu nevoită să'l indepărteze şi, pentru a nu părea părtinitoare, ea scoase tot odată şi pe Stirbeiu.**)

Idea congresului fusese deci de a inlocui pentru timpul cât aveau să funcţioneze di-

*) *Iasmund.* Aktenstüche II p. 442—444.

**) *Ubicini* La question des principautés devant l'Europe. Paris 1858 p. 64.

vanurile ad-hoc. administratia statornică a domnilor prin una provizorie, căreia lipsindui puterea și mijloacele de abusivă influență, să facă cu putință o liberă exprimare a țerei. Așa ar fi fost de sar fi pus in lucrare dispositiile prevăzute de regulamentul organic, la schimbarea de domni; căci, până la inlocuirea lui cu o altă legiuire, el nu inceta de a fi lucrător. Art. 18 prevedea că, in caz de vacanță, trei caimacami vor lua de indată frănele guvernului; caimacamii vor fi de drept: marele logofăt, ministrul de interne și presidentul divanului domnesc, și art. 19: „căimăcamii nu vor putea da, .in timpul ocărmuirei lor, nici titluri de nobleță, nici consfinți hotăriri in cea de pe urmă instanță, nici destitui funcționari afară de căt pentru delicte vădite. In cas de vacanță a unei dregătorii ei nu vor putea numi decăt suplinitori." In loc de a urma astfel, Poarta numește de a dreptul căte un caimacam in țerile române (Iuli 1856) și prin firmanul de investitură ii incunoștiințază că: „ori ce act, care nu ar fi conform cu regulamentele fundamentale astăzi in putere, va trebui să fie privit ca fără ființă."*) Poarta iși bătea joc de lume; ea ordona a respecta prescrierile regulamentului organic unor dregători ce fusese numiți tocmai cu incalcarea acestuia.

*) *Ubicini* l. c. p. 61.

Aceşti caimacami aveau toate drepturile şi pregorativele domnilor; ei puteau impărţi titluri de boerie, scoate dregătorii şi numi pe alţii in loc, incăt le lipsia numai numele pentru a fi pe deplin domnitori. Ei dispuneau prin urmare de toate acele mijloace de inriurire, pe care tocmai congresul ar fi vrut să le inlătureze. Această posiţie a caimacamului devinea ameninţătoare cu deosebire pentru Moldova, asupra căreia, din mai multe imprejurări, era să cadă tot greul luptei pentru sprijinirea ideei unirei. Mai intăi, comisia europeană, avĕnd a se intruni in Valahia, sub ochii ei era greu de a se combate aşa de făţiş idea unirei, pe cănd Moldova, stănd mai indepartată de controlul comisiei, putea să devină un tărăm mult mai mănos pentru intrigi şi uneltiri. Apoi puterile vrăjmaşe credeau că ar fi mai bine a concentra toate silinţele lor asupra unei ţeri in loc de a le imprăştia intre doue. In sfirşit, şi aceasta era hotăritor, unirea trebuind să easă deocamdată măcar, in folosul Valahiei, era firesc lucru ca Muntenii să o dorească pe cănd Moldova, care era să peardă, putea mult mai uşor să fie arătată ca protivnică acelei măsuri.*) De acea nu fără cuvĕnt se măndreşte Moldova că ea au facut unirea.

---

*) „Le parti de l'union peut s'appeler *parti national* en Valachie, ou il tend à l'agrandissement de la patrie, et c'est par la même raison qu'il ne saurait avoir d'

Ea ştia bine că proclămând'o işi impune nişte jertfe impovorătoare. Soră mai mică, ea trebuia să lese toate foloasele celei mai mari, mulţămindu-se cu rolul frumos dar ingrat, de a fi dat naştere statului român. De acea şi ea singură ridică tot greul luptei: ea puse pept contra silinţelor urieşe de a face să cadă idea măntuitoare, şi dacă ea singerâ sub cele mai scumpe jertfe, ei i se cuvine şi cununa de lauri pentru izbânda dobăndită.

Poarta incepu in curênd să pună in lucrare, in Moldova, teoriile sale de suveranitate asupra principatelor, prin mijlocirea caimacamului ei, Teodor Balş. In 10 Septemvrie Fuad-paşa trimite un ordin caimacamului pentru suspendarea libertăţei presei, care fusese proclamată de Grigorie Ghica, şi reintroducerea censurei. Peste câte-va zile o scrisoare vizirială ie inapoi privilegiul ce fusese incuviinţat unui francez pentru navigarea Prutului şi a Siretiului: o altă scrisoare vizirială retrage privilegiul pentru infiinţarea unei bănci naţionale. Un al patrule firman opreşte reintrarea in ţara lor a emigraţilor din 1848, astfel că Moldova in loc de a căştiga prin resboiul Crimei se părea că per-

autre nom en Moldavie que celui de parti *anti-national.* Fragment d'une lettre de *Musurus* ambassadeur ottoman à Londres au caïmacam Vogoridis dans *Ubicini* p. 185.

duse faţă cu Turcii până şi restul ei de autonomie.*)

Dar soarta Moldovei ajunse mult mai ră, când, după moartea lui T. Balş (8 Mart 1857) fu numit Neculai Vogoride. Acesta era un fanariot, ce nu ştia nici o vorbă românească; numai cu numele era pământean ear in realitate dregător şi supus al Sultanului. El era fiul lui Stefanaki Vogoride şi cumnatul lui Fotiade, a lui Musurus, ambasadorul otoman din Londra şi a lui Mihail Sturza. fostul domn al Moldovei. Prin stăruinţile acestuia, Vogoride dobăndise impământenirea; dar el urmâ şi după acea a sluji pe Sublima Poartă. El fu numit ministru de finanţe in Moldova, după instituirea căimăcămiilor directe, şi căte-va zile după ce el imbrăcâ această dregătorie moldovenească, fu inalţat din partea Porţei la rangul de Rutlei-Ulea, dăndui-se dreptul de a purta uniforma de general de divisie turc, adică de paşă. Conform cu demnitatea sa, el şi purta in tot dauna fesul roş, semnul osebitor al dregătorilor otoman Acest paşă turc este deci numit caimacam in Moldova, şi ori cine poate intrevedea urmările unei asemene numiri.

Incă inainte de a fi numit caimacam, el stăruise pe la Paris şi pe la Londra impreună

*) *Ubicini* l. c. p. 73 *I. C. Bratiano.* Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traite de Paris. Paris, 1857, p. 31.

cu cumnatul seu Musurus pentru a combate idea unirei, cumpărănd spre acest scop mai multe ziare, intre care „Presa belgică.“ El alcătuise impreună cu Costin Catargiu, ministrul dreptăţei, N. Istrati, A. Sorociano, fraţii Drăghici, Ghiţă Caliman şi alţi separatişti un club preşidat de consulul austriac, Godel de Lanoy care lucra cu cea mai mare stăruinţă in contra unirei. Indată ce ajunge caimacam, el destitue pe toţi funcţionarii ce aveau simpatii pentru unire; deschide cadrurile armatei tuturor celor ce vroiu să se inscrie sub steagul seu, dănd rangul de ofiţer la oameni ce nici odată nu slujise in armată; declară comitetele electorale, ce se formase in Moldova in viderea unirei, de adunări secrete şi profesiile lor de credinţă de proclamaţii revoluţionare, inchizănd pe unele şi punănd măna pe celelalte: pune pe toţi funcţionarii sei să iscălească o adresă in contra unirei, titluindu-se de representanţi ai tuturor claselor societăţei. El făgădueşte apoi Vasluenilor că vor căştiga un proces in contra proprietarului oraşului, dacă vor vota in contra unirei; sparie pe locuitorii săteni cu ameninţarea că, dacă vor vota unirea, au să se ducă fii lor ca soldaţi tocmai pe la Craiova, la lucrul şoselilor şi a cetăţilor, pe proprietari cu impărţirea proprietăţilor şi pe preoţi cu introducerea religiei catolice ca religie a statului.

Mitropolitul Sofronie Miclescu era unul din cei mai ferbinţi apărători ai unirei. Fiind că glasul seu putea să aibă insemnatate, caimacamul intrebuinţază toate mijloacele pentru a'l intoarce de la ideile sale. Lu pofteşte mai intăi in mai multe rănduri să se pună in fruntea separatiştilor; i cere apoi să steargă din listele electorale pe fraţii Scriban şi să impedece intrunirile preoţilor care se consfătuiau asupra unirei. Clerul mergănd in corpore la d. Tallayrand representantul Franţiei, ce venise in Iaşi, caimacamul mustră aspru pe Mitropolit şi, in sfărşit, vezĕndu'l că se improtiveşte aşa de indărătnic la toate pretenţiile lui, cere prin mijlocirea Porţei, destituirea lui de la Patriarhul de Constantinopole. Ambasadorii puterilor prietine Românilor protestănd contra unei asemene mĕsuri, Patriarhul Ciril se mulţămeşte ai trimite o scrisoare foarte puţin cuviincioasă.*)

Dar toate aceste uneltiri n'ar fi putut zădărnici scopul unirei, dacă administraţia n'ar fi intrebuinţat un mijloc mult mai energic pentru a ajunge la ţinta sa, anume falsificarea listelor electorale pentru divanul adhoc, de care atărna in ultima instanţă soarta unirei.

---

*) Vezi asupra tuturor acestor amănunţimi : Mémoires de faits à la charge de la Caimacamie en Moldavie in *Documents* pour servir à l'histoire de l'aplication de l' art. 24 du traité de Paris en Moldavie. Londres 1857 p. 17 şi urm.

Prin firmanul de convocare al divanurilor ad-hoc, Poarta impunea principatelor şi o lege electorală după care urma să se aleagă, deputaţii acelui divan. De şi acest firman nu ţinea in destul samă de imprejurările locale şi indeparta de la dreptul de alegător şi de eligibil mai multe clase de locuitori, totuşi dacă ar fi fost aplicat cu curăţenie, ar fi indeplinit scopul congresului care fusese de a „constitui representarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii.“ Dar alcătuirea listelor electorale era incredinţată ocărmuirei: care trebuia „să ingrijască ca ele să fie publicate şi afişate ori unde ar fi de nevoie, 30 de zile cel puţin inaintea epocei hotărită pentru alegere, astfel ca să se poată face reclamaţiunile. Aceste reclamaţiuni vor fi examinate de un comitet compus din ispravnic, membrii tribunalului şi ai municipalităţei capitaliei districtului.“*) Faţă cu destituirea in gramadă a dregătorilor de cătră caimacam, astfel că din 107 membri ai magistraturei numai 9 rămăsese in posturile lor,**) ori cine inţelege că listele electorale nu erau să fie decăt expresiunea vroinţei ocărmuirei „Pe 2000 de proprietari mari recunoscuţi in Moldova, numai căt 350 de alegători sunt trecuţi in liste şi pe 20,000 de

*) Vezi firmanul in *Ubicini* l. c. p. 134.
**) Protestation contre les listes electorales pour le divan ad-hoc in *Documents* pour servir á l'histoire p. 56.

proprietari mici, numai 2264 sunt inscişi intre alegătorii intăiului grad. Toată clasa profesiunilor liberale nu este representată decăt prin 11 alegători, şi cele 15 oraşe de căpitenie a principatului nu numeră decăt 1778 de alegători, proprietari de case, neguţitori şi meseriaşi, pe cănd in rolurile vistieriei se vĕd trecuţi 12,000 de neguţitori şi meseriaşi, fără a se cuprinde acei ai teritoriului luat de curĕnd.“*) Pe aceste şi pe alte numeroase motive, partidul naţional cere anularea listelor electorale care nu ar representa nici intr'un chip majoritatea claselor societăţei moldoveneşti, astfel că divanul care ar eşi din viitoarele alegeri, nu ar putea constitui nici intr'un chip representarea exactă şi legală a intereselor tuturor claselor, după cum o cere categoric art. 24 a tratatului de Paris.“**) In urma acestei protestări comisiunea europeană declară in unanimitate că listele electorale moldoveneşti, care fusese inchise in 13 Iunie, trebue indreptate şi indeplinite, şi că sorocul de 30 de zile pentru primirea contestaţiunilor n'ar incepe a curge decăt din ziua indreptării lor. Pe de altă parte ambasadorii Franţiei, a Prusiei, a Rusiei şi a Sardiniei in urma plăngerilor ce primiseră pe altă cale, indreaptă in ziua de

*) Protestation p. 58.
**) Protestation p. 64.

25 Iuniu o notă cătră Poarta in care ii arată că „nu pot să se impedece de a exprima Sublimei Porţi surprinderea cu care au aflat modul cum se procede in Moldova la execuţiunea firmanului, pe calea infricoşărei făţişe şi a violentei apăsări“ cerănd de la dinsa ca „să desaprobe formal pe agenţii sei şi să'i indatorească a'şi schimba purtarea.“*)

Poarta sprijinită de Anglia şi Austria crede că poate să nu iee in bagare de samă protestările celor patru puteri, şi ordonă caimacamului Moldovei să proceadă la alegeri. Partidul naţional se abţine cu gramada a lua parte la ele; clerul nu dădu decăt 16 votanţi din 195 inscrişi pe liste; marii proprietari 214 pe 471. Ambasadorii celor 4 puteri cerură indată anularea alegerilor, amenitănd la caz de refus cu ruperea relaţiunilor diplomatice. După doue respunsuri, in care Poarta caută să ingăimeze pe puterile protivnice, aceste declară relaţiunile de intrerupte şi atunci numai, vezĕnd că treaba devine serioasă, Ali-paşa ordonă caimacamului Moldovei de a amăna convocarea divanului ad-hoc.

O imprejurare neaşteptată veni de astă dată să sprijine causa cea dreaptă şi s'o facă să izbăndească, cu toată opunerea cea inverşunată a vrăjmaşilor unirei.

*) *Ubicini* p. 162.

Nu se ştie prin ce intămplare ziarul „Etoile du Danube“ ajunse a pune măna pe nişte scrisori confidenţiale, adresate de deosebite feţe, caimacamului Vogoride, care destăinuiau politica ascunsă a protivnicilor unirei şi dovedeau până la evidenţă uneltirile ce puneau in lucrare in Moldova pentru a face să cadă această idee. In o scrisoare a lui A. Vogoride, secretarul ambasadei otomane din Londra, se spune: „Lord Palmerston este cu totul in potriva unirei; el o priveşte ca resturnătoare a drepturilor suveranului nostru. „Este de mare nevoie ca să „intrebuinţaţi toate siiinţele Dv. pentru ca „Moldovenii să nu arăte dorinţi pentru unire. „Fiind că Poarta, Austria şi Anglia sunt ho„tărâte a impedeca unirea, nu trebue să ve „prea ingrijiţi de cea ce vrau Francezii... Vĕ „sfătuesc să urmaţi in totul pe representan„tul Austriei, să intrebuinţaţi toate persoa„nele pe care el Vi le ar propune, fără a Vĕ „informa dacă persoanele recomandate ar fi „stricate sau cu o reputaţie compromisă. „Ce Vĕ pasă intr'adevăr dacă oamenii pe „care Vi i recomandă consulul Austriei au „moralitate sau sunt viţioşi, căci astăzi nu e „vorbă de moralitate, de buna sau reaua „purtare, privită intr'un chip filosofic, dar „de existenţa drepturilor imperiale faţă cu „reu voitorii Maiestăţei sale, suveranului nos„tru; şi toţi cei ce pot concurge la ajunge-

„rea acestui scop, trebue să fie priviţi ca prie-„tini." De altă parte tatăl caimacamului invaţă pe fiiul seu, că pentru a scoate bani de la Poartă să spună că „s'a istovit cu cheltuelele extraordinare pentru a destruge sistemul „unioniştilor, căci D. Prokesch ceruse cu atăta stăruinţă numirea voastră la căimăcămie, propunĕnd ca argument şi ca garanţie indestulătoare că eşti fiul tatăne-to." Cumnatul seu Fotiade il indemnă să grăbească căt se poate cu alegerile „căci totul atărna de la rezultatul lor," că Poarta ar dori mult ca divanul Moldovei să se intrunească inaintea celui al Valahiei." Pentru a incuruja şi mai mult pe câimacamul in actele sale arbitrare marele vezir i făgădueşte „că i va arăta prin dovezi strălucite, satis-„facţiunea Inaltei Porţi pentru ocărmuirea „sa. Condiţia esenţială insă este ca Exelenţa „voastră să lucreze cu energie contra unirei „dar să lucreze fără vuet şi mai ales fără a „face cunoscut că ar primi asemene instruc-„ţiuni de la Poartă." Insfărşit mai erau şi doue scrisori a le agenţilor austriaci in care „se spunea căimăcamului că adeseori divanul se vede silit la moderaţiune; dar că toemai ătunci incepe lucrarea organelor, in dibăcia cărora el au incredinţat interesele sale."*)

Aceste scrisori atăt de compromitoare nu

*) *Ubicini* l. c. p. 18 şi urm.

lipsiră de a'şi avea efectul lor. anume acela de a slăbi puterea de resistenţă a protivnicilor care se vedea demascaţi. Imparatul Napoleon III pe de altă parte, dorind să mai reţină măcar pentru un timp legăturile de prietinie care'l unise cu Anglia, se intâlneşte cu regina Angliei la Osborne, pe insula Whigt, şi o induplecă şi pe accasta a consimţi la anularea alegerilor moldovene; in urma acestei uniri a Angliei cu vederile Franţiei, Turcia se supune, şi alegerile moldovene sunt anulate, rănduindu-se altele pentru luna lui Septemvrie.

Acest sprijin atăt de strălucitor al Franţiei provine din dorinţa lui Napoleon de a crea in locul Turciei, pe care o vedea că merge spre dărăpănare, alte elemente de resistenţă in protiva Rusiei. Vězănd că incercarea cu Mehmemet-Ali dăduse de greş, el vroia să constitue din Romănia şi din Polonia reinvietă o stavilă inaintărei ruseşti. Căt de puţin insă se amesteca sentimentul in aceste planuri a le lui Napoleon III se vede din imprejurarea acea că el singur oferise principatele Austriei, sub condiţia ca aceasta să consimtă la restatornicirea regatului polon,**) ceea ce bine inţeles Austria refuzase. Nu-i rămănea deci alt mijloc pentru a'şi indeplini

*) *Edouard Hervé.* Les derniers beaux jours de l'alliauce Anglo-française in Revue des deux Mondes 1 Decemvrie 1879.

scopul seu decât intărirea Românilor. Din această pricină şi nu din simpatie de rasă găsim noi in Franţa pe timpul lui Napoleon un sprijin aşa de puternic.

Alegerile se făcură in 10 Septemvrie 1857 in Moldova şi in 26 aceleiaşi luni in Valahia şi dădură o majoritate imensă partidei naţionale.

Deschiderea divanurilor ad-hoc fu intr'amendoue ţerile o adevarată serbare naţională. De şi poporul nu'şi dădea poate samă cu limpezală despre insemnatatea acestor adunări, in instinctul seu cel sănătos el presimţea că in sinul lor are să se desbată o mare intrebare. Cuvĕntul de „unire.“ de şi n'avea incă pentru el un inţeles lămurit, incănta de o cam dată auzul seu cu sunetul seu armonios, cei părea inainte mergătorul unor nespuse fericiri. Ca fecioara inaintea altarului, cănd preutul ei bine cuventează cununia, el nu ştiea care ei va fi viaţa de acum inainte; dar presimţia că aceasta are să incerce o mare schimbare şi ca tot deauna inaintea tainei se simţia neliniştit, dar fericit in neliniştea sa.

Cea intăi lucrare a divanului moldovenesc fu votarea unei adrese de mulţămire cătră puterile semnatare; apoi in ziua de 19 Octomvrie se votează dorinţele ţerei privitoare la viitoarea ei reorganisare, cuprinse, in 5 punte, care sunt următoarele:

1) Mănţinerea autonomiei, după cuprinderea vechilor capitulaţiuni cu Poarta otomană.

2) Intrunirea principatelor in un singur stat sub numele de România.

3) Un domn strein, ereditar, ales din dinastiile domnitoare a le Europei şi a cărui moştenitori vor fi crescuţi in religia ţerei.

4) Neutralitatea şi neviolabilitatea noului stat.

5) Puterea legiuitoare incredinţată unei singure adunări generale, in care să fie representate toate interesele naţiunei.

Toate acestea sub garanţa colectivă a puterilor europene

Numai doue voci din opt-zeci şi trei se ridicară in sinul adunărei contra unirei: logofetul Alexandru Balş şi Nestoriu Hermeziu, episcop de Roman. Votul se făcu cu apel nominal, şi fie care deputat, punĕndu'şi semnătura, işi arată mulţămirea inimei prin cuvinte insemnătoare. George Sturza „mulţămeşte lui D-zeu că au apucat să vadă cea mai frumoasă zi a naţiei române." Un ţaran, punĕndu'şi pecetea in loc de iscălitură, spune cu voace resunătoare: „noroc bun;" un altul „spre vecinica pomenire;" Ioan Roată adaoge: „noi nu ştim să firitisim; dar Domnul ne va erta"

Divanul Valahiei se rosti in mod, identic cu acel al Moldovei doue zile după aceasta in 21 Octomvrie şi anume cu unanimi-

tatea voturilor. Domnul Ioan Bratianu propuse in aceaşi şedinţă: „să se trimită o adresă de felicitare fraţilor noştri din Moldova pentru iniţiativa ce au luat'o şi pentru a le face cunoscut că, urmăndui in calea pe care ei ne au aratat'o, nu vom fi in viitor decăt un singur trup, precum nu am fost şi nu v'om inceta de a fi un singur suflet.“*)

Comisiunea europeană ceru insă ca divanurile să'si arăte dorinţele lor şi asupra altor intrebări privitoare la viitoarea organisare. Divanul Moldovei se supune acestei cereri sub doue condiţii : 1) că dorinţele emise in această privire de către divan să nu atingă intru nimic autonomia principatului; 2) că in cazul cănd basele propuse de divanul valac nu ar fi in totul identice, să nu se prejudece prin aceasta chestia unirei. Divanul Valachiei, dovedi un simţ politic mai inalt, refuzănd a se ocupa cu chestiuni de organisare lăuntrică şi declărăndu'şi insărcinarea implinită cu exprimarea dorinţelor generale, „reservăndu'şi in puterea principiul autonomiei, dreptul de a pune basele viitoarei constituţiuni a Romănilor, după ce congresul de Paris va fi primit dorinţele lor.“*)

Să videm acuma ce au făcut conferenţa de Paris din aceste dorinţi a le poporului român?

*) Proces verbal a şed. VI a divanului Valahiei in *Ubicini* p. 334.

**) Adresa Mitropolitului Nifon către comisia europeană din 15 Decemvrie 1857. *Ubicini* p. 369.

IX.

Convenţiunea de Paris.

Ori căt de insemnată ar fi fost chestiunea principatelor, ea nu putea da naştere unui resboiu; de acea era firesc lucru ca puterile să ajungă la o inţelegere, şi aceasta nu se putea face decăt pe temeiul unor concesiuni mutuale intre puterile acele care sprijineau unirea şi acele care ei erau protivnice.

Aceste din urmă combătuse in congres idea unirei: dar, neindrăsnind s'o combată deadreptul, susţinuse că ea n'ar fi dorită de cătră insuşi populaţiunile, asupra cărora era să fi aplicată. Aşa imputernicitul Turciei susţinuse in şedinţa a VI-a: „că despărţirea ţerilor române este o urmare firească a moravurilor, şi obiceiurilor care sunt deosebite in ambele provincii, că căţi-va indivizi, sub influenţa unor consideraţiuni personale, au putut formula o părere contrară stărei actuale; dar ca aceasta nu este de sigur părerea populaţiunilor."*) Imputernicitul Austriei adăusese că populaţiunile n'au fost consultate, şi, dacă se ie in bagare de samă preţul pe care fiecare aglomeraţiune il pune in autonomia sa, se poate deduce a priori că Moldovenii şi Valahii doresc inainte de toate a pastra aşezămintele lor locale şi despărţite. Mai tărziu cănd se va fi constituit in principate un

*) *Iasmun l.* Aktenstüske II p. 390.

organ legiuit al dorinţelor ţerei, se va putea, dacă va fi loc, a se procede la unirea celor doue provincii intr'o deplină cunoştinţă de causă."*) Austria şi cu Turcia nu tăgăduiau deci principatelor *dreptul*, ci numai căt *vroinţa* de a se uni, şi se refereau la dorinţele lor ca la arbitrul cel mai nimerit in această privire. Ele se arătau aşa de liberale, fiind că credeau a avea indestule mijloace de inriurire in principate pentru a le stoarce fără de voia lor un vot duşman unirei Dar cu toate silinţele lor desnădăjduite, adevărul eşi la lumină; principatele şi anume Moldova, asupra căreia işi concentrează toate puterile lor, se rostiră intr'un glas pentru unire şi pentru principele ştrein.

Experienţa pe care o ceruse Austria şi Turcia se indeplinise, şi rezultatul eşise cu totul in contra aşteptărilor lor. Dar, intru căt ele singure se referise la dorinţele populaţiilor, ele se legase dinainte a se supune unui asemene judecător. Consequenţa ar fi cerut ca ele să primască fără opunere hotărirea acestuia, In politică insă consequenţa nu'şi are locul ei; căci ea este insuşirea caracterului, pe când interesul, mobilul politicei, este, din firea lui chiar, schimbător după imprejurări, şi, prin urmare, neconsequent. Puterile protivnice ceruse consultarea popu-

*) *Iasmund* II p. 392.

lațiunilor, fiind că erau sigure pe izbândă. De indată ce lucrurile se intoarseră de altmintrele, trebuia aruncat masca și arătat pe față, acea ce până atunci se ținuse acoperit.

Turcii apucase incă inainte de rostirea divanurilor ad-hoc, și indată ce casarea alegerilor moldovene arătâ in cotro era să se plece cumpăna, a protesta că: „ori care ar fi dorințele rostite de divanurile ad-hoc in privirea unei uniri a ambelor principate, Inalta Poartă intemeată pe tratatul de Paris, se vede silită in modul cel mai hotărit a mănținea părerea ei de mai nainte in această privire.“*) Ei reinoiesc asemene protesturi după ce divanurile ad-hoc iși dăduseră socotința, arătănd: „că nu se putea aștepta un rezultat mai cuminte de la niște alegeri la care luase parte o așa mulțime de oameni plini de ideile acele, ce erau să restoarne mai toată Europa in 1848.“**)

In ședința cea d'intăi a conferenței de Paris (22 Mai 1858) contele Valevsky, după ce dă cetire raportului comisiunei din București, revine asupra propunerei făcute in congresul de Paris privitoare la unirea principatelor, cu atăta mai mult că „faptele au dovedit că el nu se inșalase, arătănd că Moldo-Valahii erau in totul insuflețiți de dorința de a nu

*) *Iasmund* III N. CCCCXCII.
**) *Iasmund* III No. CCCCXCVII.

mai alcătui decăt un singur principat.“ Fuad paşa, provocat de representantul Angliei aşi da părerea asupra acestei intrebări, declară că: „Poarta este şi rămăne convinsă că ar trebui pastrată celor doue provincii o ocărmuire despărţita,“ fără a se ingriji de loc de imprejurarea că imputernicitul Turciei in congresul de Paris se referise la dorinţele populaţiilor, şi ea aceste se formulase in un vot anumit, care era asternut pə masa conferenţei. Imputernicitul Austriei crezu a incunjura greutatea situaţiunei. arătănd că „guvernul seu s'ar indoi ca divanurile ad-hoc să fi rostit in mod credincioas dorinţele populaţiilor,“*) Intru căt Austria punea in indoială insuş rezultatul trimis in sinul conferenţei de mandatarii ei din Bucureşti, ori ce desbatere in această privinţă devenia de prisos şi Franţia inţelese curĕnd că o impăcare nu ar fi cu putinţă de dobăndit, decăt pe basa unor concesiuni mutuale şi reciproce. Ea părăsi deci de indată planul unirei depline a ţerilor române, şi propuse un proect care putea fi primit de membrii conferenţei, intru căt ei scapa de o grea incurcătură, dar care era cu neputinţă de realizat in practică. Intr'adevăr numai mintea omului poate concepe lucruri neisprăvite; lumea cea aevea nu se poate mulţămi cu creaţiuni injumătăţite.

*) *Iasmund* III p. 200.

Noua constituţie croită pentru ţerile române de către conferenţa de Paris este următoarea :

In privirea raporturilor cu Sublima Poartă ţerile române vor pastra autonomia lor, conform cu capitulaţiunile incheete cu Sublima Poartă ; aceasta va investi pe domnul ales de ţară, va lua, impreună cu ţerile române, măsurile necesare pentru apărarea lor, şi tratatele curţii suzerane cu puterile streine vor fi aplicate in principate, intru cât nu ar jigni autonomia lor. Principatele vor plăti un tribut de 1,500,000 lei pentru Moldova şi 2,500,000 lei pentru Valahia. La caz de incalcare a privilegiilor ţerilor române din partea curţei suzerane, ele vor avea dreptul a se plânge la puterile garante.

Principatele vor păstra administraţia lor despărţită, sub doi gospodari ajutaţi de doue adunări. Principiul unirei este insă primit in următoarele punte : Se institue o comisiune centrală in Focşani, cu menirea a pregăti legile de interes comun precum dreptul civil şi penal, organizarea vămilor, a poştelor, a telegrafului, unitatea monetară şi altele. Se crează de asemine o curte de casaţiune comună pentru ambele principate. Miliţiile vor organisate in mod identic astfel că la vreme de nevoe să poată fi intrunite. Comandantul şef va fi numit pe rând de ambii gospodari. Steagurile lor vor fi pastrate deosebit;

dar ambele vor purta o cordea albastră semn al intrunirei lor. Această natură hibridă a intregei constituţii se vădeşte şi in noul nume al ţerilor române: „Principatele-unite Moldova şi Valahia."

In privinţa organisărei lor lăuntrice se introduc principiile liberale şi constituţionale a le ţerilor apusului.

Austria care avea interesul cel mai mare a combate unirea, nu vroia să se impace nici in aceste inceputuri. Ea protestează in contra denumirei de principatele unite, in contra comisiunei centrale, in contra steagului comun, precum protestează mai tărziu in contra restringerei jurisdicţii consulare, mijlocul ei cel mai puternic de inriurire in principate.*)

Această constituţie era vrednica fiică a tratatului de Paris; lucrare a momentului, făcută pentru trebuinţele momentului, atăt tratatul de Paris căt şi anexa ei nu erau menite a avea o viaţă indelungată.

Tratatul de Paris nu putea mulţămi pe nimenea, nici pe invingători şi atăt mai puţin pe invins. Resboiul ce i dăduse naştere fusese intreprins pentru a pune un capăt vecĭnicei ameninţări la care Turcia era expusă din partea Rusiei; dar care fusese măsurile luate pentru a se ajunge la acest scop? Neu-

*) *Iasmund* III p. 209, 210, 211 şi 225.

tralisarea Mărei Negre și scoaterea țerilor dunărene de sub protectoratul rusesc. Dar nourul ce amenința Constantinopolea nu se rădica de pe Marea Neagră; el venea mai de departe și se formase de atunci de când Petru cel mare și urmașii sei incepură a se intinde cătră Sud; mai ales de când Caterina II pusese măna pe Crimea și urmașii ei pe Caucaz. Prin urmare, pentru a stavili intr'adevăr puterea rusască ar fi trebuit a se innapoi Turciei acele doue regiuni, ceea ce nu era nici in puterea aliaților nici in vroința chiar a unuia din ei. Prin impedecarea Rusiei de a fi stăpănă a casă la dinsa, i se impunea numai căt o condiție umilitoare, de care trebuia să caute a scăpa la cel dintăiu prilej.*) Rusia deci folosindu-se de incurcăturile Europei din 1870, când cu resboiul franco-prusian, cere revisuirea tratatului de Paris in această privință. Motivul pe care ea se intemează este părăsirea de fapt a celor mai multe clause a le acelui tratat, după care ar fi nedrept ca el să fie mănținut numai in privirea ei. „Sau vězut principatele Moldovei și a Valahiei, acăror soartă fusese hotărită prin tratatul de Paris și prin protocoalele

*) *La paix de Paris est elle une paix solide?* par un ancien diplomate. Bruxelles 1856 *V. Hagen.* Geschichte der orientalischen Frage, Frankfurt a. M. 1877 p. 115 123. Comp. *Iulian Klaczko.* Les évolutions du problème oriental in Revue des deux Mondes 1 Decembrie 1878 p. 506.

următoare, sub garanţa marelor puteri, indeplinind un şir de revoluţiuni protivnice atăt spiritului căt şi literei acelor transacţiuni şi care le au condus intăiu la unire apoi la chemarea unui principe strein. Aceste fapte sau produs cu ştiinţa Porţei şi cu invoirea marelor puteri, sau cel puţin fără ca aceste să fi judecat de nevoe a face să se respecteze hotăririle lor. Representantul Rusiei a fost singurul care au ridicat glasul seu, pentru a semnala cabinetelor că ele se puneau, prin o asemene ingăduire in contrazicere cu stipulaţiile anumite a le tratatului De sigur, dacă asemene condiţiuni, incuviinţate uneia din naţionalităţile creştine a le orientului. ar fi izvorit din o inţelegere obştească intre cabinete şi Poartă, in virtutea unui principiu aplicabil tuturor populaţiunilor creştine a le Turciei, cabinetul imperial n'ar fi putut decăt să arăte părerea sa de bine; dar ele au fost esclusive. Cabinetul imperial a trebuit deci să fie lovit, văzănd că abia căţi-va ani după incheerea lui, tratatul din 30 Mart 1856 au putut fi infrănt fără pedeapsă in una din clausele sale de căpitenie, in faţa marilor puteri europene, şi aceasta infrăngere n'au fost singura.“*) Pretenţiile Rusiei fiind drepte şi mai ales ridicate intr'un moment aşa de po-

*) Nota cancelarului rusesc din 31 Oct. 1870 adresată ambasadorului rusesc din Londra in *Dmitri de Boukharow*. La Russie et la Turquie. Paris 1874 p. 236.

trivit fură ascultate și prin tratatul din 13 Mart 1871 se abrogară art. 11, 13 și 14 a tratatului de Paris, care margineau puterea rusască in Marea Neagră.

In privirea posiției creștinilor din impărăția musulmană, puterile apusene se arătase foarte răvnitoare pentru neatărnarea Sultanului; ele insăși iși legase mănile prin art. 9, stipulănd că in cea ce privește raporturile Sultanului cu supușii sei, puterile n'ar avea nici un drept de amestec in ele, fie colectiv, fie deosebit, precum nici in ocărmuirea lăuntrică a impărăției sale. Sultanul făgăduia insă prin tratat, precum și prin mai multe acte posterioare, imbunătăț rea soartei creștinilor, și puterile apusene fură in destul de naive a se mulțămi cu asemene făgădueli, fără a cere nici un soiu de garanții pentru serioasa lor indeplinire. Asemene făgăduinți a le Sultanului, de și poate de bună credință nu s'ar fi putut insă realisa decăt in doue cazuri: sau Turcii ar fi trebuit să fie constrinși prin măsuri luate la fața locului de cătră puterile apusene, la aplicarea reformelor făgăduite; sau ar fi trebuit să se schimbe intăi spiritnl populației musulmane. Mijlocul intăi fusese inlăturat ca unul ce a fi jignit maxima favorită a neatărnărei impărăției otomane; al doile era cu neputință. Este insă cunoscut că legile nu pot reforma moravurile, cel puțin nu de azi pănă măni.

Frmanele proclamau principii umanitare; populaţiunea domnitoare se refuza a le aplica, intemeinduse pe doue principii din Coran, innaintea cărora ori ce ordin trebuia să se tocească : „Dumnezeu dă puterea cui crede de cuviinţă“ şi „opune-te călcărei legei.“ Aşa de esemplu nici odată judecătorii turci n'au putut fi induplecaţi a primi de bună mărturia unui creştin in protiva unui mahometan. Egalisarea confesiunilor in privirea slujbei militare avu de resultat o sporire nemăsurată a dărilor plătite de creştini, căci Turcii dorind să păstreze principiul Coranului, că paza legei nu poate fi incredinţată decăt drept credincioşilor, şi pe altă parte folosindu-se de nemulţămirea raielelor de a sluji sub arme, iscodiră o inlocuire a tragerei la sorţi prin o dare bănească, care spori veniturile statului cu 12,000,000 de franci pe an.

Europa, neindatorind pe Turci in mod serios la reforme in privirea creştinilor, lasase tot asupra Rusiei ingrijirea de soarta lor. Prin aceasta insă pericolul, pentru inlăturarea căruia ea luase armele in măni, rămănea intreg şi neatins. Europa inchisese numai căt rana in afară ; in lăuntru reul rodea mai departe gata de a izbucni la cel intăi prilej, cea ce se intămplă in 1877.

Ne rămăne de cercetat mai cu deamănuntul al treile punt al tratatului de Paris, acel privitor la principate, căci al patrule, acel ce

au rămas neatins, navigaţia Dunărei, este tocmai acele ce pentru politica generală era cu mai puţină insemănătate.

X

Unirea principatelor

Convenţiunea din 1858 trebuia să fie introdusă in principate, căci aşa era dorinţa Europei. Franţia insă, care vroia cel puţin ca această legiuirea să fie aplicată cu sinceritate, cere şi conferenţa primeşte, ca ocărmuirea vremelnică ce era să fie aşăzată in ţerile române pentru a privighea lucrarea lor cea mai insemnată, alegerea domnului, să fie pe căt se poate de nepărtinitoare. Caimacamii Alexandru Ghica şi Neculai Vogoride, luănd cunoştinţă de art. 11 al convenţiunei care dădea administraţia, in timp de văduvie a tronului, sfatului miniştrilor, luasă mĕsurile trebuitoare spre a alcătui nişte ministere in totul favoritoare scopurilor lor. Conferenţa din Paris hotăreşte atunci că pentru astă singură dată să se indepărteze de la prevederile articolului 11 şi să se numească căimăcămii amăsurat regulamentului organic, care dădea această dregătorie miniştrilor de interne, celui de justiţie şi preşedintelui divanului domnesc, hotărănd tot odată să se numească căimăcami persoanele acele ce se aflau in asemene insuşire la retragerea dom-

nitorilor celor de pe urmă, in 1856. Austria primeşte şi această măsură ca una ce credea că „nu numai unirea principatelor a fost inlăturată, dar că s'au luat chiar garanţii indestulătoare pentru ca unirea să nu devină rezultatul desvoltărei progresive a aşezemintelor din ambele ţeri."*) Astfel sa numesc caimacami in Moldova, Stefan Catargiu, Vasile Ghica şi Anastasie Panu şi in Muntenia Ioan Manu, Emanoil Băleanu şi I. A. Filipescu, cei dintăi favoritori ideii unirei, cei de al doile duşmani neimpacaţi

Căimăcămia Valahiei işi arată indată simţimentele sale ante-unioniste, oprind ori ce fel de intruniri electorale şi destituind cu gramada dregătorii pe care ei bănuia că pot fi dispuşi pentru unire. Cea moldovinească din protivă alege miuistrii sei intre oamenii cei mai patrioţi ai ţerii, Alexandri**) la trebile streine, Donici la lucrările publice, Ioan Cantacuzino la finanţe, Cuza la resboiu, şi susţine in curĕnd o luptă inverşunată cu consulul austriac care nu vroia să elibereze paşapoarte pe numele de Principatele-Unite, de şi acest titlu fusese recunoscut ţerilor ro-

*) Nota contelui de Buol către agenţii austriaci din Iaşi şi Bucureşti, in Annuaire des deux Mondes vol. IX 1858—1859 p. 660.

**) Domnul V. Alexandri fu iusărciuat cu o misie politică in Franţa, Anglia şi Italia care avu de scop recunoaşterea principelui Cuza. Vezi relaţia acestei misii in Convorbiri literare an XI p. 620 şi an XII p. 41.

mâne prin un hati-sherif. Alegerile moldovene de la care am vĕzut că aterna la urma urmelor soarta unirei eşiră in totul priincioase acestei idei. Adunarea se deschise cu solemnitate in 9 Ianuarie 1859 ; inaite de a se apuca de alegerea principelui ea făcu declaraţia următoare :

I) Adunare electivă a Moldovei arată adănca sa recunoştinţă puterilor semnatare a tratatului de Paris pentru că au recunoscut şi au garntat drepturile principatelor române inscrise in capitulaţiunile lor cu impărăţia otomană.

II) Adunarea electivă declară inaintea lui Dumnezeu şi inaintea oamenilor că unirea principatelor in un singur stat sub un singur principe strein dintr'o familie domnitoare europeană, cerută in un glas de divanurile *ad-hoc* in zilele vrednice de aducere aminte din 7 şi 9 Oct. 1857, a fost, este şi va fi in tot deauna dorinţa cea mai vie, cea mai aprinsă şi cea mai obştească a naţiei române.

III) Adunarea electivă a Moldovei arată in numele ţerei părerea sa de reu că această mare dorinţă, de la implinirea căruia atărna fericirea a 5 milioane de oameni, nu a fost indeplinită. Totuşi ea primeşte o constituţie care cuprinde elemente ce tind la implinirea dorinţelor tot aşa de obşteşti pe căt şi statornice a naţiunei.

IV Adunarea nădăjdueşte că Europa, in dreptatea sa, va ţinea samă de dorinţele arătate de atâtea ori şi cu atâtea stăruinţă de naţiunea intreagă.“*)

După această declaraţiune, care arată in frumoasă lumină, nu numai patriotismul ci şi simţul politic al adunărei moldovene, se procede la alegerea domnului, care fiind hotărită de mai nainte intr'o şedinţă pregătitoare, colonelul Alexandru Cuza, ministru de resboiu, este ales de adunare cu unanimitatea celor 49 deputaţi de faţă. Inainte de a jura, alesul iscălise o declaraţie in care spunea că: in cazul când unirea principatelor s'ar indeplini, el va abdica in favoarea unui principe strein.

In Valahia din pricina uneltirilor caimacamilor, care vroiau să scoată o adunare duşmană unirei, această nu se poate intruni decât in ziua de 22 Ianuarie, când era acuma cunoscută alegerea din Moldova. In ziua de 24 Ianuariu domnul Vasile Boerescu cere de la Cameră să se constitue in şedinţă secretă, şi această cerere a lui, fiind incuviinţată, el propune, in un călduros apel la unire şi infrăţire, pe domnul moldovan de candidat la tronul muntenesc. La rostirea numelui lui Cuza, o aprindere nemaipomenită inflăcărează pe toţi deputaţii şi el este proclamat de domn al Munteniei, in mijlocul strigătelor şi a ură-

*) Annuaire des deux Mondes Vol. IX 1858—1859 p. 71.

rilor celor mai entusiaste. Cuza primeşte fără a sta la gănduri chiemarea naţională, care pusese corona lui Mihai Viteazul pe capul incins acum de acea a lui Stefan cel Mare. Visul cel mai scump al Românilor părea că incepe a lua fiinţă, că se coboară din lumea inchipuirei in aevea incunjurătoare. Dar trecănd primele momente de bucurie şi de entusiasmu, inimile se intristară din nou, feţele se intunecară, căci ori cine simţea că această indoită alegere era o resvrătire improtiva vroinţei europene, că naţiunea, ascultănd numai de imboldirea inimei sale, uitase că ea nu putea fi stăpăna soartei sale ci că aceasta era pusă in măna arbitrilor lumei. Românul este insă şi el fatalist in felul orientalilor. „Intr'un noroc“ pusese in cumpănă toată existenţa sa, pentru implinirea acestei dorinţi atăt de arzetoare. Unire sau moarte era strigătul ce rămăsese inăduşit in pepturile patrioţilor români, cănd buzele lor rostise numele lui Cuza. Şi intr'adevăr dacă unirea se putea face vreodată, apoi era numai in acest moment. Soarta, care după căt se vede, ne păstrează un rol in această lume, n'au vrut să perim şi astfel am putut infrunta vroinţa statornică a unei mari părţi din Europa coalizată.

Venise răndul Munteniei a aduce jertfa sa pe altarul patriei; şi dinsa ca şi Moldova nu stătu la indoială. Ea alese in fruntea ei pe domnul moldovan, şi puse astfel pecetea

acestui act de inalt patriotism. Frumoase timpuri. Căte veacuri vor trece şi ele nu se vor mai reinturna !

Alexandru Ioan I incunoştiinţază despre alegerea sa pe marile puteri, şi trimite o deputaţiune la Constantinopole, pentru a cere investitura. Opinia publică in Europa era priincioasă indoitei alegeri, care nici nu lovea deadreptul in vre o disposiţie a tratatului de Paris; căci acesta nu prevăzuse o asemene intămplarare. In luna lui April 1859 se intruneşte o conferenţă la Paris, pentru a hotări asupra acestei imprejurări. Representanţii Austriei şi a Turciei cer ca alegerea lui Cuza să fie anulată şi cel d'intăi cere chiar de la conferenţ ca să iee măsurile de constringere trebuitoare, pentru a face ca vroinţa Europei să fie respectată in principate. Representanţii Franţiei, Angliei, Prusiei, Rusiei şi Sardiniei propun să se recunoască, că alegerea colonelului Cuza nu ar corespunde prevederilor convenţiei din 19 August; dar că spre a inlătura primejdiile ce ar putea izvori din o nouă alegere, şi pentru a ridica piedicile ce se opuneau la organizarea definitivă a ambelor ţeri, conferenţa să poftească pe curtea suzerană, ca, prin excepţie, să dee investitura colonelului Cuza, ca gospodar al Moldovei şi Valahiei. Imputernicitul Turciei nu primeşte propunerea celor cinci puteri, şi chiar se hotăreşte numai cu mare greutate, ca să o ra-

porteze curței sale. Intre aceste resboiul dintre Franția și Austria intrerupe ședințele conferenței.

In acest restimp domnul Românilor luă doue măsuri care infrănse intru căt va cerbicia protivnicilor sei. Consulatele Austriei, rupĕnd relațiunile cu ocărmuirea principatelor, domnul român declară că supușii austriaci vor fi tratați de acuma inainte ca supuși români. In fața acestei hotăriri, care putea jigni multe interese, guvernul austriac se vezu silit a reinoi relațiile oficiale in 14 Mai 1859, și a recunoaște astfel de fapt ocărmuirea principelui Cuza. Pe Turcia o lovi refuzănd a-i plăti tributul, de vreme ce nu era investit.

Conferența de Paris se intruni din nou in 6 Septemvrie 1859, după iscălirea preliminărilor de la Villa-franea, și, de astă dată ea incuviință alegerea, privind'o ca un fapt indeplinit. Austria, invinsă de Franția, nu se mai putea opune cu atăta stăruință dorinței acestia, și tot de aice se esplică cum de Anglia și Turcia consimțiră la cererile Franției; căci opunerea acestor doue puteri avea ca motiv mai ales opunerea Austriei. Turcia totuș, ne vroind a recunoaște unirea in principiu, trimite investitura principelui Cuza prin doue firmane deosebite. Rusia in aparență se arată prietinoasă Românilor; in realitate insă ea nu putea vedea cu plăcere această a lor intărire. Nu e vorbă, și ea dorea

ca Românii să fie uniți; dar sub un principe din familia rusască, pentru că ea vroia unirea Românilor și neatârnarea lor in interesul ei, și nu in acel al poporului insuși.

Unirea numai personală nu putea insă mulțămi pe Români. Alexandru Ioan I se hotărește atunci, pentru a aduce la o deplină izbăndă această idee, să facă o călătorie la Constantinopole, sfătuit fiind la aceasta de guvernul francez.

Călătoria lui in capitala impărăției otomane fu un adevarat triumf diplomatic. El fu primit de Sultanul, pe cât și de ambasadorii marelor puteri, cu cele mai mari onoruri; se infățoșă in audiența solemnă, imbrăcat in uniforma națională și fesul, pe care mai inainte iu purtau domnii români de câte ori apăreau inaintea Sultanului, ca semn că nu sunt decât niște dregători turci, nu-i fu impus.

Ce minunată este puterea ideilor! Unirea pe care Românii o indeplinise in contra vroinței Turcilor, invinsese până și cerbicia Sultanului, și acesta, care mai inainte era ca un Dumnezeu pentru domnii români, primindu-i numai cât să-i sărute papucul, acuma nu se credea desonorat a vorbi și trata cu domnul român, ca cu un om de o potrivă.

Cuza insă nu dobândi in Constantinopolea numai restatornicirea vredniciei țerei, căzută in uitare de atâța ani. El știu să farmece

pe Turci până intr'a atâta, incât aceştia incuviinţară unirea administrativă a Moldovei şi a Munteniei, prin contopirea ministeriilor şi a adunărilor, şi desfiinţarea comisiunei centrale. Ambasadorii marilor puteri, intruniţi in conferenţă la Constantinopolea, incuviinţază această cerere, care fu consfinţită prin un firman din 4 Decemvrie 1861. In 15 Decemvrie 1861, deschizându-se adunarea, de astă dată una singură pentru ambele ţeri, domnul le adresază următoarea proclamaţiune: „Românilor, unirea este indeplinită, naţionalitatea română este intemeeată Această faptă insemnată, dorită de generaţiile trecute, aclamată de corpurile legiuitoare, chemată de de dorurile noastre cele mai arzetoare, a fost recunoscută de Sublima Poartă şi de puterile garante şi inscrisă in analele naţiunilor. Dumnezeul părinţilor nostri a fost cu ţara noastră şi cu noi. El a susţinut silinţele noastre, şi conduce naţiunea către un viitor glorios. Voi aţi intrunit sperantele voastre pe capul unui singur domn; alesul vostru vě dă astăzi o Românie unită . . Să traiască România." !*)

Ori ce s'ar zice de principele Cuza, un lucru rămâne afară de ori ce indoială: el a ridicat prestigiul ţerei şi a adus la indeplinire unirea Românilor, doue fapte de care

*) Annuaire des deux Mondes vol. XI 1861 p. 560.

istoria nepărtinitoare trebue in ori ce caz să ţină socoteală.

Mai rămănea de indeplinit un punt pentru a face ca tratatul de Paris să rămână o literă moartă pentru România. Aceasta se indeplini in 1866. O conspiraţie ce nu avea rădăcini prea intinse, şi era lucrarea mai mult a cător va persoane decăt expresiunea vroinţei ţerei, restoarnă in noaptea de 11 Februariu pe principele Cuza, silindu'l să iscălească un act de abdicare, şi ocărmuirea ţerei incape in mănile unui guvern provisor, alcătuit din generalul Golesco, Lascar Catargiu şi colonelul Haralamb. A doua zi la 12 oare se intrunesc ambele camere; preşedintele consiliului ceteşte abdicarea domnului şi se procede indată la alegerea unui nou domn. Comitele de Flandra fratele regelui Belgiei, este ales in unanimitate; dar el nefiind imbiet de marele puteri, a primi corona ce i se oferea, o refuză. Domnul Ioan Brăteanu, care se afla la Paris, asigurăndu-se că persoana fiului de al doilea al principelui de Hohenzolern n'ar găsi improtivire la puternicul proteguitor al Românilor, cere şi dobăndeşte consimţimentul candidatului. Fiind că guvernul provizor apucase să disolvă camerile, se hotări ca, in lipsa lor, alegerea să fie făcută prin un plebiscit: 685,969 voturi se rostiră pentru şi 224 contra.

Rusia care vĕzuse cu neplăcere alegerea

lui Cuza, de şi atunci nu se arătase pe faţă, protestă acuma formal in protiva acestei noue alegeri. Ea stărneşte in ziua de 3 April o mişcare in Iaşi, indreptată in protiva unirei, in fruntea căreia erau Kneazul Moruzi, domnul Neculai Rossetti Roznovanu, Teodor Boldur Lăţescu şi alţii. In o depeşă a ministrului rusesc către ambasadorul seu din Londra se recomandă Angliei integritatea imperiului otoman, ameninţată de năzuinţele unei populaţii ortodoxe.*) Lucru curios! Rusia proteguia acuma pe Turci in protiva acelor uneltiri pe care până acuma in tot deauna le stirnisă asupra ei. Rusia vedea că, prin alegerea unui principe strein, poporul român se intăria intr'un mod simţitor, şi ea nu se putea impăca cu idea ca să-i scape aşa de deplin din mâni o pradă, pentru dobăndirea căreia ea intrebuinţase silinţi seculare. Această singură imprejurare ar ajunge spre a dovedi câtă dreptate au acei ce susţin incă că politica rusască faţă cu noi au fost in tot deauna neinteresată; că ea au avut in vedere numai binele nostru; că nici odată nu i-au trecut prin minte idea a pune măna pe eceste ţeri şi câte alte de aceste, care arată numai că acei ce le susţin sau sunt de ră credinţă sau nu ştiu ce spun.**)

---

*) Annuaire des deux Mondes. XIV. 1866—1867. p. 575

**) Minunat in această privire este d mnul *Grigorie B.*

O conferență se intrunește din nou la Paris in ziua de 10 Martie, sub președința domnului Drouyn de Lhuys, care formulează in 2 Mai următorul protocol:

„Guvernul provisoriu din București provocànd prin un plebliscit numirea unui principe strein, a contravenit convențiunei din 19 August 1858, care dă adunărei alegerea gospodarului. Conferența hotărește că este treaba adunărei, ce are să se intrunească, a resolvi chestiunea mănținerei unirei Dacă majoritatea sau a deputaților moldoveni sau a celor valahi ar cere-o, unii sau alții ar avea facultatea a vota deosebit. In cazul cănd majoritatea, fie moldovană fie munteană, s'ar rosti improtiva unirei, acest vot va avea de urmare despărțirea celor doue principate.“

„După ce se va lămuri această intrebare, adunarea va procede la alegerea gospodarului care, după glăsuirea articolului 13, nu trebue să cadă decăt asupra unui pămăntean. Consulii sunt insărcinați a privighia prin comună ințelegere libera rostire a voturilor, și trebue să arăte de indată conferenței ori ce atingere s'ar face acestei libertăți.“*)

In ziua de 1 Mai adunarea, sub vice-președința domnului Manolachi Costachi Epu-

---

Chrisoscoleo iu broșura sa: Politique russe de ce siecle en orient comme réponse à l'opuscule: Une pensée politique. Bucarest 12 Mars. 1877.

*) Annuaire des deux Mondes vol. XIV, 1866—1867 p. 575.

reanu, după ce constată că nimene nu cere votarea deosebit, nici nu cere cuvêntul improtiva unirei, votează cu 109 voturi pentru şi 6 abţineri decisiunea următoare:

„In consideraţiunea deferinţei ce datorează Inaltei Porţi şi puterilor garante, adunarea, interpretă fidelă a voinţei naţionale necurmată şi afirmată cu atâta tărie de divanul *ad hoc*, de toate adunările ulterioare şi acum in urmă de corpurile legiuitoare la 11 Februarie, precum şi de plebiscitul din 2—8 April, declară pentru ultima oară inaintea lui Dumnezeu şi inaintea oamenilor că vrointa nestrămutată a Principatelor-unite este de a rămânea pururea cea ce sunt, o Romănie una şi nedespărţită, sub domnia ereditară a unui principe strein, dintr'una din familiile suverane a le occidentului, şi că principele ereditar al Romăniei una şi nedespărţită este principele Carol Ludovic de Hohenzolern Sigmaringen, pe care şi adunarea, la rândul seu, il proclamă sub numele de Carol I.“*)

După această declaraţie se aclamă pe Sultanul, pe puterile gurante şi pe alesul naţiunei, şi sara oraşul este iluminat şi se fac serenade inaintea locuinţei consulilor.

Declaraţiunea adunărei era alcătuită cu destulă ghibăcie. Ca şi când n'ar fi luat cu-

*) Monito ul pe 1866 No. 99 din 7 Mai.

noştinţă de cererea conferenţei, ca alesul se fie pământean, adunarea părea că respunde la o intrebare ce i se făcuce asupra dorinţelor ţerei, intărind din nou pe acele rostite de divanurile ad-hoc.

Opt zile după acest vot, principele Carol vine in Muntenia, adus incognito de domnul Ioan Brăteanu. Posiţia ţerei nu inceta insă de a fi grea, cu toate că principele primise domnia. Turcia şi Rusia se opun din toate puterile la recunoaşterea principelui strein. Ambasadorul turc inmânează o protestare conferenţei de Paris, in care spune: că ocupaţiunea militară ei pare singură măsură de luat in asemene imprejurări. De aceaşi părere era şi Rusia, şi instrucţiunile trimise domnului de Budberg, dovedesc o turburare care fac pe cabinetul de Petersburg să'şi peardă prudenţa obicinuiţă. Principele Gortschakoff impunea plinimputernicitului seu de a cere sau intrebuinţarea de mijloace constringătoare sau disolvirea conferenţei.*) Aceasta se

*) Annuaire des deux Mondes. Vol. XIV 1866 p. 578. Citâm câte va din cuvintele rostite de baronul de Budberg cu acest prilej: „Le prince Charles de Hohenzollern, mettant à profit l'entrainement irréflechi des Moldo-Valaques, ne présente à l'Europe qu'un pouvoir établi en violation flagrante de tous les droits; c'est une audace que n'a pris sa force que dans l'espoir de l'impunité . . et cependant c'est un membre de la famille royale de Prusse, un offcier de son armée qui a commis cette usurpation de pouvoir." Protocolul conferenţelor Nr. 10 din 4 Ianuaire 1866.

şi despărţi in 23 Mai, după o şedinţă in care nu ajunse la nici o inţelegere. Principatele rămăneau deci singure faţă cu Turcia.

Ele aveau insă un mare noroc. Austria, duşmana cea mai pe faţă a ori cărei propăşiri in constituirea naţionalităţei române, ameninţată cu resboiu din partea Prusiei şi a Italiei (duşmăniile incep in 30 April), trebuia să'şi concentreze toată luarea aminte asupra acestei primejdii ce amenința din doue părţi existenţa monarhiei, incăt nu putu să dee nici o băgare de samă celor ce se petreceau la Dunărea de jos.

De şi principele Carol incunoştiinţase pe Sultanul că e gata a recunoaşte suzeranitatea lui, Turcii se pregăteau a intra cu armata in principate şi adunase oştiri la Rusciuk. Românii, vĕzĕnduse ameninţaţi, concentrează şi ei căte va oştiri lăngă Dunărea, şi domnul Ioan Brăteanu caută un sprijin la Bulgari, care tocmai pe atunci erau foarte porniţi in contra Turcilor. Izbănda deplină insă a oştirilor germane şi infrăngerea desăvărşită a Austriei, care răpea Turciei mijlocul seu cel mai puternic de resistenţă, aduce in Constantinopole plecări mai impăciuitoare.

Domnul Ioan Ghica este trimis in capitala Otomanilor, unde ajutat de ambasadorii Fran-

*) *Irecek*. Geschichte der Bulgaren 1876 p. 557.

ţiei şi ai Angliei, induplecă pe Turci a recunoaşte in principiu alegerea domnului strein. După multe negocieri Turcia se invoeşte a recunoaşte pe principele Carol, cu condiţie ca acesta să meargă a primi firmanul investiturei sale in Constantinopole. Principele Carol primeşte, şi astfel Românii pun corona edificiului lor politic, ridicat cu atâta osteneală cu atâtea primejdii, dar condus cu ghibăcie şi sprijinit de noroc.

Resboiul din 1877. Pacea de Berlin 1878.

I

Declaraţia resboiului

Din an in an am ajuns cu incetul şi nu fără trudă până la pragul actualităţii. Şi cu cât inaintam, cu atâta sarcina noastră devinea mai grea, căci aveam de judecat lucruri şi imprejurări tot mai puţin lămurite. Vuetul tot mai apropiat a timpului de faţă, mulţimea ameţitoare şi schimbătoare a evenementelor obosesc mintea in care se resfrâng, şi, tocindu-i puterile, ingreue tot mai mult o jndecată nepărtinitoare. Când privim lucrurile de departe, suntem asemene unui observator ce ar videa mişcarea unui oraş de pe un vârf de munte sau dintr'un balon. Dacă el nu poate urmări toate mişcarile de

odată, cel puţin unele din ele le poate cuprinde cu viderea şi duce până se opresc sau se pierd in altele: cu cât insă acel observator, părăsind inălţimea in care s'ar afla, s'ar cobori către oraş, mişcările acestuia sar amesteca din ce in ce, până insfârşit ajungând in piaţa cea mare, in mijlocul mişcărei celei mai sgomotoase, abie şi-ar mai recunoaşte mersul seu insuşi in sinul mişcărei generale. Aşa se intâmplă şi istoricului; din o depărtare mai mare el deosebeşte mai bine trăsăturile şi caracterile generale, de şi individualităţile perd figura lor osebitoare; cu cât se apropie, aceste din urmă câştigă in dauna trăsăturilor generale, a căror pătrundere este singură treaba istoricului. Este greu, este chiar cu neputinţă a scrie in mod definitiv istoria unui timp viu, şi timpul trăeşte cât trăesc oamenii ce se mişcă in el. Cu toate aceste istoria, pentru a avea un rezultat practic, trebue să se coboare până in viaţa de faţă, până in momentul acela ce se numeşte *acum*. Este insă o mare deosebire intre modul cum ochiul istoricului vede timpul de faţă şi ochiul omului de rând. Acesta caută la el numai cât prin ochelarii pasiunilor, a simpatiilor şi antipatiilor sale personale, pe când istoricul, privind la lume ca prin o ochiană intoarsă, indepartează chiar lucrurile cele mai apropiete, se uită la ele cu aceaşi minte cu care au privit la trecu-

tul indepartat, şi poate, până la un punt măcar, să păstreze in judecata sa părerea rece şi nepărtinitoare.

Aceste consideraţiuni ne au impins a schiţa şi imprejurările resboiului ce s'a petrecut sub ochii noştri, şi a căruia rane mulţi din noi le simt incă vii in pepturile lor. Fără indoială ne putem inşela in mai multe priviri; căci documentele lipsesc, şi spusele oamenilor, colorate de spiritul de partidă, sunt contrazicătoare. Înşalarea insă nu poate să se intâmple decât asupra amănunţimilor, pe când faptele generale vor reeşi indestul de caracteristice, pentru a nu zădărnici incercarea.

Din momentul ce Rusia redobândeşte stăpânirea in Marea Neagră (1871), ea reincepe uneltirile sale in peninsula Balcanului şi acuma, fiind că nu mai avea pe Români la indămână, incepe a aţiţa pe celelalte naţionalităţi slave de aice. E drept că aceste uneltiri erau indreptăţite prin abusurile ne mai pomenite, pe care Turcii, proteguiţii Apusului, le făceau in fie ce zi asupra creştinilor, şi aceştia vĕzĕndu-se părăsiţi de Europa civilizată, indreaptă earăşi speranţele lor de scapare către czarul Ruşilor. Pe la inceputul lui Iuni 1875 se rescoală Herzegovina, care este ajutată in ascuns de Serbia, Muntenegro şi Dalmaţia. In August se ivesc turburări şi in Bulgaria, care au de urmare cele intăi măceluri din partea Turcilor, Sul-

tanul, indemnat de puteri, recurge earăşi la mijlocul cel indămănatic al făgăduinţelor, care nu se implineau nici odată şi a căror valoare creştinii o cunoşteau pe deplin. Rescoala deci, in loc de a se linişti, ia proporţiuni din ce in ce mai mari, cea ce provoacă pe Turci la violenţe tot mai crunte, in care un mare numer de Bulgari cade sub cuţitul asupritorilor lor, cruzimi ce revoltară simţimentul intregei Europe. Intre aceste Serbia şi Muntenegrul declară Turcilor resboiu, după indemnul Rusiei, care sprijine această resculare prin toate mijloacele putincioase, de şi numai cât pe cale privată.

Puterile europene, simţind că aceste vărsări de singe ar putea da naştere unui resboiu mult mai primejdios, ce ar turbura intreaga Europă, indreptase incă de la inceputul anului 1876 o notă către Poartă (a comitelui Andrasy) prin care cer pentru provinciile resculate libertatea religiunei, reforma sistemului zeciuelei, inlesniri pentru agricultură, intrebuinţarea unei părţi din venituri la imbunătăţiri locale şi numirea unei comisiuni, compusă din creştini şi mahomedani, pentru privigherea şi executarea acestor reforme. Rusia işi insuşeşte această notă şi o int nde incă, cerănd prin o circulară a principelui Gortschakoff următoarele măsuri ca garanţii pentru o mai bună soartă a creştinilor : desarmarea intregei populaţiuni a Bosniei, Bulgariei şi Her-

zegovinei fără deosebire de credință; reorganisarea poliției locale și primirea in ea a populației creștine; indepărtarea trupelor turcești neregulate; stremutarea Cerchejilor, așezați in Europa, inapoi in Asia; apoi dregătorii să fie luați numai dintre pământeni și anume prin alegere; in trebile oficiale să se introducă limba națională, și, pentru fie care din numitele provincii, să se numească de Poartă cate un guvernator de religia creștină; arendarea de până acuma a zeciuelilor să fie inlocuită prin un sistem de dări mai puțin abusiv, și, in sfârșit să se numească o comisiune permanentă, alcătuită din consulii marilor puteri, care să privigheze și să executeze aceste reforme.

Anglia propusese cu cât va timp mai inainte, intrunirea unei conferențe pentru regularea posiției creștinilor. Această conferență ține intăia ei ședință in 23 Decemvrie 1876, in Constantinopole.

Odată cu deschiderea conferenței, Turcii organizază in Constantinopole o mare comedie, acăreia desnodământ fu proclamarea unei constituții pentru impărăția otomană. Această constituție, care pe hârtie mai că dădea de rușine pe acea engleză, prin liberalitatea principiilor proclamate, intre care se deosebea mai ales egalitatea confesiunilor innaintea legei, era menită să lovască in doue părți: mai intăi să facă de prisos cererile pu-

terilor in privirea garanţiilor de incuviinţat creştinilor; apoi să arăte pe guvernul turcesc ca mult mai liberal decât acel al Rusiei, care pretexta numai căt a se face apărătorul creştinilor asupriţi, când a casă la dinsul patrona cel mai cumplit despotism. Această constituţie era lucrarea celui mai inteligent ministru turc al timpurilor noastre, a lui Mithad paşa. In ori ce altă ţară meşteşugul ar fi prins de minune; la Turci insă era numai căt o comedie, de care poţi ride mult, fără a fi ţinut să o iei drept adevarată. Cum găndeau Turcii insuşi despre dinsa, ne dovedeşte intimpinarea Softalelor care spuneau intre altele: „Noi am supus pe creştini şi am cucerit ţara lor cu sabia, şi prin urmare, nu vroim să impărţim cu ei ocărmuirea impărăţiei, nici a le invoi să iee parte la conducerea trebilor statului."*)

Puterile europene nu se lăsară insă a fi amăgite de Turci; ele stăruiră mai departe in cererile lor. Turcii insă, cărora li se căntase atăta timp despre integritatea, neatărnarea si vrednicia impărăţiei otomane, incăt ajunsese şi ei a se convinge despre aceste principii, de altfel cu totul streine statelor orientale, găsind ca cererile Europei ar lovi in prestigiul statului lor, indrăsnesc a se

*) *Rudolf Henke.* Rumänien. Land und Volk, Leipzig 1877 p. 338.

opune reformelor cerute şi mai ales comisiunei de priveghere. Membrii conferenţei amenintă atunci cu părăsirea Constantinopolei, la care Turcii respund, că ei preferă mai degrabă un resboiu de căt o rescoală a poporului. In Ianuarie 1877 se convoacă marele sfat al impărăţiei, pentru a hotări desăvărşit asupra propunerilor puterilor. Acesta se rosteşte intr'un glas pentru respingerea lor, fiind protivnice integrităţei otomane şi că conferenţa ar putea să mai desbată numai căt asupra contrapropunerilor turceşti. Prin aceste Poarta refusa tocmai puntele de căpitenie cerute de puteri: guvernorii creştini şi comisiunea de priveghere; prin urmare ori ce trătări mai departe deveneau de prisos şi toţi ambasadorii marilor puteri părăsesc Constantinopolea, lăsănd pe Turci in voia soartei lor.

Conferenţele din Constantinopole intrerupsese resboiul inceput cu Serbia. De şi Turcia o bătuse pe aceasta in toate intălnirile, ea inchee cu Serbii o pace, indestul de favorabilă pentru un popor invins. Cabinetul de Petersburg trimite o circulară către celelalte puteri stăruind prin un soiu de ultimatum ca să'l ajute la indeplinirea cererilor conferenţei; căci el ar dori, pe căt e cu putinţă, să lucreze impreună cu dinsele in viitor. (13 Ianuarie 1877.

Către sfărşitul lui Martie 1877 generalul

Ignatieff intreprinde, din ordinul imparatului, o călătorie prin capitalele Europei, şi in April, se subsemnează aşa numitul protocol din Londra ca cel de pe urmă mijloc de a indeparta resboiul. Turciii respingăndu'l şi pe acesta, nu mai rămănea Ruşilor decăt să declare resboiu Porţei, cea ce se şi intămplă in ziua de $^{11}/_{23}$ April 1877, prin trecerea Prutului.

II

Ruşii caută să căştige pe Români.

Ce făcuse Romànii in timpul ce acest nou vifor, atăt de ameninţător; inainta asupra capetelor lor?

Pe timpul rescoalei din Herzegovina era la putere in Romănia ministerul conservator, care'şi luase ca normă de purte neutralitatea cea mai strictă. Aceasta nu prea convinea Ruşilor, şi cu toate că voluntarii lor, ce mergeau in ajutorul Serbilor, care erau in ajunul de a se rescula şi ei, treceau prin Romănia fără nici o impedecare, de oare ce se infăţoşa ca streini călători, totuşi Rusia nu era mulţămită numai căt cu atăta, şi doria să arunce şi pe Români in mişcarea de rescoală ce ferbea in peninsula Balcanului.

Rusia, care se bucura de sprijinul Prusiei, şi deci se putea aştepta la o politică prietinească din partea principelui Românilor, trimite pe la inceputul anului 1876 mai mulţi

emisari in Bucureşti, intre care un american Schyler şi corespondentul unui ziar liberal englez, Mac-Cagan, care să grăbească intrarea in acţiune a Românilor in protiva Turcilor. Principele ceru aceasta de la guvernul conservator, care se retrase atunci, dând locul partidului liberal. Cine crede că schimbarea ministerului Lascar Catargiu a fost datorită unei oposiţiuni a ţerei, acela se inşală cu multă naivitate.*) In o ţară mică şi slabă ca noastră, unde regimul constituţional devine adesa organul prin care se realizază interese streine, se pot schimba persoanele din un minister prin jocul politicei lăuntrice. Schimbarea regimului va fi in tot deauna efectul politicei exterioare. Astfel vine la minister Domnul Manolachi Kostache in 28 April 1816, impreună cu Domnii Vernescu Brăteanu, şi Cogălniceanu, acest din urmă la externe.

Acest minister de indată ce ie in mănă cărma trebilor ţerei, pentru a indruma, pe o cale legală, politica sa de acţiune in protiva Turcilor, aduce earăşi la lumină nişte tănguiri vechi a le Românilor contra suzeranului lor, privitoare la nişte drepturi pe care

*) Cum se face de camerele de atunci faceau guvernului o oposiţie aşa de hotărită, se va inţelege uşor, când se va şti că in Senat oposiţia numera *generalii* şi *episcopii*, şi in cameră unul din deputaţii oposanţi era chiar *mareşalul curtei domneşti*.

acesta nu ar vroi să le recunoască. De și aceste drepturi erau pe deplin intemeete, ministerul conservator le lăsase in părăsire, crezănd că nu era potrivit a le cere de la Turci, tocmai in momentul cănd ei aveau pe brațele lor o rescoală așa de primejdioasă. Prin un memoriu adresat de D. Cogălniceanu puterilor garante din $^{15}/_{26}$ Iunie 1876, el cere: 1) ca Poarta să recunoască un caracter oficial agentului român din Constantinopole; 2) să recunoască dreptul de juridicție a acestuia asupra supușilor români; 3) să inchee niște convențiuni cu Românii privitoare la poște, telegrafe și alte interese de vecinatate; 4) să delimiteze insulele din brațul Chiliei și inainte de toate 5) să recunoască statului nostru titlul seu de „România", care fusese primit de intreaga Europă, până și de Anglia.*)

S'ințelege de la sine că Turcii, care cunoșteau tendințele liberalilor români, resping toate cererile lor. Atunci Dl Kogălniceanu, de sigur nu fără autorizare superioară și cu știința numai a D-lui Brăteanu, pe când ceilalți ministri și chiar președintele cabinetului erau in cea mai deplină necunoștiință, trimite către agenții români din streinatate o circulară in care arată că: „este cu neputință ca Românii să stee nepăsători față cu țipetele

*) Monitorul din 1876.

de durere ce vin de pe malul drept al Dunărei. Cum! astăzi când mii de Bulgari și chiar de Români sunt uciși, când cele mai cumplite cruzimi se fac in Bulgaria in ziua mare, Europa creștină nu găsește in puterea sa, in regulele civilisației, in legile umanităței alt mijloc pentru a veni in ajutor acestor nenorocite populații decât o tăcere insultătoare? Această tăcere, România, ori cât de modestă ar fi posițiunea ei, nu o poate pastra mai mult timp. De acea Vě rog domnule agent de a atrage luarea aminte a guvernului pe lângă care sunteți acreditați, asupra posițiunei grele și plină de primejdie in care ne găsim; spuneț-i că un mare partid politic s'au și rostii cu hotărire in favoarea creștinilor, *că armata română ea insăși tremură sub jugul desciplinei dorind să iee parte la luptă* (frémit sous le joug de la discipline, désirant prendre part à la lutte); că deci este de interesul și de datoria puterilor celor mari a le Europei de a face ca armatele turcești să respecte dreptul ginților, pentru ca astfel să se iee luptei caracterul de barbarie și de exterminare, de care este astăzi intipărit resboiul sfânt indreptat contra populațiunilor Bulgariei."*)

Această notă este tot atât de nepolitică

*) Augsburger Allgemeine Zeitung 1876, 13 Septemvrie No. 257.

căt şi de indrăsneaţă. Nepolitică, caci da sub o formă, nu prea cuviinciosă, o invăţătură de purtare marilor puteri; apoi fiind că arăta armata română chiar ca pornită in contra Turcilor şi greu de mănţinut in frăul disciplinei. Indrăsneaţă, căci espunea, nu ştim pe acui respundere, ţara intreagă la o luptă pe care nimine nu o dorea, afară doare de autorii intelectuali şi materiali ai notei in chestiune.

Ministerul reconstituindu-se sub dl. Brateanu ca preşedinte şi Dl. Ionescu ca ministru de externe in 28 Iuli 1876, se ţine un consiliu la palat sub preşedinţa domnitorului. Şeful Statului, propune atunci ca programul noului minister in privirea luptei de peste Dunăre să fie: „o neutralitate bine voitoare" (une neutralité bienveillante), lucru la care se opune Domnul Ionescu, arătănd că o neutralitate nu merită acest nume decăt atunci când este nepărtinitoare. Această idee este şi adoptată de consiliu şi formulata ca programul cu care noul minister se infaţoşază inaintea camerelor."*) In momentul de a se despărţi consiliul, preşedintele ie pe domnul Ionescu la o parte şi ei spune: „sperez că vei aproba nota domuului Kogălniceanu." Dl. Ionescu se duce la minister, unde directorul ei arată nota raportată. Lovit de nemăsurata

*) Monitorul din 1876.

ei insemnătate, merge indată de intreabă pe ceilalţi miniştri, dacă fusese făcută cu consimţimentul lor. Domnul Manolache Kostache ei respunde că n'are nici o cunoştinţă de dinsa. Domnul Brăteanu ingăimează, ear principele intrebat de Domnul Ionescu asupra aceleiaşi imprejurări intimpină mai intăi că n'ar fi ceva aşa de grav. Domnul Ionescu citându-i atunci locul unde se vorbea de armată, principele observa că „nu cunoaşte acest pasagiu.“ Văzând atunci modul ascuns cum acestă notă fusese espeduită, Domnul Ionescu se grăbesce a opri, dacă mai era timp, remiterea ei cabinetelor europene; dar acele din Viena, Berlin şi Paris luase acum cunoscinţa de dinsa.*)

Domnul Ionescu, partizan declarat al neutralităţei, fusese luat de Domnul Brăteanu in minister, inadins pentru a ascunde mai bine trătările sale cu Ruşii. Puţin timp după ce devine preşedinte al cabinetului, se duce la Livadia. sub pretextul de a complimenta pe Czarul. Împăratul Alexandru arătâ Domnului Brăteanu scopul seu de a merge in contra Turcilor, trecând prin România. Acesta 'i respunse că ar fi de nevoe a se incheia cu România o convenţiune.— „Şi in cazul când n'am vroi“ —Atunci ne vom opune. — „Veţi fi striviţi“ intimpinâ principele Gortschakoft,

*) Augsburger Allgemeine Zeitung No. 257 citat mai sus.

ce se afla faţă la această convorbire.—„Striviţi dar stimaţi" respunse laconic ministrul român*). Principele Gortschakoff făgădui inse la sfârşit domnului Brăteanu că i va trimete la Bucureşti textul convenţiunei, inţelegându-se cu D-sa asupra clauselor acesteia, dar nevoind de o-camdată să le fixeze pe hărtie, pentru a nu da loc la discuţiuni precise. Despre Besarabia fără indoială că a trebuit se fie vorba la Livadia şi eată pentru ce. Incă de la sfârşitul anului 1875 se ivise vorba că România vra se rescumpere de la Turci neatărnarea şi gurile Dunărei. şi că Rusia ar consimţi la aceasta, cu cendiţie ca România se i inapoiască Besarabia.**) Se ştie apoi căt de mult apăsase Rusia in toate imprejurările asupra puntului că tratatul de Paris fusese desfiinţat mai ales de către Români; in puterea acestui argument redobăndise ea chiar in 1871 libertatea navigaţiei pe Marea Neagră, şi era deci firesc lucru ca să caute a da ultima lovitură acelui tratat atăt de uricios, reincorporănd Besarabia. In sfirşit se respăndise vorba, incă de la inceputul tratărilor cu Ruşii, că Besarabia are a fi reinturnată Rusiei***). Domnul Brătianu cu-

---

*) Conversaţie raportată de Dl. Brăteanu.

**) Vezi o corespondenţă din Bucureşti a Pall Mall Gazette, reprodusă in *Le Monde* din 15 Ianuarie 1876,

***) D. Kogălniceanu in şed. din 17 April a senatului: „şi să ne asigure integritatea teritoriului nostru, fiind că

noscând deci de pe atunci intenţiunile Ruşilor asupra ţerei noastre, işi exprimă temerile sale in privirea Besarabiei către principele Gortschakoff. Acesta la intrebarea Domnului Brăteanu, ce nu i prea convinea, intoarse capul şi spuse numai: „quelle idée". Atâta s'a pomenit de Besarabia in intâlnirea de la Livadia căci numai atâta s'a putut spune. A se pretinde că Dl. Brateanu s'ar fi inţeles de pe atunci cu Ruşii, pentru retrocesiunea Besarabiei, poate se fie o armă bine aleasă pentru politica de toate zilele. Istoria nepărtinitoare trebue inse să reăpingă asemenea idei, pentru motivul foarte simplu, că nici un om nu 'şi trădă ţara aşa fără nici un motiv, şi cu atât mai puţin un om ce au jucat până la un punt un rol istoric in patria sa. Apoi chiar din partea Ruşilor ar fi fost cu totul nepolitic ca ei se pretindă un asemenea lucru de la un ministru român, in momentul când aveau atâta de mare nevoe de bunele lui dispoziţii.

Oamenii in deobşte şi acei politici in deosebi au de dat samă de atâtea greşeli incât e pe atât de nedrept pe cât şi de prisos a le mai pune in socoteală şi lucruri inchipuite. Căci ci este politica decât o lungă ţesătură de incurcături, făcute de mintea omenească,

ştiţi cu toţii că se zicea că Rusia voeşte a ni lua indărăpt Besarabia". Monit. din 1877 No. 97. Comp. Brăteanu in şed. din 16 april a Camerei Monit. No.

pe care apoi puterea fatală a naturei, care pune toate lucrurile la locul lor, trebue să le tae şi să le desfacă prin şiroae de singe, şi de lacrimi a le omenirei !

Cu căte-va septămăni inainte de trecerea armatelor ruseşti, secretarul Dl. Nelidoff veni in Bucureşti şi dădu in mănile Domnului Brăteanu proiectul de convenţiue. Art. 2 al acestui proiect era conceput astfel : „guvernul Maiestăţei sale Impăratului tuturor Rusiilor se obligă a mănţinea şi a face să se respecte drepturile politice a le statului român, astfel cum rezultă din legile interioare şi tratatele existente, precum şi a mănţinea şi apăra integritatea actuală a Romăniei *pentru tot timpul căt va ţinea resboiul*". Intimpinănd Domnul Brăteanu că cu o asemene clausulă nu s'ar putea infăţoşa nici odată inaintea camerilor, pentru a le supune ratificarea convenţiunei, Domnul de Nelidoff, după o lungă şi infocată discuţiune, spuse in sfîrşit că nu ţine la hărtii şi consimţi la ştergerea clausulei bănuite. Prin o reservaţie mentală insă o reţinu in găndul seu şi prin modul cum consimţi la ştergerea ei, el dete a inţelege toarte lămurit miniştrului român că nu deslega şi vroinţa lui de această indatorire, precum deslegase hărtia acea in care trebuia să se infăţoşeze inaintea lumei.

Dacă insă pănă acuma se dăduse mai mult a inţelege Romăniei că vroieşte a i se lua

Beşarabia, in Iunie 1877, adecă doue luni după incheerea convenţiunei, principele Gortschakoff, venind impreună cu impăratul la Ploieşti, spune d-lui Kogălniceanu foarte lămurit că scopul guvernului impărătesc este de a lua inapoi Besarabia cedată Moldovei prin tratatul de Paris. Dl. Kogălniceanu şi Dl. Brătianu ţin secretul asupra acestei intrevorbiri, care se dă pe faţă tocmai in şedinţa camerei din 30 Sept. 1878 *).

De şi Rusia avea in inima ei gănduri duşmăneşti in protiva Românilor, in formă ea se arăta ca proteguitoarea lor şi se apropia tot mai mult de dinsa. In acelaş timp Romănia se indeparta tot mai tare de Turcia, primind de la aceasta noue lovituri in vrednicia şi onoarea sa. Anume in 24 Decemvrie 1876 Turcii proclama constituţia lor şi in art. 7 al acesteia se spune că: „Sultanul dă investitura şefilor provinciilor privilegiate in formele determinate de privilegiile ce le au fost concedate". Ministerul din Bucureşti, cum află despre promulgarea acestei constituţii, protestează la Sublima Poartă şi la puterile garante contra acestui acticol, care ar atinge intr'un mod atăt de grav autonomia de veacuri a Românilor **).

*) Vezi desbaterile in Monitorul pe 1878.
**) Domnul Ionescu, ministrul de externe, pune pe agentul din Constantinopole să intrebe pe Savfet Paşa ce ar in ţelege prin provincii privilegiate şi Turcul ii respunde

Totuş este evident că România s'a prea grăbit cu aceste protestări. Cine o silea să s'inţăleagă pe sine sub provinciile privilegiate a le chartei otomane? pentru ce să presupună măcar putinţa unei asemene subsumări? Este vederat insă că buna credinţă a D-lui Ionescu a fost surprinsă şi exploatată de Domnul Brăteanu. Acesta avea nevoe să se poată supăra căt mai tare pe Turci şi inteţi pe Domnul Ionescu la protestările cele mai energice. Acesta, gelos de neatărnarea şi de drepturile ţerei lui, nu vĕzù că prin o asemene purtare, dădea in apele tocmai a acelei politici, pe care in tot deauna o combătuse din toate puterile.

III

Alianţa Românilor cu Ruşii.

Convenţia fusese subsemnată in $^4/_{16}$ April şi trebuia supusă camerilor, constituţia noastră neinvoind trecerea unei armate streine pe pămĕntul ţerei decăt in puterea unei legi. Camerile fusă deci convocate pentru ziua de $^{14}/_{26}$ April. Ruşii insă, pretextănd necesităţi strategice, nu aşteaptă ratificarea convenţiei

---

verde că: Serbia, Egiptul şi România. La stăruinţele agentului român el respunde: „Pourquoi ces questions et que veut votre gouvernement? Sans doute il se propose de protester auprès de la Sublime Porte „auprés des puissances garantes? Du bruit pour des bagatelles". Cartea verde. a României 1878 p. 14.

de camerile legiuitoare, şi trec Prutul in $^{11}/_{23}$ April.

Parlamentul român, intrunindu-se cu toate aceste in ziua hotărită, ie in desbatere convenţia incheetă şi se incinge asupra ei o discuţie din cele mai furtunoase.

Oposiţia susţinea că prin un asemene act se substituia garanţia unei singure puteri, a Rusiei, garanţiei colective a Europei, dobăndite de principate prin tratatul de Paris şi că am reveni la starea in care ne aflam in vremile regulamentultui organic; că de şi trebue recunoscut că neutralitatea noastră nu a fost garantată prin tratatul de Paris, aceasta s'ar putea face şi de acum inainte, că prin urmare nu este inţelept a urma o politică care să poată compromite o asemene perspectivă; că Rusla declarase a nu intreprinde un resboiu de cucerire, prin urmare ce nevoe era de o convenţie care să ne asigure integritatea teritoriului şi mănţinerea aşezămintelor noastre, intru căt era peste putinţă ca Rusia să vroiască a ne răpi nouă ceea ce ducea să dee altora; in stărşit se temea oposiţia cı „convenţia să nu fie decăt inceputul unei politici care să se sfărşască cu cooperaţia armatei noastre dincolo de Dunărea.'"*)

*) Vezi desbaterile in cameră discursurile D-lor Blaremberg, Daniileanu şi N. Ionescu şi in Senat discursurile le d-lor Sturza, Carp şi M. Kosstache. Monitorul din 1877 No. 90 şi urm.

Noi credem că asemene temeiuri trebue se cadă față cu imprejurările așa cum se petrecuse, că incheerea acestei convenții cu Rusia nu poate fi privită ca o faptă nechibzuită și că, dacă ceva poate fi imputat guvernanților noștri, o asemene imputațiune va lua naștere ceva mai tărziu. Intr'adevăr, cu sau fără voia noastră, armatele rusești erau să treacă pe teritoriul nostru. In ce stare ne aflam noi față cu acel fapt fatal, necesar? Tratatul de Paris garantase prin art. 7 neutralitatea noastră numai intru căt eram priviți ca făcănd parte intregitoare din Impărăția otomană și fără a pomeni macar de numele nostru.*) Prin art. 22 se stipulează că : „principatele Moldovei și a Valahiei se urmeze inainte a se bucura sub suzeranitatea Porței și sub garanția puterilor contractante de privilegiile și imunitățile ce le au in stăpănire.“ Garanția Europei se raporta deci la *privilegiile noastre față cu Poarta* și nu la *neutralitatea noastră*.

Resboiul declarat de Rusia Turciei, fiind făcut cu consimțimentul. cel puțin tăcut, al Europei, este vederat că aceasta părăsia principiul articolului 7 al tratatului de Paris, ga-

*) Art. 7. . . „Leurs Majéstes s'engagent, chacune de son côté, á respecter l'indépendance et l'intégrité teritoriale *de l'empire ottoman*, garantisant en commun la stricte observation de cet engagement, et considérant, en conséquence, tout acte de nature à y portér atteinte comme *une question d,interît général.*“

rantarea neutralităței Turciei, şi prin urmare nici vorbă nu mai poate fi de neutralitatea noastră. De acea cu toate că această neutralitate se ceruse de Români cu atâta stăruință, şi anume la conferenţele din Constantinopole, representanţii puterilor europene refuzară a intra măcar in cercetarea ei. Intr'adevăr nu era acuma timpul de a se proclama un principiu nou, care putea să impedece pe Ruşi de la resboiul in contra Turciei, sau să silească pe Europa a ridica armele in contra Rusiei. Eată intimpinările marchizului Salisbury la cererile române in privirea neutralităţii: „Chestiunea neutralităţii României infăţoşază fără indoială părţi avantajoase; dar a o ridica acuma, in momentul chiar când Europa incearcă o silinţă desperată pentru mănţinerea păcei, ar fi a introduce simburele unor noue incurcături, a provoca desbateri pornite, a incurca o situaţie chiar acuma plină de greutăţi şi a conduce la o cădere mai sigură lucrarea conferenţei.

„Eată pentru teorie, să trecem la practică.

„Noirea propusă ar constitui ea un progres serios, ar aduce ea o inbunătăţire reală? Se pretinde că garanţia generală stabilită prin instrumentul din 1856 nu este decat inchipuită. Fie. Dar, considerănd crisa actuală, o garanţie specială incuviinţată României ar fi ea mai lucrătoare? Singurul mij-

loc de a da naştere unei posiţiuni folositoare ar fi legătura contractată de puterile semnatare a tratatului de garanţie, de a privi ori ce infrăngere a acestui tratat şi ori ce atingere a neutralităţei României ca un *casus belli.* Astfel e cu Belgia şi Sviţera. S'ar putea admite oare că condiţia României să fie identică sau macar analoagă cu acea a acestor doue state? Nimic nu dă prilej la o aşa asemănare.

„Mulţămită posiţiunei lor geografice, pentru a nu privi chestiunea decăt din acest punt de videre, Belgia şi Sviţera se găsesc in apropierea ţerilor garante, şi pot fi uşor apărate in protiva unei mişcări ameninţătoare, sau grabnic ajutate in protiva unui atac ofensiv pe *când România, indepartată cum este de cele mai multe din puterile a căror garanţie ea caută să dobăndească, nu ar putea să arunce la timp ţipetul seu de chemare.*

„Nenorocirea României vra ca ea să fie *calea cea mai deadreptul care duce in Turcia.* Combinările diplomatice cele mai ghibace care ar tinde a inchide această cale, ar rămănea zadarnice, indată ce o putere ar fi interesată a le trece cu viderea şi hotărită a le incalca. Puterea ar deveni atunci mai mult decăt tot deauna, argumentul cel mai inalt.“

Ce insemna asemene vorbe, eşite din gura

representantului națiunei celei mai protivnice intinderei rusești, decât: luați indreptare de la propriile voastre lumini, căci Europa nu numai nu se poate ajuta, dar nici măcar sfătui. „Puteau care Românii să protesteze in protiva incălcărei lor de Ruși, in puterea tratatului de Paris, pe care chiar semnatarii sei il calcau in picioare ? „Putea face Ro„mânia singură cea ce Europa nu făcea?"*)

Eram deci lăsați singuri, părăsiți față cu cel mai mare pericol ce poate lovi pe un popor mic, lupta a doi urieși pe care el ei desparte. Către cine puteam noi să alergăm?

Către Turci nu, din mai multe cauze: mai intâi din acea a incordărei in care ne aflam cu ei de la inceputul incurcăturilor orientale. Mai era teama că aliându-ne cu Turcii teatrul resboiului să nu fie strămutat la noi in țară, și, in sfârșit, isbânda trebuind la urma urmelor să fie a Rușilor, era in ori ce caz mai cuminte a-i avea pe aceștia prietini decât dușmani.

Se pretinde că de și toate aceste sunt a-

*) Ministrul afacerilor streine către agentul Romîniei din Constantinopole $\frac{10}{22}$ April 1877. Cartea verde a României 1878 p. 79. Noi credem că și in afacerea neutralităței buna credință a D-lui N. Ionescu a fost surprinsă de Dl. Brăteanu, ca și in acea a constituției otomane. Domnul Brăteanu știea prea bine ca neutralitatea este ceva cu neputință de dobăndit. Fiind insa că avea nevoie de a indreptăți politica sa rusască, față cu Europa, impingea pe Domnul Ionescu a cere neutralitatea din reșputeri.

devarate, totuşi am fi putut pastra neutralitatea, hotărind o zonă care să se lese la disposiţia puterilor in luptă, eară noi se ne retragem la munţi cu armata noastră şi să stăm cu braţele ıncrucişate, simpli spectatori a luptei ce era se incingă.

Neutralitatea insă in acest caz n'ar fi insemnat altă ceva decăt o duşmănie eventuală. Poate crede cine-va că Ruşii ar fi lasat in spetele lor o armată de vr'o 70,000 de oameni cu 100 de tunuri, despre a căreia disposiţie n'ar fi fost siguri? Apoi se poate măcar inchipui că Ruşii să fi lăsat guvernul ţere iin măna unor oameni neutri, adecă care la vreme priincioasă, ar fi putut intoarce neutralitatea pe duşmănie? Cea d'intăi urmare a pretinsei noastre neutralităţi ar fi fost desarmarea oştirei noastre şi luarea ocărmuirei ţerei din mânile guvernului romănesc, şi, odată ocărmuirea incăpută pe mănile Ruşilor, cine ştie dacă ei ar mai fi părăsit'o?

Intru căt Europa ne părăsia şi cu Turcii nu ne puteam lega, trebuia numai decăt să ne dăm in partea Ruşilor.

Convenţia incheetă cu Ruşii era expresiunea acestei necesităţi, şi ori căt ar fi fost de ră, ea este indreptăţită căci era fatală, neapărată. Nu făcusem altă ceva de căt cea ce făcuse Cantimir in alte timpuri: regulasem posiţia noastră faţă cu Rusia prin o convenţie care să asigure, macar pe hărtie—căci ce

altă garanţie ne mai rămăsese —păstrarea a cea ce aveam.

De indată ce Turcii aflară de incheerea acestei convenţii, furia lor nu mai cunoscu nici o margină Ei trimit avangarde nedisciplinate, care comit o mulţime de jafuri pe malul român; capturează vr'o 800 pe vase româneşti până in lăuntrul riurilor noastre: Jiul, Ialomiţa, Argeşul; aprind corăbiile ce nu vroiau a urma monitoarelor turceşti; bombardează prin monitoare şi bateriile de peste Dunăre oraşele noastre in care nu se afla nici un soldat român sau rus şi suspend pe agentul nostru din Constantinopole, ca şi când ar fi fost un dregător turc. In sfârşit pentru a pune culmea tuturor acestor insulte şi nedreptăţi, trimit o depeşă către Domnul României tot aşa de necuviincioasă prin forma ca şi prin cuprinsul ei. Ea este adresată: „principelui Carol in Bucureşti," ne vroind Turcii să iee de loc in bagare de samă că România era un stat constituţional, ba nici măcar să pună pe depeşă titlul oficial de domn al României. Acea depeşă spunea intre altele: „vin in numele Măriei Sale Imparatului şi *invit* pe Inălţimea Voastră a se inţelege cu inalta Poartă pentru luarea măsurelor de apărare."*

---

*) Vezi Note adresée par M. Kogălniceann, ministre des affaires étrangères aux agents diplomatiques de Rou-

Faţă cu o asemene purtare a Turciei, simţul de vrednicie a ţerei fiind atins, adunarea recunoaşte prin o rezoluţie din 11 Mai 1877 că: „tunul romănesc a respuns declaraţiei de resboiu făcută de Turcia."*) Şi intr'adevăr că tumul romănesc bubuise pentru intăia oară la Olteniţa, in ziua de 28 Aprilie, respunzănd bombardărei pe care Turcii o indreptase asupra acelui oraş neintărit şi neaparat. Puţine zile după acea se proclamă de camere neatărnarea Romăniei, in 21 Mai.

Resboiul nu se arătă la inceput de loc priincios armatelor ruseşti. La Plevna, mai ales, éle intălnirā in Osman paşa un adversar de toată vrednicia, care le făcu se plătească scump mai multe atacuri şi asalturi indreptate improtiva acestei cetăţi improvisate. Romànii videau că soarta armelor nu este de loc in favoarea Ruşilor, şi se aşteptau din zi in zi ca proteguitorii lor să fie aruncaţi in Dunărea. Aceasta n'ar fi insemnat altă ceva de căt prefacerea Romăniei in teatru al resboiului şi espunerea ţerei la resbunarea Turcilor, care amenința să fie aşa de cumplită, după starea de furie in care se aflau ei faţă cu resvrătitorii lor supuşi de altă dată. Guvernul român era deci dis-

---

manie 14 Mai 1877 in cartea verde a Romăniei 1878 p 106. şi depesa Marelui Vizir din 22 April 1877 in Monitorul oficial 1877 No. 90.

*) Istoria resboiului din orient 1878 p. 32.

pus a trece Dunărea şi a da Ruşilor un sprijin efectiv, când aceştia, loviţi cumplit la Plevna, cer in grabă ajutorul armatei române. Aceasta trece Dunărea şi, luănd posiţiunele sale in faţa Plevnei, opreşte avěntul Turcilor şi redă Ruşilor cumpătul pe care'l perduse.*)

Cu prilejul acestei treceri a Dunărei de cătră armata română s'a făcut cea mai mare greşală politică de cătră guvernanţii noştri, greşală care au avut de urmare perderea Besarabiei.

Am arătat mai sus că persoanele conducătoare a politicei noastre, ştiau pre bine scopul pe care Ruşii il urmăreau faţă cu Românii, cunoşteau prea bine că aliaţii noştri aveau de gând să ne reiee Besarabia. Dacă a fost un moment in care acest pericol putea fi indepartat, ba chiar in care ne-am fi putut asigura mai multe foloase, apoi a fost de sigur acela, in care Ruşii, chemăndu-ne in ajutor, dădeau principelui Carol comanda supremă a armatei din faţa Plevnei. Cine au impedecat pe guvernanţii noştri de a pune şi ei atunci condiţiunile lor Ruşilor, de ai lega prin un tratat, care in graba pe care

*) *Camille Farey.* La guerre sur le Danube (1877—1878) Paris 1879 p. 294. Se spune că marele duce Nicolae, spăriet peste măsură de perderea Ruşilor, ar fi adresat domnului român o depeşă in 6 August in aceşti termini: „Passez le Danube à quelles conditions que ce soit. La cause de la chretienneté est en danger.“

Ruşii o aveau, nu putea decăt să fie priincios Roânilor. Pănă acuma colosul Nordului ne dictase vrointele sale şi noi, părăsiţi de Europa, trebuise se ascultăm: acuma venise şi răndul şoarecelui de a roade mreja in care leul era prins, şi să nu ştim a ne folosi de o asemene strălucită imprejurare! Este ceva neauzit şi neertat. Oameni, imbătriniţi in politică, să declare in public că nu au nevoe de tratat, intru cât au parola de onoare a imparatului Alexandru? Să se mulţămească cu garanţia ilusorie a parolei unui impărat, cănd puteau dobăndi iscălitura unui ministru! O asemene purtare cere o esplicare, şi pe aceasta ne o dă intreg trecutul barbaţilor de stat ce erau pe atunci in fruntea trebilor, care in tot deauna fusese partaşi ai Ruşilor care tot deauna au aşteptat de la Ruşi măntuirea neamului romănesc. Dacă am stăruit cu deosebire pănă acum asupra acestui punt in deosebitele imprejurări raportate pănă aice, aceasta am făcut'o numai căt pentru a lămuri acest moment al resboiului din 1877, pe care cei inverşunaţi il numesc tradare, pe care insă noi ne vom mulţămi a'l califica de o fenomenală nechibzuinţă.

Pentru a arata şi mai lămurit simpatiile Domnilor Brăteanu şi Kogălniceanu pentru Ruşi, care singure pot esplica deplina lor incredere in „parola“ imparatului, v'om mai aduce incă o dovadă, de astă dată luată nu

din domeniul vijelios al practicei, ei din acel limpede şi liniştit al teoriei, in care se oglindesc convingerile cele mai adănci a le minţei, şi care apoi slujesc de rădăcină faptelor reale.

Domnul Kogălniceanu hrăneşte simpatii pentru Rusia incă din tinereţele D-sale. in una din cele d'intăi scrieri a le sale se rosteşte asupra Ruşilor in chipul următor: „a treia perioadă istorică, datează de la 1711, epocă a fugei principelui Cantemir in Rusia şi conţine timpul ocupaţiunei tronului de familiile fanariote, pănă la venirea „ingerului tutelar al Nordului“ care, prin pacea de la Adrianopole, dete principatului vechile sale libertăţi.

„S'au acuzat adesa Rusia şi se acuză chiar astăzi de ambiţiune, pentru că a vroit să devină proteguitoarea Moldovei şi a Valahiei. Dar pacea de la Adrianople nu este oare cea mai mare dovadă de curăţenia scopurilor sale? In protecţiunea Rusiei, eu nu vĕd decă dreptatea şi un interes inspirat de iubirea creştinească pentru popoarele nenorocite.

„De veacuri, fiinţa o tradiţiune in Moldova şi Valahia, care zicea că măntuirea noastră va veni de la Nord. *Totul ne leagă de Rusia; ea e muma noastră.*

„Timpurile au trecut cănd puteam să ne apărăm singuri contra Turcilor, Polonilor,

Ungurilor, Tatarilor; suntem prea slabi; nu am putea face nimic fără Rusia *care a fost tot deauna bine făcătoarea noastră*, care ne au inapoiat drepturile noaâtre, libertățile noastre, care ne au inscris din nou in rândul națiunilor și care ne a dat puțina civilisație ce posedăm."*)

Domnul Brăteanu, care se afirmase numai cât in practică ca partizan al politicei rusești, dă acestei purtări a D-sale consfințirea teoretică intr'o cuventare ținută in sala Slătineanu in anul 1868: „Ca Români suntem ortodocși și ca ortodocși avem simpatii pentru popoarele ortodoxe. Pretutindeni unde va fi o chestiune ortodoxă, pretudindeni unde va fi o primejdie pentru acei ce se roagă in aceeași biserică cu noi, există o chestiune română. Ce mai suntem incă? Suntem un popor din Orient; am fost mari și puternici; după aceasta am suferit diferite nenorocir și rănd după rănd, am venit să ne alinăm durerea noastră. Suntem un popor din orient care am trăit cu Slavii, cu Grecii, cu Bulgarii de mii de ani, și nu in timp de prosperitate v'om uita pe frații noștri, cu care am trăit atăța secoli de nenorocire și fericire. Prin urmare domnilor când nu fir de păr al unei poporațiuni din orient, al unui asociat

*) *M. Kogălnitschano.* Histoire de la Valachie et de la Moldavie. Berlin, B. Behr p. XI și 403.

și aice sunt silit să fac o digresiune. . . . Ni s'a vorbit, ni se vorbește de alianță. Noi, domnilor, n'am făcut alianțe cu nimene; dar sunt alianțe de singe, alianțe de inimă."*)

Acum nu ne vom mai mira când v'om videa pe D. Kogălniceanu, spunănd in ședința Senatului din 26 Noemvrie 1877: „Noi am făcut un tratat, tratatul acela care se face in tot deauna intre doue armate, care 'și varsă impreună singele și acest tratat cred că va fi bine ținut și respectat căci, privitor la această alianță făcută pe câmpul de bătălie, a fost intărit de un mare imparat, o inimă generoasă și admirată chiar de adversarii sei! Contăm pe mărinimea și onoarea imparatului Alexaudru II și suntem indrept a conta și pe dreptatea Europei."**)

IV

Trâtatul de St. Stefano

Cu tot eroismul armatelor rusești și române inaintea Plevnei, cu toate jertfele cele nemăsurate aduse de oștirile aliate, această cetate improvisată nu putu „fi oferită pe o tabla de argint impăratului pentru ziua Sa onomastică"***) după cum doreau generalii ruși. Mai bine de 40,000 de oameni fură

*) *Românul* din 20 Decemvrie 1868.
**) *Monitorul oficial* din 1877 No 268.
***) *Fr. Kohn Abrest* Zig-zags en Bulgarie. Paris 1879 p. 273.

jertfiți fără milă și fără scop, pentru a aduce unui autocrat o zadarnică curtenire, când știința cea mai elementară a resboiului arăta cu evidență că Plevna nu pute fi luată decât prin constringere și nu prin asalt, și, după atâtea jertfe, după atâta singe vărsat, generalul Todleben, chemat pe câmpul de resboiu, sprijini părerea susținută încă de la inceput de principele Carol, că Osman-Pașa nu putea fi redus de cât prin foame. Românii stătură Rușilor nu mai puțin in ajutor in această investire a Plevnei, de cât in atacurile de mai inainte, și in curând cel mai puternic punt de apărare al Turcilor căzu in mâna oștirilor aliate. Odată această mare izbândă repurtată, cu ajutorul Românilor, oștirile rusești inaintară cu repegiune și in 19 Februar 1878 putură dicta in St. Stefano tratatul acel vestit, care schimba cu totul fața lucrurilor in răsărit.

Această schimbare provinea mai cu samă din creațiunea noului principat al Bulgariei, lăsat in aparență sub suzeranitatea Porței, prin indatorirea plăței unui tribut, in realitate insă pus sub protecțiunea Rusiei, in acelaș mod, precum fusese principatele române pe timpul regulamentului organic.*)

*) Art. VII: „Une assemblée de notables de la Bulgarie élaborera, avant l'élection du Prince *sous la surveillance* d'un commissaire impérial russe et *en présence* d'un commissaire ottoman, l'organisetion de l'adminis-

Acest principat cuprindea cea mai mare parte din Turcia europeană, intinzănduse atăt din coace, căt şi din colo de Balcani, până la Marea Egee. Din 6700 mile patrate căt cuprindeau posesiunile turceşti in Europa mai rămăneau sub stăpănirea Porţci numai căt 2800 mile patrate in Bosnia, Herzegovina, Epir şi Tesalia, in partea apusană a principatului Bulgariei, şi 400 mile patrate intre acest principat şi Constantinopolea. Bulgaria insă, intinzindu-se ca un cuiu iutre aceste doue petici de teritoriu rămase Turciei, rupea continuitatea acesteia şi desfăcea până la un punt de Turcia şi ţerile acele rămase cu numele tot in stăpănirea ei. Neatărnarea de drept şi a acestor provincii nu ar fi intărziet a urma unei neatărnări de fapt, şi, Turcia europeană, mărginită numai căt la Constantinopole, ar fi incetat de a mai fi flinţa. Că Ruşii s'au oprit la căte-va poşte de capitala impărăţiei otomane şi că n'au proclamat Constantinopolea de capitală a noului principat, aceasta se datoreşte posiţiei amenințătoare luată de Anglia şi de Austria faţă cu izbănzile ruseşti, incăt şi de astă dată se repetâ cea ce s'intemplase in resboiul din 1828.

Al doile mijloc de slăbire a Porţei sta in

---

tratlon future, *conformément aux précédents établis en 1830, après la paix d'Andrinopole, dans les principautés danubiennes.*" *Augsburger Allgemeine Zeitung* No. 86 diu 1878.

declararea de neatârnare a celor trei state ce fusese in oare care legături cu Poarta: Montenegrul, Serbia şi România; este insă de insemnat că această neatârnare se recunoaşte numai din partea Porţei, pe când Rusia nu se leagă la nimic in această privinţă; ba chiar prin celelalte disposiţii a le tratatului arată fără nici o indoială că, faţă cu dinsa, aceste ţeri sunt departe de a avea aceaşi posiţiune. Aşa Montenegrul va putea infiinţa agenţi pe lăngă Poartă numai căt prin mijlocirea Rusiei, şi toate tratatele intre Muntenegrul şi Turcia privitoare la regularea raporturilor de vecinatate se vor face prin acelaş organ, Montenegrul dobăndeşte astfel, in locul suprematiei indoelnice şi tot deauna contestate a Sultanului, acea puternică şi infricăşatoare a imparatului rusesc. In Serbia amestecul Rusiei nu este mai puţin pronunţat, de şi ceva mai mascat sub cuvintele „prin asistenţa unui comisar rusesc,“*) care va regula daraverlle acestui stat cu Turcia. Caracteristic insă este modul trătărei României in această pace.

Art. V stipulează că „Poarta recunoaşte neatărnarea României, care va avea dreptul

*) Art. IV „Une comission turco-serbe, *assistée d'un comissaire russe,* sera tenue de statuer souverainement sur toutes les questions relatives à la constatation des propriétés immobilières, où des interêts musulmans seraient engagés.“ *ibid.*

a cere o despăgubire ce se va fixa de ambele părţi."*) Rusia se opreşte a recunoaşte şi din partea ei această neatărnare, pentru a nu impedeca astfel disposiţiile pe care le ie, din propria ei autoritate, asupra ţerei noastre. De acea ea nici nu regulează toate puntele despre România, aice sub articolul V, ci mai la vale in alte articule, care privesc numai la regularea raporturilor dintre Rusia şi Poarta Otomană. Aşa Art. VIII conţine disposiţia că: „trupele de ocupaţiune ruseşti din Bulgaria vor păstra comunicările lor cu Rusia, nu numai cât prin România, ci şi prin porturile Mărei Negre."**) Conventiunea din April 1877 fusese incheetă numai cât pentru timpul cât va ţinea resboiul, şi nu putea indreptăţi prelungirea ocupaţiunei Românici, doi ani peste statornicirea păcei. Pe ce drept dar se intemeia Rusia pentru a dispune de teritoriul unui stat pe care il declarase neatărnat? Nu numai atâta dar Rusia işi păstrează prin Art. XIX dreptul de a preschimba sandjacul Tulciei, dobândit de la Turci, pentru partea din Besarabia alipită cătră Moldova prin tratatul de la 1856.***) Prin

*) Art. V: „La Sublime Porte reconnait l'indépendance de la Roumanie, qui fera valoir des droits à une indemnité a débattre entre les deux parties." *ibid.*

**) Art. VII: „Les troupes d'ocupation russes en Bulgarie conserveront leurs communications avec la Rusie non seulement par la Roumanie, mais aussi par les ports de la Mer Noire." *ibid.*

***) Art. XIX: „Ne désirant pas s'annexer ce territoire et

aceasta ea iși insușește uu numai căt un drept de șerbire asupra teritoriului României ci chiar unul de proprietate, dovada cea mai vederată că dacă stipulase neatărnarea României de Turci, era numai căt spre a o putea despoie mai ușor, de vreme ce știea bine că puterile europeane se interesau de soarta acestei țeri, numai intru căt ea făcea parte din impărația otomană. Rusia in sfirșit stipulează pentru România un drept de despăgubire de la Turci; este insă invederat că acest drept România nu 'l putea realiza decăt prin mijlocirea Rusiei, incăt prin acest folos inșălător, ea dobăndea un mijloc de constringere a României, de indată ce aceasta ar fi vrut să se opună retrocesiunei Besarabiei. Nicăirea, ca in această tratare a României, nu se vedea mai lămurit că scopul resboiului, intreprins de Czarul Rușilor, era cu totul altul decăt acela de a scapa creștinii asupriți, de vreme ce prin niște asemene dispozițiuni asuprea atăt de crunt 5 milioane de Români, acăror guvern avuse naivitatea, in momentul cănd ar fi putut explota pe Ruși a se increde in cuvĕntul impăratului lor. Oare ce gănduri treceau prin mintea țarului atunci cănd, in ceasul hotăritor, apropie buzele sale de acele ale principelui Carol, care

les îles du Delta, la Russie se réserve la faculté de les échanger contre la partie de la Bessarabie, detachée par le traité de 1856.“ *ibid.*

alerga cu poporul seu spre scaparea din primejdie a poporului rusesc?

Prin plănuita recăpătare a Besarabiei Rusia vroia să pună earăşi măna pe navigaţia Dunărei, care fusese subtrasă cu totul de sub inriurirea ei, prin tratatul de Paris. Ea pretindea. nu e vorbă, că, prin o asemene retrocesiune, n'ar dobăndi atingere decăt cu un singur braţ al Dunărei, acel al Chiliei; aceasta insă nu este de loc exact, căci aşezănduse lăngă Dunăre de la Reni inainte, ear despărţirea Dunărei in cele 3 guri a le ei incepănd mult mai jos, este invederat că Rusia putea să domineze navigaţia intregului fluviu intre Reni şi Tulcea.

Dacă mai luăm in bagare de samă şi imprejurarea că Rusia dobăndeşte in Asia o cesiune insemnată de teritoriu (Kars, Batum, Ardahan etc.); că administraţia tuturor provinciilor creştine a le impărăţiei turceşti: Creta, Epirul, Tesalia, este supusă controlului rusesc, adăugăndu-se pentru Bosnia şi Herzegovina şi conlucrarea Austriei (art. XIV şi XV); că se amestecă chiar in certele dintre Persia şi Turcia, ca un arbitru in favoarea celei d'intăi—ne vom convinge pe deplin că intreaga impărăţie mahometană este pusă prin acst tratat sub epitropia rusască, că devine un adevarat *stat vasal* al imperiului rusesc.

Rusia ştia prea bine că un asemene tra-

tat nu putea fi invoit de Europa cu nici un preţ; dar ea ceruse atăta de mult de la Turci, pentru a avea de unde lăsa şi tot să-i mai rămănă indeajuns pentru indeplinirea planului seu, ruinarea Turciei in Europa.

Puterea cea intăi care protestâ in contra tratatului de la St, Stefano fu Anglia. Prin o circulară din April, marchisul de Salisbury, ministrul trebilor streine, arăta că prin acest tratat s'ar crea un puternic stat slav sub controlul Rusiei. Prin posesiunea unor porturi importante la Marea Neagră şi in Arhipelag ar dobăndi Rusia o inriurire precumpenitoare in privirea politică şi comercială. Numeroasa populaţie grecească, cu năzuinţi protivnice, ar trebui să dispară in o majoritate slavă care ar domina-o. Căt despre sistemul ce ar fi să predomnească in acest nou stat, el se vede de pe faptul că alegerea o-ocărmuirei este dată Rusiei, şi tot această putere are să organizeze aşezămintele ţerei. Dispoziţiunile in privirea Thesaliei şi a Epirului ar intinde inriurea rusască in ţeri locuite in majoritate de Greci. Despărţirea provinciilor de la apusul Bulgariei de Turcia ar arunca pe aceste in anarhie. Articulele prin care se pune in perspectivă dobăndirea Besarabiei, şi se intind graniţele Bulgariei pănă la Marea Neagră, prin care apoi se pune măna pe Batum, ar face vrointa Rusiei predomnitoare asupra intregei vecinătăţi a Mă-

rei Negre. Comerţul european din Trapezund până in Persia ar putea fi oprit, după plăcere, de Rusia. Mărimea despăgubirei ar intrece cu mult puterile Porţei, şi modul plăţei sale ar fi lăsat cu totul unor dispoziţiuni viitoare. Plata s'ar putea cere deodată, sau preface in o datorie care să apese mulţi ani asupra Porţei, sau in o cesiune teritorială, prin care Turcia ar fi slăbită peste măsură.! Dar dispoziţiunile singuratice a le tratatului de St. Stefano nu atrag atât de tare luarea aminte a Europei, cât efectul combinărei lor.*) Salisbury cere deci, in urma acestor observaţiuni, ca tratatul de la St. Stefano să fie supus, in intregimea lui, controlului Europei; căci Rusia, de şi recunoştea Europei acest drept, nu vroia să i'l incuviinţeze decât pentru acele părţi a le tratatului, care ar atinge interese europene. Austria, induplecată şi ea la politica engleză, sprijine cererile sale şi astfel ie naştere congresul din Berlin.

Inainte insă de a trece la espunerea lucrărilor acestuia, trebue să cercetăm care fu purtarea României, după tratatul de la St. Stefano. Indată după ce guvernul român ie cunoştinţă despre acest document, vĕzĕndu-se prin el atât de greu lovit, se grăbeşte a protesta in contra acelor articule care atingeau

*) Vezi analisa acestei circulare in *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 93 din 1878.

libertatea şi drepturile ţerei sale. Prin o circulară din 28 Mai el spune agenţilor sei de pe lângă curţile europene că: „pacea de la St. Stefano, care, prin mai multe stipulaţiuni, incalcă drepturile şi interesele României, nu poate să fie indatoritoare pentru dinsa. Aşa este chestiunea retrocedărei Besarabiei, stipulaţiunea numai cât eventuală a unei despăgubiri de resboiu din partea Inaltei Porţi şi mănţinerea trecerei trupelor ruseşti peste teritoriul român. Este cu totul drept ca să fim ascultaţi, asupra acestor deosebite punte, la inceputul lucrărilor congresului: căci ele ating atât integritatea materială a teritoriului nostru, cât şi integritatea morală a suveranităţei noastre lăuntrice precum şi starea noastră economică.

„Oare mai este nevoe a aminti că cetăţile turceşti de la Nicopoli până la Vidin, ocupate de trupele noastre după invitaţiunea anumită a quartierului general rusesc, sub titlul unui amanet care să ne garanteze la timpul cuvenit despăgubirea pe care am pute-o pretinde de la Inalta Poartă, fiind date prin tratatul de la St. Stefano Bulgariei, garanţia noastră este nimicită şi ni se ie ori ce mijloc de indestulare? Oare mai trebue apăsat asupra imprejurărei că, după ce guvernul imperial aflã cu cale a incheie cu România o convenţie in privinţa trecerei trupelor impărăteşti la inceputul resboiului, el

găsește de prisos a mai regula intoarcerea lor prin o ințelegere cu guvernul român? In sfîrșit intrebarea privitoare la Besarabia nu este de fel locală, și de aceea nu poate fi deslegată prin o invoială intre doue părți. Ea cade vederat in competența Europei, căci cuprinde o schimbare insemnată a tratatului din 1856, producand o strămutare de putere in o regiune unde Europa are statornice interese... Tratatul de la St. Stefano modifică dispozițiile din 1856 privitoare la comisiunea dunăreană; regimul stabilit prin art. 17 a tratatului de Paris este resturnat. Înființarea unui principat autonom al Bulgariei scoate pe Inalta Poartă din comisiune; apoi retrocesiunea Besarabiei către Rusia, care ar deveni prin aceasta stat riveran, ar introduce un nou factor in această comisiune, prin care, dacă echilibriul n'ar fi nimicit, cel puțin ar fi amenințat. Precumpenirea la Dunărea de jos ar aparținea unei grupe de state, care, prin imprejurări, ar putea fi aduse a lua sfat mai mult de la comunitatea lor de rasă și de la alianțele lor politice, decât de la interesele comerciale și economice a le Europei. Iată incă un argument care vorbește puternic pentru conlucrarea tuturor interesaților la desbaterile și hotăririle viitorului congres. Chiar echitatea cere, ca pricina noastră să nu fie infățoșată, desbătută și hotărită, fără ca noi să fi fost chemați;

căci dacă s'ar intîmpla ca Europa să ne inchidă intrarea la congres, şi să iee asupra noastră hotăriri fără ca noi să fim faţă, atunci ar aduce la indeplinire excluderea noastră contra căreia tocmai guvernul nostru a crezut că trebue să protesteze"*).

Cum află Rusia despre acest protest, apucă calea amenințărilor pentru a face să muţască glasul României; principele Gorciakoff declară D-lui Ioan Ghica, trimis in misiune specială la Petersburg: „Hotărirea Rusiei este nerevocabilă cu toate ţipetele ridicate de România in străinătate. Rusia nu are să aducă această chestiune inaintea congresului, căci aceasta ar constitui o ofensă pentru Ţarul. Dacă o altă putere ar propune-o in discuţiunea eongresului, Rusia nu s'ar invoi la aceasta, căci ea vra să trateze o aşa chestiune numai cu România. Dacă Rusia n'ar ajunge a indupleca pe România, atunci va lua Besarabia cu puterea şi, dacă România, ar vroi să se opună cu armele, aceasta i-ar putea deveni fatal." Relativ la trecerea trupelor pe teritoriul român, principece Gorciakoff declară agentului nostru că „imparatul este reu dispus contra României in urma purtărei sale in afacerea Besarabiei, şi că ar perde cu totul rabdarea dacă dinsa ar ridica un asemene protest. Impăratul i-a ordonat să'mi

*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 97 din 1878.

comunice că dacă România are de gând a protesta in protiva articolului 8, Maiestatea sa va ordona ocuparea ţerei şi desarmarea oştirei române. Intimpinând eu că Rusia trebue să s'inţeleagă cu România asupra trecerei trupelor, principele respunse că Rusia nu vra să mai aibă nimic a face cu România, in urma purtărei sale.“*)

Este greu de inţeles pentru ce Rusia pretindea că, aducându-se chestiunea Besarabiei inaintea congresului, s'ar atinge persoana Czarului. Nu e vorbă „impăratul Alexandru susţinea că, prin redobândirea Besarabiei, ar resbuna memoria tatălui seu care fusese nevoit să o cedeze prin tratatul de Paris. Dar aceasta nu era decât un indrăsneţ neadevăr: căci impăratul Neculai murise *in 2 Mart 1855* inaintea sfîrşitului resboiului Crimeei şi imparatul Alexandru insuş fu acela ce iscăli tratatul de Paris *in 30 Mart 1856*, prin care Besarabia fu deslipită de Rusia.

Cum deci putea impăratul Alexandru pretinde că, prin redobândirea Besarabiei, indeplinea o datorie de pietate către părintele seu? Aceste nu erau decât nişte cuvinte late, prin care să acopere a doua despoiere a Românilor, mult mai neruşinată decât cea d'intâi; căci dacă la 1812 se abuzase de dreptul protecţiunei, acuma se călca in picioare datoria recunoştinţei.

*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 96 din 1878.

Dacă insă Rusia alerga la asemene mijloace pentru a apăra purtarea sa, o făcea numai din pricină că era peste putință a găsi vre un temeiu de drept, care să acopere despoirea României. Ea căuta, nu e vorbă, să susțină că partea din Besarabia cedată de Rusia prin tratatul de Paris nu ar fi fost inapoită României, ci Moldovei ca stat tributar Porței, prin urmare Porței insuş. Aceasta mai intăi nu este exact; căci tratatul de Paris, care vroia să indepărteze pe Rusia de gurile Dunărei, nu tindea decât la restabilirea, măcar până la un punt, a marginilor Rusiei cum erau inainte de 1812. In acel an Besarabia fusese insă rupta din trupul Moldovei, şi era deci firesc lucru ca puterile europene să inapoiască acel petec de pămênt țerei căreia fusese răpit; de acea tratatul de Paris stipulează că partea Besarabiei. deslipită de la Rusia sa fie anume alipită cătră Moldova. Apoi dacă Turcia recunoaşte prin tratatul de St. Stephano neatărnarea României, ea nu mai putea invoi nici o cesiune de teritoriu din trupul acesteia; căci Turcia recunoscuse neatărnarea României, fară nici un soiu de reserve, şi anume fără a esclude Besarabia retrocedată din această neatărnare. Turcia deci n'avea nici un drept a consimți, la schimbul propus de invingător, şi Rusia nu putea dobăndi insuşirea de a dispune de un al treile, ce nu luase parte la tratările dintre puterile

resboitoare, și dacă Rusia au crezut că poate să treacă peste acest drept, a călcat in picioare toate regulele justiției și a le echităței.

Protestul Romăniei nu găsi insă un resunet decăt in opinia publică a Europei; presa tuturor țerilor, afară de căte-va ziare guvernamentale, infieră cu energie purtarea Rușilor, arătănd că era o bajocură a tot ce se numește drept și morală. *) Guvernele insă rămaseră nepăsătoare, sau se mărginiră la arătarea părerei lor de reu pentru o nenorocire neinlăturabilă. Așa Anglia, in convenția sa specială cu Rusia din 30 Mai pentru indrumarea congresului, spune in cea ce privește inapoirea Besarabiei: „Guvernul Majestăței Sale Britanice trebue să'și arăte adânca sa părere de reu, daca Rusia ar stărui până in sfîrșit pentru retrocedarea Besarabiei. Fiind insă că este indestul de cunoscut că celelalte puteri semnatare a le tratatului de Paris, nu vroesc să susțină cu armele granițele Romăniei fixate, prin acel tractat, apoi Anglia crede că nu are in această intrebare un interes așa de mare incăt să ice numai căt asupra sa respunderea unei opuneri la un atare schimb. De aceea se leagă a nu se improtivi unei hotăriri in acest ințeles.

*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 171 din 1878 Pentru a nu aminti de căt căteva glasuri engleze ce protestară in contra acestei răpiri, cităm amendamentul propus de Campbell in camera comunelor, „ca guvernul să arăte celorlaltor puteri că ar lua parte la ori

Acest gând, care era de sigur şi acel al celorlalte puteri europene, arată lămurit că intreaga Europă stătea in privinţa morală in partea României; dar că nici una din puterile ei singuratice, nici toate impreună, nu găsiau că este de interesul lor de a se opune cu armele unei violentări a conştiinţei publice. Se arăta incă odată vecinica deosebire intre factorii ce hotăresc destinele lumeşti: morala arată numai cum ar trebui să fie, interesul determină cea ce este; morala remâne ceva platonic ce stăpâneşte lumea ideală, interesul insă singur este acel ce imboldeşte pe oameni la fapte positive. Şi dacă această judecată poate părea aspră şi nedreaptă pentru indivizi, ea este fără greş pentru popoare, care cristalizând in vroinţa lor aceea a majorităţilor, arată că in aceste numai egoismul şi interesul brutal capătă puterea acea ce dă naştere la fapte.

Din acest punct de videre judecând lucrurile, indată ce videm pe Austria că se leapădă de interesul seu cel mare la gurile Dunărei, ea care stăruise mai ales la congresul de Paris pentru indepărtarea Rusiei de cur-

---

ce acţiune comună pentru a impedeca *acest act de făţişă perfidie şi spoliaţiune făcută de Rusia in contra României.* (Augsburg. Allg. Zeit. No. 101 p. 1493) şi scrisoarea Lordului Grey publicată in *The Times* din 20 Iunie, care tratează acest act de *„cel mai mare ultragiu adus dreptăţii publice; un simplu act de tălhărie neruşinată"* (*barefaced robbery*).

sul acelui fluviu, nu v'om putea invinuĭ pe Anglia pentru cuvintele raportate mai sus. Germania, care avea interes a păstra incă amiciţia Rusiei, ca o contrapondere la duşmănia Franţiei, şi care de altfel n'are alte interese la Dunărea de Jos decăt acele ale Austriei, vĕzĕnd pe această din urmă putere că nu stărueşte pentru apărarea fluviului seu, sprijine şi ea din toate puterile politica rusască, incăt astfel, factorii cei mai insemnaţi ai politicei europene, părăsind pe Români, nu rămănea acestora de căt se plece capul şi să primască din mănile Rusiei şi acest pahar. Căt despre Franţia şi Italia s'inţelege de la sine că ele nu puteau să aibă in aceste daraveri o vrointă precumpenitoare.

V

Tratatul de Berlin.

Soarta Romăniei era astfel hotărită inainte de a se intruni congresul de la Berlin şi acesta trebuia numai căt, consfinţind pretenţiile ruseşti, să incunune lucrarea sa, impunănd Romănilor peste celelalte nenorociri ce ei lovea, şi impămĕntenirea Israeliţilor. Fiind insă că din desbaterile urmate in sinul congresului vor reeşi noue lumini asupra politicei ruseşti, apoi v'om expune in puţine cuvinte lucrările acestuia.

Imputerniciţii puterilor semnatare a le tra-

tatului de Paris se intrunirǎ la Berlin pe la inceputul lui Iuni şi in ziua de 13 a acestei luni ţinurǎ cea intăi şedinţǎ. Românul are o superstiţie in contra numerului 13, şi de sigur. dacǎ această superştiţie este sǎ fie adiveritǎ, apoi tratatul de Berlin, inceput in acea zi nefastǎ, ar face-o cu prisosinţǎ, intru cǎt nici odatǎ lucrare mai fǎrǎ temeiu şi fǎrǎ traiu n'au eşit din incordatele silinţi a le diplomaţiei.

Congresul de la Berlin cǎuta inainte de toate şi cu ori ce preţ sǎ mǎnţinǎ pacea; aceasta fiind ţinta supremǎ a strǎdǎnuirilor sale, s'nţelege de la sine cǎ a trebuit sǎ i jertfeascǎ multe alte interese; şi acei care au fost jertfiţi au fost tocmai factorii de la care atǎrnǎ in ultima analisǎ liniştea orientului: popoarele peninsulei Balcanului. Congresul nu a căntat sǎ mulţǎmeascǎ nǎzuinţele acestor popoare, aşezǎnd intre ele basele unei trainice pǎci, ci, cǎutǎnd sǎ indepǎrteze pentru moment resboiul, au sǎdit intre acele popoare samǎnţa unei vecinice discordii.

Europa şi mai ales partea ei apusanǎ, pe zi ce merge, se teme mai mult de resboiu, care, sdruncinǎnd economia naţiunilor, le pricinueşte perderi materiale. Banul este astǎzi idolul la care se inchinǎ indivizi şi popoare, şi, frica de a'l perde pe acesta, le fac adese sǎ scape din videre interese mult mai mari. Este cu neputinţǎ de a nu videa cǎ carac-

terul cavaleresc dispare pe fie ce zi și este inlocuit prin acel egoist și socotitor al neguțitorului. Toată politica Europei ie o coloare neguțitorească, cea ce de sigur nu poate eși decăt in dauna celor ce o aplică. Fără indoială că resboiul este un rĕu; dar cănd el e singurul mijloc de a deslega o incurcătură, atunci mai bine este de a'l infrunta astăzi, decăt de al amána pentru mai tărziu, cănd raporturile de putere se pot schimba de a totului tot. Tratatul de la Berlin au impedecat nașterea unui resboiu european, mai cumplit, mai strașnic decăt acela ce avuse de teatru peninsula balcanică; causele insă a le unui resboiu viitor le au lasat să subsiste in toata intregimea lor, ba le au stărnit și le au incordat mai tare, astfel că, la izbucnirea unei aprinderi viitoare, singele și lacrimele să curgă in șiroae mult mai imbelșugate.

Ce a căutat să realizeze tratatul de la Berlin? O impăcare momentană a puterilor interesate a căreia temelie este impărțirea incă ascunsă a impărăției otomane. Rusia dobăndește intr'adevăr in principatul Bulgariei intinderea de teritoriu dată acestui principat; Austria capătă sub pretext de administrare Bosnia și Herzegovina și Anglia Ciprul. Este curios de a videa cum s'a făcut această impărțire.

Puterile cele mai interesate in chestiunea

orientului sunt tocmai aceste trei Anglia insă făcându-se prin circulara Lordului Salisbury apărătoarea dreptului european, se pusese in faţa Rusiei ca vrăjmaşa ei cea mai de temut. De acea Rusia caută mai intăi să se inţeleagă cu această putere, ştiind bine că pentru Austria are in tot deauna la indămâna nada cea atrăgătoare a Bosniei şi Herzegovinei. După multe negociări, se inchee intre ambele rivale o convenţie in 30 Mai, prin care Rusia primeşte separarea Bulgariei tratatului de la St. Stefano in doue provincii: Bulgaria nordbalcanică şi Rumelia orientală şi invoeşte Angliei privigherea asupra reformelor de introdus in Turcia asiatică, in schimb pentru consimţirea Angliei la dobândirea cetăţilor asiatice, a Besarabiei şi a influenţii sale covârşitoare in organisarea noul principat creat de dinsa. *In aceaşi zi* când se inchee această „tocmală“ cu Rusia, ministrul trebilor streine englez trimite ambasadorului seu din Constantinopole instrucţiuni pentru a cere de la Poartă trecerea insulei Cipru in stăpânirea Angliei. „Teritorul insulei să urmeze a face parte din imperiul otoman, pe când M. S. Britanică va avea dreptul a o ocupa şi a o administra, ear prisosul veniturilor asupra cheltuelelor să se plătească regulat guvernului otoman de guvernul britanic“ *). Se făgăduia Turciei, in schim-

*) Salisbury către Layard din 30 Mai 1878.

bul acestei cesiuni, ca guvernul britanic s'o apere eventual de ori ce nouă incercare a Rusiei de a o ataca in Asia, sub condiţia insă ca Poarta să se lege a executa in provinciile sale asiatice nişte reforme, pentru a căror privighere pe cât şi apărare eventuală, ar fi de nevoe ca Anglia, să ocupe o posiţiune in preajma acelor provincii. Pe aceste base se inchee tratatul de alianţe intre Anglia şi Poartă din 4 Iunie. Adevĕratul motiv era că Anglia temănduse ca Rusia să nu ameninţe linia comerţului Indiilor, vroia să ocupe un punt de unde să'l poată apăra mai uşor la caz de nevoe.

Această convenţiune pare a fi incheetă in contra Rusiei; prin urmare s'ar putea crede că ea să fi fost ţinută ascunsă de dinsa. Totuşi dacă ne găndim că era cu neputinţă ca Anglia, in momentul cănd se inţelegea cu Rusia asupra puntelor esenţiale a le tratatul de la St. Stefano, să-i ascundă o impăcare cu Poarta care atingea atăt de aproape interesele ruseşti; dacă mai luăm in bagare de samă că convenţiunea cu Turcia este anterioară tratatului de la Berlin, că Anglia consimte la cedarea Batumului către Rusia, care jertfă nici Rusia n'ar fi putut'o inţelege dacă n'ar fi ştiut că dă Angliei pentru dinsa o compensare; dacă in sfărşit mai amintim că chiar in convenţia anglo-rusă din 30 Mai se dă Angliei dreptul de supraveghere a re-

formelor din provinciile Asiatice — atunci nu vom putea face altfel decât a admite că convenția anglo-turcă a fost facută cu consimțimentul Rusiei,

Numai această stare a lucrurilor explică comedia ce se petrecu in ședința a VIII-a a congresului in care Austria, arătând *tulburarile* necontenite ce se petrec la granițile sale, și pun in pericol interesele monarhiei, cere de la congres ca să iee *măsurile* trebuincioase pentru a lor incetare, *lăsând* să ințeleagă din vorbele sale că *singurul mijloc* de a pacifica Bosnia și Herzegovina ar fi a i le da sub oblăduirea sa. Atunci Lordul Salisbury propune in congres ca aceste provincii să fie „ocupate și administrate de Austro-Ungaria" și Rusia votează această propunere, făcând observația ea este desinteresată in chestiune."*)

Intr'adevăr că diplomații din Berlin, meșteri in arta de a ascunde, credeau că au isbutit a inșăla conștiința publică asupra modului cum fusese puse basele ințelegerei revisuirei tratatului de la St. Stefano. Anglia lua Cyprul, prin o convenție ținută in cel mai mare secret până după sfirșirea desbaterilor; Austria lua Bosnia și Herzegovina fără a arăta nici un soiu de ințelegere cu Rusia in această

*) Tratatul de Berlin urmmat de protocoalele congresului (traducțiunea ministerului afacerilor streine), București 1878. Protocolul VIII p. 56.

privință, și Rusia pastra cele mai multe din căștigurile sale, părĕnd a fi consfințite in chip neinteresat de cătră chiar protivnicii sei, pe când in realitate Rusia, Austria și Anglia se ințelesese la spatele congresului pentru sfășierea impărăției otomane.

Imputerniciții otomani, care știau că statul lor purtase resboiu cu Rusia și nu cu Austria, se opun acestei jafuiri; dar ei sunt aspru tratați de președințele, principele de Bismark, care le spune: „că congresul s'a intrunit, nu spre a apara posițiunile geografice, pe care Poarta ar dori să le mănțină, ci pentru a așeza pacea Europei in present și viitor; că fără intervenția congresului, Poarta s'ar găsi incă in fața intregimei articolelor tratatului de San Stephano, și că aceastǎ intervențiune i inapoeşte o provincie cu mult mai mare și mai fertilă decât Bosnia. Rezoluțiunile inaltei adunări formează un tot, al căruia beneficiu nu s'ar putea primi, de nu i s'ar primi și neajunsurile. Poarta n'are deci nici un interes să facă să cază lucrările congresului, ne-voind a'și da consimțimentul seu, și punĕnd pe puteri in necesitatea de a veghea fără dinsa, asupra propriilor lor interese. El constată că cele șese mari puteri se unesc in cea ce privește Bosnia și Herzegovina, și persistă a crede că o operă, din care Turcia poate se tragă mari avantaje, nu va fi intreruptă prin opozițiunea ei. El este

convins că guvernul otoman va trimite in curănd instrucţiuni noue plenipotenţiarilor sei, şi protocolul va rămănea deschis pentru a le primi". *)

Este de luat aminte că nicăirea mai tărziu nu se vede ca Turcia să fi consimţit la această desbracare; dar ea era tratată in genere la congres aşa de cavalereşte, incăt nimine n'a mai luat in bagare de samă refuzul ei, şi chiar imputerniciţii sei, la urma urmelor, iscălind tratatul, ratificară, cu sau fără voie, această clausulă monstruoasă.

De indată ce puterile interesate in cauză, Rusia, Anglia şi Austria se văzură capătuite, se găndiră apoi a impaca, cum vor putea mai bine, năzuinţele popoarelor balcanice. Rusia insă mai avea incă un mare interes: atingerea ei de gurile Dunărei, şi pentru aceasta trebuia deslipită Besarabia de Romănia, cea ce nemulţămea pe Romăni. Pentru a şterge intru cătva faţă cu acest popor nedreptatea strigătoare la cer ce i se făcea, i se dete Dobrogia pănă la Mangalia, cea ce nemulţămeşte pe Bulgari. Bulgaria, fiind ingustată din spre Marea Neagră, trebuia intinsă in partea opusă, cea ce se face pe socoteala Serbilor, şi nemulţămeşte pe aceştia. Serbia, Muntenegrul şi Grecia capătă apoi intinderi de teritoriu pe socoteala Porţei şi aceasta, slă-

*) *Ibid* p. 57.

bită atăt de tare prin deslipirile urmate, opune cele mai mari greutăţi acestor noue singerări, incăt de aice va rezulta pentru Europa o vecinică pricină de neliniştire. Dacă mai adăugim stipulaţiunile celelalte ale tratatului; dărămarea cetăţilor litoralului dunărei, pe care Bulgarii, sfatuiţi de Ruşi, se vor feri a o aduce la implinire; fixarea tributului principatului Bulgariei, pe care Turcii il vor reclama in zădar; chestiunea regulărei navigărei Dunărei in condiţiuni cu totul altele de căt cele de pănă acum; regularea fruntariilor grece. şi, in sfirşit, năzuinţele Bulgarilor de a se uni Rumelia orientală, atunci v'om putea să ne facem o idee despre lucrarea diplomaţilor din Berlin.

Să intrăm insă in o cercetare mai amănuntă a modului cum a fost tratată România la congresul de la Berlin.

Cea intăi chestiune care s'au ivit a fost aceea, dacă era sau nu a se asculta delegaţii români de către inalta adunare. Fiind că delegaţii Greciei fusese ascultaţi, apoi Lordul Salisbury e de părere că: „inalta adunare, după ce au ascultat delegaţii unei naţiuni care reclamă nişte provincii streine, s'ar arăta echitabilă, ascultănd şi pe representanţii unei ţeri, a căreia dorinţă este de a pastra un teritoriu ce-i aparţine." *) Această pă-

*) Protocolul IX, p. 66.

rere fu combătută de către presedintele, principele de Bismark şi de al doile imputernicit al Rusiei, comitele Şuvaloff. Principele de Bismark, in dorinţa lui cea nemăsurată de a face, cu ori ce preţ, să izbutească inţelegerea puterilor, credea ca prin admiterea delegaţilor români „a căror reclamaţiuni cunoscute de mai inainte, nu par de natură a inlesni buna inţelegere,“ s'ar inăspri desbaterile şi s'ar putea compromite lucrările congresului. Comitele Şuvaloff „stabileşte deosebirea ce există intre Grecia, stat independent şi Romănia, a căreia independenţă nu este incă recunoscută de către Europa. Ar fi mai multă analogie intre Grecia şi Serbia, care in urma declaraţiunei congresului a fost liberată, perzĕnd caracterul seu de stat vasal, şi, cu toate aceste, Inalta Adunare nu au admis pe delegaţii Serbi“.*) Este insă de observat că dacă numai statele suverane puteau să iee parte la congres, pentru a te tăngui contra unei nedreptăti nu era nevoe numai decăt a avea această insuşire; apoi să se observe: Rusia ea insăşi cere ca „independenţa Romăniei să fie subordonată la primirea de către Romănia a retrocesiunei reclamate de guvernul rus;“**) apoi dacă neatărnarea Romăniei trebuia să fie subordonată acestei retrocesiuni, cum se putea pre-

*) Protocolul IX *ibid.*
**) Protocolul X p. 73.

tinde ca ea să fie primită la congres, spre a se apăra in contra ei, după ce va fi declarată de neatărnată?

Asemine păcate monstruoase in contra logicei celei mai elementare se făceau de oamenii ce erau chemaţi a introduce logica şi orăndueala in mersul trebilor omeneşti!

Se inţelege prea uşor pentru ce Rusiei nu-i convinea să audă in congres glasul delegaţilor români, care erau să i amintească fapte nu prea plăcute, şi mai ales erau să aştearnă pe masa congresului vestita convenţiune din 4 April, care garanta Romăniei integritatea actuală a teritoriului seu, precum şi depeşa marelui duce Nicolae care conjura pe principele Carol a trece Dunărea; era să i se amintească apoi că: „Romănia ştie să'şi implinească datoriile de mulţămire; ea nu'şi uită nici istoria, nici numele binfăcătorilor ei; ea cinsteşte in Caterina cea Mare şi in Nicolae I, pe generoşii făptuitori ai tratatelor de la Kainargi şi de la Adrianopole. Dar ea işi aduce tot odată aminte şi de toate acele sacrificii pe care şi le-a impus pentru mărirea, izbănda şi gloria Rusiei. Ea nu poate uita că, de la Petru cel Mare pănă in ziua de astăzi, ea a fost pe rănd şi simultaneu, basa operaţiunilor militare a le Rusiei, grănarul unde se aprovisionau armatele ei, chiar atunci cănd ele se opreau dincolo de Dunărea, şi teatrul, prea de multe ori ales chiar

de Rusia pentru cele mai groznice sdrumicări. Ea ţine minte in fine că la 1812 a perdut in folosul Rusiei jumatate din Moldova, adecă Besarabia din Prut până in Nistru."*)

Scopurile duşmăneşti a le Rusiei se mai vĕd in congres şi cu altă imprejurare. Se ştie că după propunerea Franţiei, care vroia să'şi facă o insemnătate in congresul din Berlin, făcând măcar „propuneri morale," se impuse Românici ca condiţie a neatârnarei sale impământenirea Israeliţilor. Rusia care in privirea Serbiei susţinuse cu mare vioiciune „că drepturile civile şi politice n'ar putea să se atribue intr'un mod absolut Evreilor din Serbia"**), uită cele ce spusese cu doue zile mai inainte, şi susţine pe deplin propunerea franceză in privirea României: „principele Gorciakoff, referându-se la expresiunile prin care s'a motivat propunerea franceză, şi care dau cea mai mare extensiune libertăţilor religioase, se uneşte pe deplin cu această propunere."***) Rusia cunoaşte prea bine puterea disvoltătoare a elementului israelit, pentru a nu dori să'l infiltreze cât se poate de adânc in inima unei poporaţiuni, care prin năzuinţele sale naţionale, ameninţă pe fie se zi a deveni o

*) Memorandum cetit de D. Kogălniceanu in şedinţa a X-a a congresului din 1 Iulie 1878. p. 71.
**) Protocolul VIII p. 59.
***) Protocolul X. p. 73.

stavilă mai puternică a copleşirei slavone.

Că toate desbaterile congresului in şedinţele plenare erau numai cât o formalitate şi că puntele de căpitenie a le inţelegerei erau stabilite, şi anume de cei interesaţi in cauză, in intâlniri particulare, ne dovedeşte tocmai discuţiunea in privirea retrocesiunei Besarabiei. De şi erau mai multe puteri, care se simţeau lovite prin această cerere a Rusiei, totuşi nici una nu ridicâ cuvêntul spre a se opune, cu toate că România, prin representanţii sei, pusese la disposiţia congresului acte importante in sprijinirea drepturilor sale. Trecerea trupelor ruseşti prin România şi retrocedarea Besarabiei păreau niște condiții ce s'inţelegeau de la sine, şi discuţiunea ce urmâ in sinul congresului se opri numai cât la prescurtarea terminului ocupaţiunei României, care fu redus la un an, şi la despăgubirea României pentru jertfa ce i se impunea, ce se hotări a fi afară de Dobrogea propriu zisă, şi o parte din Bulgaria până la o linie trasă de la Silistra la Mangalia.

Rusia isbutise şi de astă dată pe deplin in scopurile sale. Tratatul de la St. Stefano rămăsese neatins, cel puţin in principiul seu, de şi suferise in formă oare care schimbări. Discordia sădită prin el in impăraţia otomană implânta rădăcini atât de adânci, incât nu mai putea fi smulsă decât odată cu viaţa

lui. Ca şi altă dată, Rusia fusese silită a se opri inaintea Constantinopolei; căci dacă pentru a cuceri celelalte părţi a le impărăţiei otomane era destul a se lupta cu această impărăţie, pentru a pune măna pe capitală, trebuea să se lupte cu alte puteri, lucru pentru care nu era prĕgătită. Totuşi catastrofa cea mare, care se va numi deslegarea chestiunei orientale, s'au adus, prin schimbarea lucrurilor in orient, foarte aproape de indeplinire Pericolul cel mare creat pentru pacea Europei, prin noul principat al Bulgariei, stă mai ales in imprejurarea, că el se crede de sigur menit a restatornici când va noul imperiu bizantin, ca satelit al Rusiei. Uneltirile pentru unirea Buigariei cu Rumelia orientală nu pot avea alt scop de căt indrumarea acestui plan ambiţios. Şi aice se arată Rusia ca meşteră in politică. Ştiind bine că pe lăngă opunerea Europei, chiar dinsei nu i ar prea conveni dobăndirea capitalei Osmanliilor, care ar strepurta, in mod firesc, centrul impărăţiei de la Nord la Sud, ea impinge inainte un popor de viţa sa, ca să pună măna pe acel juvaer, crezĕnd că chiar Europa, la urma urmelor, sătulă de atăta frică şi de atăta sbuciumare, va invoi ca mărgăritarul răsăritului să incapă in mănile unui popor, care in ori ce caz nu este chiar poporul rusesc. Tratatul de la Berlin este cel mai mare triumf al Rusiei pe cămpul

diplomaţiei, precum resboiul sfirşit prin el este poate cea mai strălucită izbăndă a armelor sale.

In privirea Romăniei tratatul de la Berlin au dovedit incă odată un lucru indestul de cunoscut: că Romănii sunt cel puţin tot aşa de reu vězuţi şi de duşmăniţi de Ruşi ca şi Turcii. La 1812 Ruşii, ca proteguitori ai Romănilor le ieu Besarabia; la 1878 ca aliaţi ai lor le răpesc peticul de pămĕnt ce le fusese inapoit. Nu e vorbă că acum li se da o despăgubire care insă este luată din trupul unui stat nou creat, proteguit de Ruşi. Să se schimbe numai ceva lucrurile din Orient, şi vom vedea de indată pe fraţii Bulgari cerănd inapoi Dobrogea şi declărănd Romănilor resboiu pentru dobăndirea acelui teritoriu, şi pe fraţii Ruşi ajutăndu-le pe sub mănă, sau chiar făţiş, spre indeplinirea dorinţelor lor. Ne au sărăcit luăndu-ne o bucată din pămĕntul nostru şi ne despăgubesc dăndu-ne in schimb un pămĕnt strein. Cine nu vede in această tratare a Romăniei o ironie, şi incă din cele mai amare, intru căt porneşte de la un popor, căruia i am făcut un bine, şi este consfinţită prin un areopag european in care—aşa cel puţin speram noi—dreptea nu era să fie calcată in picioare.

Tratatul de Berlin ar trebui să ne inveţe doue lucruri: intăi că in politică nu incap alte consideraţiuni decăt acele ale interesului,

și al doile, că Rușii au un singur scop asupra Românilor, acela de a sterge cât se poate mai curând numele lor de pe fața pământului. Ca proteguitori, ca aliați ne au desbracat; ce ar putea face mai mult ca dușmani? De acea o alianță cu Rușii in ori ce imprejurare, o incredere in cuvĕntul sau in subsemnătura lor, va fi tot deauna o nebunie scump plătită.

Concluziune.

Cunoscând acuma cu oare care amărunțimi politica urmată de deosebitele puteri europene față cu noi, să căutăm a trage invățăturile date de istorie, timpului in care trăim.

Mai intâi trebue să facem o deosebire intre țerile acele ce au un interes nemijlocit la gurile Dunărei, și acele pentru care țerile noastre nu sunt decât un element de a doua mână in politica lor generală. De felul intâi sunt țerile apusului: Anglia, Franția și Italia de al doile vecinile noastre: Turcia, Austria și Rusia. Prusia păstrează o posiție mijlocie, precum in așezarea ei geografică, așa și in politica ei.

Pe când puterile indepărtate sunt determinate in politica lor față cu noi de celelalte a le lor interese, acele vecine vor indrepta cele mai adese ori politica lor generală după interesele lor in țerile române. De acea nu

trebue să ne mirăm dacă videm schimbânduse aşa de adese ori politica apusului faţă cu noi, pe când acea a puterilor megieşe a fost in tot deauna de o neclintită statornicie.

Anglia au urmat in toate timpurile o politică negoţitorească, legându-se cu acea putere care aducea mai multe foloase comerciale poporului ei. Aşa o vedem la inceput prietină Turciei, până când comerţul ei, căzând in răsărit, şi sperând ea să'l reintocmească prin Rusia, se aruncă in partea acestei puteri in resboiul din 1768, pentru a se lepăda apoi de dinsa şi a se apropia earăşi de Turcia, după ce Rusia introduce la dinsa sistemul prohibitiv (1822). De atunci Anglia priveşte pe Turcia ca pe un stat de acărui existenţă sunt strins legate interesele ei orientale. Neatârnarea, integritatea Turciei, va fi de acum inainte principiul fundamental al politicei engleze. Acest stat insă trebue să rămână slab, pentru a avea pururea nevoe de ajutorul englez, a nu urma o politicc neatârnată, şi a'şi lua indreptarea tot deauna de pe malurile Tamisei. De acea bună oară se opune Anglia intreprinderilor lui Mehemet-Ali in 1830, care putea să introducă, in corpul aproape putred al impărăţiei mahomedane, o nouă putere de viaţă. Status quo in răsărit, eată visul de aur al politicei engleze, Ea se va opune deci, precum unei sporiri, aşa şi ori cărei incercări de micşu-

rare a puterei otomane. De acea Anglia au combătut in tot deauna silinţele de intărire a le Românilor, privindule ca un mijloc de slăbire a proteguitei sale.

Aceasta este oare cum politica de principiu a Angliei. In cazul insă când ea n'ar putea fi susţinută, măndrul Albion nu se ruşinează de loc a se intoarce la politica sa curat neguţitorească, intrănd in tovărăşie cu un concurent pe care nu'l poate inlătura, precum a făcut'o acuma de curănd, luănd Cyprul in stăpănire, ca despăgubire pentru căştigurile Rusiei. La o nouă lovitură dată Turciei, va lua Candia sau Egiptul, impărţind o pradă pe care nu o mai poate esploata singur. Căt timp Franţia era puternică, Anglia găsea in ea atletul pe care 'l năimea pentru sprijinirea intereselor sale. De când acea putere este slăbită, Anglia, ne mai putănd singură apăra pe Turcia, vra să se folosască şi ea din despoierea ei.

Dacă Anglia ne au sprijinit vre-o dată, aceasta a făcut'o numai din interesul ce'l avea pentru impărăţia otomană, fiind că şi noi eram priviţi ca făcănd parte intregitoare din acea impărăţie. Ce sprijin mai putem deci aştepta de la dinsa, acuma cănd, nu numai că ne am desfăcut de legăturile cu Turcia, dar chiar faţă cu această putere Anglia urmează o politică desbrăcătoare? Interesele Angliei se afundă tot mai adănc in Asia.

In India va mai urma Anglia o politică de improtivire. La Constantinopole au incăput pe calea impăcărei şi a impărţirei.

Franţia vedea in existenţa Turciei o necesitate politică şi nu comercială. Ea trebuea să impedece pe Ruşi de a pune măna pe Constantinopole şi de a deveni astfel prin o intindere nemăsurată, o primejdie pentru libertatea Europei. Din punctul acest de vedere ori-ce putere s'ar fi ridicat in locul Turciei era tot aşa de bine vĕzută de Franceji; destul ca ea să fi fost o stavilă pentru Ruşi. Pentru acea sprijini pe Mehemet-Ali, cel combătut de Engleji, şi mai tărziu, vĕzĕnd că Romănii putea ajunge a fi un element de resistenţă in protiva Ruşilor, ajută tendinţele acestora de intărire prin unire şi principe strein. Franţa insă nu vedea in noi decăt un element de improtivire contra Ruşilor; de ăcea Napoleon III vra să ne jertfească, dăndu-ne Austriei, dacă aceasta ar fi consimţit a ceda Galiţia pentru reconstituirea Poloniei, in care găsea cu drept cuvĕnt un mijloc mult mai puternic de stavilire a intinderei puterei ruseşti. In tot deauna cănd Franţia au avut nevoe de Rusia ea au vrut să ne dăruiască acestei puteri. Aşa au făcut Napoleon cel Mare, cănd, vroind să căştige pe Rusia in contra Angliei, ii propune la Tilsit şi la Erfurt impărţirea Turciei şi anume cedarea Moldovei şi a Valahiei acelei

impărăţii. Aşa a făcut chiar Franţia republicană, când Thiers, cutreerând curţile Europei, pentru a găsi un ajutor patriei sale sdrobite in 1871, ne propunea Rusiei ca un preţ pentru dobândirea sprijinului ei. Sĕ ne gândim acuma că, de la 1871, Franţia vede in Germania duşmana ei cea mai inverşunată şi că deci o apropiere a ei de Rusia este firească şi necesară. Urmarea pe care trebue s'o tracem din o asemene stare de lucruri este că nici Franţia, care până acuma ne au sprijinit atât de mult, nu ne va mai putea intinde o mână de ajutor la vreme de nevoe.

Italia, neavĕnd ea stat unitar decât o vrăstă foarte tĕnĕră, nu poate avea in politica ei orientală un sistem hotărit. In deosebi cătră noi, ea nu a fost condusă de vr'o idee politică, şi mai mult simpatiile rasei şi a unei stări de suferinţă asemănătoare au indemnat'o până acuma la o politică favoritoare intereselor noastre, precum am vĕzut'o in congresul de Paris. Simpatia este insă in politică un sprijin foarte slab. Mobilul ei adevarat şi puternic este interesul. Ce ar ar zice oare Italia, cu toată simpatia ei, când Austria i ar propune a consimţi la incorporarea ţerilor noastre, in schimb pentru Triest sau Tirol? Apoi Italia au luat numai cât de puţin timp loc intre puterile cele mari a le Europei; glasul ei este incă acel al unui mezin ce nu este in tot deauna luat in bagare de samă.

I lipseşte in dos ca sprijin puterea brutală, singura care face să fie ascultată vrointa popoarelor şi pe care Italia n'au putut'o incă desvolta intr'o măsură precum s'ar putea aştepta dela numerul şi mijloacele poporaţiunei sale. Itălia va rămănea deci pentru noi o soră binevoitoare, căt timp interesul nu va veni să turbure simpatiile sale; un sprijin serios insă nu putem aştepta de la dinsa.

Turcia trebuia chiar din firea ei de putere barbară şi asupritoare să fie pentru ţerile române o causă de vecĭnici nenorociri. Inlesnit şi prin intrigile lăuntrice a le acestor ţeri amestecul ei in trebile lor deveni pe fie ce zi mai incălcător. De acesta scăparăm mai intăi in parte prin prietinia interesată a Rusiei, apoi prin acea mai curată a popoarelor apusului. Totuşi acuma cănd am luat de la Turci ziua bună pentru tot deauna, nu trebue să uităm un lucru: *că legătura noastră cu impărăţia lor au păstrat şi scăpat de peire naţionalitatea noastră,* şi ori căt am blăstăma pe Turci pentru reul ce ni l'au făcut, nu trebue să uĭtăm şi binele ce au izvorit pentru noi din atărnarea noastră de impărăţia lor, căci reul a trecut şi s'au uitat, ear binele a rămas; suntem vii, trăim şi putem spera in viitor. Instinctul sănătos al poporului a simţit aceasta, cănd au imbrăţoşat cu atăta bună voinţă pe Turcii rămaşi in Dobrogea; căci el a recunoscut că are de in-

deplinit cătră dinşii şi alte datorii decăt acele ale milei şi a le indurărei.

Despărţiţi acuma de ea prin Bulgaria, acea Rusie in miniatură creată la Sudul Dunărei, redusă pe de altă parte la o putere de al doilea sau chiar de al treilea rang in Europa, este invederat că Turcia de acum innainte au incetat de a mai avea vre o inririurire asupra ţerilor noastre, fie in bine fie in reu. Despărţirea noastră de dinsa nu a prea fost frăţească, dar aceasta tot din vina ei. Ori cum ar fi insă lucrurile, când ne vom găndi la trecut, să ne aducem aminte de Turci ca de nişte epitropi, care de şi nu au prea ingrijit bine de persoană, au pastrat măcar in parte, pe căt le au fost şi lor prin putinţă, averea rămasă de la părinţi, ţara, naţionalitatea şi religia noastră.

Din aceasta deslipire a noastră de Turcia decurg insă nişte urmări de o insemnatate capitală prntru Români. Am aratat mai sus cum Anglia, Franţia şi Italia nu ne mai pot sprijini cu oare care izbăndă. Turcia au incetat de a ne ocroti. *Urmarea firească a acestor imprejurări este că am căzut cu totul in sfera de inriurire a acelor puteri care cu o sută de uni mai inainte au sfăşiet Polonia.*

Se aruncăm deci o ochire csupra politicei acestor ţeri faţă cu noi, pentru a vedea la ce ne putem aştepta de la dinsele:

Austria, de la inceputul atingerei sale cu

noi au vrut să ne inghiţă, şi am cercetat aiurea motivele ce o impingea intr'acolo. Cea dintăi arătare a acestei tendinţi se vede in tratatul de la Passarovitz, când dobândeşte de la Turcia Oltenia. Dar pe când această d'intăi incercare rămâne fără izbândă, o adoua făcută asupra Moldovei, este mai fericită, şi conduce la sfăşierea Moldovei, rămânând o bucată din trupul acesteia aninat de ghiarele ei. Am arătat apoi cu câtă inverşunare Austria a combătut in tot deauna unirea Romănilor, tot pentru că avěnd scopul de a-i inghiţi, nu vroia să-i lese să se intărească. Din pricina acestei tendinţi atăt de pronunţate a Austriei, de a pune măna pe ţerile române, a combătut ea in tot deauna aceaşi tendinţă a Rusiei, şi numai căt rivalitatea ambelor impărăţii ne a scăpat viaţa, de căte ori Turcia poate ar fi fost prea slabă pentru a se opune uneia din ele. Timpurile din urmă insă au dovedit că şi Austria ştie a imita pe Anglia in politica ei. Neputănd indeparta cu totul pe Rusia din peninsula Balcanului, ea imparte prada cu dinsa, luănd in stăpănire Bosnia şi Herzegovina. Austria deci are şi ea o tendinţă foarte pronunţată de a se intinde la Dunăre şi mai ales către gurile ei. Neputănd insă izbuti prin arme la acest scop, apucă şi ea calea bătută de Anglia acea a impărţirei prăzei dorite cu competitorul ei.

Rusia are o năzuinţă cu atăta mai mare de a cotropi ţerile române, cu cât interesul ei in aceste ţeri este mai insemnat. Austria are intr'adevăr un interes mai mult comercial, pentru a pune măna pe ţerile noastre; interesul Rusiei este insă unul naţional, de o ordine morală, prin urmare superior. Dorinţa ei cea mai vie, de la Petru cel Mare până astăzi, a fost de a se aşeza pe ţermurile Bosforului. Ea a creat deci o Bulgarie, de o camdată sub protecţiunea ei, până când va putea, aruucând cu totul masca cu care acopere până acum cuceririle ei in peninsula Balcanului, să restabilească imperiul bizantin sub vr'un principe din familia rusască, indeplinind astfel visul Caterinei II. Atunci insă ţara acea care va rupe continuitatea imensei impărăţii ce se va sprijini cu un picior in Baltica şi cu altul in Mediterana, va fi România. Această ţară va mai despărţi Petersburgul de Constantinopole, va fi stavila ce se va opune infrăţirei Slavonilor de la Nord cu acei de la Sud. Atunci România va trebui strivită, neputănd fi inlăturată, căci ea va fi un element strein şi duşman in marea familie slavonă. Atunci va veni cumpăna cea mare asupra României şi a Romănilor.

Dacă nu ne inşălăm, credem că expunerea de până acuma a trebuit să convingă pe cetitor despre silinţelele necurmate a le Rusiei de a pune măna pe ţerile române.

De la primele atingeri a le Românilor cu Ruşii, acestia, făgăduindu-le protecţiune in contra asuprirei Turcilor, ii ieu sub acoperemântul lor, prin tratatele incheete de Czarii Alexei, Ivan şi Petru cu domnitorii Moldovei şi Valahiei. Petru cel Mare izbutind să atragă pe Cantemir in partea sa, aduce Moldova in o atărnare foarte mare de Rusia prin tratatul incheet cu dinsul. Mai tărziu Caterina II, ocupănd ţerile române in resboiul din 1768, vroeşte să le incorporeze şi să le rusifice pentru a intinde astfel pănă la Dunăre marginile impărăţiei sale. Rusia apoi după ce nu opune nici o improtivire la răpirea Bucovinei, cu toate că işi pastrase in tratat dreptul de a interveni in interesul principatelor, sfăşie cu insăşi măna ei pe proteguiţii sei, răpind de la Moldova Besarabia in 1812. Dreptul de a vorbi in favoarea principatelor, stipulat prin tratatul de Kainargi, se preface, prin acele de Akerman şi de Adrianopole, in unul de amestec la alegerea şi destituirea domnilor, incăt astfel suzeranitatea Porţei este de fapt inlăturată şi inlocuită cu acea a Rusiei. Vine apoi regulamentul organic, care caută să supună toate puterile vii a le ţerilor române influenţei ruseşti, care crează in aceste ţeri o organisare monstruoasă, in care masa poporului este jertfită fără milă boerilor. Acestia impreună cu domnul sunt insă puşi sub ordinele consuli-

lor ruşi, incăt, precum insuşi Rusia spunea, ea domnea in aceste ţeri fără a avea nevoe de o armată, care să impună ascultarea de dinsa. In chestiunea unirei, Rusia ne sprijine la inceput, pentru a plăcea Franţiei La alegerea lui Cuza, ea incepe insă a se ingriji despre intărirea elementului romănesc, şi tendinţele ei duşmane se dau cu totul pe faţă la alegerea principelui Carol. Vĕzănd in acesta o primejdie pentru planurile sale, ea protestează cu atăta infocare, incăt perde chiar cumpătul şi măsura ce in tot deauna au caracterizat diplomaţia moscovită.

Se pretinde insă că Rusia ne au făcut un mare bine prin apărarea noastră contra asupririlor turceşti, prin scutirea noastră de tribut şi de alte cereri a le sublimei Porţi, prin deschiderea navigaţiei Dunărei şi inlesnirea exportului din ţara noastră, in urma căruia averea locuitorilor s'a inzecit, şi prin mai multe măsuri favorabile poporului nostru, introduse de regulamentul organic, precum: carantine, magazii de reservă şi altele.

Aceasta până la punct este adevarat, si dacă recunoştinţă trebue datorită cuiva pentru un bine intămplător, ce resare din o faptă făcută numai căt in interesul seu, apoi datorim şi noi recunoştinţă Rusiei. Este invederat insă că dacă Rusia vroia să ne subtragă de sub inriurirea Porţei, ea trebuia să arăte un mai mare respect al drepturilor

noastre, decât poporul de sub asuprirea căruia vroia să ne măntue. Apoi era o datorie elementară, cerută până şi de mila şi compătimirea persoanelor ce erau insărcinate cu tratările de pace, şi care cunoşteau starea desnădăjduită a ţerilor noastre, ca după ce Rusia purtase resboaele sale mai ales pe spetele sermanelor principate, să stipuleze in favoarea lor o scutire de tribut şi de alte angarii, cu atăt mai mult că Rusia nu perdea nimic prin o asemenea condiţie, ci perderea era toată pe socoteala Porţei, duşmanei sale. E uşor de a fi liberal şi marinimos pe socoteala altuia. Faptele meritorii se judecă insă numai după jertfele făcute de acel ce le invoacă. Carantinele s'au arătat in ce scop fusese infiinţate de Ruşi, nu pentru a apăra ţerile române de epidemii, ci pentru a le inchide din spre Turcia. Magaziele de rezervă fusese intocmite pentru a stringe de inainte proviant armatelor ruseşti, când vor trece in principate. Cât despre liberarea comerţului, aceasta era o urmare firească a libertăţei comerţului Mărei Negre, stipulată de Ruşi in favoarea lor şi nu in favoarea noastră.

Dar ce pot plăti asemenea binefaceri, chiar dacă ar exista, faţă cu o tendinţă cotropitoare afară de ori ce indoială? De ce folos puteau fi ţerilor române toate avuţiile şi toate bunurile, dacă nu li era invoit a se folosi de ele ca Români ci numai ca Ruşi ? Se va

mai intimpina poate că Rusia este destul de intinsă, că ea nu doreşte decăt să păstreze şi să intărească stăpănirea asupra celei mai mari impărăţii din lume, precum s'a şi pretins de Rusia cu tot atăta cinismu pe căt şi neadevăr. Ambiţia şi dorinţa de mărire insă nu pot fi nici odată mulţămite: ele cresc neconteuit cu căt se indeplinesc, ca focul ce nu se stinge căt timp găseşte hrană pentru flacările sale — şi pămĕntul e mare, lumea e intinsă, cămpul acestor pasiuni pare fără de margini. S'ar crede că lumea nu poate suferi nici doi sori, nici doi stăpăni şi că crăncenele resboae, care singerează din timp in timp omenirea spăimăntată, sunt menite a indruma cu incetul domnia unui singur neam asupra intregului pămĕnt. Aceastǎ idee şi'a găsit chiar expresiunea ştiinţifică in visul unui stat universal sub oblăduirea Germaniei (Bluntschli).

Rusia are deci interesul cel mai mare de a pune măna pe terile romăne, căci ele sunt drumul firesc prin care poate comunica cu Slavonii din peninsulă Balcanului.

Prusia am vĕzut'o pănă in timpurile din urmă mergănd tot deauna alăturea cu Rusia in politica ei, şi foarte rari erau impregiurările acele in care ea se cam indepărta de vroinţa stăpănei sale. De cănd insă au izbucnit puterea ei intr'un mod aşa de măreţ şi de neaşteptat, sfărămănd in doue resboae

memorabile doue puteri ce se credeau a fi cele mai tari din lume, era firesc lucru ca să se emancipeze de sub epitropia rusască, şi să caute a ingriji de interesele vitale a le poporului ei, care acum nu mai sunt Prusienii ci Germanii.

De cănd Prusia a devenit Germania, ea au schimbat cu totul mersul ei de pănă acuma. Principiul naţionalităţilor, accentuăndu-se pe fie ce zi mai tare, s'inţelege de la sine că Germania nu poate avea alţi duşmani decăt rasa latină la apus (Francejii) şi rasa slavă la răsărit (Ruşii). Singura ei prietină nu poate fi de căt Austria, putere pănă acuma germană. Este uşor de vězut că Germania, chiar dacă ar incorpora provinvinciile germane a le Austriei, ar perde foarte mult prin desfacerea acestei impărăţii; căci n'ar mai fi aparată de un stat ce numeră intre supuşii sei multe milioane de elemente duşmane, ce nu pot izbucni din pricina organizărei in care sunt inlănţuite.

De aice se esplică duşmănia ascunsă a Germanilor cu Slavonii, care nu poate intărzia mult timp de a eşi la lumină, de şi este poate impedecată de o cam dată prin legăturile personale ale suveranilor acestor popoare; căci hotăririle desevărşite in materie politică sunt date de popoare şi nu de ocărmuiri.

Posiţia Germaniei faţă cu Austria, hotă-

reşte şi interesul pe care cea d'intăi il poate avea in orient. Ea nu are interese directe; dar interesele Austriei sunt şi a le ei.

Trei au fost puterile ce au impărţit Polonia; doue sunt acele ce vor hotări cu desăvărşire soarta celor de pe urmă fărămături a le orientului. Când ne găndim că şi noi Românii facem parte din el, ba că ţara noastră este obiectivul de căpitenie a rivalităţei lor, putem presimţi toată primejdia poziţiunei noastre, şi de cătă ghibăcie, de căt tact politic avem nevoe pentru a nu expune peirei tĕnĕrul nostru stat.

Dacă v'om fi izbutit a intipări in mintea oamenilor noştri politici conştiinţa acestei primejdii, la care cei mai mulţi nici par a se găndi, osteneala noastră nu va fi fost zadarnică.

Tabla materiilor

Resboiul din 1827. Pacea de la Adrianopole 1829.

I.	Revoluția grecească . .	pag,	1
II.	Pentru ce Rusia nu se teme de Europa	,,	24
III.	Urmările Resboiului asupra țerilor române	,,	42
IV.	Mehemet-Ali și tratatul de la Unkiar-Skelesi	,,	59
V.	Renașterea Românilor și politica rusască	,,	70
VI.	Triumful politicei rusești in principate	,,	89
VII.	Revoluția din 1848. Mișcarea națională	,,	107
VIII.	Revoluția din 1848. Intervenirea Rusiei	,,	130
IX.	Convențiunea de la Balta-Liman .	,,	151

Resboiul din 1853. Pacea de Paris 1856.

I.	Lacașurile sfinte . . .	,,	163
II.	Misiunea principelui Mencikoff .	,,	178
III.	Chestiunea orientală Interesele puterilor	,,	169
IV.	Puterile apusene declară resboiu Rusiei	,,	203
V.	Tratatul de Paris . . .	,,	228
VI.	Românii cu unirea principatelor .	,,	243
VII.	Pentru ce Austria și Turcia se opun unirei	,,	259
VIII.	Divanurile ad-hoc . . .	,,	274
IX.	Convențiunea de Paris . .	,,	192
X.	Unirea principatelor . .	,,	302

Resboiul din 1877. Pacea de Berlin 1878.

I.	Declarația resboiului . .	,,	317
II.	Rușii caută sa câștige pe Români .	,,	324
III.	Alianța Românilor cu Rușii . .	,,	334
IV.	Tratatul de la St. Stefano . .	,,	347
V.	Tratatul de la Berlin . .	,,	379
	Convlusiune	,,	379

Sfirșitul Volumului II